పర్యాటకం యొక్క చారిత్రక అనువర్తనాలు

ఎం.ఏ. చరిత్ర, రెండవ సంవత్సరం

సెమిస్టర్-IV, పేపరు-IV

పాఠ్య రచయితలు

ఆచార్య ఎస్. మురళీమోహన్

ఎం.ఏ., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి.

ఆచార్యులు

చరిత్ర మరియు పురావస్తు శాఖ

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం,

నాగార్జున నగర్.

డా॥ ఈ.వి. పద్మజ

ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.

సహ ఆచార్యులు,

చరిత్ర మరియు పురావస్తు శాఖ

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం,

నాగార్జున నగర్.

డా॥ రమీ బేగం షేక్

ఎం.ఏ., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి., పి.డి.ఎఫ్.

అధ్యాపకులు

చరిత్ర మరియు పురావస్తు శాఖ

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం,

నాగార్జున నగర్.

డా॥ బి.ఆర్. ప్రసాద్ రెడ్డి

ఎం.ఏ., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి.

సహ ఆచార్యులు,

సిల్వర్ జూబ్లి ప్రభుత్వ కళాశాల,

క్లస్టర్ విశ్వవిద్యాలయ కన్సిస్టూయెంట్ కళాశాల, కర్నూలు.

సంపాదకులు

ఆచార్య ఎస్. మురళీమోహన్

ఎం.ఏ., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి.

ఆచార్యులు

చరిత్ర మరియు పురావస్తు శాఖ

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం,

నాగార్జున నగర్.

డైరక్టర్

డా॥ నాగరాజు బట్టు,

ఎం.హెచ్.ఆర్.ఎం., ఎం.బి.ఏ., ఎల్.ఎల్.ఎం., ఎం.ఏ. (సై.), ఎం.ఏ (సో.), ఎం.ఇడి., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి.

దూర విద్యా కేంద్రము

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, నాగార్జున నగర్-522 510.

ఫోన్ నెం.: 0863-2346208, 0863-2346222, 0863-2346259 (స్టడీ మెటీరియల్)

వెబ్‌సైట్: www.anucde.info ఇ-మెయిల్: anucdedirector@gmail.com

ఎం.ఏ. చరిత్ర : పర్యాటకం యొక్క చారిత్రక అనువర్తనాలు

First Edition: 2023

No. of Copies:

© Acharya Nagarjuna University

This book is exclusively prepared for the use of students of **M.A. (HISTORY)** Centre for Distance Education, Acharya Nagarjuna University and this book is mean for limited circulation only.

Published by:

Dr. NAGARAJU BATTU

Director

Centre for Distance Education

Acharya Nagarjuna University

Printed at:

ముందుమాట

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం 1976లో స్థాపించినది మొదలు నేటి వరకు ప్రగతి పథంలో పయనిస్తూ వివిధ కోర్సులు, పరిశోధనలు అందిస్తూ 2016 నాటికి NAAC చే గ్రేడ్ 'A'ను సంపాదించుకొని దేశంలోనే ఒక ప్రముఖ విశ్వవిద్యాలయంగా గుర్తింపు సాధించుకొన్నదని తెలియజేయడానికి సంతోషిస్తున్నాను. ప్రస్తుతం గుంటూరు, ప్రకాశం జిల్లాలోని 447 అనుబంధ కళాశాలల విద్యార్థులకు డిప్లమో, డిగ్రీ, పీజి స్థాయి విద్యాబోధనను ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం అందిస్తోంది.

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం ఉన్నత విద్యను అందరికీ అందించాలన్న లక్ష్యంతో 2003-04లో దూరవిద్యా కేంద్రాన్ని స్థాపించింది. పూర్తిస్థాయిలో కళాశాలకు వెళ్ళి విద్యనభ్యసించలేని వారికి, వ్యయభరితమైన ఫీజులు చెల్లించలేని వారికి, ఉన్నత విద్య చదవాలన్న కోరిక ఉన్న గృహిణులకు ఈ దూర విద్యాకేంద్రం ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది. ఇప్పటికే డిగ్రీ స్థాయిలో బి.ఏ., బి.కాం., బి.ఎస్సి., పీజీ స్థాయిలో ఎం.ఏ., ఎం.కాం., ఎం.ఎస్సి., ఎం.సి.ఏ., ఎల్.ఎల్.ఎం., ఎం.బి.ఏ., కోర్సులను ప్రారంభించిన విశ్వవిద్యాలయం గత సంవత్సరం కొత్తగా జీవన నైపుణ్యాలు అనే సర్టిఫికేట్ కోర్సును కూడా ప్రారంభించింది.

ఈ దూర విద్యా విధానం ద్వారా విద్యనభ్యసించే విద్యార్థుల కొరకు రూపొందించే పాఠ్యాంశాలు సులభంగాను, సరళంగాను విద్యార్థి తనంతట తానుగా అర్థం చేసుకునేలా ఉండాలనే ఉద్దేశ్యంతో విశేష బోధనానుభవం కలిగి రచనా వ్యాసంగంలో అనుభవం గల అధ్యాపకులతో పాఠ్యాంశాలను వ్రాయించడం జరిగింది. వీరు ఎంతో నేర్పుతో, నైపుణ్యంతో నిర్ణీత సమయంలో పాఠ్యాంశాలను తయారుచేశారు. ఈ పాఠ్యాంశాలపై విద్యార్థినీ, విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు నిష్ణాతులైనవారు ఇచ్చే సలహాలు, సూచనలు, సహృదయంతో స్వీకరించబడతాయి. నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలు గ్రహించి మున్ముందు మరింత నిర్దిష్టంగా అర్థమయ్యే రీతిలో ప్రచురణ చేయగలం. ఈ పాఠ్యాంశాల అవగాహన కోసం, అభివృద్ధి కోసం సంశయాల నివృత్తి కోసం వారాంతపు తరగతులు, కాంటాక్టు క్లాసులు ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

దూరవిద్యా కేంద్రం ద్వారా విజ్ఞాన సముపార్జన చేస్తున్న విద్యార్థులు, ఉన్నత విద్యార్హతలు సంపాదించి జీవనయాత్ర సుగమం చేసుకోవడమే కాక చక్కటి ఉద్యోగావకాశాలు పొంది, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్థాయికి చేరాలని, తద్వార దేశ పురోగతికి దోహదపడాలని కోరుకుంటున్నాను. రాబోయే సంవత్సరాలలో దూరవిద్యా కేంద్రం మరిన్ని కొత్త కోర్సులతో దిన దినాభివృద్ధి చెంది ప్రజలందరికీ అందుబాటులో ఉండాలని అకాంక్షిస్తున్నాను. ఈ ఆశయ సాధనకు సహకరిస్తున్న, సహకరించిన దూరవిద్యా కేంద్రం డైరెక్టర్లకు, సంపాదకులకు, రచయితలకు, అకడమిక్ కోఆర్డినేటర్లకు, అకడమిక్ కౌన్సిలర్లకు మరియు అధ్యాపకేతర సిబ్బందికి నా అభినందనలు.

ప్రొఫెసర్. పి. రాజశేఖర్

ఉపకులపతి

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం.

M.A. (FINAL) HISTORY

SEMESTER-IV

404HI21-PAPER-IV: HISTORICAL APPLICATIONS OF TOURISM

SYLLABUS

UNIT-I

Meaning and Nature of Tourism - Basic Components and Elements of Tourism – Brief History of Tourism in India.

UNIT-II

Types of Tourist destinations in India - Monuments - Museums - Hill - Resorts - Desert Sarias - Beaches - Wild Life Sanctuaries.

UNIT-III

Important Heritage Circuits of India.

A. Delhi - Agra - Jaipur.

B. Sanchi-Khajuraho.

C. Belur - Halebidu - Hampi

D. Mahabalipuram - Kanchipuram – Tanjavur.

UNIT-IV

Tourism Products of Andhra Pradesh.

A. Visakahapatnam Circuit

B. Amaravati - Nagarjunakonda Circuit

C. Kurnool Circuit

D. Tirupati Circuit

UNIT-V

Socio-Cultural Heritage of Andhra Pradesh – Dance Styles – Performing Arts - Fairs and Festivals - Folk Cultures – Handicrafts.

Suggested Readings:

1) Bhatia, A.K., Tourism Development : Principles and Practices.

2) ASI., Relevant Guide Books for Monuments.

3) APTTDC., Discover of Andhra Pradesh and other Brochures.

4) Krishnadeva., Temples of North India.

5) Srinivasan, K.R., Temples of South India.

6) Rajendra Prasad, B., Art of South India, Andhra Pradesh.

పర్యాటకం యొక్క చారిత్రక అనువర్తనాలు

విషయ సూచిక

సంఖ్య	పాఠం	పుట
1.	టూరిజం కాన్సెప్ట్ మరియు అభివృద్ధి	1.1-1.7
2.	కాంపొనెంట్స్ ఆఫ్ టూరిజం	2.1-2.8
3.	టూరిజం యొక్క చారిత్రక పరిణామం	3.1-3.7
4.	భారతదేశంలోని పర్యాటక ప్రాంతాలు-రకాలు	4.1-4.9
5.	ఉత్తర భారతదేశ సర్క్యూట్‌ల యొక్క ముఖ్యమైన వారసత్వం	5.1-5.32
6.	దక్షిణ భారతదేశ సర్క్యూట్‌ల యొక్క ముఖ్యమైన వారసత్వం	6.1-6.19
7.	ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క టూరిజం ప్రోడక్ట్స్	7.1-7.25
8.	ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క సామాజిక సాంస్కృతిక వారసత్వం	8.1-8.15

పాఠం - 1

టూరిజం కాన్సెప్ట్ మరియు అభివృద్ధి

1.0. లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు వీటిని చేయగలరు:

- ➢ గత ప్రయాణాన్ని నేటి పర్యాటకంగా మార్చే ప్రక్రియను వివరించగలరు.
- ➢ పర్యాటకం యొక్క వివిధ రకాలు మరియు సంబంధిత ప్రయోజనాల గురించి చర్చించగలరు.
- ➢ భారతదేశ పర్యాటక వనరుల వైవిధ్యం మరియు విలువను వివరించగలరు.
- ➢ పర్యాటక వృద్ధికి కారణమైన కారణాలు మరియు కారకాలను వివరించగలరు.
- ➢ పర్యాటకాన్ని ప్రోత్సహించడం ద్వారా ప్రాంత అభివృద్ధిని విశ్లేషించగలరు.
- ➢ వివిధ ప్రదేశాలలో విభిన్న ఆకర్షణలకు ప్రసిద్ధి చెందిన పర్యాటక ప్రదేశాలను గుర్తించి వర్గీకరించగలరు.

విషయ క్రమం:

1.1. టూరిజం మరియు ఇంటర్నేషనల్ టూరిస్ట్ యొక్క అర్థం

1.2. ప్రారంభ ప్రయాణాల నుండి ఆధునిక పర్యాటకం వరకు వృద్ధి

1.3. పర్యాటక రకాలు

1.4. టూరిజం అభివృద్ధి

1.5. నమూనా ప్రశ్నలు

1.6. ఆధార గ్రంథాలు-

1.1. టూరిజం మరియు ఇంటర్నేషనల్ టూరిస్ట్ యొక్క అర్థం:

పర్యాటకం దాని ఆధునిక రూపంలో మానవుని యొక్క ప్రారంభ కాలాల ప్రయాణాలకు సమానం కాదు. చరిత్ర. యూదుల భాషలో, 'తోరా' అనే పదానికి అధ్యయనం లేదా శోధన మరియు అని అర్థం. 'టూర్' దాని నుండి ఉద్భవించినట్లు అనిపిస్తుంది. 'లాటిన్'లో అసలు పదం ' టోర్నోస్' దానికి దగ్గరగా నిలుస్తుంది. 'టోర్నోస్' అనేది ఒక రకమైన రౌండ్ వీల్ లాంటి సాధనం. ట్రావెల్ సర్క్యూట్ లేదా ప్యాకేజీ టూర్ ఆలోచన. సంస్కృతంలో 'పర్యతన్' అంటే విడిచిపెట్టడం. ఒకరి నివాసం విశ్రాంతి కోసం మరియు జ్ఞానాన్ని వెతకడం కోసం ప్రయాణించడానికి. 'దేశతన్' అనేది మరొక పదం అంటే ఆర్థిక ప్రయోజనాల కోసం ప్రయాణించడం. 'తీర్థతన్' అనేది మూడవ సమానమైనది, అంటే మతపరమైన ప్రయోజనాల కోసం ప్రయాణించడం. మూడు పదాలు పర్యాటకం యొక్క అర్థాన్ని మరియు భావనను మరింత ఎక్కువగా తెలియజేస్తాయి. తగిన విధంగా 1970వ సంవత్సరం నుండి, భారతదేశం పర్యాటకుల రద్దీకి సంబంధించి గణాంకాలను సేకరిస్తుంది. యునైటెడ్ నేషన్స్ ట్రావెల్ అండ్ టూరిజం పేపర్‌లో ఇచ్చిన కింది నిర్వచనం ఆధారంగా: కనీసం వ్యవధిలో విదేశీ పాస్‌పోర్ట్‌పై భారతదేశంలో ప్రయాణించే వ్యక్తి 24 గంటలు మరియు గరిష్ట వ్యవధి 6 నెలలు అతను లేదా ఆమె అందించిన పర్యాటకుడు ఈ దేశంలో స్థిరపడదు లేదా ఉద్యోగం పొందదు (లేదా ఎక్సైల్డ్) ఇది వర్తిస్తుంది.

పర్యాటకులకు ఆధునిక పదంగా పర్యాటకం అంతర్జాతీయ మరియు దేశీయ రెండింటికీ వర్తిస్తుంది. పర్యాటకులు వారి నివాస స్థలము మరియు ఉద్యోగ ప్రదేశము కాకుండా వేరే ప్రదేశాలకు వెళ్ళడం పర్యాటకం. అటువంటి ఆనందాన్ని కోరుకునే పర్యాటకుడు. యాత్రికుడు నివాస స్థలం నుండి మరొక ప్రదేశానికి వెళ్లడం లేదా అదే ప్రదేశాన్ని సందర్శించడం మరియు మళ్ళీ. పర్యాటకం చుట్టూ నిర్వహించబడే అన్ని ఆర్థిక కార్యకలాపాలను కలిగి ఉంటుంది. అటువంటి ప్రయాణికుల అవసరాలు సెలవులు, వ్యాపారం లేదా కోసం ఏదైనా ప్రయాణం వృత్తిపరమైన పర్యటన తాత్కాలికంగా మరియు ఉంటే పర్యాటకంలో భాగమవుతుంది. దాని నుండి ఎటువంటి జీవనోపాధి పొందాలనే లక్ష్యం లేకుండా స్వచ్ఛందంగా చేపట్టబడింది. ది కోనెర్న్ వ్యాపారం లేదా వృత్తిపరమైన పర్యాటకం అనేది సహకారాన్ని కోరడం కోసం అభిప్రాయాలను మార్పిడి చేసుకోవడం వివిధ పార్టీల మధ్య ఇది భవిష్యత్‌లో ఆర్థిక సంస్కరణల యుగం వ్యవస్థ. ఇది మా వద్దకు మరింత ఎక్కువ మంది వ్యాపార పర్యాటకులను తీసుకువస్తోంది. మహానగరాలు మరియు ఇతర అభివృద్ధి చెందుతున్న పరిశ్రమ మరియు వాణిజ్య కేంద్రం.

'సెలవు' అనే పదం 'పవిత్ర దినం' అనే పదం నుండి ఉద్భవించింది. కారణం అది చాలా కాలంగా ఇది మతపరమైన ఆచారాల రోజుతో మాత్రమే ముడిపడి ఉంది. 19 నాటికి శతాబ్దం, సెక్యులర్‌ను దృష్టిలో ఉంచుకుని అనేక ఇతర సెలవులు నిర్ణయించబడ్డాయి.

రాష్ట్ర కార్యకలాపాలు: ఒక పౌరుడు మరియు వారి సంఘం అనుమతించిన లేదా తీసుకున్న వార్షిక సెలవుల భావన పర్యాటకం అనేది చాలా ఇటీవలి దృగ్విషయం.

1.2. ప్రారంభ ప్రయాణాల నుండి ఆధునిక పర్యాటకం వరకు వృద్ధి:

ఏదో ఒక రూపంలో ప్రయాణం మానవులను ఆకర్షించింది. చరిత్రలో ప్రారంభ కాలాల నుండి భారతదేశంలోని ఋషులు హిమాలయాలకు ప్రయాణించారు. సముద్ర తీరాలు, వీక్షణలు లేదా సరస్సు వైపులా మరియు ధ్యానం కోసం అడవులకు దగ్గరగా. ప్రజలు అన్ని మతాలు అప్పటి నుండి ప్రతి సందు మరియు మూలలో స్థాపించబడిన పుణ్యక్షేత్రాలను సందర్శిస్తున్నాయి. కొత్త ప్రదేశాలను అన్వేషించడానికి మరియు చూసేందుకు ప్రయాణించే ఉదాహరణలను కూడా మనము చూస్తాము. పర్యావరణంలో మార్పుల కోసం, లేని సమయంలో ఇటువంటి ప్రయాణాలు చేపట్టారు. ఆధునిక పర్యాటకం ద్వారా ఇప్పుడు సౌకర్యాలు అందించబడ్డాయి. రెండూ బాగా నిర్వచించబడలేదు. మార్గాలు, లేదా ఏ రకమైన మ్యాప్‌లు లేదా ఈ మార్గాల్లో ఎటువంటి భద్రతా చర్యలు లేవు. ఇంకా అన్వేషణలు నాగరికత మరియు జ్ఞానం యొక్క నెమ్మదిగా వృద్ధికి దోహదపడ్డాయి. హోమో సేపియన్స్ మాతృభూమి గురించి. కొంతమంది భారతీయ అన్వేషకుల సాహస యాత్రల గురించి ఆసక్తికరమైన కథనం ఉంది. 19వ శతాబ్దం మధ్యలో టిబెట్ మరియు పరిసర ప్రాంతాలు. ఆ రోజుల్లో పటాలు మంచుతో కప్పబడి ఉన్నందున టిబెట్‌ను ఒక భారీ తెల్లని ఖాళీగా చూపించింది. స్థానికుడు పాలకులు అనుమానాస్పదంగా మరియు శత్రుత్వంతో ఉన్నారు, విదేశీయులను ప్రవేశించడానికి అనుమతించలేదు. మారుమూల ప్రాంతం. మరోవైపు సర్వే ఆఫ్ ఇండియాకు చెందిన బ్రిటిష్ అధికారులు పట్టణాలు, పర్వతాలు, నదులు, రోడ్లు మరియు ప్రాంతం యొక్క ప్లాన్ల గురించిన జ్ఞానం ఆ రోజుల్లో భారత రాజధాని కలకత్తాకు ఉత్తరాన కేవలం 500 కి.మీ. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం భారతదేశ ఉత్తరాదిని రక్షించడానికి సమాచారాన్ని కోరుకుంది. మహమ్మద్ హమీద్, సర్వే ఆఫ్ ఇండియాలో యువ గుమాస్తా, నైన్ సింగ్, మణి సింగ్ మరియు కిషన్ సింగ్, వారి ముప్పై ఏళ్లలో చాలా మంది ఇతరులు ఉన్నారు.

ఈ ప్రాంతాల్లో ప్రవేశించడానికి ఎంపిక చేయబడింది. సింగ్ సోదరులకు 'పండిట్స్' అనే కోడ్ పేరు పెట్టారు. బౌద్ధ యాత్రికులు లేదా వ్యాపారులుగా నటిస్తూ విలువైన సమాచారాన్ని రహస్యంగా సేకరించడం. వారు ఇండో-టిబెట్ సరిహద్దుకు దగ్గరగా ఉన్న ప్రదేశానికి చెందినవారు కాబట్టి, వారికి ప్రయోజనం ఉంది. వారు సాగించిన ప్రయాణం ఆనందించే ప్రయాణం కాదు. ప్రాంతాల యొక్క సుందరమైన అందం.

మహ్మద్ హమీద్ 1863వ సంవత్సరంలో లడఖ్ నుండి వెళ్లి యార్కండ్ చేరుకుని బస చేశాడు. స్థిరమైన రిస్క్‌లో చాలా అవసరమైన సమాచారాన్ని నమోదు చేసింది. జీవితానికి అతను తన మీద ఉన్న కారకోరం పర్వతాలలో అనారోగ్యం మరియు అలసటతో మరణించాడు. ఇంతకు ముందు. అతని ప్రయాణ గమనికలు చాలా విలువైనవిగా నిరూపించబడ్డాయి.

కిషన్ సింగ్, 'A.K.' అని పేరు పెట్టబడిన కోడ్, 1870వ సంవత్సరంలో ఈ ప్రాంతాన్ని దాటింది మరియు తిరిగి వచ్చింది. చుట్టి లేక్ లోప్ వరకు గోబీ ఎడారి నడిబొడ్డుకు చేరుకుంది. హిమాలయాలను దాటి 4,500 కి.మీ. నాలుగు సంవత్సరాల తర్వాత, ఈ ధైర్యం 'ప్రయాణికుల పర్యాటకులు' ఈ విలువైన సమాచారాన్ని తీసుకుని డార్జిలింగ్ మీదుగా తిరిగి రావచ్చు అతనితో.

ఈ సాహసోపేత అన్వేషకుల ప్రయాణాలు ఎంత భిన్నంగా ఉన్నాయి, ఓర్పు యొక్క కథ మరియు గొప్ప ప్రమాదాలు. ఇది వారి గొప్పతనానికి కట్టుబడి ఉన్న వ్యక్తుల సంస్కృతి మిషన్లు, ఈ రోజు ప్రయాణం అనేది వ్యాపారవేత్తలు, ఆనందాన్ని కోరుకునే వారి ఆందోళన మరియు లీవ్ ట్రావెల్ కన్సెషన్ టిక్కెట్‌లను కలిగి ఉన్నవారు.

1.3. పర్యాటక రకాలు:

టూరిజం మరియు పర్యాటకులు బస చేసే పొడవును బట్టి అనేక రకాలుగా ఉంటారు. విధానం కవర్ చేయబడిన దూరం, యాత్ర ప్రయోజనం మరియు చెల్లించిన ధర పర్యాటకుల ద్వారా. ఇక్కడ మనం నాలుగు ప్రాథమిక పర్యాటక రకాల గురించి చర్చిస్తాము.

అంతర్జాతీయ మరియు దేశీయ పర్యాటకం, సుదూర మరియు తక్కువ దూర పర్యాటకం అత్యంత ముఖ్యమైన రకాలు. అంతర్జాతీయ పర్యాటకుడు అనేక దేశాల సరిహద్దులను దాటి, విభిన్నంగా ఉపయోగిస్తాడు. కరెన్సీలు మరియు విభిన్న భాషలు. పెద్ద దేశాలు ఉండే అవకాశం ఉంది. అంతర్జాతీయ పర్యాటకానికి గొప్ప ఆకర్షణలు. ఇక చెప్పాలంటే సింపుల్ దూరాలను అధిగమించాల్సి ఉంటుంది. ఇంకా చిన్న పరిమాణం కోసం నెదర్లాండ్స్, బంగ్లాదేశ్, నేపాల్ లేదా శ్రీలంక వంటి దేశాలు పొరుగు దేశం చాలా తక్కువ దూరాలను కలిగి ఉంటుంది. మరోవైపు, దేశీయ పర్యాటకం స్వదేశంలో ప్రయాణించడానికి సంబంధించినది. ఇది పాస్‌పోర్ట్ మరియు వీసా లేదా మార్పిడిని కోరుకునే సమస్యను ఎదుర్కోదు.

కరెన్సీని మరొకదానికి. దాని విస్తరణకు స్కోప్ సాధారణంగా పెద్దదిగా ఉంటుంది. పరిమాణ దేశం దాని ప్రజల జీవన ప్రమాణాలు పెరుగుతున్నాయి. భేదం మధ్య కదలిక ఎక్కువ సౌలభ్యంతో తగ్గుతోంది. ఐరోపాలోని పెద్ద సంఖ్యలో దేశాలు ఇప్పుడు చేర్చబడ్డాయి. సమూహాలను 'యూరోపియన్ యూనియన్' అని పిలుస్తారు. కాబట్టి జనవరి 1993వ సంవత్సరం నుండి అన్ని ప్రయాణాలు పౌరులు దేశీయంగా వర్గీకరించబడ్డారు. అడ్డంకులను తగ్గించడం మధ్య కూడా దీనిని తగ్గించవచ్చు.

ఆచరణాత్మక ప్రయోజనాల కోసం వ్యత్యాసం పాకిస్తాన్ మరియు భారతదేశం విషయంలో కూడా, ప్రయాణం చాలా మునుపటి సంవత్సరాలతో పోలిస్తే సులభంగా మారుతోంది. ఇంకా భారతదేశం మధ్య ప్రయాణం మరియు నేపాల్ సాధారణంగా

అలాంటి అడ్డంకులు లేకుండా ఉంది.

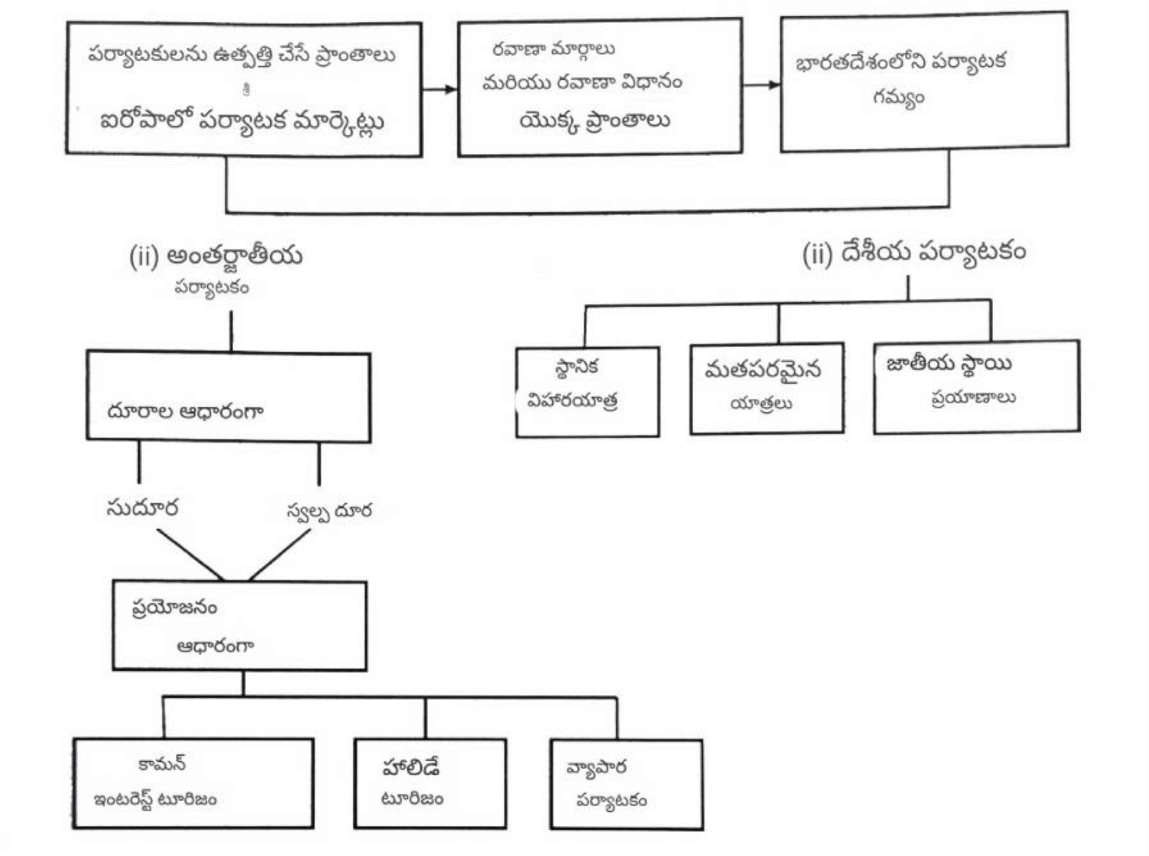

చిత్రం 1.1. పర్యాటక ప్రాంతాల రకాలు మరియు పర్యాటక రకాలు

దూరం ఆధారంగా పర్యాటకాన్ని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు. (ఎ) సుదూర టూరిజం సాధారణంగా 3,000 కి.మీ (బి) తక్కువ దూరం ప్రయాణాలుగా పరిగణించబడుతుంది. పర్యాటకం ఆ పరిమితి కంటే తక్కువగా ఉంది. విమాన నిర్వహణకు ఈ పరిశీలన ముఖ్యం ఆపరేషన్ మరియు మార్కెటింగ్ సౌకర్యాలను అందించడం కోసం. వివరాల స్థాయిని పెంచండి. గమనించాల్సిన అవసరం ఉంది. పర్యాటక స్థాయి లేదా స్థాయి పెద్దది. నుండి భౌగోళిక దృక్కోణం, పర్యాటకం కూడా స్థానిక స్థాయిల నుండి పరిగణించబడుతుంది. దేశం యొక్క ప్రాంతీయ లేదా జాతీయ స్థాయి మరియు ప్రపంచ స్థాయి వరకు ఇంటి ప్రాంతం ప్రాంతాలు. ఇంట్లో లేదా స్థానిక ప్రాంతాలలో పర్యాటకుల ప్రవాహం చాలా వరకు జరుగుతుంది. దిశలు ఇది నగరాల మధ్య లేదా నగరాల వెలుపల తీరం, సరస్సు లేదా గ్రామీణ మరియు వైస్ వెర్సా ప్రయాణ విహారం యొక్క చిన్నది. భూమి లభ్యత, టూరిజం అభివృద్ధికి అనువైన ప్రదేశాలు మరియు అనుకూల వాతావరణం ఈ స్థాయిలో ముఖ్యమైన నిర్ణయించే కారకాలు. ప్రాంతీయ మరియు జాతీయ స్థాయిలో, విస్తీర్ణం పెద్దదిగా మారుతుంది మరియు ఉంటుంది. పర్యాటక ప్రవాహాల నమూనాలలో ఎక్కువ వైవిధ్యం. మనం కొత్త ప్రదేశాలను వెతుకుతూనే ఉండాలి. ఇప్పటికే అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాల రద్దీని నివారించడానికి పర్యాటక అభివృద్ధికి, ప్రపంచ స్థాయిలో ఈ ప్రవాహంపై ఆధారపడి ఒక

ప్రధాన దిశ ఉండవచ్చు. పర్యాటకుల మూలం మరియు గమ్యస్థానం యొక్క స్థానంపై, ఉత్తరాన అర్ధగోళం, ఇది ఉత్తరం నుండి దక్షిణానికి మరియు భారతదేశం విషయంలో పశ్చిమం నుండి తూర్పుకు, ఉదా: పాశ్చాత్య ప్రపంచంలోని అభివృద్ధి చెందిన దేశాల నుండి మన దేశానికి. ప్రదేశాల మధ్య పర్యాటక ప్రవాహం ఒకరి సాధారణ ఆకర్షణపై ఆధారపడి ఉంటుంది. దేశం మరియు వ్యాపారం లేదా సాంస్కృతిక సంబంధాల కోసం. మూలం ఉన్న దేశాలు అంతర్జాతీయ పర్యాటకం అనేది ఒక రకమైన ప్రాంతాలు మరియు వాటి గమ్యం మరొక రకం. మొదటి వాటిని పర్యాటకులను ఉత్పత్తి చేసే ప్రాంతాలు మరియు తరువాతి ప్రాంతాలు అంటారు. పర్యాటక ప్రాంతాలు. ఉదాహరణకు భారతదేశంలోని పర్యాటక ప్రాంతాలు పశ్చిమ ఐరోపా మరియు ఉత్తర అమెరికా దేశాలలో ఎక్కువగా ఉన్నాయి. ఇవి మా పర్యాటక మార్కెట్లు. పర్యాటకుల గమ్యస్థానాలు మన దేశంలోనే ఉన్నాయి. ఇది సందర్భం. వచ్చే పర్యాటకులకు వసతి కోసం సౌకర్యాలను అందించాలి. వాటిని హోటళ్లలో, గుడారాల్లో లేదా క్యాంపింగ్ గ్రౌండ్స్‌లో ఉంచుతారు. మనం కూడా సృష్టించుకోవాలి. వారి స్వదేశాలలో సాధారణంగా కనిపించని ఆకర్షణలు. మూడవ రకం ప్రాంతాలు మూలం మరియు ప్రాంతాల మధ్య రవాణా మార్గాలను కవర్ చేస్తాయి. గమ్యం, రెండింటి మధ్య సౌలభ్యం, సమర్థత మరియు సౌకర్యాలు రవాణా, పరిమాణం మరియు పర్యాటకుల ప్రవాహం దిశను ప్రభావితం చేస్తుంది.

పర్యటన యొక్క ఉద్దేశ్యం లేదా పర్యాటకుల ఉద్దేశాల ఆధారంగా, (ఎ) కామన్ ఇంటరెస్ట్ టూరిజం. (బి) హాలిడే-టూరిజం మరియు (సి) బిజినెస్-టూరిజం మూడు రకాలు.

ఉద్దేశ్యం మరియు సందర్శించిన వ్యక్తులు మొదటి సందర్భంలో సాధారణం. సందర్శిస్తున్నారు. స్నేహితులు లేదా బంధువులు పర్యాటకుల సదుపాయంపై చాలా తక్కువ ఒత్తిడిని కలిగి ఉంటారు. గమ్యం వద్ద సౌకర్యాలు, హాలిడే-టూరిజం అత్యంత ప్రజాదరణ పొందిన రకం. ఒక జరిమానా వాతావరణం సందర్శనా, పర్యటన, వినోదం మరియు విభిన్నంగా వెళ్లేందుకు అనుకూలం సాంస్కృతిక ప్రదేశాలను కోరుకుంటారు. వ్యాపారం పర్యాటకులు వాణిజ్యానికి సంబంధించిన వాణిజ్య ప్రదర్శనలు మరియు సమావేశాలకు హాజరు కావడానికి లేదా వృత్తులు. అయినప్పటికీ వారు దానిని అదే సౌకర్యాలను ఉపయోగించి వినోదాలతో మిళితం చేస్తారు. సెలవు పర్యాటకులకు అందించబడింది.

1.4. టూరిజం అభివృద్ధి:

పారిశ్రామిక విప్లవం ద్వారా పర్యాటకం అకస్మాత్తుగా గొప్ప పుంజుకుంది. దాని నేపథ్యంలో సామాజిక మరియు ఆర్థిక జీవితంలో అనేక మార్పులు వచ్చాయి. సామాజిక జీవితం మరింత పెరిగింది. లౌకిక అంటే అది చాలా మతపరమైన ఉత్సవాల నుండి విడదీయబడింది. గౌరవిస్తుంది. ఇది క్రమంగా కార్మికులకు అనేక వేతనంతో కూడిన సెలవులకు దారితీసింది వారి హక్కుకు సంబంధించిన విషయం. ఈ సెలవులను గడిపేందుకు కార్మికులు ఇప్పుడు స్వేచ్ఛగా ఉన్నారు. వారి వ్యక్తిగత ఎంపికలను అమలు చేయడానికి భారతదేశంలో కూడా, ఒక కార్మికుడు కలిగి ఉండడాన్ని ఎంచుకోవచ్చు. సంవత్సరానికి సగటున 30 రోజులు చెల్లింపు సెలవులు. అటువంటి సదుపాయం సెలవులు మరియు రాయితీలు వినోదం కోసం అందుబాటులో ఉండే ఖాళీ సమయాన్ని కూడా పెంచాయి. పర్యాటక. స్వచ్ఛంద ఉద్యమానికి ఎక్కువ స్వేచ్ఛ, ఎక్కువ సమయం మరియు విశ్రాంతి నచ్చిన వినోదాలలో పాల్గొనడం కోసం. ఇవి ప్రారంభ సెట్ నిర్ణయించే కారకాలు.

అభివృద్ధికి సానుకూలంగా వ్యవహరించారు భారతదేశంలో కూడా పర్యాటకం. ఎక్కువ ఆదాయం లేని విశ్రాంతి పర్యాటక రంగం అభివృద్ధికి అంతగా విలువైనది కాదు. అన్ని రకాల పర్యాటకులు తప్పనిసరిగా పెద్ద పారవేయడం ఆదాయాలు

మరియు తక్కువ ఆర్థిక కలిగి ఉండాలి. వారి కుటుంబాల పట్ల కట్టుబాట్లు. దీంతో వారు ఖర్చు చేసే అవకాశం ఉంటుంది. వారు ఇష్టపడే విధంగా ఎక్కువ డబ్బు మరియు సమయం. రెండవదానికి ముందు సంవత్సరాలలో ప్రపంచ యుద్ధంలో, కొంతమంది ధనవంతులైన విశ్రాంతి-ప్రేమగల వ్యక్తులు మాత్రమే బయటికి వెళ్లగలరు మరియు సుందరమైన మరియు సాంస్కృతిక ఆకర్షణలు ఉన్న ప్రదేశంలో ఉండండి. 1945వ సంవత్సరం నుండి, ఒక పెద్ద సమాజంలోని అన్ని తరగతుల నుండి వచ్చిన పర్యాటకుల సంఖ్య , ఒక్కొక్కటి దాని స్వంత స్థాయిని కలిగి ఉంటాయి.

ఆదాయం మరియు అభిరుచులు కదలడం ప్రారంభించాయి. వారు తక్కువ ఖర్చు చేయడానికి ఇష్టపడవచ్చు. డబ్బు మరియు తక్కువ సమయంలో గరిష్టంగా చూడడానికి ఆతురుతలో ఉన్నారు. ఇది సహజం ఎందుకంటే రిక్రియేటివ్ టూరింగ్ కోసం సుదీర్ఘ కాలానుగుణ సెలవులను కేటాయించడం చాలా అరుదు. కాలంలో వారు విశ్రాంతి కోసం హాలిడేని కలిపి ఎంచుకోవచ్చు. సాహసోపేతమైన ప్రయాణం, వినోదభరితమైన క్రీడలు మరియు వినోదాలు. వాళ్ళు వ్యక్తిగా లేదా సమూహంగా ప్రయాణించడానికి ఇష్టపడవచ్చు. కాలానుగుణ చార్టర్ విమాన ఛార్జీలు, సెలవు ప్రయాణ రాయితీ, ప్రయాణం రాయితీలు మరియు తక్కువ-బడ్జెట్ హోటల్ లేదా టెంట్ వసతి వంటి ఉద్భవించింది. అవసరమైన ప్రోత్సాహకాలు. బూస్ట్ చేయాల్సిన అవసరం గురించి భారతదేశం చాలా స్పృహతో ఉంది. గత దశాబ్దం నుండి పర్యాటకం. ఇది టూరిజం వృద్ధికి పెద్ద ఎత్తున దోహదపడింది. తక్కువ వేగంతో ఉన్నప్పటికీ ప్రపంచ శ్రేయస్సు మరియు ప్రపంచ పర్యాటకం ఒకదానికొకటి కదులుతున్నాయి. చెయ్యి. ఈ కారణంగా, భారతదేశాన్ని సందర్శించే విదేశీ పర్యాటకులు అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాల నుండి వస్తారు. పాశ్చాత్య ప్రపంచంలోని అధిక-ఆదాయ దేశాలు. వారి కరెన్సీల విలువ ఎక్కువ భారతదేశంలో వారి ప్రయాణాన్ని వారికి చాలా చౌకగా చేస్తుంది. ఇతర ముగింపులో, ఒక అభివృద్ధి చెందుతున్నట్లయితే దేశం చాలా పేదది, అది విస్తరించడానికి దాని కొరత వనరుల నుండి చాలా తక్కువ ఖర్చు చేస్తుంది. వచ్చే పర్యాటకులకు సౌకర్యాలు మరియు రవాణా సౌకర్యాలు.

భారతదేశం ఆర్థిక వృద్ధి పరంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశం కాబట్టి, ఇది ఒక దారితీసింది. అనేక ఇతర దేశాలతో పోలిస్తే పర్యాటక రంగం సాపేక్షంగా గొప్ప అభివృద్ధి ప్రపంచంలో, ముఖ్యంగా ఆఫ్రికాలో. మరోవైపు, ఆగ్నేయాసియా థాయిలాండ్, మలేషియా, సింగపూర్, ఇండోనేషియా మరియు ఫిలిప్పైన్స్ వంటి దేశాలు చాలా దూరంలో ఉన్నాయి.

ఇటీవలి సంవత్సరాలలో వారి ఫాంట్ పెరుగుతున్న ఆర్థిక శాస్త్రం కారణంగా ముందుకు వచ్చింది. అందువలన, స్థాయిలో యొక్క ఉద్దేశ్యాలు, విశ్రాంతి లభ్యత, చురుకుగా ఉండటానికి శారీరక శక్తి సెలవుదినం, ఆదాయం, విద్య మరియు వ్యక్తిగత బడ్జెట్ చట్టాన్ని ఉపయోగించుకునే స్వేచ్ఛ కలిసి. ఇవి అదే సమయంలో ప్రేరేపించే పుష్ ఫోర్సెస్, ఉన్నాయి. పుల్ ఫోర్సెస్. పుల్ శక్తులు సహజ ఆకర్షణకు సంబంధించినవి. ప్రకృతి దృశ్యం, సాంస్కృతిక ప్రదేశాలు మరియు పర్యాటక ప్రదేశాలలో అనుకూలమైన వాతావరణం. ఒక ప్రాంతం లేదా వివిధ రకాల పర్యాటక వనరులను కలిగి ఉన్న ప్రదేశం గొప్పగా లాగుతుంది. ఒక ప్రాంతంలో పర్యాటక వనరుల యొక్క బహుళ ఆకర్షణలు గరిష్టంగా ఉండే అవకాశం ఉంది. వచ్చే పర్యాటకులపై ప్రభావం చూపుతుంది. ట్రావెల్ – టూరిజం అభివృద్ధి ఈ విధంగా ఉంది. ఈ రెండు శక్తుల పరస్పర చర్య యొక్క ఫలితం. రెండు దేశాలను భౌగోళికంగా, చారిత్రకంగా, సాంస్కృతికంగా మరియు వాణిజ్య పరంగా దగ్గరగా చేయండి. ఎక్కువగా ఉండవచ్చు. భారతదేశం యొక్క పెరుగుతున్న వాణిజ్యం పెరుగుతున్న దేశాల సంఖ్య, సాంకేతిక నైపుణ్యాలను పంచుకోవడానికి దాని సహకారం మరియు సాంస్కృతిక సంబంధాలు టూరిజం వేగవంతమైన అభివృద్ధికి మార్గం సుగమం చేశాయి.

భారతదేశం తూర్పు మరియు పడమర నుండి క్రాస్-వేస్ వెంట ఉన్నప్పటికీ, అది ఐరోపా మరియు ఉత్తరం యొక్క పర్యాటక-ఉత్పత్తి అభివృద్ధి చెందిన దేశాల నుండి చాలా దూరంలో ఉంది. అమెరికా. ప్రపంచంలోని పర్యాటకులలో కేవలం 10% మంది మాత్రమే ఇప్పటివరకు సుదూర ప్రయాణానికి చెందినవారు. కాని ఇది మునుపటి రోజుల కంటే తక్కువ ఖర్చుతో మరియు తక్కువ సమయం తీసుకుంటుంది. యొక్క వాటా సుదూర అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశం ఉంది. ఇది ఇంకా తగినంత ఎత్తులో లేనప్పటికీ పెరుగుతోంది. ఉన్నత జీవన ప్రమాణాలు కలిగిన ఆధునిక పర్యాటకులు త్వరపడవలసి ఉంటుంది. ప్రదేశాలకు సౌకర్యవంతమైన మరియు వేగంగా కదిలే విమానాలు, రైలు లేదా రోడ్డు రవాణా ద్వారా వినోద పర్యాటకం. భారతదేశం పెద్ద సంఖ్యలో అంతర్జాతీయ పర్యాటకులను ఆకర్షించగలదు. మౌలిక సదుపాయాలు కల్పించిన తర్వాత మాత్రమే సౌకర్యాలు. అయితే ఇది ఇప్పటికీ మిగిలి ఉంది మన పర్యాటక అభివృద్ధి గొలుసులో బలహీనమైన లింక్. పర్యాటకాన్ని ప్రోత్సహించే సానుకూల అంశాలతో పాటు, ప్రతికూల అంశాలు కూడా ఉన్నాయి. అడ్డంకులుగా పనిచేస్తాయి. రాజకీయ అస్థిరత, కొన్ని ప్రాంతాలలో తిరుగుబాటు పరిస్థితులు దేశం మరియు విదేశీయులను ఉగ్రవాదులు బందీలుగా ఉంచడం కూడా తీవ్రంగా నరికివేసింది. ప్రభావిత ప్రాంతాల్లో, ముఖ్యంగా జమ్మూ & కాశ్మీర్‌లో పర్యాటకుల రాక తగ్గింది. మరియు ఈశాన్యంలో. ధరల వేగవంతమైన పెరుగుదల, రవాణా ఖర్చు మరియు సంక్షోభం వంటివి కూడా కొరత అప్పుడప్పుడు వృద్ధిని నిరుత్సాహ పరుస్తుంది పర్యాటకం. కీలకమైన ఆర్థిక కార్యకలాపంగా, ప్రస్తుతం భారతీయ పర్యాటకం సహకారం అందించడం ప్రారంభించింది. మా మొత్తం స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో 5.3%. మొత్తం శ్రేయస్సు (లో) కొలుస్తారు జనాభా తలకు GNP యొక్క పదం మరియు రాజకీయ, ఆర్థిక మరియు సాధారణ స్థితి సామాజిక పరిస్థితులు పర్యాటక అభివృద్ధిని నిర్ణయిస్తాయి.

1.5. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) పర్యాటకం యొక్క అర్థం మరియు అంతర్జాతీయ పర్యాటకం గురించి వివరింపుము?

2) ఆధునిక పర్యాటక రంగం యొక్క వృద్ధి గురించి తెలుపుము?

3) పర్యాటక రంగంలోని రకాల గురించి చర్చించండి?

4) పర్యాటక రంగం యొక్క అభివృద్ధిని వివరింపుము?

1.6. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Bhatia, A.K., Tourism Development : Principles and Practices.

2) Clarc A Gunn. Tourism Planning Baisc, Concepts, Cases.

3) Jayapalan. An Introduction to Tourism.

4) Jitendra Kumar Sharma. Tourism Products and Services.

- ఆచార్య ఎస్. మురళీమోహన్

పాఠం - 2

కాంపొనెంట్స్ ఆఫ్ టూరిజం

2.0. పాఠ్యభాగ లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు వీటిని గూర్చి తెలుసుకోగలరు:

- పర్యాటక కార్యకలాపాలను పరిశీలించడం ద్వారా టూరిజం యొక్క ప్రాథమిక భాగాలను గురించి
- టూరిజం యొక్క యాక్సెసిబిలిటీ గురించి
- టూరిజం యొక్క ఆకర్షణలు గురించి
- టూరిజం యొక్క వసతి గురించి

విషయ క్రమం:

2.1. **పరిచయం**

2.2. **టూరిజం యొక్క ప్రాథమిక భాగాలు**

2.3. **టూరిజం యొక్క మూడు A's**

2.4. **ఆకర్షణలు**

2.5. **యాక్సెసిబిలిటీ**

2.6. **వసతి**

2.7. **టూరిజం యొక్క ఐదు A's**

2.8. **ముగింపు**

2.9. **నమూనా ప్రశ్నలు**

2.10. **ఆధార గ్రంథాలు**

2.1. పరిచయం:

ప్రపంచంలోని అతిపెద్ద పరిశ్రమలలో పర్యాటకం ఒకటి. టూరిజం అనే పదం అందరికీ సుపరిచితమే అయినప్పటికీ టూరిజం కాన్సెప్ట్ మరియు టూరిజం కార్యకలాపాలతో ఉన్న సంబంధం చాలా మందికి తెలియదు. కాబట్టి ఇది పర్యాటకాన్ని ఒక భావనగా మరియు దాని అనువర్తనాన్ని ఒక కార్యాచరణగా నేర్చుకునే ప్రయత్నం.

టూరిజం యొక్క భాగాలను పరిశీలించే ముందు, భాగం యొక్క అర్థాన్ని చూద్దాం. ఒక భాగం అంటే ఏమిటి? నీరు హైడ్రోజన్ మరియు ఆక్సిజన్‌తో తయారైందని మీకు తెలుసు. H_2O. అవి నీటి భాగాలు. హైడ్రోజన్ లేకుండా నీరు ఉండదు. ఆక్సిజన్ లేకుండా నీరు ఏర్పడటం కూడా సాధ్యం కాదు. అదేవిధంగా టూరిజం కూడా కొన్ని భాగాలతో తయారు చేయబడింది. వీటిలో ఒకటి లేకుంటే టూరిజం కార్యాచరణ పని చేయదు. ఇప్పుడు పర్యాటకం యొక్క భాగాలను చూద్దాం.

2.2. టూరిజం యొక్క ప్రాథమిక భాగాలు:

మీరు టూర్ ప్లాన్ చేస్తున్నారని ఊహించుకోండి. మీరు మొదట ఏమి చేస్తారు? ఖచ్చితంగా మీరు వెళ్ళడానికి ఒక

స్థలం కావాలి. స్థలం ఎంపిక మొదటి ప్రక్రియ. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, ఒక పర్యాటకుడు దూరప్రాంతాన్ని చూడటానికి ప్రయాణిస్తున్నాడు. ఇది పర్యాటకులను ఆకర్షించే ప్రదేశం, స్మారక చిహ్నం, సంఘటన లేదా మరేదైనా కావచ్చు. టూరిస్ట్ ఏదో తనని ఆకర్షిస్తున్నందున ప్రయాణిస్తున్నాడు. మరింత స్పష్టంగా, ఎక్కడో ఒక ఆకర్షణ ఉంది మరియు పర్యాటకుల ప్రయాణానికి కారణం అదే. ఉదా: ఒక పర్యాటకుడు తాజ్‌మహల్‌ను తాజ్‌గా సందర్శిస్తాడు మహల్ అతన్ని ఆకర్షిస్తుంది. తాజ్ మహల్ ఒక ఆకర్షణ. క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే ఏ పర్యాటకుడూ ఆకర్షణ లేకుండా ప్రయాణించడు. కాబట్టి పర్యాటకంలో ఆకర్షణ అనేది ఒక ముఖ్యమైన అంశం.

ఒక్క ఆకర్షణ మాత్రమే పర్యాటకాన్ని సాధ్యం చేయగలదా? సమాధానం తెలుసుకోవడానికి, మొదటి భాగం-ఆకర్షణ నుండి ప్రారంభిద్దాం. ఆకర్షణలు దాని ద్వారా ఆకర్షించబడిన వ్యక్తికి దూరంగా ఉంటాయి. తాజ్ మహల్ భారతదేశంలోని ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని ఆగ్రాలో ఉంది. కానీ అది ఒక ఆకర్షణగా ప్రపంచవ్యాప్తంగా ప్రజలను ఆకర్షిస్తుంది. ప్రపంచం నలుమూలల నుండి ప్రజలు తాజ్‌ని ఎలా ఆనందించగలరు మహల్. వారు భారతదేశంలోని ఆగ్రా నగరానికి వెళ్లాలి. ఆగ్రాకు వెళ్లాలంటే, ఆగ్రా అందుబాటులో ఉండాలి. రవాణా మోడ్‌లు ఒక ప్రదేశానికి ప్రాప్యతను అందిస్తాయి. ఒక ఆకర్షణను అందుబాటులోకి తీసుకురావడానికి రవాణా మార్గాలు అందుబాటులో లేనట్లయితే, కార్యాచరణ పర్యాటకం జరగదు. దీనితో మనం టూరిజంలో యాక్సెసిబిలిటీ ఒక భాగం అని చెప్పవచ్చు.

పర్యాటకం యొక్క మూడవ/తదుపరి భాగాన్ని తెలుసుకోవడానికి తాజ్‌మహల్ ఉదాహరణతో ముందుకు వెళ్దాం . తాజ్ మహల్ మిమ్మల్ని ఆకర్షించే ఆకర్షణ. కాబట్టి మీరు తాజ్ సందర్శించడానికి ప్లాన్ చేసారు మహల్. తాజ్ రోడ్డు, రైలు మరియు వాయు మార్గాల ద్వారా మహల్ చేరుకోవచ్చు. కాబట్టి మీరు ప్రపంచంలో ఎక్కడి నుండైనా గమ్యాన్ని చేరుకోవచ్చు. అయితే ఇక్కడ తదుపరి ప్రశ్న తలెత్తుతుంది. మీరు ఇంటికి దూరంగా ఉన్నారు. మీరు ఎక్కడ ఉంటారు? విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి మరియు నిద్రించడానికి మీకు ఆశ్రయం అవసరం. మీరు ఆగ్రాలో హోటల్ లేదా అలాంటి వసతి సౌకర్యాల కోసం తనిఖీ చేయాలి. కాబట్టి టూరిజంలో వసతి ఒక ముఖ్యమైన భాగం.

ఆకర్షణ, యాక్సెసిబిలిటీ మరియు వసతి-ఈ భాగాలు పర్యాటకానికి చాలా ముఖ్యమైనవి. ఈ కాంపోనెంట్ ఏదీ లేకుండా టూరిజం సాధ్యం కాదు. కాబట్టి ఈ భాగాలు పర్యాటకంలో ప్రాథమిక భాగాలుగా పిలువబడతాయి.

2.3. టూరిజం యొక్క మూడు A's:7

టూరిజం యొక్క మూడు ప్రాథమిక భాగాలు A అక్షరంతో మొదలవుతాయి. కాబట్టి వీటిని టూరిజం యొక్క మూడు A's లు అంటారు.

3 A's యొక్క టూరిజం
- **A ttraction**
- **A ccessibility**
- **A ccomodation**

2.4. ఆకర్షణలు:

మానవులు తాను చూడలేని వాటిని చూడటానికి, వినలేని వాటిని వినడానికి మరియు అనుభూతి చెందని వాటిని అనుభవించడానికి చాలా కాలం నుండి ప్రయాణించారు. కనిపించనివి, విననివి, అనుభూతి చెందనివి అతన్ని ఆకర్షించాయి.

తన తపన మరియు కోరికను తీర్చడానికి అతను ప్రపంచంలోని ఇతర వైపుకు ప్రయాణించాడు. మానవులు తూర్పు నుండి పడమరకు మరియు పడమర నుండి తూర్పుకు ప్రయాణించారు. ఒక ప్రదేశం యొక్క భౌగోళిక లక్షణాలు వేరే భౌగోళిక ప్రాంతంలో నివసించే ప్రజలను ఆకర్షించాయి. గత నాగరికతలు మరియు గత తరాల అవశేషాలు ప్రయాణికులకు మరొక ఆకర్షణ. ఆధునిక జీవన దృశ్యాలు కూడా వారిని ఆకర్షించాయి.

పై పేరా నుండి మీరు ఏమి చేయవచ్చు? ఒక వ్యక్తిని ఆకర్షించే ఏదైనా ఆకర్షణ కావచ్చు. కొన్ని ఆకర్షణలు మన కళ్లకు కనిపిస్తాయి. ఉదాహరణకు: ప్యాలెస్‌లు, కొండలు మొదలైనవి. మరికొన్ని కనిపించవు. ఉదా: వాతావరణం, వ్యామోహం. కళ్లకు కనిపించే ఆకర్షణలను మూర్త ఆకర్షణలు అని, కంటికి కనిపించని వాటిని అవ్యక్త ఆకర్షణలు అంటారు.

పర్యాటకం యొక్క ప్రధాన భాగం ఆకర్షణ. ప్రయాణీకుడికి ప్రయాణించడానికి ప్రేరణకు ఆకర్షణ కారణం. ప్రయాణీకుడి లక్ష్యం ఆకర్షణ. ఒక టూర్ ఒక ఆకర్షణ ఆలోచనతో మొదలై అదే జ్ఞాపకాలతో ముగుస్తుంది. అన్ని ఇతర భాగాలు దీనికి సాధనాలు. ఆకర్షణలు క్రింది విధంగా వర్గీకరించబడ్డాయి:

ఆకర్షణలు

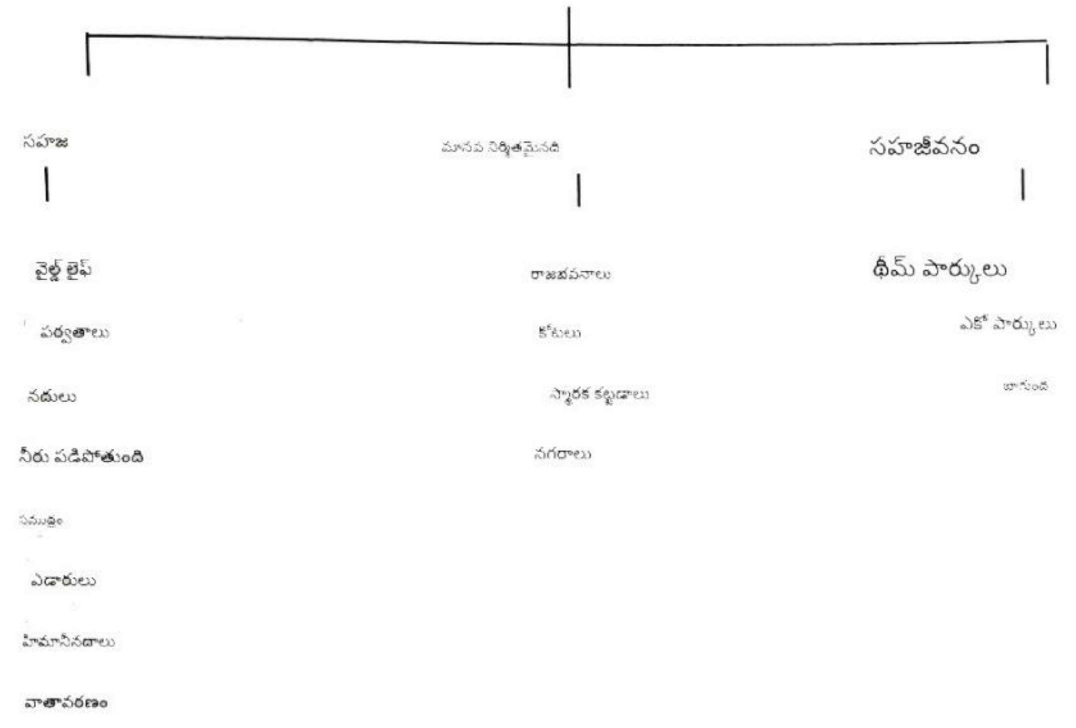

సహజ:

మానవ ప్రమేయం లేకుండా ఉద్భవించిన ఆకర్షణలను సహజ ఆకర్షణలు అంటారు. ఇవి భూమి విస్ఫోటనంతో పాటు ఉద్భవించిన లేదా భూమిపై మార్పుల ప్రకారం క్రమంగా ఏర్పడిన దృగ్విషయం. వీటిలో పర్వతాలు, నదులు, వైల్డ్ లైఫ్ జలపాతాలు, సముద్రం, ఎడారులు, హిమానీనదాలు మొదలైనవి ఉన్నాయి.

మానవ నిర్మిత:

మానవ నిర్మిత ఆకర్షణలు కృత్రిమమైనవి. స్థలాలు, కోటలు, ఆకాశహర్మ్యాలు, స్మారక చిహ్నాలు మొదలైనవి పురుషులు చేసిన కృత్రిమ ఆకర్షణలు.

సహజీవనం:

సహజీవన ఆకర్షణలు సహజ మరియు మానవ నిర్మిత మిశ్రమం. సహజ ఆకర్షణలలో ముఖ్యమైన మానవ నిర్మిత చేర్పులు లేదా సహజ మరియు మానవ నిర్మిత ఆకర్షణల కలయిక.

2.5. యాక్సెసిబిలిటీ:

యాక్సెసిబిలిటీ అంటే ఆకర్షణను చేరుకోవడానికి సంసిద్ధత. ఆకర్షణ అందకపోతే ఆస్వాదించలేం. యాక్సెసిబిలిటీ లేని ఆకర్షణ కోసం పర్యాటకాన్ని అభివృద్ధి చేయడం సాధ్యం కాదు. ఆకర్షణను యాక్సెస్ చేయడానికి వివిధ రవాణా పద్ధతులు ఉపయోగించబడతాయి. ప్రధానంగా రవాణా కింది విభాగాలుగా విభజించబడింది. రవాణా భూమి నీటి గాలి రైలు రోడ్డు రవాణా మూడు విభాగాలుగా విభజించబడింది:

భూమి, నీరు మరియు గాలి. భూ రవాణా మళ్లీ రెండుగా విభజించబడింది: రోడ్డు మరియు రైలు.

రైలు రవాణా:

ప్రపంచంలోని మొట్టమొదటి ప్రణాళికాబద్ధమైన పర్యటనకు రవాణా విధానం రైలు. రైల్వేలు ప్రపంచవ్యాప్తంగా అత్యంత అనుకూలమైన మరియు ప్రసిద్ధి చెందిన ప్రయాణ విధానం. ఫ్రాన్స్‌కు చెందిన TGV (Tres Grande Vitesse) వంటి హైస్పీడ్ రైళ్లు మరియు జపాన్‌కు చెందిన బుల్లెట్ రైళ్లు విమాన ప్రయాణానికి రైలు ప్రత్యామ్నాయంగా మారాయి. అనేక గమ్యస్థానాలకు అపరిమిత ప్రయాణానికి ఉపయోగపడే యూరైల్ పాస్, బ్రిట్రైల్ పాస్ మరియు ఇండ్ రైలు పాస్ వంటి రైలు పాస్‌లు రైల్వేలను మరింత ప్రాచుర్యం పొందాయి.

రోడ్డు రవాణా:

రోడ్డు రవాణా అనేది అత్యంత ప్రజాదరణ పొందిన మరియు విస్తృతంగా ఉపయోగించే ప్రయాణ విధానం. ఇరవయ్యవ శతాబ్దం ప్రారంభం వరకు, పర్యాటకులు ప్రధానంగా రైలు మరియు ఓడల ద్వారా ప్రయాణించారు. ప్రధాన ఓడరేవుల్లో దిగే ప్రయాణికులకు, లోపలి ప్రాంతాలకు తదుపరి ప్రయాణం కష్టంగా మారింది. కానీ మోటారు కార్ల ఆవిష్కరణ ఈ దృశ్యాన్ని మార్చింది. గమ్యస్థానాలకు సులభంగా చేరుకోవడం ప్రజలను మరింత ప్రయాణించేలా ప్రేరేపిస్తుంది. ప్రధాన రహదారి రవాణా విధానాలు కార్లు మరియు బస్సులు / కోచ్‌లు.

వాయు రవాణా:

దాని విస్తృత ఆకర్షణలతో ప్రపంచం మహాసముద్రాలచే విభజించబడిన ఖండాలలో విస్తరించి ఉంది. జెట్ మరియు ఇతర రకాల విమాన రవాణా యొక్క ఆవిష్కరణ ఖండాల మధ్య ప్రయాణాలను సులభంగా మరియు వేగంగా చేసింది. ప్రధాన వాయు రవాణా పద్ధతులు క్రిందివి.

షెడ్యూల్డ్ మరియు చార్టర్ ఎయిర్‌లైన్స్:

షెడ్యూల్డ్ ఎయిర్‌లైన్స్ టైమ్‌టేబుల్స్ యొక్క సాధారణ షెడ్యూల్ ప్రకారం ఎగురుతున్నాయి. నాన్ షెడ్యూల్డ్ ఎయిర్‌లైన్స్‌ని చార్టర్ ఎయిర్‌లైన్స్ అంటారు.

హెలికాప్టర్లు:

హెలికాప్టర్లు ప్రధానంగా అందుబాటులో లేని గమ్యస్థానాలకు ఉపయోగిస్తారు. హెలికాప్టర్లను నగరాల వైమానిక సందర్శన కోసం కూడా ఉపయోగిస్తారు.

నీటి రవాణా:

పురాతన ప్రయాణికులకు రవాణా మార్గం ఓడ. ఇరవయ్యవ శతాబ్దపు మధ్యకాలం వరకు విదేశాలకు ప్రయాణించడానికి స్టీమ్‌షిప్ ప్రయాణం మాత్రమే మార్గం. కానీ తరువాత ఎయిర్‌లైన్స్ ప్రవేశంతో ఓడ ప్రయాణం సమయం ఖర్చు మరియు అలసటగా పరిగణించబడింది. కానీ ఇప్పటికీ చిన్న ప్రయాణాలకు ఇతర రకాల నీటి రవాణాకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడుతుంది.

పడవలు:

పడవలు ప్రధానంగా లోతట్టు నీటి రవాణాకు మరియు రక్షిత తీర ప్రాంతాలలో ఉపయోగించబడతాయి.

హైడ్రోఫాయిల్స్ మరియు హోవర్‌క్రాఫ్ట్‌లు:

హోవర్‌క్రాఫ్ట్‌లు ప్రొపెల్లర్ ప్రేరిత పీడనం ద్వారా పైకి లేపబడతాయి మరియు నీటి నుండి ఎనిమిది అడుగుల ఎత్తులో ఉన్న గాలి కుషన్‌పై నడుస్తాయి. హైడ్రోఫాయిల్స్ నీటి ద్వారా రేకు చర్య ద్వారా ఎత్తివేయబడతాయి. ఇవి సాపేక్షంగా వేగంగా ఉంటాయి.

క్రూయిజ్ షిప్‌లు:

క్రూయిజ్ షిప్ లేదా క్రూయిజ్ లైనర్ అనేది ప్రయాణీకుల ఓడ, ఆహ్లాదకరమైన ప్రయాణాల కోసం ఉపయోగిస్తారు. ఇక్కడ ప్రయాణం మరియు ఓడ యొక్క సౌకర్యాలు అనుభవంలో భాగంగా ఉంటాయి, అలాగే మార్గం వెంట ఉన్న వివిధ గమ్యస్థానాలకు.

2.6. వసతి:

టూరిజంలో వసతికి కీలక పాత్ర ఉంది. టూరిజం మార్కెట్ అవసరాలకు తగిన విధంగా తగిన వసతిని అందించడం అనేది పర్యాటక అభివృద్ధి యొక్క ప్రాథమిక పరిస్థితులలో ఒకటి. తన ఇంటి నుండి బయలుదేరిన ప్రయాణికుడికి తన గమ్యస్థానంలో రాత్రిపూట వసతి మరియు ఒక రోజులో పూర్తి చేయలేని ప్రయాణాల కోసం అవసరం. పురాతన కాలంలో ప్రయాణీకుల అవసరాలను తీర్చడానికి సత్రాలు స్థాపించబడ్డాయి. సత్రాలు విశ్రాంతి స్థలం మాత్రమే కాకుండా ఆహారం, పానీయం మరియు వినోదాన్ని అందించే ప్రదేశం. యునైటెడ్ స్టేట్స్ ఆఫ్ అమెరికాలోని 'టావెర్న్' ఐరోపాలోని ఇన్‌లకు సమానం. భారతదేశంలో ఈ సౌకర్యాన్ని విహారాలు అని పిలుస్తారు, ధర్మశాలలు, సారాయిలు, ముసాఫిరానాలు మొదలైనవి. తరువాత ఈ స్థాపనలన్నీ మార్చబడ్డాయి లేదా 'హోటళ్ల'కు దారితీశాయి. హోటళ్లు ఇప్పుడు వసతికి ప్రధాన రూపం. కానీ ఇతర రకాల వసతి కూడా ఉన్నాయి. ఈ ఇతర రకమైన వసతి సప్లిమెంటరీ వసతిగా పిలువబడుతుంది

వసతి:

హోటల్స్ సప్లిమెంటరీ వసతి అంతర్జాతీయ హోటల్స్ మోటెల్స్ రిసార్ట్ హోటల్స్ యూత్ హాస్టల్స్ వాణిజ్య హోటల్లు కారవాన్ మరియు క్యాంపింగ్ సైట్లు రెసిడెన్షియల్ హోటల్స్ పెన్షన్ తెలియాడే హోటల్లు బెడ్ మరియు అల్పాహార సంస్థలు హెరిటేజ్ హోటల్స్ టూరిస్ట్ హాలిడే గ్రామాలు వివిధ రకాల హోటళ్లు ఉన్నాయి. అవి పరిమాణం, ముఖభాగం, నిర్మాణ లక్షణాలు మరియు సౌకర్యాలలో విభిన్నంగా ఉంటాయి.

హోటళ్ల యొక్క ప్రధాన రకాలు క్రిందివి:

అంతర్జాతీయ హోటళ్లు:

ప్రధాన నగరాలు మరియు పర్యాటక కేంద్రాలలో ఉన్న ఆధునిక పాశ్చాత్య శైలి విలాసవంతమైన హోటల్‌లను అంతర్జాతీయ హోటళ్లుగా పిలుస్తారు. ఈ హోటల్‌లు అందించబడిన సౌకర్యాలను బట్టి నక్షత్రాలతో వర్గీకరించబడ్డాయి.

రిసార్ట్ హోటళ్ళు:

రిసార్ట్ హెూటల్స్ అంటే సముద్రం, పర్వతం లేదా ఇతర సుందరమైన ప్రదేశాలకు సమీపంలో ఉన్న హోటళ్లు మరియు దాని ఖాతాదారులకు విశ్రాంతి, విశ్రాంతి మరియు వినోదాన్ని అందిస్తాయి. వివిధ రకాల రిసార్ట్‌లు ఉన్నాయి. సమ్మర్ రిసార్ట్‌లు, వింటర్ రిసార్ట్‌లు, హిల్ రిసార్ట్స్, ఆల్ సీజన్ రిసార్ట్‌లు, హెల్త్ రిసార్ట్‌లు మొదలైనవి.

వాణిజ్య హోటళ్ళు:

వాణిజ్య హోటళ్ళు పెద్ద నగరాలు మరియు పట్టణాలలో ముఖ్యమైన వాణిజ్య మరియు పారిశ్రామిక కేంద్రాలలో ఉన్నాయి. వాణిజ్య హోటళ్ల ఖాతాదారులు వ్యక్తిగత ప్రయాణీకులు లేదా వ్యాపార పర్యటనలు చేస్తారు.

రెసిడెన్షియల్ హోటళ్లు:

ఇవి హోటల్ సేవలతో కూడిన అపార్ట్మెంట్ హౌస్. ఈ హోటళ్లలోని గదుల సుంకం నెలవారీ, అర్ధ సంవత్సరం లేదా వార్షిక ప్రాతిపదికన ఛార్జ్ చేయబడుతుంది మరియు అతిథికి భోజనం అందించబడని యూరోపియన్ ప్లాన్ ప్రకారం పనిచేస్తుంది.

ఫ్లోటింగ్ హోటల్స్:

ఈ హోటళ్లు నీటి ఉపరితలంపై ఉన్నాయి. ఎక్కువగా ఇవి పాత లగ్జరీ షిప్‌లు హోటళ్లుగా మార్చబడ్డాయి. హౌస్ బోట్లు కూడా ఫ్లోటింగ్ హోటళ్లకు మరో రూపం.

హెరిటేజ్ హోటళ్లు:

హెరిటేజ్ హోటళ్లు వివిధ కాలాల్లో ఉపయోగించే ప్రత్యేకమైన నిర్మాణ లక్షణాలను కలిగి ఉంటాయి, ఇవి ప్రాంతం యొక్క సంస్కృతి మరియు సంప్రదాయంతో మిళితం అవుతాయి. రాజభవనాలు, కోటలు, హవేలీలు మొదలైనవి వారసత్వ హోటళ్లుగా మార్చబడ్డాయి. సప్లిమెంటరీ వసతి అనేది సాంప్రదాయ హోటల్ రకం కాకుండా వివిధ రకాల వసతిని కలిగి ఉంటుంది.

హోటెల్స్:

మోటారు వాహనదారుల అవసరాలను తీర్చడానికి రూపొందించబడ్డాయి. వసతి మరియు రెస్టారెంట్ సౌకర్యాలతో పాటు పార్కింగ్, ఇంధనం నింపడం మరియు గ్యారేజ్ సౌకర్యాలు కల్పించబడతాయి.

యూత్ హాస్టల్:

యూత్ హాస్టల్స్ ప్రయాణిస్తున్న యువతకు మితమైన మరియు చవకైన ఆశ్రయం.

కారవాన్ మరియు క్యాంపింగ్ సైట్లు:

కారవాన్ అనేది మొబైల్ వసతి యూనిట్. క్యాంపింగ్ సైట్లు పార్కింగ్, టెంట్ పిచింగ్ మొదలైన వాటికి సౌకర్యాలను అందిస్తాయి.

పెన్షన్:

పింఛను, ఎక్కువగా కుటుంబం నిర్వహించేది ప్రైవేట్ హోటల్ లేదా గెస్ట్ హౌస్.

బెడ్ మరియు అల్పాహారం ఏర్పాటు:

ఈ రకమైన సంస్థలు వసతి మరియు అల్పాహారాన్ని మాత్రమే అందిస్తాయి.

టూరిస్ట్ హాలిడే గ్రామాలు:

టూరిస్ట్ హాలిడే గ్రామాలు పర్యాటకులను బిజీ షెడ్యూల్ మరియు నగరం నుండి దూరంగా ఉంచడానికి అంతర్గత ప్రాంతాలలో ఉన్నాయి. అత్యవసరమైతే తప్ప టెలిఫోన్లు, వార్తాపత్రికల రేడియో మరియు టీవీలు నిషేధించబడ్డాయి.

2.7. టూరిజం యొక్క ఐదు A's:

చాలా కాలంగా, ఆకర్షణ, అందుబాటు మరియు వసతి టూరిజం యొక్క భాగాలుగా పరిగణించబడ్డాయి. కానీ తరువాత ఆచరణాత్మక మరియు సైద్ధాంతిక అంశాలలో పర్యాటక అభివృద్ధితో, ప్రాథమిక భాగాలకు కొత్త భాగాలు జోడించబడ్డాయి. ఎక్కువ సంఖ్యలో ప్రజలు ప్రయాణించడం ప్రారంభించారు. అదేవిధంగా ఎక్కువ సంఖ్యలో పండితులు పర్యాటకం గురించి ఆలోచించడం ప్రారంభించారు. అంతకుముందు ప్రయాణించే వ్యక్తులు నిర్దిష్ట కారణాలతో ప్రేరేపించబడ్డారు. వారు సుఖాలు మరియు విలాసాల గురించి బాధపడలేదు. సుఖాలు, విలాసాల కోసం ప్రయాణాలు సాగించే వారు కూడా సుఖాలు, విలాసాల విషయంలో సర్దుకుపోవడానికి సిద్ధమయ్యారు. కానీ పర్యాటకం వేగంగా అభివృద్ధి చెందడం మరియు అదనపు సౌకర్యాలు మరియు విలువలను కోరుకునే కొత్త తరగతి పర్యాటకుల ఆవిర్భావంతో, పర్యాటక ప్రాంతం విస్తరించబడింది మరియు మార్పులకు అనుగుణంగా కొత్త భాగాలు జోడించబడ్డాయి.

సౌకర్యాలు:

సౌకర్యాలు పర్యాటకులకు అవసరమైన అదనపు సౌకర్యాలు. గైడింగ్ మరియు ఇయర్ ఫోన్ సౌకర్యాలు, ఇంటర్నెట్ మరియు ATM లభ్యత, ఎస్కలేటర్లు, బ్యాటరీతో నడిచే వాహనాలు మొదలైనవి.

కార్యకలాపాలు:

గమ్యస్థానాలలో కార్యకలాపాలు ఎక్కువ మంది పర్యాటకులను ఆకర్షించగలవు. భారతదేశంలో చాలా బీచ్‌లు ఉన్నాయి. కానీ గోవాలోని బీచ్‌లు దాని కార్యకలాపాల సంఖ్యతో వేరుగా ఉంటాయి.

2.8. ముగింపు:

టూరిజం అనేది మూడు ప్రాథమిక భాగాలతో కూడిన కార్యాచరణ. ఈ ప్రాథమిక భాగాలు-ఆకర్షణ, యాక్సెసిబిలిటీ మరియు వసతి-పర్యాటకం యొక్క మూడు A's అంటారు. తర్వాత మరో రెండు భాగాలు జోడించబడ్డాయి. అవి యాక్సెసిబిలిటీ మరియు సౌకర్యాలు. ఈ రెండింటితో కూడిన ప్రాథమిక భాగాలను ఐదు A's టూరిజం అంటారు. పర్యాటకం యొక్క ప్రధాన భాగం ఆకర్షణ. ఇది ఇంకా మూడుగా విభజించబడింది: సహజ, మానవ నిర్మిత మరియు సహజీవనం. గమ్యస్థానానికి ప్రాప్యతను అందించే రవాణా కూడా మూడుగా విభజించబడింది. అవి గాలి, నీరు మరియు భూమి. భూ రవాణాను రోడ్డు మరియు రైలుగా విభజించవచ్చు. వసతి ప్రధానంగా రెండు రకాలు. అవి సంప్రదాయ హోటళ్లు మరియు అనుబంధ వసతి.

2.9. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) టూరిజం యొక్క ప్రాథమిక భాగాల గూర్చి తెలుపండి?

2) టూరిజం యొక్క మూడు మరియు ఐదు గురించి వివరింపండి?

3) టూరిజం యొక్క యాక్సెసిబిలిటీ మరియు వసతి గురించి చర్చించండి?

2.10. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Bhatia, A.K., Tourism Development : Principles and Practices.

2) Clarc A Gunn. Tourism Planning Baisc, Concepts, Cases.

3) Jayapalan. An Introduction to Tourism.

4) Jitendra Kumar Sharma. Tourism Products and Services.

- డా॥ ఈ.వి. పద్మజ

పాఠం - 3

టూరిజం యొక్క చారిత్రక పరిణామం

3.0. పాఠ్యభాగ లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు వీటి గురించి తెలుసుకోగలరు.

- భారతదేశంలో పర్యాటకం యొక్క చారిత్రక దృక్పథాన్ని గురించి
- వాణిజ్య పర్యాటకాన్ని ప్రోత్సహించిన అనేక పూర్వాపరాలను గురించి
- పట్టు మార్గం, మసాలా మార్గం మరియు సముద్ర ప్రయాణాలు గురించి
- నలంద, తక్షిలా, విక్రమశిల, దేవబంద్‌లో ఎడ్యుకేషనల్ టూరిజం గురించి
- పురాతన కాలం మరియు వివిధ రకాల మతపరమైన మరియు తీర్థయాత్రల పర్యాటకం గురించి

విషయ క్రమం:

3.1. భారతదేశంలో పర్యాటకం యొక్క చారిత్రక దృక్పథం

3.1.1. ప్రారంభ కాలాల్లో పర్యాటకం

3.1.2. వలసరాజ్యాల కాలంలో పర్యాటకం

3.1.3. ఆధునిక కాలంలో పర్యాటకం

3.1.4. స్వాతంత్ర్యం తర్వాత పర్యాటకం

3.2. మానవ జీవనశైలిలో పరిణామాత్మక మార్పులు

3.3. ఆధునిక టూరిజం పూర్వాపరాలు

3.3.1. సంచారము

3.3.2. తీర్థయాత్ర

3.3.3. వాణిజ్యం మరియు వ్యాపారం కోసం ప్రయాణం

3.3.4. వలస

3.3.5. పరిశోధన మరియు విద్య కోసం ప్రయాణం

3.3.6. బహుళ-గమ్య పర్యాటకం

3.4. నమూనా ప్రశ్నలు

3.5. ఆధార గ్రంథాలు

3.1. భారతదేశంలో పర్యాటకం యొక్క చారిత్రక దృక్పథం:

పర్యాటక అభివృద్ధిని చారిత్రక దృక్పథం ద్వారా చూడవచ్చు. ఇది ప్రారంభం నుండి ప్రస్తుత కాలం వరకు విస్తృత

వైవిధ్యాన్ని కలిగి ఉంది.

3.1.1. ప్రారంభ కాలాల్లో పర్యాటకం:

పూర్వ కాలం నుండి, ప్రజలు ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి ప్రయాణించేవారు. ఆహారం కోసం, వ్యాపారం కోసం, మతపరమైన ప్రయోజనాల కోసం మరియు విద్య కోసం కూడా. కానీ ఈ ప్రయాణం పరిమితం చేయబడింది మరియు కారణంగా సమీపంలో ఉన్న ప్రదేశాలకు పరిమితం చేయబడింది.

చాలా కారణాలు. రోడ్లు లేకపోవడం, ఆహారం దొరకకపోవడం, అభద్రతాభావం నెలకొంది. రోడ్లు మరియు స్థలాలు మరియు మార్గాల గురించి కూడా తెలియకపోవడం. ఆ సమయంలో రాచరికపు ప్రోత్సాహం లభించినప్పుడు ప్రయాణం సులభమైంది. చాలా మంచి ఉదాహరణ అటువంటి ప్రయాణం 262 BC లో మౌర్యుల కాలం నాటిది. ఎందుకంటే అశోక చక్రవర్తి నుండి రాచరిక ప్రోత్సాహం, ప్రజలు సుదూర ప్రాంతాలకు ప్రయాణించవచ్చు. ఇష్టం పాటలీపుత్ర (పాట్నా), లుంబిని, కపిల్వాస్తు, సారనాథ్ మరియు గయ. ప్రతి ప్రదేశంలో, ప్రయాణికులు విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి స్మారక చిహ్నాలు మరియు విశ్రాంతి గృహాలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. చెట్లు ఉండేవి ప్రయాణీకులకు సౌకర్యవంతమైన ప్రయాణాన్ని అందించడానికి రహదారి పొడవునా మొక్కలు నాటారు. కఠినమ్మైన వర్ధన్ కూడా బౌద్ధమతానికి గొప్ప మద్దతుదారు. ఎన్నో ధర్మశాలలను నిర్మించాడు ప్రయాణికుల కోసం. బి యాత్రికుల కోసం అనేక మఠాలు కూడా నిర్మించబడ్డాయి. ఈ ప్రయాణ సౌకర్యాలు ఎలా మెరుగుపరచబడుతున్నాయి మరియు ప్రయాణం సులభతరం చేయబడిందో చూపిస్తుంది. మొదటి విదేశీయులు బహుశా పర్షియన్లు ఉన్నాయి.

పర్షియా నుండి యాత్రికులు భారతదేశాన్ని సందర్శించినట్లు అనేక ఆధారాలు ఉన్నాయి. అనేక యాత్రలు గ్రీస్ నుండి పర్షియా లేదా మెసొపొటేమియా మీదుగా భారతదేశానికి చేరుకుంది. గ్రీకు ఖాతాలు వెల్లడిస్తున్నాయి భారతదేశంలో, రథ రహదారులు బాగా ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి మరియు గుర్రాలు, ఏనుగులు మరియు ఒంటెలు ఉన్నాయి. ఒక సాధారణ రవాణా విధానం. వాణిజ్యం, వాణిజ్యం గురించి కూడా ప్రస్తావన ఉంది. మరియు పర్షియా మరియు భారతదేశం మధ్య సాంస్కృతిక మార్పిడి. హియున్ – త్సాంగ్, చైనీస్ భక్తిపరుడు బౌద్ధుడు 633 A.D. లో భారతదేశానికి వచ్చాడు మరియు అతని ప్రయాణం కష్టతరమైనది మరియు ప్రమాదకరమైనది.

పురాతన బౌద్ధ గ్రంథాలను సేకరించి అనువదించడం అతని లక్ష్యం. నగరాల్లో, బజార్లు లోతట్టు ప్రాంతాల నుండి తెచ్చిన వస్తువులకు ప్రవేశాన్ని కల్పించాయి. రాత్రిపూట బస చేయడానికి ఉద్దేశించిన ప్రదేశాలలో ప్రయాణికులకు వసతి కల్పించారు. వారు ఉన్నారు సరైస్ అని పిలుస్తారు మరియు అన్ని సేవలు ఉండే సిటీ గేట్ల దగ్గర నిర్మించబడ్డాయి. వారికి అందించారు. వినోదం మరియు నృత్య మందిరాలు అనుమతించబడ్డాయి జూదం ఉంది. లైసెన్స్ పొందింది మరియు రాష్ట్రానికి ఆదాయ వనరుగా ఉంది. పాలనా కాలంలో మొఘలులు, చక్రవర్తులు విస్తృతంగా పర్యటించి అభివృద్ధికి సహకరించారు. రోడ్లు మరియు ఇతర సౌకర్యాలు. నేటికీ మనం గతం యొక్క అవశేషాలను కనుగొంటాము. మైలు రాళ్లు, సారాయిలు మరియు ఇందులోని అన్ని భాగాలను తయారు చేసే రోడ్లు మరియు మార్గాల నెట్‌వర్క్ విశాలమైన దేశం అందుబాటులో ఉంది.

3.1.2. వలసరాజ్యాల కాలంలో పర్యాటకం:

వాస్కోడగామా 1498లో కేరళ పశ్చిమ తీరంలో కాలికట్ చేరుకున్నాడు మరియు భారతదేశం మరియు ఐరోపా మధ్య వాణిజ్య మరియు వాణిజ్యానికి మార్గం సుగమం చేసింది. తదుపరి రావడానికి డచ్ మరియు బ్రిటిష్ వారు ఉన్నారు. భారతీయుల మధ్య అంతర్గత సంఘర్షణ రాజ్యాలు విదేశీ వ్యాపారులకు క్రమంగా స్థాపించడానికి అవకాశాలను అందించాయి వారి రాజకీయ ప్రభావం. వారిలో బ్రిటిష్ వారు విజేతలుగా నిలిచారు. క్రమంగా భారత పాలకుల నుంచి అధికారాన్ని చేజిక్కించుకుంది. కాలంతో పాటు వారి ప్రభావం పెరిగింది. చివరకు వారు దేశం మొత్తం బాధ్యతలు చేపట్టారు. త్వరలో వారు అభివృద్ధి చేశారు. ఒక చోటికి మరొకటి నెట్‌వర్క్ నుండి తరలించడానికి గొప్ప మార్గంగా నిరూపించబడింది.

3.1.3. ఆధునిక కాలంలో పర్యాటకం:

రవాణా రంగంలో భారతీయ రైల్వేలు అతిపెద్ద మౌలిక సదుపాయాలు దేశీయ ప్రయాణికుల కోసం. మొదటి రైలు 1853లో బొంబాయి మధ్య ప్రవేశపెట్టబడింది. (ముంబై) ప్రధానంగా వాణిజ్య ప్రయోజనాల కోసం థానేకి. భారతదేశంలో రైలు నెట్‌వర్క్ సౌకర్యంగా ప్రయాణించే అవకాశం పెరిగింది. త్వరలో ఉద్యమం విమాన ప్రయాణాన్ని ప్రారంభించడంతో అంతర్జాతీయ పర్యాటకులు పెరిగారు. దేశం. విమాన రవాణా ఫిబ్రవరి 18, 1911 న మొదటి విమానంలో జన్మించింది. అలహాబాద్ నుండి నైని జంక్షన్ వరకు సుమారు 10 కి.మీ. కానీ అసలు ప్రారంభం అక్టోబరు 15, 1932న జరిగింది. ఈ రోజున, JRD టాటా బయలుదేరారు. కరాచీ నుండి ముంబైకి (అప్పటి బొంబాయి) ఒకే ఇంజిన్‌తో కూడిన విమానం. అతడు భారతదేశంలో పౌర విమానయాన పితామహుడు మరియు ఎయిర్ ఇండియా వ్యవస్థాపకుడు అని పిలుస్తారు. ఇవి రవాణా పరంగా రెండు కాలాలు చాలా ముఖ్యమైనవి. రోడ్లు మరియు నీటి మార్గాలు అమలులో ఉన్నాయి. అన్ని రకాల రవాణా వ్యవస్థలు పర్యాటక రంగానికి ఎంతో దోహదపడింది.

3.1.4. స్వాతంత్ర్యం తర్వాత పర్యాటకం:

వైవిధ్యమైన స్వభావం కారణంగా భారతదేశం పర్యాటక ప్రదేశాల యొక్క సుదీర్ఘ జాబితాను కలిగి ఉంది. దేశంలో ఉన్న భౌతిక మరియు వాతావరణ పరిస్థితులు. భారతదేశం ఒక దేశం సంస్కృతి, మతం, జాతి, అభివృద్ధి, ప్రకృతి పరంగా భిన్నత్వంలో ఏకత్వం అందం, చరిత్ర మరియు మరెన్నో. నేడు భారతదేశం భారీ మౌలిక సదుపాయాలను సృష్టించింది. దేశంలో పర్యాటక అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధి. స్వతంత్ర భారతదేశంలో రవాణా సౌకర్యాల మెరుగుదల ఊపందుకుంది. పెద్ద ఎత్తున పర్యాటక రంగం. హోటల్ మరియు హాస్పిటాలిటీ సౌకర్యాలు గొప్పగా అందించబడ్డాయి. పర్యాటకులకు సౌకర్యం. నలుగురిని కలుపుతూ బంగారు చతుర్భుజ రహదారులు మెట్రోలు ఢిల్లీ, కోల్‌కతా, చెన్నై, ముంబై నగరాలు పర్యాటకాన్ని మరింతగా పెంచుతాయి. ది ఉత్తర-దక్షిణ కారిడార్ ఉత్తరాన శ్రీనగర్ నుండి కన్యాకుమారి వరకు కలుపుతుంది దక్షిణం అయితే వెస్ట్-ఈస్ట్ కారిడార్ పశ్చిమాన ఉన్న పోర్‌బందర్‌ని సిల్చర్‌కు కలుపుతుంది. తూర్పున. గోల్డెన్ ట్రయాంగిల్ ఉత్తర భారతదేశంలోని మూడు నగరాలను కలుపుతుంది. ఢిల్లీ, ఆగ్రా మరియు జైపూర్. ఈ త్రిభుజాకార మార్గం అంతర్జాతీయంగా చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. అలాగే దేశీయ పర్యాటకులు. అదే విధంగా, గోల్డెన్ చతుర్భుజం పూరిని కలుపుతుంది, దేశంలోని తూర్పు సెక్టార్‌లో కోణార్క్ మరియు భువనేశ్వర్. భారతదేశంలో పర్యాటకం మెడిసిన్ రంగం నుండి కూడా పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలు విపరీతమైన ప్రోత్సాహాన్ని పొందారు. మెరుగైన మరియు తక్కువ ఖర్చుతో కూడిన వైద్య సౌకర్యాల కోసం భారతదేశానికి ప్రయాణిస్తున్నారు. ఈ ఆయుర్వేదం మరియు ది వంటి పురాతన వైద్య విధానం కారణంగా

కూడా ఉంది. భారతదేశానికి చాలా మంది పర్యాటకులను ఆకర్షిస్తున్న ఔషధాల పంచతత్వ శైలి. దేశంలో టూరిజం ఎంతగా అభివృద్ధి చెందిందో ఇప్పుడు అర్థం చేసుకోవచ్చు. మార్గం. స్వాతంత్ర్యానంతరం పర్యాటక రంగానికి ప్రాధాన్యత పెరిగింది. ఇది జరిగింది.

మీరు ఈ పుస్తకంలో మరింత చదవడానికి అనేక అంశాల కారణంగా.

3.2. మానవ జీవనశైలిలో పరిణామాత్మక మార్పులు:

ప్రారంభంలో, ప్రజలు సంచార జాతులు మరియు వారు వెతుకుతూ తిరిగేవారు. ఆహారం మరియు జీవనోపాధి. వారు ఆహారం కంటే ఎక్కువ ఆసక్తిని కలిగి ఉన్నారు. పొందడం. వారి కదలికలు నడిచే దూరానికి పరిమితమయ్యాయి. వారి బస.

వ్యవసాయం మరియు జంతువుల పెంపకం ప్రారంభం స్థిరపడిన మానవునికి దారితీసింది. భూమిపై జీవితం. ఆ సమయంలో, ప్రజలు కఠినమైన ప్రకృతి పరిస్థితులలో జీవించవలసి ఉంటుంది. వారి జీవన ఆవాసం జీవితం కొద్దిగా తేలికగా ఉన్న ప్రాంతాలకు పరిమితం చేయబడింది. మరియు అది నది ఒడ్డున ఉండేది. ఇవి నాగరికతలు ఉన్న ప్రాంతాలు అభివృద్ధి చేయబడింది.

నాగరికత రావడంతో మరియు వివిధ మిగులు ఉత్పత్తి వస్తువులు, సమీపంలోని స్థావరాలతో వ్యాపారం ప్రారంభించబడింది. బహుశా, ఇది ప్రారంభం పర్యాటకం, అయితే ప్రజల కదలిక ప్రయోజనం వాణిజ్యంతో ముడిపడి ఉంది. మాత్రమే. కానీ పర్యాటకానికి ఆధునిక నిర్వచనం లేదని గమనించాలి. వర్తిస్తుంది మరియు ఆధునికం ఎప్పుడు ప్రారంభమైందో చెప్పడం చాలా కష్టం. పర్యాటకం జరిగింది. ఆఫ్రికా, ఆసియా మరియు మధ్య ప్రాచ్యంలో సామ్రాజ్యాలు పెరిగాయి. పురాతన కాలంలో, భూమార్గాలు వంటి ప్రయాణ మరియు పర్యాటకానికి అవసరమైన మౌలిక సదుపాయాలు మరియు నీటి మార్గాలు సృష్టించబడ్డాయి. ఒంటెలు, గుర్రాలు మరియు పడవలు మొదలైనవి ప్రయాణించడానికి ఉపయోగించబడ్డాయి.

ఈజిప్టియన్ నాగరికత సమయంలో, వ్యాపారం మరియు రెండింటి కోసం ప్రయాణం ఆనందం మొదలైంది. హాస్పిటాలిటీ కేంద్రాలు ప్రధాన మార్గాల్లో మరియు లోపల నిర్మించబడ్డాయి. ప్రయాణీకులకు వసతి కల్పించడానికి నగరాలు. అస్సిరియన్ సామ్రాజ్యంలో, ప్రయాణ సాధనాలు మెరుగుపరచబడ్డాయి మరియు రోడ్లు మెరుగుపరచబడ్డాయి. తరువాత, పర్షియన్లు మరింత చేశారు. నాలుగు చక్రాల క్యారేజీలను అందించే రహదారి వ్యవస్థలను మెరుగుపరచడం రవాణా బి యొక్క మొట్టమొదటి వ్యవస్థీకృత ఉద్యమం అని నమ్ముతారు. వేసవిలో పురాతన గ్రీకులో మొదటి ఒలింపియాడ్ సమయంలో ప్రజలు ఉన్నారు 776 B.C.

రోమన్ సామ్రాజ్యంలో, పాలక వర్గం వారి స్వంత అథ్లెటిక్ మరియు మతాన్ని గమనించింది. సంఘటనలు మరియు నగరాలకు ప్రయాణించారు. సంపన్నులలో కూడా సందర్శకులు ప్రసిద్ధి చెందారు. రోమన్లు మరియు ఎక్కువగా సందర్శించే గమ్యం గ్రీస్. రోమన్లు ఈజిప్టులో కూడా పర్యటించారు. సింహిక మరియు పిరమిడ్లను చూడటానికి. అప్పటి నుండి అలెగ్జాండ్రియా కాస్మోపాలిటన్ నగరం అనేక జాతీయులు అక్కడ ప్రాతినిధ్యం వహించారు. ఇథియోపియన్లు, భారతీయులు మరియు సిరియన్లు. అదనంగా, రోమన్లు భావనను అభివృద్ధి చేశారు. యొక్క ఇతర ప్రపంచానికి అందించబడింది. 17వ శతాబ్దం వరకు, స్పా

థెరపీ విశ్రాంతి, వినోదం మరియు అభివృద్ధితో మిళితం చేయబడింది. ఆహ్లాదకరమైన సామాజిక కార్యకలాపాలు. అయితే, స్పా థెరపీ, అయితే ఒక రూపం పర్యాటకం, నేటి సెలవుదినంతో చాలా తక్కువ సంభావిత మరియు ఆచరణాత్మక సారూప్యతలు ఉన్నాయి. పర్యాటక. థామస్ కుక్ తన స్థానికుడి కోసం సుమారు 500 మంది సభ్యుల పర్యటనను ఏర్పాటు చేశాడు. లీసెస్టర్, లండన్ రోడ్ నుండి 5 జూలై 1841న లౌబరో వరకు రైలు ప్రయాణం. అప్పటి నుండి, ఆపరేటర్ థామస్ కుక్ మొదటి పర్యటనగా గుర్తించబడింది.

3.3. ఆధునిక టూరిజం పూర్వాపరాలు:

పర్యాటకం నిజంగా ఎలా ప్రారంభమై ఉంటుందో తెలుసుకోవడం ఆసక్తికరంగా ఉంటుంది. ప్రారంభంలో ప్రజలు ఆహారం కోసం వెతుకులాటలో ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి వెళ్లేవారు. ఇది జంతువులు లేదా అడవి బెర్రీలు కనిపించే ప్రాంతం. ఒకసారి మానవులు వ్యవసాయం గురించి తెలుసుకున్నారు, వారు స్థిరపడటం ప్రారంభించారు. కానీ భూమి ఉన్నప్పుడు అలసిపోయిన ఉద్యమం మళ్లీ ప్రారంభమవుతుంది. కాంస్య యుగంలో నగరాలు ఉండేవి. గ్రామీణ ప్రాంతాల నుంచి నగర ప్రాంతాలకు ప్రోత్సాహకర వలసలను సృష్టించింది. ఇక్కడ వారు మారారు లేదా ఇతర రకాల వాణిజ్యానికి వెళ్లారు. వారు కదిలారు అని కోసం ఒక నాగరికత యొక్క నాణేలు మరియు ముద్రల నుండి స్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

మరొకటి అలాంటి ఉదాహరణ సింధు లోయ మేము నుండి పురోగతి ఉన్నప్పుడు ఇనుప యుగం నుండి కంచు యుగం వరకు నాగరికత ప్రయాణం చాలా తరచుగా మారింది. అయితే, పురాతన కాలం నుండి ప్రయాణం మరియు పర్యాటకం నిజంగా ఎలా అభివృద్ధి చెందిందో మనం నేర్చుకుంటాము. మనం మానవుల ప్రయాణాన్ని గుర్తించడం ప్రారంభిస్తే, మనం దీనితో ప్రారంభించవచ్చు. సంచార కాలం కిందిది ఆర్డర్ కావచ్చు.

ఎ. సంచారము

బి. తీర్థయాత్ర

సి. వ్యాపార, వ్యాపారాల కోసం ప్రయాణాలు

డి. వలస

ఇ. పరిశోధన మరియు విద్య కోసం ప్రయాణం

ఎఫ్. మల్టీ డెస్టినేషన్ టూరిజం

3.3.1. సంచారము:

సంచార జాతులు ఆహారం కోసం ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రాంతానికి ప్రయాణించే వ్యక్తులు. కూడా ఈరోజు మీరు చాలా మంది తమ పిల్లలతో క్యారవాన్‌లపై తిరుగుతూ ఉంటారు. వారి మొత్తం వస్తువులు. ఇది ప్రజల ఉద్యమం అని మనం చదివాము. మనుగడకు సంబంధించినది. ప్రస్తుతం, ఇది ఎడారులు లేదా వంటి ప్రదేశాలకు పరిమితం చేయబడింది ఆహారం దొరకని పర్వతాలు.

3.3.2. తీర్థయాత్ర:

తీర్థయాత్ర అనేది విశ్వాసాలు మరియు విశ్వాసాల ప్రకారం పవిత్ర స్థలాలకు ప్రయాణం. అనేక మతాలు స్థాపకుల పుట్టుక లేదా మరణం వంటి కొన్ని ప్రదేశాలకు ప్రాముఖ్యతనిస్తుంది. ఆధ్యాత్మిక మేల్కొలుపు. ఈ ప్రదేశాలు విశ్వాసులకు గొప్ప ప్రాముఖ్యతను కలిగి ఉన్నాయి. ఆధునిక కాలంలో, తీర్థయాత్ర సామూహిక పర్యాటకానికి మూలంగా మారింది, ఎందుకంటే అభివృద్ధి ప్రజల సంఖ్యను పెంచింది. సందర్శించడం కూడా పెరిగింది.

3.3.3. వాణిజ్యం మరియు వ్యాపారం కోసం ప్రయాణం:

వాణిజ్య మార్గాలు కనుగొనబడ్డాయి మరియు కొత్త భూములు తెరవబడ్డాయి. ప్రజలు ప్రారంభించారు. ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి వెళ్లడం. త్వరలో వాణిజ్యం ప్రారంభమైంది మరియు వస్తువుల మార్పిడి పారిశ్రామిక విప్లవం రాకతో పెరిగింది. సముద్ర మార్గాలు వాస్కోడిగామా మరియు కొలంబస్ కనుగొన్న కొత్త ఆవిష్కరణకు దారితీసింది. గమ్యస్థానాలు బి ఓడ నిర్మాణం చాలా పెద్ద పాత్రను పోషించింది మరియు డిమాండ్ కూడా పెరిగింది. పూర్తయిన వస్తువులను విక్రయించడానికి మరియు ముడి పదార్థాలను కొనుగోలు చేయడానికి. ఇది ప్రజలు ప్రయాణించడానికి కూడా దారితీసింది వారి మతాన్ని ఇతర దేశాలలో మరియు వాణిజ్య ప్రయోజనాల కోసం వ్యాప్తి చేయడం. ఈ త్వరలో ఆధునిక పర్యాటక రంగం రూపాన్ని పొందింది.

3.3.4. వలస:

పశ్చిమ దేశాలలో పారిశ్రామిక విప్లవం పెరగడంతో ప్రపంచవ్యాప్తంగా అన్వేషణ ప్రారంభమైంది. మార్కెట్లు పూర్తయిన వస్తువులను కొనుగోలు చేయడానికి మరియు విక్రయించడానికి. వలస అనేది ప్రజల కదలిక నుండి మరొక ప్రదేశానికి. ఇది చాలా కాలం నుండి జరుగుతోంది. ప్రారంభ హోమోరెక్టస్ సమయంలో వలసలు సంభవించాయని నమ్ముతారు. మొదట ఆఫ్రికా నుండి యూరోపియన్ మరియు ఆసియా ప్రాంతాలకు వలస వచ్చింది.

3.3.5. పరిశోధన మరియు విద్య కోసం ప్రయాణం:

కాలక్రమేణా నిర్దిష్ట ప్రయోజనాల కోసం ప్రజల కదలిక ప్రారంభమైంది. అప్పుడు మంచి విద్య కోసం ప్రజలు దూర ప్రాంతాలకు వెళ్లారు. ఇది ఇచ్చింది. విద్యా పర్యాటకానికి విపరీతమైన ప్రోత్సాహం. అసంఖ్యాక పాఠశాలలు మరియు విద్యా సంస్థలు వచ్చాయి. ఈ రోజు మనం భారతదేశంలో ఉన్నాం. నలంద యూనివర్శిటీ, బీహార్ అనే పురాతన విశ్వవిద్యాలయాన్ని పునఃప్రారంభించడాన్ని చూస్తున్నాను.

3.3.6. బహుళ–గమ్య పర్యాటకం:

నేడు పర్యాటకం వివిధ కారణాల వల్ల అనేక కోణాలను పొందింది. ఇది అనేక దేశాలలో ఆర్థిక కార్యకలాపాలను అభివృద్ధి చేయడానికి సమర్థవంతమైన మరియు లాభదాయకమైన సాధనాలు. పర్యాటకులకు అవసరమైన సౌకర్యాలు కల్పించేందుకు అన్ని జాగ్రత్తలు తీసుకుంటున్నారు. రవాణా, వసతి, పర్యాటకుల స్థానిక ప్రయాణం, ఆహారం మరియు పానీయాలు, వినోదం మరియు సౌకర్యాలు. మల్టీ–డెస్టినేషన్ టూరిజంలో ప్రయాణం మరియు టూరిజం ప్రయోజనం కోసం వరుస స్థలాలను సందర్శించడం. ఇది చాలా ప్రజాదరణ పొందింది. పర్యాటకులతో కార్యాచరణ. పర్యాటకులు ప్రయాణిస్తున్నప్పుడు, వారు ఒక పరిమితికి పరిమితం కాదు. ఒకే స్థలం కానీ ఒకదాని తర్వాత ఒకటి అనేక ప్రదేశాలను సందర్శిస్తున్నారు. అందుకే నేడు, బహుళ గమ్యం టూరిజం సమయం అవసరం.

3.4. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) భారతదేశంలో పర్యాటకం యొక్క చారిత్రక దృక్పథం గురించి తెలుపండి?

2) మానవ జీవనశైలిలో పరిమాణాత్మక మార్పులు గురించి వివరించండి?

3) ఆధునిక టూరిజం పూర్వాపరాలను తెలుపండి?

3.5. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Bhatia, A.K., Tourism Development : Principles and Practices.

2) Clarc A Gunn. Tourism Planning Baisc, Concepts, Cases.

3) Jayapalan. An Introduction to Tourism.

4) Jitendra Kumar Sharma. Tourism Products and Services.

- డా॥ రమీ బేగం షేక్

పాఠం - 4

భారతదేశంలోని పర్యాటక ప్రాంతాలు-రకాలు

4.0. పాఠ్యభాగ లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు వీటిని చేయగలరు:

- ➢ పర్యాటక ప్రాంతాల గురించి వివరించగలరు.
- ➢ వివధ రకాల పర్యాటక ప్రాంతాల గురించి చర్చించగలరు.
- ➢ హిల్ రిసార్ట్, బీచ్ రిసార్ట్ గురించి తెలుసుకోగలరు.
- ➢ సాంస్కృతిక కేంద్రాల గురంచి వివరించగలరు.
- ➢ వివిధ రకాల పుణ్యక్షేత్రాలు, చర్చిలు మరియు మసీదుల గురించి తెలుసుకోగలరు.

విషయ క్రమం:

4.1. భారతదేశంలోని పర్యాటక ప్రాంతాల రకాలు

4.2. మౌంటెన్ మరియు హిల్ రిసార్ట్స్

4.3. బీచ్ రిసార్ట్స్

4.4. సాంస్కృతిక కేంద్రాలు

4.5. నమూనా ప్రశ్నలు

4.6. ఆధార గ్రంథాలు

4.1. భారతదేశంలోని పర్యాటక ప్రాంతాల రకాలు:

పర్యాటక ప్రదేశాలు వివిధ ప్రాంతాలలో ఉన్నందున అనేక రకాలుగా ఉంటాయి. భౌగోళిక ప్రాంతాలు, వాటి సైట్ల యొక్క విభిన్న లక్షణాలు మరియు స్కోప్ వివిధ రకాల పర్యాటక కార్యకలాపాలు. ఇవి వాటి ఆకర్షణలను సంగ్రహించడానికి వర్గీకరించబడ్డాయి. మరియు పర్యాటక స్థావరాలుగా సౌకర్యాలు. అయితే, అనేక పర్యాటక కేంద్రాలు ఉన్నాయి.

ఇవి బహుళ ఫంక్షనల్ మరియు వాటి పరిసరాలలో ఆకర్షణల కలయికను అందిస్తాయి.
అటువంటి ప్రదేశాలలో పర్యాటకులు ఎక్కువసేపు ఉండడం వల్ల ప్రయోజనం ఉంటుంది. అవి:

1. ప్రకృతి పర్యాటక ప్రాంతాలు
2. హెరిటేజ్ ప్రాంతాలు
3. వైల్డ్‌నెస్ టూరిజం ప్రాంతాలు

పర్యాటక ప్రాంతాలు మరియు టూరిస్ట్ రిసార్ట్స్

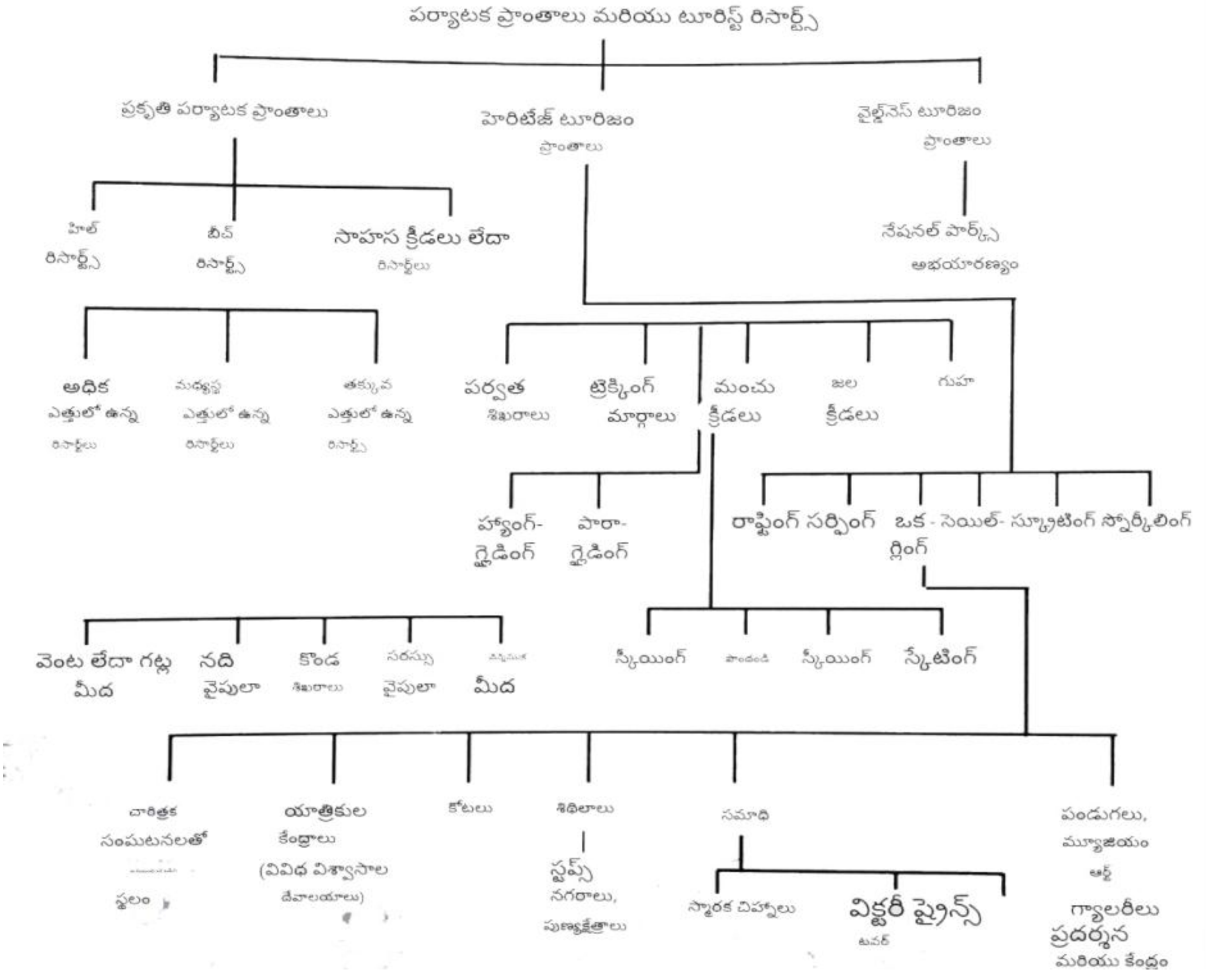

చిత్రం 4.1. పర్యాటక ప్రాంతాలు మరియు రిసార్ట్స్

4.2. మౌంటెన్ మరియు హిల్ రిసార్ట్స్:

దేశంలోని దాదాపు అన్ని ప్రాంతాలలో ఇటువంటి అనేక హాలిడే రిసార్ట్లను మనం చూస్తాము. ఉత్తరాన ఎత్తైన హిమాలయాలతో పాటు, ఈశాన్యంలో ఎత్తైన కొండలు ఉన్నాయి. దక్షిణాన నీలగిరి చుట్టూ . మధ్యస్థం నుండి తక్కువ ఎత్తు వరకు కొండ శ్రేణులు ఉన్నాయి. వింధ్య, సత్పురా, ఆరావళి మరియు పశ్చిమ కనుమలలో అదనంగా ఒంటరి కొండలు. ఈ కారణంగా, ప్రధానంగా కలిగి ఉన్న రాష్ట్రాలు కూడా సాదా లేదా చదునైన భూములు, ఒరిస్సా మినహా ఒకటి లేదా రెండు హిల్ రిసార్ట్లను కలిగి ఉంటాయి మరియు పంజాబ్. స్థానికంగా, 100 హిల్ స్టేషన్లలో, అతిపెద్ద సమూహం 42 లో ఉన్నాయి. పశ్చిమ హిమాలయాలు కుమావోన్ (ఉత్తరాంచల్) నుండి కాశ్మీర్ వరకు విస్తరించి ఉన్నాయి. తదుపరి దీర్ఘ నీలగిరి –పశ్చిమ కనుమల కొండ విభజనతో పాటుగా 25 సరిపోతాయి. మన మూడు దక్షిణాది రాష్ట్రాల సరిహద్దు. సహ్యాద్రి వెంబడి

15 మందితో కూడిన సమూహం కనిపిస్తుంది. శ్రేణులు, ఎక్కువగా మహారాష్ట్రలో మరియు మరో 12 ఈశాన్య ప్రాంతంలో చెల్లాచెదురుగా ఉన్నాయి. కొండలు. ఒకటి మధ్య కొండలపై అసమానంగా చెల్లాచెదురుగా మిగిలిన ఆరింటిని చూస్తుంది. తూర్పు కనుమలు మరియు ఆరావళి.

ఈ రిసార్ట్‌లలో కొన్ని సాపేక్షంగా మరింత అభివృద్ధి చెందినవి మరియు అత్యంత ప్రాచుర్యం పొందాయి. అనేక రాబోయే సంవత్సరాల్లో ప్రాముఖ్యతను పొందగల సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంటాయి మరియు ఇతరులు అబద్ధాలు చెబుతున్నారు అభివృద్ధి చెందని. మేము ఈ హిల్ స్టేషన్‌లను ఎత్తుల వారీగా మూడు విస్తారంగా వర్గీకరించవచ్చు. కేటగిరీలు.

(ఎ) తక్కువ ఎత్తులో ఉన్న హిల్ రిసార్ట్‌లు (సముద్ర మట్టంలో 800 మరియు 1200 మీటర్ల మధ్య)

(బి) మధ్యస్థ ఎత్తులో రిసార్ట్‌లు (సముద్ర మట్టం వద్ద 1200 మరియు 2100 మీటర్ల మధ్య)

(సి) గొప్ప ఎత్తులో ఉన్న రిసార్ట్‌లు (సముద్ర మట్టంలో 2100 మరియు 3500 మీటర్ల మధ్య)

కొన్ని తక్కువ ఎత్తులో మరియు కొన్ని చాలా పెద్ద ఎత్తులో ఉన్నాయి. ఎక్కువ మంది మంచి వాతావరణం, ఆహ్లాదకరమైన వేసవి, కానీ సాధారణంగా వర్షపు రుతుపవనాలను పంచుకుంటారు. మరియు తేలికపాటి చల్లని శీతాకాలాలు. వాటిలో కొన్ని పశ్చిమ హిమాలయాల్లో ఉన్నాయి. అనుభవం తరచుగా మంచు కురుస్తున్న తీవ్రమైన శీతాకాలం. వారు ప్రసిద్ధి చెందారు. వేసవి నెలల్లో మండే వేడి మైదానాల వేడి నుండి సందర్శకులకు ఉపశమనం అందిస్తుంది. మరియు శీతాకాలంలో వినోదం. అంతగా తెలియని కొండకు ఉదాహరణలు ఉన్నాయి. రిసార్ట్‌లు , సాధారణ మ్యాప్‌లలో కూడా గుర్తించబడలేదు. ఇవి 1000 మీ. ఎత్తులో ఉన్న మోర్ని హర్యానాలో కల్కా సమీపంలో, హఫ్లాంగ్ (1637 మీ.) సిల్చర్ జిల్లాలోని ఉత్తర కాచర్ హిల్స్‌లో అస్సాం, జంపూయ్ (1390 మీ.) ఉత్తర త్రిపురలో, ఉఖ్రుల్ (1900 మీ.), ఇంఫాల్‌కు తూర్పు మణిపూర్‌లో, మావో (1788 మీ.) దిమాపూర్, ఇంఫాల్ మార్గంలో, హర్సలీ హిల్స్ (1265 మీ.) పశ్చిమాన మన్నార్ (1600 మీ.) ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని తిరుమల ఆలయానికి వెళ్లే మార్గంలో కేరళ ఘాట్‌లు, చెడిపోలేదు మాథెరన్ (830 మీ.) ముంబైకి దగ్గరగా, సపుతర (873 మీ.) గుజరాత్‌కు ఆగ్నేయంగా ఉన్న సహ్యాద్రిలో రెండవ ఎత్తైన పీఠభూమిపై మరియు మహారాష్ట్రలోని అమరావతి పట్టణానికి సమీపంలోని సాత్పురా కొండలపై చికల్దార (1000 మీ). వారి తక్కువ ప్రజాదరణ మరియు తక్కువ స్థాయి అభివృద్ధి ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఒక సాధారణ నిర్లక్ష్యం అవకాశం. వారు తక్కువ ఆకర్షణీయంగా ఉన్నందున వాటిని మినహాయించలేము.

ప్రతి సంవత్సరం తమ పచ్చదనాన్ని మరియు కాలానుగుణ జలపాతాలను తిరిగి పొందుతారనడంలో సందేహం లేదు. వేసవి వర్షాల సమయంలో అటువంటి డజనుకు పైగా ప్రదేశాలు పశ్చిమాన ఉన్నాయి. తూర్పు ఘాట్‌లు లేదా సాత్పురా కొండ శ్రేణులపై. వాటిలో ప్రతి ఒక్కటి ప్రత్యేకత లేకుండా లేదు. దాని స్వంత సిమ్లా , డార్జిలింగ్, గాంగ్టక్ లేదా ముస్సోరీ వంటి రిడ్జ్ సైట్లు తెరవడం ద్వారా ఆకర్షిస్తాయి. లోతైన లోయలు మరియు మంచుతో కప్పబడిన పర్వతాల యొక్క విస్తృత దృశ్యం. యొక్క గోడ కొండచరియలకు సమాంతరంగా ఉన్న వాలులకు నేపథ్యంగా ఉన్న అడవి పచ్చగా ఉంటుంది. అందచందాలు. అటవీ విస్తీర్ణం స్థానంలో చెట్లను హోల్‌సేల్‌గా నరికివేస్తే మరియు కాంక్రీట్ భవనాల శ్రేణుల పుట్టగొడుగుల్లా, రిసార్ట్ యొక్క సుందరమైన అందం పోతుంది. ఎండ రోజులలో సుదూర దృశ్యాల ఆకర్షణ వారి వలె ఉంటుంది. ఇతర రోజులలో మేఘాలతో చుట్టబడిన ఆధ్యాత్మిక ప్రకృతి దృశ్యం. నైనితాల్, ఉదక మండలం (ఊటీ) మరియు కొడైకెనాల్ వంటి

కొన్ని పర్వత రిసార్ట్‌లు, కొండల చుట్టూ సరస్సుల చుట్టూ వచ్చారు. నీటి అంచుల వరకు దట్టంగా చెట్లతో ఉంటాయి. వంటి కొన్ని సందర్భాల్లో కాశ్మీర్‌లోని శ్రీనగర్ మరియు తమిళనాడులోని ఊటీ చుట్టూ ఉన్న పర్వతాలు ఒక వద్ద ఉన్నాయి. చాలా దూరం మరియు సైట్లు విశాలమైన బహిరంగ లోయలో లేదా గడ్డి మైదానంలో ఉన్నాయి. రాజస్థాన్‌లోని ఉదయపూర్‌లోని లేక్‌సైడ్ రిసార్ట్ లేక్‌సైడ్ రిసార్ట్‌కు ఉదాహరణ హిమాలయ మరియు కొండ ప్రాంతాల వెలుపల.

మౌంట్ అబు, మోర్ని, మాథెరన్, పచ్‌మరి, సపుతారా మరియు రాంచీ వంటి రిసార్ట్‌లు మూపురం ఉన్న విశాలమైన కొండ శిఖరాలపై లేదా అసమాన పీఠభూమి ఉపరితలంపై ఉంది. పచ్చని లోయ లేదా వైల్డ్ ల్యాండ్‌స్కేప్ యొక్క విశాల దృశ్యాలు. షిల్లాంగ్ మరియు డల్హౌసీ కొండల సమూహంలో వేరు చేయబడిన ప్రదేశాలకు రెండు ఉదాహరణలు. ఇరుకైన లోయలు. హిమాచల్ ప్రదేశ్‌లోని ధర్మశాల ఫ్లాట్-టాప్డ్ స్పర్‌ను ఆక్రమించింది. ధౌలా నుండి ప్రాజెక్ట్ చేస్తోంది కాంగ్రా లోయ వైపు ధర్. ఒక శిఖరం వెంట సుదీర్ఘ నడకలు కొండల వృత్తాకార రౌండ్ల చివరి నుండి చివరి వరకు ప్రతిరోజూ సందర్శకులను నిమగ్నం చేస్తుంది. మనాలి మరియు పహల్గాం వంటి నదీతీర ప్రాంతాలు వాటి ప్రయోజనాలను మిళితం చేస్తాయి. లోయ ప్రదేశం మరియు పర్వతం యొక్క ఎత్తు.

అరుణాచల్ ప్రదేశ్‌లోని తవాంగ్ రాష్ట్రంలో ఇండో-భూటాన్ సరిహద్దు లేహ్ మరియు గుల్మార్గ్, చైల్, సిమ్లా, డల్హౌసీ, టాబో, సాంగ్లా, తానేదార్ మరియు మషోలోరా ఉదాహరణలు అధిక-ఎత్తు లేదా ఎత్తైన హిల్ స్టేషన్ల సమీపంలో. సంపూర్ణ ఎత్తు కంటే ఎక్కువ, సాపేక్ష ఉపశమనం యొక్క అధిక స్థాయి అత్యంత ఆకర్షణీయంగా ఉంటుంది. ఇది ప్రకృతి దృశ్యం యొక్క విభజన యొక్క కొలత. గ్రేటర్ డిసెక్షన్, మరింత నాటకీయత అనేది పరిశీలకుని మనస్సుపై ప్రభావం చూపుతుంది. నీటి ఉనికి సరస్సు, క్యాస్కేడ్, జలపాతం, బుగ్గలు లేదా భూగర్భ కొలనుల రూపంలో ప్రకృతి దృశ్యం సైట్‌కు మరిన్ని ఆకర్షణలను జోడించండి. వివిధ ఎత్తులలో ఉన్న సరస్సులతో పాటు, ధువాన్ ధర్ జబల్పూర్ సమీపంలో నర్మదా నదిపై జలపాతాలు మరియు భూగర్భ కొలనులు పచ్మార్హి కొన్ని ముఖ్యమైన ఉదాహరణలు.

జలాలు పదునైన వ్యత్యాసాన్ని అందిస్తాయి కొండలకు. సరస్సు నీటిలో సమీపంలోని అడవి ప్రతిబింబం లేదా నది లోతుల ప్రభావాన్ని వీక్షణకు అందిస్తుంది. నీటి వినోదాల కోసం స్కోప్ ఎక్కువ కాలం పర్యాటకులను నిమగ్నం చేయడానికి సహాయపడుతుంది. ఒక పెద్ద నగరానికి సమీపంలో ఉన్న హిల్ రిసార్ట్ అనేది అర్థంలో మరొక స్థాన ప్రయోజనం ఉండే పట్టణ వాసులు విశ్రాంతి కోసం వారి వారాంతపు సెలవులను ఆస్వాదించడానికి అక్కడికి వెళతారు మరియు వినోదం. మాథెరన్, ముస్సోరీ, మహాబలేశ్వర్, సిమ్లా మరియు కసౌలి, ఢిల్లీ, పూణే, ముంబై మరియు పంజాబ్ పట్టణాల నుండి కొన్ని గంటల్లో చేరుకుంది. ప్రయాణం. కానీ సులువుగా చేరుకోవడం వల్ల శిఖరంలో పర్యాటకులు రద్దీగా ఉంటారు. వేసవి నెలలు. ఇది వారి సహజ వాతావరణాన్ని పర్యావరణంగా దిగజార్చింది. కాంక్రీటు నిర్మాణాలు.

ప్రధానంగా చదునైన మైదానంలో ఉన్న రాష్ట్రంలోని ఒకే హిల్ స్టేషన్ అత్యంత విలువైనది. అటువంటి ఒక ఏకత్వం పచ్మరి, మౌంట్ అబూ మరియు రాంచీలను ముఖ్యమైన వేసవిగా మార్చింది. వారి వారి రాష్ట్రాలకు రిసార్ట్స్. సైట్ మరియు లొకేషనల్ కాకుండా ప్రయోజనాలు, బహుళ కార్యకలాపాలకు మరియు ఒక రోజు సర్క్యూట్ పర్యటనల కోసం స్కోప్ చుట్టూ ఉన్న ఇతర ఆకర్షణీయమైన ల్యాండ్‌మార్క్‌లను సందర్శించడానికి లేదా రెండు వాటి విలువను పెంచుతాయి. సంస్థ శీతాకాలం, వేసవి లేదా జానపద పండుగలు, స్థానిక హస్తకళల ప్రదర్శన, అరుదైన మొక్కలు, కొంత ఆసక్తి ఉన్న జాతరలలో గిరిజన

స్థానికుల ప్రదర్శన కళలు ఆకర్షణను పెంచుతాయి. రిసార్ట్స్ యొక్క . త్రిపురలోని చిన్న హిల్ రిసార్ట్ ప్రవేశద్వారం వద్ద ఉన్న ప్లకార్డు మాట్లాడుతుంది. గురించి ఈ విధంగా: మీరు ఎప్పుడైనా రుచి చూస్తే, సిమ్లా యొక్క యాపిల్స్ కోసం మీరు ఎప్పటికీ పైన్ చేయరు పైనాపిల్స్.

అనేక హిల్ రిసార్ట్‌లు మంచు వీక్షణలు, సూర్యాస్తమయం కోసం ఏర్పాటు చేయడం ద్వారా బేస్ స్టేషన్ల పాత్రను పోషిస్తాయి. లేదా సూర్యోదయ పాయింట్లు, వన్యప్రాణుల అభయారణ్యాలు, దేవాలయాలు లేదా మఠాలు, గుహలు, రాతిభూభాగాలు, రాక్ కుడ్యచిత్రాలు లేదా వాటి సమీపంలోని రాక్ కట్ చిత్రం. మీరు తెలుసుకోవడానికి ఇష్టపడవచ్చు. ఏ హిల్ రిసార్ట్‌లు అలాంటి మార్గాల్లో తమ ఆకర్షణలను జోడించాయి.

4.3. బీచ్ రిసార్ట్స్:

కాండ్లా నుండి కోల్‌కతా వరకు 7000 కి.మీ.ల పొడవైన భారతదేశ తీరప్రాంతం. పశ్చిమ బెంగాల్ మరియు దీవుల వెంట ప్రమోషన్ ఇష్టమైన వారికి అవకాశాలను అందిస్తుంది. బీచ్ టూరిజం గోవాలోని అనేక అందమైన బీచ్‌లు మరియు కేరళలోని కేవలం పర్యాటకుల ఇష్టమైన జాబితాలో ఉన్నాయి. దేశీయ పర్యాటకుల సంఖ్య కూడా కంటే పదమూడు రెట్లు ఎక్కువ కొన్ని సంవత్సరాలు.

ప్రశాంతమైన సమశీతోష్ణ మరియు సొరచేపలు లేని జలాల కారణంగా కోవలం బాగా ప్రాచుర్యం పొందింది. అరచేతి అంచుల తీరం వెంబడి. ఏ మేరకు ఎండకు అనుమతించనప్పటికీ ఆకర్షిస్తుంది, అయినప్పటికీ ఆనందించవచ్చు. కోవలం. ఇది పురాతన ఆయుర్వేద మార్గాల్లో శరీర మసాజ్‌ల కోసం ఒక ఆరోగ్య కేంద్రం. ఇది సర్ఫింగ్ లేదా వాటర్ స్కీయింగ్ వంటి వాటర్ గేమ్‌లకు సమానంగా సరిపోతుంది. గోవా బీచ్‌లు వాటి విస్తృత ఇసుక మరియు ఎండ నుండి చివరి వరకు విస్తరించి ఉన్నందున ఆకర్షిస్తాయి. సౌరాష్ట్ర తీరం వెంబడి మైళ్ల మేర మెరిసే బంగారు ఇసుక బీచ్‌లు ఉన్నాయి. తీరం. గతంలో జునాగఢ్ నవాబు ప్రైవేట్ కోసం ప్యాలెస్ బీచ్ రిసార్ట్‌ను నిర్మించాడు. చోర్వాడ్ అని పిలువబడే ప్రదేశాలలో రాజ స్త్రీలు మరియు వారి సహచరులను ఉపయోగించడం అహ్మద్‌పూర్-మాండ్వి. మహారాష్ట్ర తీరం వెంబడి ఎనిమిది చిన్న బీచ్‌లు ముంబై నుండి ప్రారంభమవుతాయి. ప్రజాదరణ పొందింది దక్షిణాన 220 కి.మీ దూరంలో ఉన్న జుహు నుండి మురుద్ వరకు. అయితే ఇవి చెడిపోలేదు. మొత్తం విస్తీర్ణంలో ఉన్న చిన్న-పరిమాణ బీచ్‌లు సహజ సౌందర్యాన్ని కలిగి ఉంటాయి. క్రియాశీల పర్యాటక అభివృద్ధి కోసం వేచి ఉంది. దక్షిణ గోవా దిగువన 105 కి.మీ. తీరప్రాంతంలో 40 బీచ్‌లు ఉన్నాయి, అయితే 12 బీచ్‌లు ఇప్పటివరకు అత్యంత ప్రాచుర్యం పొందాయి. విజృంభిస్తున్న పర్యాటకం ఇప్పటికే ఇక్కడ ఎక్కువగా ఆతిథ్యమివ్వడం వల్ల అనుభవంలోకి వచ్చింది.

సంతోషకరమైన ప్రజలు. కర్ణాటకలో మంగుళూరు మరియు మాల్పేలో కూడా బీచ్‌లు ఉన్నాయి. దాని దక్షిణ తీరం మరియు ఉత్తర తీరం వెంబడి కార్వార్ వద్ద. చెన్నైకి గర్వకారణం సూర్యరశ్మి మరియు చెత్తాచెదారం లేని మెరీనా బీచ్, ఇది రెండవ పొడవైనది. ప్రపంచంలో, ఉత్తరాన చెన్నై నౌకాశ్రయం నుండి శాంతోమ్ వరకు 12 కి.మీ. (సెయింట్ థామస్) దక్షిణాన చర్చి, ఎలియట్ నిశ్శబ్ద బీచ్ వరకు విస్తరించి ఉంది. అడయార్ నివాస కాలనీ. దానికి దగ్గరగా, మన్నార్ గల్ఫ్‌లో, 21 ఇసుక ఉంది. చిన్న ద్వీపాలు ప్రధాన భూభాగం నుండి కేవలం షార్ట్ హాప్స్ ద్వారా చేరుకోవచ్చు. విశాఖపట్నానికి దగ్గరగా ఉన్న రెండు బీచ్‌లు ఆంధ్రాకు ఉన్నాయి. రామకృష్ణ మిషన్ మరియు రిషి కొండ బీచ్‌లు. ఒరిస్సా దగ్గర సముద్ర తీరం

ఉంది. ఇసుక తిన్నెలతో చుట్టుముట్టబడిన గోపాల్‌పూర్ పురాతన ఓడరేవుకు. పూరితో పాటు మరియు కోణార్క్ , బాలాసోర్ సమీపంలోని చండీపూర్ 55 కి.మీ. ఆటుపోట్లకు ప్రసిద్ధి చెందింది. ప్రతి రోజు దాని బీచ్ వద్ద. గంగా సముద్ర ముఖద్వారానికి సమీపంలో ప్రశాంతమైన దిఘా బీచ్ ఉంది. ఇది 6 కి.మీ. పొడవుగా, మెల్లగా తిరిగే సముద్రం మరియు దట్టమైన క్యాజురినా మధ్య ప్రపంచంలోనే అత్యంత విశాలమైనది. దాని వైపు అడవి. నిస్సారమైన మరియు ప్రశాంతమైన సముద్రం ఇటీవల దీనిని ప్రసిద్ధి చెందింది. సెయిలింగ్, ఫిషింగ్ మరియు విశ్రాంతి కోసం సముద్రతీర రిసార్ట్.

టూరిస్ట్ రిసార్ట్‌లు వాటి స్థానం, సైట్‌లను బట్టి అనేక రకాలుగా ఉంటాయి. మరియు పర్యాటక కార్యకలాపాలకు అవకాశం. మౌంటైన్ రిసార్ట్‌లు పైభాగాల్లో వివిధ ఎత్తులలో విస్తృతంగా ఉన్నాయి. గట్లు మరియు కొండలు, నదుల వెంట మరియు సరస్సుల చుట్టూ. ఒక రిసార్ట్ ఒక నగరానికి మరియు ఇతర ఆకర్షణలకు దగ్గరగా ఉంటుంది. చేరుకుంటాయి పర్యాటకం కోసం దాని విలువను పెంచుతుంది. భారతదేశం సుదీర్ఘకాలం పాటు బీచ్ టూరిజంను అభివృద్ధి చేయగల సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంది. తీరప్రాంతం. కేరళలోని ప్రసిద్ధ బీచ్‌లు కాకుండా అనేక బీచ్‌లు మరియు గోవా ఇప్పటికీ నిర్లక్ష్యానికి గురైంది.

4.4. సాంస్కృతిక కేంద్రాలు (హెరిటేజ్ టూరిజం):

భారతదేశం వారసత్వ పర్యాటకంలో గొప్పది. దేశంలోని దాదాపు ప్రతి ప్రాంతానికీ ఇది వర్తిస్తుంది. మరియు నేడు అటువంటి 26 ప్రదేశాలు ప్రపంచ పర్యాటక ప్రదేశాలలో చేర్చబడ్డాయి. మన సాంస్కృతిక వారసత్వం పురాతన దేవాలయాలు మరియు ప్రజలచే పవిత్రమైన పుణ్యక్షేత్రాలను కలిగి ఉంటుంది. వివిధ విశ్వాసాలు. ఒకప్పుడు సాధువుల నివాసాలుగా ఉండే అనేక ప్రదేశాలు ఉన్నాయి. లక్షలాది మంది భక్తులు సందర్శించే పుణ్యక్షేత్రాలు ఇవి. వారి సంఖ్య అతిపెద్దది మరియు అన్నింటితో పోలిస్తే ఇవి చాలా విస్తృతంగా పంపిణీ చేయబడ్డాయి. ఇతర పర్యాటక కేంద్రాలు. చిత్రాలు, చిహ్నాలు, విభిన్న వాస్తుశిల్పం మరియు ఇతిహాసాలు సృష్టించబడినవి కూడా ఒక విజ్ఞప్తిని కలిగి ఉంటాయి. ఆసక్తిగల పర్యాటకులు.

ఆలయ భవనాలు, ఖనిజాలు మరియు తోరణాల శైలులు దేశంలోని ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి మారుతూ ఉంటుంది. ఈ రకానికి స్పష్టమైన ఉదాహరణలు లడఖ్ మరియు సిక్కింలోని గోంపాలు (బౌద్ధ మఠాలు), గోపురాలు తమిళనాడు మరియు ఇతర దక్షిణాది రాష్ట్రాల హిందూ దేవాలయాల సంక్లిష్ట నమూనాలతో. కేంద్రాలను గుర్తించడంలో హిందువులు చురుగ్గా దిశానిర్దేశం చేశారు. మొత్తం దేశంలోని ప్రతి ప్రధాన మూలలో. నాలుగు ఎత్తైన ప్రదేశాలు ఉన్నాయి. 'ధామ్స్' అని పిలవబడే తీర్థయాత్ర. ఒకరి జీవితకాలంలో వాటిని చెలామణి చేయడం కష్టతరమైన కమ్యూనికేషన్ యొక్క పురాతన కాలంలో కూడా భక్తి యొక్క గొప్ప చర్యగా పరిగణించబడుతుంది. అవి ఉత్తరాన బద్రీనాథ్, దక్షిణాన రామేశ్వరం, పశ్చిమాన ద్వారక మరియు జగన్నాథం తూర్పున పూరి. ఏడు 'పూరీలు' లేదా అత్యంత పవిత్రమైనవి ఉన్నాయి.

పుణ్యక్షేత్రాలు అవి తూర్పున పూరి, దక్షిణాన కాంచీపురం, వారణాసి (కాశీ పూరి), ఉజ్జయిని (అవంతిక పూరి) మరియు అయోధ్య (అయోధ్య పూరి) మధ్యలో మరియు ద్వారక పశ్చిమాన పూరి, పౌరాణిక పరంగా అత్యంత పవిత్రమైన పన్నెండు ఉన్నాయి. శివాలయాలు దేశమంతటా విస్తరించి ఉన్నాయి. వీటికి 'జ్యోతిర్లింగాలు' అని పేరు గుర్తించడం. అలాగే యాభై ఒక్క స్థానాలు కూడా ఉన్నాయి. వివిధ పూజలు చేసే భక్తులచే పూజించబడే 'శక్తిపీఠాలు' గా గుర్తించబడ్డాయి.

దేవతలు, శక్తి లేదా పురుషత్వానికి ప్రతీక. మధుర-బృందావనం మరొక ప్రాంతం భగవంతుని జీవితంతో అనుబంధం ఉన్నందున హిందూ తీర్థయాత్రకు ప్రసిద్ధి చెందింది. కృష్ణుడు. విశ్వాస విషయాలలో గొప్ప సౌలభ్యం అనేక శాఖలకు మరియు అలాంటి వాటికి దారితీసింది. పెద్ద సంఖ్యలో హిందూ పుణ్యక్షేత్రాలు. పురాతన ఆలయాలు ఆక్రమించాయి. విశేషమైన ప్రదేశాలు, కొండ శిఖరాలు, నదీ సంగమ ప్రాంతాలు, నది లేదా సరస్సు వైపులా, ద్వీపాలు, అడవి గ్రోవ్స్ లేదా న్యూక్లియస్ చుట్టూ నగరం మొత్తం పెరిగి విస్తరించింది. అక్కడ చాలా అవసరం, ప్రాచీన పురాణాలలో బాగా ప్రావీణ్యం ఉన్నవారు మరియు కేంద్రాల చరిత్రను సరిగ్గా ప్రదర్శించగల నైపుణ్యం. ప్రభావాన్ని వివరించడం ద్వారా భౌగోళిక శాస్త్రం మరియు తీర్థయాత్ర ప్రాంతాల చరిత్ర గురించి మనం పర్యాటకులను సృష్టించవచ్చు. దేశంలోని ఆలయ వారసత్వంపై ఆసక్తి.

ఆ తర్వాతి స్థానాల్లో చారిత్రక నగరాలు, పురాతన నగరాల శిథిలాలు మరియు రాతి ఆలయాలు ఉన్నాయి. గుహల లోపల. గొప్ప మందిరాలు లేదా 'చైత్యాల' అవశేషాలు ఉన్నాయి, 'స్థూపాలు', 'టవర్లు' మరియు బౌద్ధ ప్రార్థనా స్థలాల ఆర్చ్‌లు ఉన్నాయి. ఆలయ స్థలాలు పాక్షికంగా లేదా పూర్తిగా సముద్రంలో మునిగిపోయాయి లేదా శిథిలావస్థలో పడి ఉన్నాయి. అలాంటి కొన్ని వద్ద సైట్లు కొత్త దేవాలయాలు లేదా పుణ్య క్షేత్రాలు పునర్నిర్మించబడ్డాయి. వీటిని ఇప్పటికీ పూజల కోసం సందర్శిస్తారు. లేదా అనుచరుల ప్రార్థనలు. గౌతమ బుద్ధుని జీవితానికి సంబంధించిన ప్రదేశాలు బీహార్ మరియు పరిసర ప్రాంతాలలో గుర్తించబడ్డాయి మరియు అంతర్జాతీయ కేంద్రాలుగా ఉన్నాయి. ఆకర్షణ జైన పుణ్య క్షేత్రాలు గుజరాత్, బీహార్, రాజస్థాన్ మరియు అక్కడక్కడా ఉన్నాయి. కర్ణాటక వాటి లోపల జైన సాధువుల అందమైన చిత్రాలు మరియు శిల్పాలు ఉన్నాయి. వారి జీవిత కథలు. బీహార్‌లోని హజారీబాగ్ సమీపంలో పరస్నాథ్ పర్వతం ఎక్కువగా ఉంది. జైనుల పవిత్ర తీర్థయాత్ర కేంద్రం. హరి వంటి గొప్ప సిక్కు పుణ్య క్షేత్రాలు పంజాబ్‌లో ఉన్నాయి మందిర్ బీహార్‌లోని అమృత్‌సర్‌లో సాహెబ్, కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర మరియు హిమాలయాలోని కొన్ని ప్రాంతాలలో.

భారతదేశానికి గర్వకారణం ముఖ్యంగా గోవా మరియు కేరళలో కొన్ని పాత చర్చిలు మరియు ప్రార్థనా కేంద్రాలను ఉంచడం. యూదులు మరియు పార్సీలు గొప్ప మసీదులు వాటి నుండి చాలా దూరం నుండి గుర్తించబడతాయి. ముస్లింల సమాజం నుండి మినార్లు మరియు పెద్ద చతుర్భుజాలు. యొక్క సైట్‌లను గుర్తించండి. ముఖ్యమైన జామా ఢిల్లీలోని మసీదు, హైదరాబాద్‌లోని మక్కా మసీదు, తాజ్ మసీదు శ్రీనగర్‌లోని కొత్త హజ్రత్‌బాల్ మసీదులు, ది మొయినుద్దీన్ యొక్క ప్రసిద్ధ పుణ్య క్షేత్రం అజ్మీర్, నిజాముద్దీన్ వద్ద చిస్తీ ఢిల్లీలోని ఔలియా మరియు అనేక ఇతర దర్గాలు. అనేక పురాతన పుణ్యక్షేత్రాలు పూజించబడుతున్నాయి. అన్ని మతాల ప్రజలు రెండు గొప్ప శిథిలమైన నగరాల ఉదాహరణలు మొదటి పర్యాటకంగా కొనసాగుతున్నాయి. ఆకర్షణలు. ఒకటి కర్ణాటక రాష్ట్రంలోని హంపి, మరొకటి ఫతేపూర్ ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని ఆగ్రా సమీపంలోని సిక్రీ. హంపి శిథిలాలు ఆట స్థలంగా ఆకట్టుకుంటాయి. డిసియన్ పీఠభూమి యొక్క పాత శిలలు. వాటిలో రాజభవనాలు, దేవాలయాల అవశేషాలు ఉన్నాయి, మార్కెట్లు, తుంగభద్ర నది ఒడ్డుకు దగ్గరగా ఉన్న నీటి రిజర్వాయర్లు. అది మిగిలిపోయింది. రెండు శతాబ్దాల గొప్ప విజయనగర సామ్రాజ్యానికి రాజధాని. సామ్రాజ్యం విస్తరించింది. నుండి బంగాళాఖాతం వరకు మరియు గోవాను కలిగి ఉంటుంది రాజ్యంలో.

రాజపుత్రులు, మొఘలులు, మరాఠాలు మరియు ఇతర శక్తివంతమైనవారు నిర్మించారు. రక్షణ అవసరాల కోసం లేదా వారి స్వంత గొప్పతనం కోసం వారి కాలంలోని పాలకులు. విక్టరీ టవర్ ఇష్టం కుతుబ్ ఢిల్లీ మరియు కీర్తి సమీపంలోని మెహ్రౌలీ వద్ద మినార్ భారీ లోపల స్తంభం చిత్తోర్‌గఢ్ రాజస్థాన్‌లోని కోట అన్ని రకాల పర్యాటకులను ఆకర్షిస్తుంది.

విభిన్నమైన కొన్ని కోటలు శైలులను జోడించారు. రెండు గొప్ప శిథిలమైన నగరాల ఉదాహరణలు మొదటి పర్యాటకంగా కొనసాగుతున్నాయి. ఒకటి కర్ణాటక రాష్ట్రంలోని హంపి, మరొకటి ఫతేపూర్ ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని ఆగ్రా సమీపంలోని సిక్రీ, హంపి శిథిలాలు ఆట స్థలంగా ఆకట్టుకుంటాయి.

డిసియన్ పీఠభూమి యొక్క పాత శిలలు. వాటిలో రాజభవనాలు, దేవాలయాల అవశేషాలు ఉన్నాయి. మార్కెట్లు, తుంగభద్ర నది ఒడ్డుకు దగ్గరగా ఉన్న నీటి రిజర్వాయర్లు. అది మిగిలిపోయింది. రెండు శతాబ్దాల గొప్ప విజయనగర సామ్రాజ్యానికి రాజధాని. సామ్రాజ్యం విస్తరించింది. నుండి బంగాళాఖాతం వరకు మరియు గోవాను కలిగి ఉంటుంది. రాజ్యంలో. రాజపుత్రులు, మొఘలులు, మరాఠాలు మరియు ఇతర శక్తివంతమైనవారు నిర్మించారు. రక్షణ అవసరాల కోసం లేదా వారి స్వంత గొప్పతనం కోసం వారి కాలంలోని పాలకులు. విక్టరీ టవర్ ఇష్టం కుతుబ్ ఢిల్లీ మరియు కీర్తి సమీపంలోని మెహ్రౌలీ వద్ద మినార్ భారీ లోపల స్తంభం చిత్తోర్‌గఢ్ రాజస్థాన్‌లోని కోట అన్ని రకాల పర్యాటకులను ఆకర్షిస్తుంది. విభిన్నమైన కొన్ని కోటలు శైలులను జోడించారు.

కాశ్మీర్ లోయ దచిగామ్ వద్ద హంగుల్ లేదా కాశ్మీర్ స్టాగ్ లేదా కస్తూరి జింకలకు ఆశ్రయం కల్పిస్తుంది. అభయారణ్యం. కార్బెట్ పేరు పెట్టబడిన మొట్టమొదటి నేషనల్ పార్క్ నైనిలో ఉంది. తాల్ ఫుట్ కొండలు. ఇది అడవి ఏనుగులు మరియు పులులకు సహజ ఆవాసాన్ని అందిస్తుంది. ఇది మరింత నేపాల్ భూభాగంలోకి విస్తరించింది. కన్హా నేషనల్ పార్క్ మార్గం మధ్యలో ఉంది. వింధ్య మరియు సాత్పురా కొండల మధ్య పులులకు నిలయం. పాంథర్‌లు మరియు మచ్చల జింకలు లేదా చితాల్ మరియు భాంధవ్‌ఘర్, ప్రత్యేకంగా ఉంటుంది. పులులకు ప్రసిద్ధి. రాజస్థాన్‌లోని భరత్‌పూర్ సమీపంలోని ఘనాలోని పక్షి సంరక్షణ కేంద్రం మధ్య మరియు ఉత్తర ఆసియా నుండి వచ్చే వలస పక్షులకు ప్రసిద్ధి చెందింది. దాని శాశ్వత నివాసులు నీటి పక్షులు. విదర్భలోని మెల్ఘాట్ మహారాష్ట్ర ప్రాంతం పులులు మరియు పాంథర్‌లకు ఏకాంతాన్ని అందిస్తుంది.

గిర్ అడవులు సౌరాష్ట్ర మాత్రమే మిగిలి ఉంది. బందీపూర్ నేషనల్‌లో పశ్చిమ కనుమలలోని పార్క్‌లో ఏనుగులు మరియు రాజస్థాన్‌లో ఉన్నాయి. గ్రేట్ ఇండియన్ బస్టర్డ్-ఒక పెద్ద సైజు క్రేన్. చిల్కా, ఒరిస్సాలో ఒక పెద్ద సరస్సు ఉంది. పక్షులతో సహా జలచరాలు. అస్సాంలోని కజిరంగా నేషనల్ పార్క్ ప్రసిద్ధి చెందింది. దాని ఒక కొమ్ము ఖడ్గమృగాల కోసం. సరిహద్దుల్లో అస్సాంలోని మనస్ నేషనల్ పార్క్ భూటాన్‌లో ఏనుగులు, పులులు మరియు ఖడ్గమృగాలు ఉన్నాయి. సుదూర దక్షిణాన అంటే పెరియార్‌లో కేరళ నేషనల్ పార్క్, అడవి పందులు, ఏనుగులు మరియు మొరిగే జింకలు సాధారణం. ఖజురహో లేదా ఓర్చా సమీపంలోని ప్రతిపాదిత ఉద్యానవనం 800 ఎలుగుబంట్లను రక్షించగలదని భావిస్తున్నారు. భారతదేశం తన విశాలమైన అనేక రకాల సహజ నివాసాలను కలిగి ఉందని గొప్పగా చెప్పుకోవచ్చు. పీఠభూములు, లోతులేని నీటి చిత్తడి నేలలు, లోతైన లోయలు, చిత్తడి గడ్డి భూములు మరియు ఉప్పునీరు మడుగు జలాలు. మ్యాప్‌లో ఈ విభిన్న నివాసులందరినీ గుర్తించండి.

జాతీయ ఉద్యానవనాలలో కొత్త ప్రాంతాలను తెరవడం మరియు పర్యావరణ అనుకూలతను పరిచయం చేయడం జంతువులను భయపెట్టకుండా వాటిని రవాణా చేయడం ప్రోత్సహించడానికి రెండు ప్రోత్సాహకాలు వైల్డ్ లైఫ్ టూరిజం. పక్కపక్కనే అరణ్యాలను ట్రెక్కర్లు రాకుండా కాపాడుకోవాలి. హైకర్లు మరియు పర్వతారోహకులు. టూరిజం ప్రమోషన్ కోసం

సరైన విధానం అవసరం లేకుండా స్థానిక ప్రజలలో వన్యప్రాణుల సంరక్షణపై అవగాహన కల్పించడం తక్షణ మరియు భారీ నగదు రాబడి కోసం మాత్రమే చూస్తున్నారు. పర్యావరణాన్ని కాపాడకుండా వన్యప్రాణులను రక్షించలేము.

ట్రెక్కింగ్, పర్వతారోహణ మరియు రాక్ క్లైంబింగ్ వంటి సాహస క్రీడలు, రివర్ రాఫ్టింగ్, నీరు మరియు మంచు స్కీయింగ్, హ్యాంగ్-గ్లైడింగ్, గోల్ఫ్-టూరిజం, సందర్శనలు ఆఫ్-ది-బీట్‌లో జరుగుతాయి.

4.5. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) భారతదేశంలోని పర్యాటక ప్రాంతాల గురించి తెలుపుము?

2) మౌంటెన్ మరియు బీచ్ రిసార్ట్‌ల గురించి వివరింపుము?

3) పుణ్యక్షేత్రాల గురించి సవివరంగా తెలపండి?

4) సాంస్కృతిక కేంద్రాల గురించి చర్చించండి?

4.6. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Subhash Kulakarni-India the Journey.

2) Jitendra Kumar Sharma. Toursim Products and Services.

3) Lovely Places. Best of India.

4) Anurag Mathur-Tourist Places of India

- డా॥ బి.ఆర్. ప్రసాద్ రెడ్డి

పాఠం - 5

ఉత్తర భారతదేశ సర్క్యూట్‌ల యొక్క ముఖ్యమైన వారసత్వం

5.0. పాఠ్యభాగ లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు ఉత్తర భారతదేశ సర్క్యూట్‌ల గురించి తెలుసుకోగలరు.

- ఢిల్లీ, ఆగ్రా, జైపూర్‌ల గురించి
- సాంచీ, ఖజురహోల గురించి

విషయ క్రమం:

5.1. ఢిల్లీ-ఆగ్రా-జైపూర్

5.2. సాంచీ-ఖజురహో

5.3. నమూనా ప్రశ్నలు

5.4. ఆధార గ్రంథాలు

5.1. ఢిల్లీ-ఆగ్రా-జైపూర్:

5.1.1. ఢిల్లీ:

దేశం యొక్క గొప్ప గతానికి మరియు వర్ధిల్లుతున్న వర్తమానానికి చిహ్నం, ఢిల్లీ అనేది పురాతన మరియు ఆధునిక ప్రాంతాలు సజావుగా కలిసిపోయే నగరం. ఇది మీ పల్స్‌ను తాకడమే కాకుండా, వేగవంతమైన వేగాన్ని కూడా కలిగి ఉంటుంది. లక్షలాది కలలకు నిలయం, కలలను సాకారం చేసే అపూర్వమైన బాధ్యతలను నగరం తీసుకుంటుంది, ప్రజలను, వారి ఆలోచనలను మరింత దగ్గర చేస్తుంది మరియు స్ఫూర్తినిస్తుంది.

కేవలం ఒక శతాబ్దం క్రితమే బ్రిటిష్ వారు తమ సామ్రాజ్య స్థానాన్ని కోల్‌కతా నుండి ఢిల్లీకి మార్చారు మరియు ఇది అప్పటి నుండి భారతదేశానికి రాజధానిగా ఉంది. ఇప్పుడు అభివృద్ధి చెందుతున్న, కాస్మోపాలిటన్ మెట్రో, నగరం ఇప్పటికే రాజధానిగా 100 సంవత్సరాలు పూర్తిచేసుకునే మైలురాయిని చేరుకున్నందున జరుపుకోవడానికి చాలా ఉంది. అనేక శతాబ్దాల నాటి చరిత్రతో, ఢిల్లీ ప్రాచీన సంస్కృతిని మరియు వేగంగా ఆధునీకరించబడుతున్న దేశాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది. స్మారక చిహ్నాలతో నిండిన ఇక్కడ కనుగొనడానికి చాలా ఉన్నాయి. గతంలో అనేక శక్తివంతమైన సామ్రాజ్యాల స్థానం, దాని సుదీర్ఘ చరిత్ర చాలా జాగ్రత్తగా సంరక్షించబడిన దానిలో గుర్తించవచ్చు. స్మారక చిహ్నాలు, పురాతన కోటలు మరియు సమాధులు.

ఇవన్నీ మెట్రో వ్యవస్థ, సందడిగా ఉండే మార్కెట్‌లు మరియు అద్భుతమైన తినే ప్రదేశాలు వంటి ఆధునిక నగరం యొక్క ఉత్తమ లక్షణాలతో కలిపి ఉంటాయి. గతం మరియు వర్తమానం సజావుగా కలిసిపోయి, శతాబ్దాల నాటి స్మారక చిహ్నాలను నగరం యొక్క దైనందిన జీవితంలో భాగమయ్యాయి. ఢిల్లీ చాలా చరిత్ర బిడ్డ. పాండవులు నివసించిన ఈ పట్టణాన్ని ఇంద్రప్రస్థ అని పిలిచేనాటికి ఈ నగరం యొక్క కథ ఇతిహాసమైన మహాభారతం వలె పాతది. శతాబ్దాలుగా, ఇంద్రప్రస్థ ప్రక్కనే మరో ఎనిమిది నగరాలు సజీవంగా ఉన్నాయి: లాల్ కోట్, సిరి, దిన్పనా, క్విలా రాయ్ పితోరా, ఫిరోజాబాద్, జహన్పనా, తుగ్లకాబాద్ మరియు షాజహానాబాద్. అనేక సామ్రాజ్యాలు వారి శక్తి యొక్క ఎత్తుకు ఎదిగాయి మరియు ఇక్కడ

నాశనం చేయబడ్డాయి. ఢిల్లీని రాజధానిగా చేసుకున్న ప్రముఖ రాజవంశాలలో తుగ్లక్, ఖిల్జీలు మరియు మొఘలులు ఉన్నారు.

నేటికీ, పాత ఢిల్లీలో ఇరుకైన దారులు, పాత హవేలీలు మరియు రంగురంగుల బజార్ల యొక్క చిక్కైన గతాన్ని చూడవచ్చు. రిక్షాలు మొఘలుల రద్దీగా ఉండే ఈ రాజధాని గుండా వెళ్తాయి, ఇక్కడ వందల సంవత్సరాల క్రితం జీవితం కొనసాగుతుంది. ఇది మూడు ప్రపంచ వారసత్వ స్మారక చిహ్నాలకు నిలయం-కుతుబ్ మినార్, ఎర్రకోట మరియు హుమాయున్ సమాధి అనేక శతాబ్దాలుగా మనుగడలో ఉన్నాయి మరియు గతంలో చక్రవర్తులు సృష్టించిన నిర్మాణ అద్భుతాల గురించి ఒక ఆలోచనను అందిస్తాయి. సెంట్రల్ ఢిల్లీ, దాని చెట్లతో నిండిన మార్గాలు, రాష్ట్రపతి భవన్, పార్లమెంట్ హౌస్ మరియు ఇండియా గేట్ వంటి గంభీరమైన నిర్మాణాలు మరియు భవనాలు ఢిల్లీ వలస గతాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి. అనేక మ్యూజియంలు దేశం యొక్క మనోహరమైన చరిత్రలో ఒక సంగ్రహావలోకనం అందిస్తాయి.

కానీ ఆధునిక ఢిల్లీలో ఇంకా చాలా ఆఫర్లు ఉన్నాయి. ఢిల్లీలో ఢిల్లీ యొక్క అన్ని మూలలను కలుపుతూ ఆధునికమైన, చక్కగా ప్రణాళిక చేయబడిన మరియు విస్తృతమైన మెట్రో నెట్‌వర్క్ ఉంది. ఈ నెట్‌వర్క్ ఇంకా పెరుగుతోంది. కొత్త రోడ్‌వేలు మరియు ఫ్లైఓవర్‌షేవ్ మెరుగైన కనెక్టివిటీ, వీటిలో తాజాది సిగ్నేచర్ బ్రిడ్జ్, ఇది ఢిల్లీ టూరిజం యొక్క ప్రతిష్టాత్మక ప్రాజెక్ట్, ఇది వజీరాబాద్‌లో నిర్మాణంలో ఉంది, ఇది ఒక మైలురాయిగా నిలుస్తుంది.

కొత్త మాల్స్ మరియు వినోద కేంద్రాలు కొత్త ఆసుపత్రులు, నివాస సముదాయాలు మరియు క్రీడా సౌకర్యాల సంఖ్య పెరగడంతో స్థలం కోసం తహతహలాడుతున్నాయి. నిపుణులైన వైద్య సహాయం మరియు ఉన్నతమైన OPD మరియు IPD సౌకర్యాలను కోరుకునే వారికి ఢిల్లీ ఇప్పుడు కలల గమ్యస్థానంగా మారింది. కామన్‌వెల్త్ క్రీడల ఆగమనానికి ధన్యవాదాలు, పునరుద్ధరింపబడిన నెహ్రూ స్టేడియం వంటి ప్రపంచ స్థాయి స్టేడియంలు ఉన్నాయి, వీటిని ఏడాది పొడవునా అందరూ యాక్సెస్ చేయవచ్చు. ఢిల్లీ యొక్క పచ్చని కవర్‌ను కొనసాగిస్తూ ఇవన్నీ అభివృద్ధి చేయబడ్డాయి మరియు కొనసాగించబడ్డాయి, ఇది ప్రపంచంలోని ఇతర నగరాల నుండి ఈ నిజమైన గ్లోబల్ మెట్రోపాలిస్‌ను వేరు చేస్తుంది, ఇక్కడ ఆకాశహర్మ్యాలచే చెట్ల రేఖను అణచివేయబడుతుంది.

మెట్రో కాకుండా, ఢిల్లీ యొక్క అన్ని మైలురాళ్లను సిటీ సెంటర్‌తో పాటు చాలా శివారు ప్రాంతాలకు కలుపుతుంది, ఢిల్లీని అన్వేషించడానికి HOHO బస్ టూర్‌ను బుక్ చేయడం ద్వారా కొత్త, ఆహ్లాదకరమైన మార్గం. హాప్ ఆన్-హాప్ ఆఫ్ బస్సులు, HO HO లుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి, ఒకే రోజులో నగరంలో పర్యటించాలనుకునే సందర్శకుల కోసం ఢిల్లీ టూరిజం ప్రవేశపెట్టింది. అనేక రవాణా ఎంపికలతో, సందర్శకులు ఇప్పుడు వారు కోరుకున్న చోటికి వెళ్ళే సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉన్నారు మరియు ఇక్కడ చూడవలసిన ప్రదేశాలు మరియు చేయవలసినవి చాలా ఉన్నాయి. తమొఘల్ మరియు తుగ్లక్ కాలం నాటి వాస్తుశిల్పంతో పురాతనమైనప్పటికీ సంపూర్ణంగా సంరక్షించబడిన, విశాలమైన వారసత్వ సముదాయాలు ఉన్నాయి.

పునరుద్ధరించబడిన ఇందిరాగాంధీ అంతర్జాతీయ విమానాశ్రయం, ఇప్పుడు టెర్మినల్ 3, సందర్శకులకు ప్రపంచంలోనే అత్యుత్తమమైన వాటితో పాటు ఆధునిక, ప్రపంచ స్థాయి నగరం యొక్క మొదటి అనుభవాన్ని అందిస్తుంది. టెర్మినల్ 3, అంతర్జాతీయ మరియు అనేక దేశీయ క్యారియర్‌లు పనిచేసే చోట, ప్రపంచంలోని అత్యంత ఆధునిక విమానాశ్రయాలతో సమానంగా సౌకర్యాలు ఉన్నాయి. కేవలం 17 నిమిషాల్లో నగరం నడిబొడ్డున ఉన్న రైల్వేస్టేషన్‌కు ఒకరిని తీసుకువెళ్లే

ఎయిర్‌పోర్ట్ మెట్రో ఎక్స్‌ప్రెస్ సందర్శకులకు సులభమైన కనెక్టివిటీని అందిస్తుంది. మీరు పాత ఢిల్లీకి, కన్నాట్ ప్లేస్‌కి లేదా డిల్లీ హాట్‌కి ప్రయాణిస్తున్నా, మెట్రో నగరం చుట్టూ తిరగడానికి సులభమైన మార్గాన్ని అందిస్తుంది. అనేక ఫ్లై ఓవర్లు, విశాలమైన రోడ్లు మరియు బస్సు మరియు ఆటో సేవలు కూడా నగరాన్ని సులభంగా అన్వేషించగలవని నిర్ధారిస్తాయి.

అక్షరధామ్ టెంపుల్ మరియు లోటస్ టెంపుల్ వంటి నగరానికి కొత్త చేర్పులు కూడా సందర్శించడానికి మరియు దాని బహుముఖ సంస్కృతి గురించి ఒక ఆలోచన ఇవ్వడానికి గొప్ప ప్రదేశాలు. ఢిల్లీ సాంస్కృతిక ప్రాంతంగా కూడా గుర్తింపు పొందుతోంది. ఢిల్లీ టూరిజం యొక్క ప్రధాన పండుగలు-అంటే, ఇంటర్నేషనల్ కైట్ ఫెస్టివల్, మ్యాజిక్ ఫెస్టివల్, ఇత్రా మరియు సుగంధి మేళా, మ్యాంగో ఫెస్టివల్, డిల్లీ కే పక్వాన్ మరియు గార్డెన్ టూరిజం ఫెస్టివల్ ఢిల్లీ సాంస్కృతిక వారసత్వంలో అంతర్భాగంగా మారుతున్నాయి.

దాని రుచికరమైన కూరలు, బార్బెక్యూడ్ టిక్కాస్ మరియు కబాబ్‌లు వంటి ప్రసిద్ధ ప్రత్యేకతల అనుభవం లేకుండా ఢిల్లీ పర్యటన పూర్తి కాదు. ఇది కొనుగోలుదారుల స్వర్గధామం కూడా, మీరు ధనికమైన, నేసిన పట్టు వస్త్రాలు, హస్తకళలు, లేదా మీ ఇంటికి జాతి కుషన్లు. వివిధ భారతీయ రాష్ట్రాల వంటకాలు మరియు భారతీయ కళ మరియు చేతిపనుల శ్రేణి కోసం ఢిల్లీలోని INA, పితంపురాలో మూడు డిల్లీ హాత్‌లు మరియు జనక్‌పురిలో సరికొత్త డిల్లీ హాత్ ఉన్నాయి.

దేశం యొక్క గొప్ప గతానికి మరియు అ. వృద్ధి చెందుతున్న వర్తమానానికి చిహ్నంగా ఉన్న ఈ నగరాన్ని జరుపు కోవడానికి ఇది సమయం. రాజధాని నగరంగా ఇది దేశానికి తగిన విధంగా ఉంది. కాబట్టి వచ్చి కిటికీలోంచి బయటకు చూసి, సరికొత్త నగరాన్ని, అనేక కథలు మరియు అనుభవాలు ఉన్నాయి.

న్యూఢిల్లీలోని స్వామినారాయణ్ అక్షరధామ్ 10,000 సంవత్సరాల భారతీయ సంస్కృతిని దాని అన్ని ఉత్కంఠభరితమైన వైభవం, అందం, జ్ఞానం మరియు ఆనందంతో ప్రతిబింబిస్తుంది. ఇది భారతదేశపు ప్రాచీన వాస్తుశిల్పం, సంప్రదాయాలు మరియు శాశ్వతమైన ఆధ్యాత్మిక సందేశాల సారాంశాన్ని అద్భుతంగా ప్రదర్శిస్తుంది. అక్షరధామ్ అనుభవం భారతదేశం యొక్క అద్భుతమైన కళ, విలువలు మరియు మానవజాతి పురోగతి, ఆనందం మరియు సామరస్యం కోసం చేసిన కృషి ద్వారా జ్ఞానోదయమైన ప్రయాణం.

బోచసన్వాసి శ్రీ అక్షర్ పురుషోత్తం స్వామినారాయణ సంస్థ (BAPS) యొక్క HDH ప్రముఖ్ స్వామి మహారాజ్ ఆశీస్సులు మరియు 11,000 మంది కళాకారులు మరియు వేలాది మంది BAPS వాలంటీర్ల భారీ భక్తి ప్రయత్నాల ద్వారా స్వామినారాయణ అక్షరధామ్ కాంప్లెక్స్ కేవలం ఐదు సంవత్సరాలలో నిర్మించబడింది. ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద సమగ్ర హిందూ దేవాలయంగా గిన్నిస్ వరల్డ్ రికార్డ్ ద్వారా ప్రకటించబడిన ఈ సముదాయం 6 నవంబర్ 2005వ తేదీన ప్రారంభించబడింది.

లోటస్ టెంపుల్:

నెహ్రూ స్థలానికి తూర్పున, ఈ ఆలయం తామర పువ్వు ఆకారంలో నిర్మించబడింది మరియు ప్రపంచవ్యాప్తంగా నిర్మించిన ఏడు ప్రధాన బహాయి దేవాలయాలలో ఇది చివరిది. 1986వ సంవత్సరంలో పూర్తి చేసిన ఇది పచ్చని ప్రకృతి దృశ్యాలతో కూడిన తోటల మధ్య ఏర్పాటు చేయబడింది.

ఈ నిర్మాణం స్వచ్ఛమైన తెల్లని పాలరాతితో రూపొందించబడింది వాస్తుశిల్పి ఫురిబుర్జ్ సభ కమలాన్ని హిందూమతం,

బౌద్ధమతం, జైనమతం మరియు ఇస్లాం మతాలకు సాధారణ చిహ్నంగా ఎంచుకున్నారు. ఏదైనా విశ్వాసం యొక్క అనుచరులు ఆలయాన్ని సందర్శించడానికి మరియు ప్రార్థన చేయడానికి లేదా ధ్యానం చేయడానికి ఉచితం. వికసించే రేకుల చుట్టూ తొమ్మిది నీటి కొలనులు ఉన్నాయి, అవి సహజ కాంతిలో వెలుగుతాయి. సంధ్యా సమయంలో వరదలు వెలుగుతున్నప్పుడు ఇది అద్భుతంగా కనిపిస్తుంది.

బిర్లా మందిర్:

లక్ష్మీ నారాయణ్ ఆలయం, బిర్లా మందిర్ అని కూడా పిలుస్తారు, ఇది ఢిల్లీలోని ప్రధాన దేవాలయాలలో ఒకటి మరియు ప్రధాన పర్యాటక ఆకర్షణ. పారిశ్రామికవేత్త Sh నిర్మించారు. JK బిర్లా 1939వ సంవత్సరంలో, ఈ అందమైన ఆలయం కన్నాట్ ప్లేస్‌కు పశ్చిమాన ఉంది. ఈ ఆలయం లక్ష్మి (శ్రేయస్సు యొక్క దేవత) మరియు నారాయణ (సంరక్షకుడు) లకు అంకితం చేయబడింది. అన్ని కులాల వారిని ఆలయంలోకి అనుమతించాలనే షరతుతో మహాత్మా గాంధీ ఆలయాన్ని ప్రారంభించారు.

హుమాయున్స్ సమాధి:

మధుర రోడ్డు మరియు లోధి రోడ్డు దాటడానికి సమీపంలో ఉన్న ఈ అద్భుతమైన తోట సమాధి భారతదేశంలో మొఘల్ వాస్తుశిల్పానికి మొదటి ముఖ్యమైన ఉదాహరణ. ఇది హుమాయున్ మరణించిన తొమ్మిదేళ్ల తర్వాత 1565 AD లో అతని సీనియర్ వితంతువు బేగా బేగంచే నిర్మించబడింది. గోడల ఆవరణలో అత్యంత ముఖ్యమైన లక్షణాలు తోట చతురస్రాలు (చాహర్‌బాగ్) నీటి మార్గాలతో, మధ్యలో ఉన్న బాగా అనుపాతంలో ఉన్న సమాధి డబుల్ గోపురంతో అగ్రస్థానంలో ఉంది.

మొఘల్ పాలకుల అనేక సమాధులు గోడలతో కూడిన ఆవరణలో ఉన్నాయి మరియు ఇక్కడ నుండి 1857 AD లో ఉన్నాయి. లెఫ్టినెంట్ హడ్సన్ చివరి మొఘల్ చక్రవర్తి బహదూర్ షా II ని బంధించాడు.

ఇండియా గేట్:

న్యూఢిల్లీ మధ్యలో 42 మీటర్ల ఎత్తులో ఉన్న ఇండియా గేట్ ఉంది, ఇది కూడలి మధ్యలో ఉన్న ఆర్చ్‌వే లాంటి "ఆర్క్ -డి-ట్రయంఫ్". మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంలో బ్రిటీష్ సైన్యం కోసం పోరాడుతూ ప్రాణాలు కోల్పోయిన 70,000 మంది భారతీయ సైనికుల జ్ఞాపకార్థం దాదాపు దాని ఫ్రెంచ్ ప్రతిరూపం వలె ఉంటుంది. ఆఫ్ఘన్ యుద్ధంలో వాయువ్య సరిహద్దులో మరణించిన 13,516 కంటే ఎక్కువ మంది బ్రిటిష్ మరియు భారతీయ సైనికుల పేర్లను కలిగిన ఈ స్మారక చిహ్నం 1919 నాటిది.

ఇండియా గేట్ యొక్క పునాది రాయిని 1921వ సంవత్సరంలో కన్నాట్ డ్యూక్ హిస్ రాయల్ హైనెస్ వేశాడు మరియు దీనిని ఎడ్విన్ లుటియన్స్ రూపొందించారు. ఈ స్మారక చిహ్నాన్ని 10 సంవత్సరాల తర్వాత అప్పటి వైస్రాయ్ లార్డ్ జాతికి అంకితం చేశారు.

ఇర్విన్ భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తర్వాత మరొక స్మారక చిహ్నం, అమర్ జవాన్ జ్యోతి చాలా కాలం తరువాత జోడించబడింది. 1971 ఇండో-పాకిస్థాన్ యుద్ధంలో తమ ప్రాణాలను అర్పించిన సైనికులను దేశానికి గుర్తు చేయడానికి శాశ్వత జ్వాల వంపు కింద పగలు మరియు రాత్రి కాలిపోతుంది.

ఈ వంపు మొత్తం ఎర్రటి భరత్‌పూర్ రాయి యొక్క తక్కువ పునాదిపై ఉంది మరియు దశలవారీగా భారీ మౌల్డింగ్‌కు

పెరుగుతుంది. కార్నిస్‌పై ఇంపీరియల్ సన్‌లు చెక్కబడి ఉన్నాయి, అయితే వంపు యొక్క రెండు వైపులా MCMXIV (1914 ఎడమ) మరియు MCMXIX (1919 కుడి) తేదీలు ఉన్నాయి. పైభాగంలో ఉన్న నిస్సారమైన గోపురం గిన్నెను మండే నూనెతో నింపడానికి ఉద్దేశించబడింది. వార్షికోత్సవాలు కానీ ఇది చాలా అరుదుగా జరుగుతుంది.

రాత్రి సమయంలో, ఇండియా గేట్ నాటకీయంగా ఫ్లడ్‌లైట్‌తో ఉంటుంది, అయితే సమీపంలోని ఫౌంటైన్‌లు రంగుల లైట్లతో మనోహరమైన ప్రదర్శనను చేస్తాయి. ఇండియా గేట్ రాజ్‌పథ్‌కి ఒక చివర ఉంది మరియు దాని చుట్టూ ఉన్న ప్రాంతాన్ని సాధారణంగా 'ఇండియా గేట్' అని పిలుస్తారు.

గంభీరమైన నిర్మాణం చుట్టూ పచ్చటి పచ్చిక బయళ్లతో కూడిన పెద్ద విస్తీర్ణం ఉంది, ఇది ఒక ప్రసిద్ధ పిక్నిక్ స్పాట్. వేసవి సాయంత్రాలలో ప్రకాశవంతంగా వెలిగే ప్రదేశంలో మరియు పచ్చిక బయళ్లలో జనం సంచరించడం చూడవచ్చు.

ఇస్కాన్ దేవాలయం:

ఇస్కాన్ అంటే ఇంటర్నేషనల్ సొసైటీ ఫర్ కృష్ణ కాన్షియస్‌నెస్ మరియు ప్రపంచంలోని 6 ఖండాలలో 650 దేవాలయాలు మరియు వేద విలువల విద్యా కేంద్రాలను కలిగి ఉంది. ఢిల్లీ-NCR లోనే, కైలాష్ తూర్పున సంత్ నగర్‌లోని ప్రధాన ఇస్కాన్ దేవాలయం కాకుండా దాదాపు 10 క్రియాశీల దేవాలయాలను కలిగి ఉంది, ఇది సంవత్సరానికి లక్షల సంఖ్యలో సందర్శకులను ఆకర్షిస్తుంది.

ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద భగవద్గీత-ఆశ్చర్యపరిచే గీత, ఇది ఇస్కాన్ యొక్క గ్లోరీ ఆఫ్ ఇండియా మ్యూజియం మరియు వేద కల్చరల్ సెంటర్‌లో 2.80 × 2.00 మీటర్ల పొడవు, 800 కిలోల బరువు కలిగి ఉంది మరియు దీనిని గౌరవనీయులైన భారత ప్రధాని ప్రారంభించారు. పర్యాటకులు మరియు సందర్శకులు మా మ్యూజియం మరియు వేద సాంస్కృతిక కేంద్రంలో పునర్జన్మ, దైవిక స్వభావం, శాశ్వతమైన సమయం, యోగా మరియు విశ్వం యొక్క భావనలను వర్ణించే బహుళ హై-టెక్ డిస్‌ప్లేల ద్వారా అరగంట నాటకీయ లైట్ అండ్ సౌండ్ షో ద్వారా పులకించిపోయారు. సందర్శకులు సాంప్రదాయ భారతీయ, కాంటినెంటల్, చైనీస్ మరియు ఇతర వంటకాల మిశ్రమాన్ని అందించే వారి గోవింద రెస్టారెంట్‌లో స్వచ్ఛమైన శాఖాహార ఆహారాన్ని కూడా ఆస్వాదించవచ్చు.

జామా మసీదు:

పాత ఢిల్లీలోని ఈ గొప్ప మసీదు 25,000 మంది భక్తులను ఉంచగలిగే ప్రాంగణంతో భారతదేశంలోనే అతి పెద్దది. ఇది 1644వ సంవత్సరంలో ప్రారభించబడింది మరియు తాజ్ మహల్ మరియు ఎర్ర కోటను నిర్మించిన మొఘల్ చక్రవర్తి షాజహాన్ యొక్క చివరి నిర్మాణ దుబారాగా ముగిసింది.

అతను అత్యంత అలంకారమైన మసీదులో మూడు గొప్ప ద్వారాలు, నాలుగు టవర్లు మరియు రెండు 40 మీటర్ల ఎత్తైన మినార్లను ఎర్ర ఇసుకరాయితో నిర్మించారు మరియు తెల్లని పాలరాయి. యాత్రికులు ఉత్తర ద్వారం వద్ద వస్త్రాలను అద్దెకు తీసుకోవచ్చు. మీరు లోకల్ లాగా దుస్తులు ధరించే ఏకైక సమయం ఇదే కావచ్చు, బయటి వ్యక్తిగా భావించకుండా, దానిని సద్వినియోగం చేసుకోండి.

జంతర్ మంతర్:

జంతర్ మంతర్ (యంత్ర-వాయిద్యాలు, మంత్ర సూత్రాలు) 1724వ సంవత్సరంలో నిర్మించబడింది. ఈ అబ్జర్వేటరీని నిర్మించిన జైపూర్ మహారాజా జై సింగ్ ఉజ్జయిని, వారణాసి మరియు మధురలో ఇతర అబ్జర్వేటరీలను నిర్మించారు. జై సింగ్ ప్రస్తుతం ఉన్న ఖగోళ పరికరాలను సరైన కొలతలు తీసుకోలేనంత చిన్నదిగా గుర్తించాడు మరియు అతను ఈ పెద్ద మరియు మరింత ఖచ్చితమైన పరికరాలను నిర్మించాడు. జంతర్ మంతర్ వద్ద ఉన్న వాయిద్యాలు వారి చాతుర్యం కోసం ఆకర్షణీయంగా ఉంటాయి, కానీ చుట్టూ ఎత్తైన భవనాలు ఉన్నందున ఇక్కడ నుండి ఖచ్చితమైన పరిశీలనలు చేయలేము,

రాష్ట్రపతి భవన్:

ప్రపంచంలోనే అతి పెద్ద ప్రజాస్వామ్య దేశానికి రాష్ట్రపతి నిలయం అయిన రాష్ట్రపతి భవన్, భారతీయ ప్రజాస్వామ్యం మరియు దాని లౌకిక, బహువచనం మరియు సమ్మిళిత సంప్రదాయాలకు ప్రతీక.దీనిని సర్ ఎడ్విన్ లుటియన్స్ మరియు హెర్బర్ట్ బేకర్ రూపొందించారు మరియు ఇది 330 ఎకరాల ఎస్టేట్‌లో ఉంది. ఈ ప్రెసిడెన్షియల్ ప్యాలెస్‌ని నిర్మించడానికి పదిహేడేళ్లు పట్టింది, ఇది 1929వ సంవత్సరంలో పూర్తయింది. దాదాపు ఏడు వందల మిలియన్ల ఇటుకలు మరియు మూడు మిలియన్ క్యూ క్ అడుగుల రాయిని దీని నిర్మాణానికి ఉపయోగించారు.

2.5 కిలోమీటర్ల కారిడార్లు మరియు 190 ఎకరాల తోట విస్తీర్ణం కలిగిన నిర్మాణ అద్భుతం. ప్రధాన భవనం 5 ఎకరాల విస్తీర్ణంలో ఉంది మరియు నాలుగు అంతస్తులలో 340 గదులు ఉన్నాయి.రాష్ట్రపతి భవన్‌లోని ప్రసిద్ధ మొఘల్ గార్డెన్స్ 15 ఎకరాల విస్తీర్ణంలో ఉంది మరియు 159 ప్రసిద్ధ రకాల గులాబీలు, 60 రకాల బౌగెన్‌విల్లా మరియు అనేక ఇతర పుష్పాలను కలిగి ఉన్నాయి. ఈ ఎస్టేట్‌లో అత్యాధునిక రాష్ట్రపతి భవన్ మ్యూజియం కాంప్లెక్స్ (RBMC) కూడా ఉంది, ఇందులో క్లాక్ టవర్, స్టేబుల్స్ మరియు గ్యారేజీలతో కూడిన గత మరియు ప్రస్తుత ప్రెసిడెన్సీలు, రాచరిక వేడుకలు మరియు రాష్ట్రపతి భవన్‌లోని గొప్ప వృక్ష సంపద మరియు జంతుజాలం ఉన్నాయి. ఇతర విషయాలతోపాటు RBMC ని రాష్ట్రపతి ప్రణబ్ ముఖర్జీ 25 జూలై 2016 న ప్రారంభించారు.

కుతుబ్-మినార్:

కుతుబ్-మినార్ ఎరుపు మరియు బఫ్ స్టాండ్‌స్టోన్‌లో భారతదేశంలోని ఎత్తైన టవర్. ఇది బేస్ వద్ద 14.32 మీ. వ్యాసం మరియు 72.5 మీ. ఎత్తుతో పైభాగంలో దాదాపు 2.75 మీ.

కుతుబుద్-దిన్ ఐబక్ 1199 ADలో ముఅజ్జిన్ (క్రైర్) కోసం ప్రార్థన కోసం పిలుపునిచ్చేందుకు మినార్ పునాదిని వేశాడు మరియు మొదటి అంతస్తును పెంచాడు, దానికి అతని వారసుడు మరియు కుమారుడు-ఇన్ మరో మూడు అంతస్తులు జోడించారు. చట్టం, షంసుద్-దిన్ ఇల్తుట్మిష్ (AD 1211-36). అన్ని అంతస్తులు మినార్ చుట్టూ ఒక అంచనా వేసిన బాల్కనీతో చుట్టుముట్టబడి ఉన్నాయి మరియు మొదటి అంతస్థులో మరింత ప్రస్ఫుటంగా తేనె-దువ్వెన డిజైన్‌తో అలంకరించబడిన రాతి బ్రాకెట్‌ల మద్దతుతో ఉన్నాయి.

ఎర్రకోట:

ఢిల్లీలోని ఎర్రకోట కాలపరీక్షను తట్టుకుని సంవత్సరం పొడవునా సందర్శకులను ఆకర్షిస్తూనే ఉండే శాశ్వత ప్రసిద్ధ పర్యాటక కేంద్రం. లాల్ ఖిలా అని కూడా పిలువబడే ఈ చారిత్రాత్మక కోటను సందర్శించినప్పుడు మొఘల్ సామ్రాజ్యం యొక్క వైభవం గుర్తుకువస్తుంది. దీనికి 370 ఏళ్ల చరిత్ర ఉంది.

మొఘల్ చక్రవర్తి షాజహాన్ ఎర్రకోట నిర్మాణానికి బాధ్యత వహించాడు, ఇది అతని రాజధాని నగరమైన షాజహానాబాద్ కోసం ప్యాలెస్ కోటగా పనిచేయడానికి ఉద్దేశించబడింది. అతను తన రాజధానిని ఆగ్రా నుండి ఢిల్లీకి మార్చినప్పుడు, అతను చేసిన మొదటి పని ఏమిటంటే యమునా నది ఒడ్డున ఒక కోటను నిర్మించడం.

1638వ సంవత్సరంలో ప్రారంభమైన నిర్మాణం, ఇది పూర్తయ్యే వరకు 8 సంవత్సరాలకు పైగా కొనసాగింది, భవనం యొక్క అసలు పేరు ఖిలా-ఇ-ముబారక్, ఇది అక్షరాలా "ది బ్లెస్డ్ ఫోర్ట్" అని అనువదిస్తుంది. దాని 300 సంవత్సరాలకు పైగా కాలంలో చరిత్రలో, ఈ కోట అనేక రకాలైన వ్యక్తులకు నిలయంగా ఉంది, ఉదాహరణకు ఔరంగజేబ్, జహందర్ షా, ముహమ్మద్ షా మరియు బహదూర్ షా II.

పెర్షియన్ పాలకుడు నాదిర్ షాన్ 1739వ సంవత్సరంలో నగరంపై దండెత్తాడు మరియు ఎర్రకోటను దోచుకున్నాడు, అనేక అమూల్యమైన కళాఖండాలను తనతో తీసుకువెళ్లాడు, వాటిలో ఒకటి నెమలి సింహాసనం అని పిలువబడింది. ఈ చర్య ఎర్రకోట యొక్క భారీ విధ్వంసానికి దారితీసింది. ఆ తర్వాత 1857వ సంవత్సరంలో బ్రిటిష్ వారికి వ్యతిరేకంగా జరిగిన తిరుగుబాటు క్రమంలో కోటలోని పాలరాతి నిర్మాణాలు కూడా ధ్వంసమయ్యాయి.

మొత్తం 255 ఎకరాల విస్తీర్ణంలో ఉన్న ఈ కోట పర్షియన్, హిందూ, తైమూరిడ్ మరియు ఇస్లామిక్ వంటి అనేక రకాల నిర్మాణ శైలిలో రూపొందించబడింది. మొత్తం 2.5 కిలోమీటర్ల మేర విస్తరించి ఉన్న దాని భారీ పరివేష్టిత గోడలను నిర్మించడానికి ఉపయోగించిన ఎర్ర ఇసుకరాయి కారణంగా ఈ స్మారకానికి ఈ పేరు వచ్చింది. కోట నిర్మాణంలో ఎక్కువ భాగం పాలరాయిని ఉపయోగించగా, నిర్మాణంలోని కొన్ని నిర్దిష్ట భాగాలకు ఎర్ర రాయిని ఉపయోగిస్తారు. భవనం ఉంది సక్రమంగా లేని అష్ట భుజి ఆకారంలో మరియు టర్రెట్‌లు, బురుజులు, మంటపాలు, రెండు ద్వారాలు మరియు అనేక ఇతర విభాగాలతో పాటు, ఇది తోట రూపకల్పనలోని అంశాలను కూడా కలిగి ఉంటుంది.

ఢిల్లీలోని ఎర్రకోట సందర్శకులకు నగరంలోని ఉత్తమ ఆకర్షణలలో ఒకటిగా విస్తృతంగా పరిగణించబడుతుంది. స్వాతంత్ర్య దినోత్సవం సందర్భంగా, ఈ ముఖ్యమైన చారిత్రక ప్రదేశంలో జాతీయ జెండాను ఎగురవేయాల్సిన బాధ్యత దేశ ప్రధానిపై ఉంది. అదనంగా, ప్రధాన మంత్రి భవనం యొక్క ప్రాకారాలపై నుండి ప్రసంగం చేస్తారు. ఈ విశిష్టమైన నిర్మాణం 2007వ సంవత్సరంలో ఢిల్లీలోని యునెస్కో ప్రపంచ వారసత్వ ప్రదేశాల జాబితాలో నిర్మాణ రూపకల్పన మరియు చారిత్రక ప్రాముఖ్యతను మిళితం చేసిన వైభవం కారణంగా చేర్చబడింది. ఆర్కియోలాజికల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా ప్రస్తుత ఆస్తికి యజమాని మరియు దానిపై పూర్తి నియంత్రణను కలిగి ఉంది.

లైట్ అండ్ సౌండ్ షో యొక్క సాయంత్రం ప్రదర్శనలు కోటలో చూడడానికి మరియు చేయడానికి అత్యంత ప్రసిద్ధమైనవి. రెడ్ ఫోర్ట్ లైట్ అండ్ సౌండ్ షో భారతదేశంలోని అత్యుత్తమ లైట్ మరియు సౌండ్ షోలలో ఒకటిగా పరిగణించబడుతుంది. ఇది నిర్మాణ చరిత్ర ద్వారా మిమ్మల్ని ఆకర్షణీయంగా మరియు సౌందర్యంగా ఆహ్లాదకరంగా నడిపిస్తుంది. జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ చేసిన వ్యాఖ్యతో కార్యక్రమం ముగిసింది. మీరు షోను ఆన్‌లైన్‌లో బుక్ చేసుకునే అవకాశం ఉంది లేదా కోట లోపల ఉన్న బూత్‌లలో ఒకదాని నుండి టిక్కెట్‌లను కొనుగోలు చేయవచ్చు. ఆ రంగులు ఎరుపు మరియు తెలుపు షాజహాన్‌కు ఇష్టమైన రెండు రంగులు కాబట్టి, కోట వెలుపలి భాగం లో ఉండేలా రూపొందించబడింది.

2018వ సంవత్సరంలో, ఆర్కియాలజికల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా కోటను ప్రకాశవంతం చేయడానికి చర్యలు తీసుకుంది,

తద్వారా సందర్శకులు రాత్రిపూట సైట్‌ను సందర్శించవచ్చు. మరింత సమాచారం కోసం, దయచేసి ఢిల్లీలోని స్మారక చిహ్నాలను వెలిగించడం గురించి మా వార్తా నివేదికను చూడండి.

ఇటీవలే ప్రవేశపెట్టిన సరికొత్త 500 రూపాయల నోటుకు వెనుకవైపు కోట చిత్రీకరించబడింది.

2019వ సంవత్సరంలో, భారత ప్రధాని ఎర్రకోట లోపల ఐదు అదనపు మ్యూజియంలను ప్రారంభించారు. ఈ మ్యూజియంలు ఉన్నాయి. సుభాష్ చంద్రబోస్ మ్యూజియం, 1857 మ్యూజియం, యాద్-ఇ-జలియన్ మరియు దృశ్య కళ. ఆజాదీ కే దీవానే అనేది ఒక మ్యూజియం పేరు.

ఢిల్లీలోని ఎర్రకోట కాలపరీక్షను తట్టుకుని సంవత్సరం పొడవునా సందర్శకులను ఆకర్షిస్తూనే ఉండే శాశ్వత ప్రసిద్ధ పర్యాటక కేంద్రం. లాల్ ఖిలా అని కూడా పిలువబడే ఈ చారిత్రాత్మక కోటను మీరు సందర్శించినప్పుడు మొఘల్ సామ్రాజ్యం యొక్క వైభవం గుర్తుకు వస్తుంది, దీనికి 370 సంవత్సరాల చరిత్ర ఉంది. మొఘల్ చక్రవర్తి షాజహాన్ ఎర్రకోట నిర్మాణానికి బాధ్యత వహించాడు, ఇది అతని రాజధాని నగరమైన షాజహానాబాద్ కోసం ప్యాలెస్ కోటగా పనిచేయడానికి ఉద్దేశించబడింది. అతను తన రాజధానిని ఆగ్రా నుండి ఢిల్లీకి మార్చినప్పుడు, అతను చేసిన మొదటి పని ఏమిటంటే, యమునా నది ఒడ్డున ఒక కోటను నిర్మించడం, మొత్తం 255 ఎకరాల విస్తీర్ణంలో ఉన్న ఈ కోట వివిధ నిర్మాణ శైలిలో రూపొందించబడింది. పర్షియన్, హిందూ, తైమూరిద్ మరియు ఇస్లామిక్‌తో సహా శైలులు. మొత్తం 2.5 కిలోమీటర్ల మేర విస్తరించి ఉన్న దాని భారీ పరివేష్టిత గోడలను నిర్మించడానికి ఉపయోగించిన ఎర్ర ఇసుకరాయి కారణంగా ఈ స్మారకానికి ఈ పేరు వచ్చింది.

5.1.2. ఆగ్రా:

ఆగ్రా అందమైన యుగాన్ని ఆవిష్కరించే నగరం. ఆగ్రాకు గొప్ప చరిత్ర ఉంది, ఇది నగరం మరియు చుట్టుపక్కల ఉన్న అనేక స్మారక చిహ్నాలలో ప్రతిబింబిస్తుంది. ఆగ్రాకు సంబంధించిన మొట్టమొదటి ఉల్లేఖనం పౌరాణిక యుగం నుండి వచ్చింది, ఇక్కడ మహాభారత ఇతిహాసం ఆగ్రాను అగ్రావణగా సూచిస్తుంది 'అంటే సంస్కృతంలో స్వర్గం'. రెండవ శతాబ్దపు ప్రసిద్ధ భౌగోళిక శాస్త్రవేత్త టోలెమీ ఆగ్రాను ఆధునిక పేరుతో సూచించిన మొదటి వ్యక్తి. ఆధునిక ఆగ్రాను 16వ శతాబ్దంలో లోడి రాజవంశ పాలకుడు సికందర్ లోడి స్థాపించారు. షాజహాన్ మొఘల్ సింహాసనాన్ని అధిష్టించినప్పుడు ఆగ్రా నిర్మాణ సౌందర్యంలో అత్యున్నత స్థాయికి చేరుకుంది.

ఈ నగరం ఉత్తర ప్రదేశ్‌లోని పశ్చిమ భాగంలో యమునా నది ఒడ్డున ఉంది. తాజ్ మహల్ యొక్క అద్భుతమైన ఆకర్షణ ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఉన్న ప్రజలను ఆగ్రాకు ఆకర్షిస్తున్నప్పటికీ, ఇది ఒక స్వతంత్ర ఆకర్షణ కాదు. నగరం అన్వేషించడానికి మనోహరమైన సమాధులు మరియు సమాధుల కాలిబాటను అందిస్తుంది. పియత్రా దురా (పాలరాయి పొదిగిన) పని, రగ్గులు మరియు తోలు వస్తువులు మరియు తియ్యని పెథా వంటి విలాసవంతమైన చేతిపనుల కోసం ప్రశంసలు పొందిన ఆగ్రా, షాపింగ్ చేసేవారికి మరియు తినుబండారాలకు సమానంగా అందిస్తుంది.

సందర్శించడానికి ప్రధాన ఆకర్షణలు:

తాజ్ మహల్:

తాజ్ మహల్ అందం గురించి రుడ్‌యార్డ్ కిప్లింగ్ మాట్లాడుతూ "అన్ని విషయాలు స్వచ్ఛంగా ఉంటాయి" మరియు తాజ్ నిస్సందేహంగా అందం యొక్క స్వచ్ఛమైన సారాంశం కాబట్టి అది పదజాలం కాదు. ఇది తెల్లని పాలరాతితో ఒక అమర

పద్యం మరియు ఒక చక్రవర్తి తన రాణి పట్ల ఉన్న ప్రేమ యొక్క అత్యుత్తమ వ్యక్తీకరణ. యమునా నది ఒడ్డున ఉన్న దీనిని మొఘల్ చక్రవర్తి షాజహాన్ తన ప్రియమైన భార్య మరియు రాణి ముంతాజ్ మహల్ జ్ఞాపకార్థం 1631వ సంవత్సరంలో నిర్మించారు, ఆమె తన బిడ్డకు జన్మనిస్తూ మరణించింది మరియు ఆమె భర్త చివరి కోరిక "అలాంటి సమాధిని నిర్మించాలని" ప్రపంచం మునుపెన్నడూ చూడని ఆమె జ్ఞాపకార్థం "అద్భుతమైన సమాధిని నిర్మించడానికి 17 సంవత్సరాలు, 22000 మంది కార్మికులు మరియు 1000 ఏనుగులు పట్టింది".

భారతదేశంలోని మూడు ప్రపంచ వారసత్వ ప్రదేశాలలో తాజ్ మహల్ ఒకటి. నిర్మలమైన మొఘల్ గార్డెన్‌లో ఏర్పాటు చేయబడిన ఈ స్మారక చిహ్నం ఎత్తైన పాలరాతి వేదికపై యమునా నది వైపు తిరిగి ఉంటుంది. తాజ్ మహల్ యొక్క నాలుగు వైపులా ఖచ్చితమైన సమరూపతను చూపుతాయి మరియు పియత్రా దురా స్క్రోల్‌వర్క్‌తో అలంకరించబడిన ఆకట్టుకునే వాల్ట్ ఆర్చ్‌లు మరియు పొదగబడిన జాస్పర్‌ని ఉపయోగించి నగీషీలో ఖురాన్‌లోని శ్లోకాలు ఉన్నాయి. ఈ నిర్మాణ కళాఖండం భారతదేశంలోని ఫోటోగ్రాఫర్‌లు మరియు విదేశీ పర్యాటకులు ఎక్కువగా సందర్శించే ప్రదేశాలలో ఒకటి. తాజ్ మహల్ మొదటిసారిగా నిర్మించినప్పటిలాగే ఈ రోజు కూడా నిర్మలంగా కనిపిస్తుంది, చూపరులను మంత్రముగ్ధులను చేస్తుంది.

ఆగ్రా కోట:

యమునా నది ఒడ్డున ఉన్న ఒక భారీ ఎర్ర ఇసుకరాయి కోట 1565వ సంవత్సరంలో అక్బర్ చక్రవర్తి ఆధ్వర్యంలో నిర్మించబడింది మరియు అతని మనవడు షాజహాన్ చేత నిర్మించబడింది. కోట, ప్రణాళికలో అర్ధ వృత్తాకారంలో ఉంది, దాని చుట్టూ 21.4 మీటర్ల ఎత్తైన కోట గోడ ఉంది. ఈ కోట ప్రధానంగా సైనిక నిర్మాణంగా నిర్మించబడింది. దాని భాగాలు ఇప్పటికీ భారత సైన్యం కింద రిజర్వ్ చేయబడ్డాయి. షాజహాన్ దానిని ప్యాలెస్‌గా మార్చాడు, తరువాత అతని కుమారుడు ఔరంగజేబు 1658వ సంవత్సరంలో అధికారాన్ని చేజిక్కించుకున్న తర్వాత ఎనిమిది సంవత్సరాల పాటు అతని బంగారు పూత పూసిన జైలుగా మారింది. కోటలో విస్తారమైన భూగర్భ విభాగాలతో సహా భవనాల చిట్టడవి ఉంది. దక్షిణాన ఉన్న అమర్ సింగ్ గేట్ ఏకైక ప్రవేశ ద్వారం. ఒక మార్గం ఇక్కడ నుండి నేరుగా పెద్ద మోతీ మసీదు వరకు వెళుతుంది. దీనికి ముందు బహిరంగ దివాన్-ఇ-ఆమ్, ఇక్కడ షాజహాన్ ప్రజల అర్జీలు లేదా సమస్యలను విన్నాడు. దివాన్-ఇ-ఆమ్ సింహాసనానికి ఎడమవైపున ఒక చిన్న మెట్ల దారి ఒక పెద్ద ప్రాంగణానికి దారి తీస్తుంది. ఎడమ వైపున అందమైన తెల్లని పాలరాతి నగీనా మసీదు ఉంది.

కోట లోపల చూడవలసిన ఇతర ప్రదేశాలు:

దివాన్-ఇ-ఖాస్- ఇది ఒకప్పుడు షాజహాన్ యొక్క పురాణ నెమలి సింహాసనం మరియు వజ్రం కోహ్-ఐ-నూర్, శిష్ మహల్-చిన్న అద్దాలు పొదిగిన గోడలతో కూడిన ప్యాలెస్ మరియు ఖాస్ మహల్.

తెల్లని అష్టభుజి గోపురం మరియు రాజభవనం. కోట యొక్క దక్షిణాన, భారీ ఎర్ర ఇసుకరాయి జహంగీర్ ఉంది అక్బర్ బహుశా తన కుమారుడు జహంగీర్ కోసం నిర్మించిన ప్యాలెస్.

సికంద్రా / అక్బర్ సమాధి:

అక్బర్, తరువాత అతని కుమారుడు జహంగీర్ పూర్తి చేసాడు. దీని లోపలి భాగం నగరం యొక్క పశ్చిమ అంచున ఉన్న అద్భుతమైన కాలిగ్రఫీతో కప్పబడి ఉంది, ఎర్ర ఇసుకరాయి మరియు పాలరాతి సమాధి చక్రవర్తిచే నిర్మించబడింది, ఇది

దిన్-ఎ-ల్లాహి యొక్క సిద్ధాంతాలను ప్రతిబింబిస్తుంది, ఇది అక్బర్ కలయిక మొఘల్ ఆధారంగా ప్రారంభించిన మతపరమైన ఉద్యమం. అక్బర్ చక్రవర్తి మరియు అతని సమాధి ఇక్కడ ఒక చీకటి గదిలో ఉంది. బయట ఉన్న తోట ఇతర మతాలతో సహా ప్రధానంగా హిందూ మతం మరియు ఇస్లాం చార్ బాగ్ శైలి ఈ ప్రదేశం యొక్క మరొక ఆకర్షణ.

ఇత్మాద్-ఉద్-దౌలా:

అలాగే సికంద్రా విశ్రాంతి స్థలం. డిజైన్ మరియు నిర్మాణంలో ఒక అద్భుత కళాఖండం, ఈ సమాధి 1623-28 AD లో ఆమె తండ్రి మీర్జా గియాస్ బేగ్ జ్ఞాపకార్థం సామ్రాజ్ఞి నూర్ జహాన్ కమీషన్ కింద నిర్మించబడింది, ఈ అలంకరించబడిన సమాధి తాజ్ మహల్ యొక్క పూర్వగామిగా పరిగణించబడుతుంది. ఇది పూర్తిగా తెల్లని పాలరాతితో నిర్మించబడింది మరియు సందర్శకులకు అబ్బురపరిచే మనోజ్ఞతను ప్రతిబింబిస్తుంది.

చిని కా రౌజా:

ఈ ప్రదేశం షాజహాన్ యొక్క ప్రధాన మంత్రి మరియు పర్షియన్ కవి అఫ్జల్ ఖాన్ ముల్లా యొక్క సమాధి. ఇది ఎత్మాద్‌పూర్‌లో ఉంది మరియు ఇత్మాద్-ఉద్-దౌలా నుండి కేవలం ఒక కి.మీ. దూరంలో ఉంది. ఈ స్మారక చిహ్నం నీలిరంగు మెరుస్తున్న టైల్‌కు ప్రసిద్ధి చెందిన చక్కటి తోటల మధ్య ఏర్పాటు చేయబడింది. స్మారక చిహ్నంలో ఉపయోగించిన గ్లేజ్డ్ టైల్స్ పింగాణీతో తయారు చేయబడ్డాయి, దీనిని "చిని మిట్టి" లేదా "చైనీస్ క్లే" అని కూడా పిలుస్తారు, దీనిని చైనా నుండి తీసుకువచ్చినట్లు చెబుతారు. స్మారక చిహ్నంలో ఉపయోగించిన పలకలు ఇప్పటికీ వెలుపలి భాగంలో ఒక చిన్న భాగంలో చూడవచ్చు, అయితే లోపలి భాగం చాలా వరకు పూల డిజైన్లలో పెయింట్ చేయబడింది. ఈ స్థలం అన్యదేశ పర్షియన్ కళా శైలికి తెరను పెంచింది, ఇది ఆగ్రాలో నివాసంగా ఉంది. మీరు సూర్యోదయం నుండి సూర్యాస్తమయం వరకు ఏ రోజునైనా ఈ ప్రదేశాన్ని సందర్శించవచ్చు.

మరియమ్ సమాధి:

అక్బర్ చక్రవర్తి భార్య మరియం జమానీ జ్ఞాపకార్థం ఎర్ర ఇసుకరాయితో ఈ ప్రత్యేకమైన సమాధి నిర్మించబడింది. సమాధి అక్బర్ సమాధి నుండి కేవలం ఒక కి.మీ. దూరంలో ఉంది. ఇది ఫతేపూర్ సిక్రీ సమీపంలో ఢిల్లీ-ఆగ్రా జాతీయ రహదారిపై ఉంది.రాజపుత్ర యువరాణిగా జన్మించిన హీర్ కున్వారీ 1562వ సంవత్సరంలో అక్బర్‌ను వివాహం చేసుకుంది మరియు మరియమ్-ఉజ్-జమానీగా పేరు మార్చబడింది.ఆమె అక్బర్‌కు కాబోయే రాజు జహంగీర్‌కు ఒక కొడుకును కన్నది. 1623వ సంవత్సరంలో ఆమె మరణించిన తరువాత, జహంగీర్ సికంద్రాకు దగ్గరగా ఆమె కోసం ఒక సమాధిని నిర్మించాడు. సమాధి అసాధారణమైన శిల్పాలను కలిగి ఉంది మరియు గ్రౌండ్ ఫ్లోర్‌లో సికందర్ లోడి నిర్మించిన కొన్ని నలభై గదులు ఉన్నాయి, ఇవి ప్లాస్టర్ చేయబడిన గోడలపై పెయింటింగ్‌ల మందమైన జాడలను కలిగి ఉన్నాయి. గ్రౌండ్ ఫ్లోర్ మధ్యలో మరియం సమాధి ఉంది. బరాదరి యొక్క ముఖభాగాలు ఎర్ర ఇసుకరాయితో కప్పబడి ఉన్నాయి, ఇది అనేక పలకలుగా కత్తిరించబడింది మరియు బేస్-రిలీఫ్‌లో చెక్కబడిన రేఖాగణిత నమూనాలతో అలంకరించబడింది. నిర్మాణం యొక్క ప్రతి కోయిన్ ఒక అలంకారమైన అష్టభుజి టవర్‌తో జోడించబడింది. టవర్ సన్నటి స్తంభాలతో కూడిన మంటపంతో కిరీటం చేయబడింది.పై అంతస్తులో పాలరాతి సమాధి ఉంది, ఇది ఆకాశానికి తెరిచి ఉంటుంది.

రామ్ బాగ్:

రామ్ బాగ్ మొఘల్ రాజవంశ స్థాపకుడు మొఘల్ చక్రవర్తి బాబర్ చేత వేయబడిందని విశ్వసించబడే తొలి మొఘల్ తోటలలో ఒకటి. ఈ గార్డెన్ ఇత్మాడ్-ఉద్ దౌలా సమాధి నుండి కేవలం 3 కి.మీ.ల దూరంలో మరియు చినీ కా రౌజా నుండి 500 మీటర్ల దూరంలో ఉంది. ఇది 1528వ సంవత్సరంలో స్థాపించబడిన ఆగ్రా యొక్క పురాతన ఉద్యానవనం మరియు సందడిగా ఉండే మార్కెట్‌లో మందపాటి ఒయాసిస్. ఆఫ్ఘనిస్తాన్‌లోని కాబూల్‌కు తీసుకెళ్లే ముందు బాబర్‌ను తాత్కాలికంగా ఇక్కడే సమాధి చేశారని చెబుతారు. ఇది బాబర్ చేత స్థాపించబడింది మరియు తరువాత జహంగీర్ భార్య నూర్ జహాన్ చేత పునరుద్ధరించబడింది.

నగీనా మసీద్:

నగీనా మసీదు ఆగ్రా కోటలో ఉన్న ఒక అందమైన మసీదు. ఇది మోతీ మసీదు సమీపంలో ఉంది. ఈ మసీదు స్వచ్ఛమైన తెల్లని పాలరాయితో మరియు అందంగా డిజైన్ చేయబడిన ప్రార్థన గదితో నిర్మించబడింది. మచ్చి భవన్ యొక్క వాయువ్య మూలలో నిర్మించిన మసీదు చక్రవర్తి వ్యక్తిగత ఉపయోగం కోసం ఉద్దేశించబడింది. ప్రార్థనా మందిరం కూడా పాలరాతితో తయారు చేయబడింది మరియు దాని పై భాగంలో మూడు గోపురాలు ఉన్నాయి. మసీదులో ఉత్తరం, దక్షిణం మరియు తూర్పున గోడలు మరియు పశ్చిమాన ప్రార్థనా మందిరం చుట్టూ మూడు పాలరాతి చదునుతో కూడిన కోర్టు ఉంది.

పెద్దది మరియు తొమ్మిది కప్స్ కలిగి ఉంటుంది మరియు ఇరువైపులా ఉన్న వాటికి ఏడు కప్స్ మాత్రమే ఉంటాయి. కస్ప్‌తో వంపు ముఖభాగం మరియు దాని ప్రవేశద్వారం వలె సన్నని స్తంభాలపై మద్దతునిస్తుంది.

మెహతాబ్ బాగ్:

యమునా ఒడ్డున ఉన్న 11 ఉద్యానవనాలలో చివరి శ్రేణిగా బాబర్ చక్రవర్తి నిర్మించారు. తోట సముదాయం, మెహతాబ్ బాగ్ తాజ్ మహల్ ఎదురుగా యమునా నది ఎడమ ఒడ్డున ఉంది. ఈ ఉద్యానవనం వాస్తవానికి చతురస్రాకారంలో ఉంది, దాదాపు 300 నుండి 300 మీటర్లు (980 అడుగులు × 980 అడుగులు) ఉంటుంది మరియు తాజ్ ఉత్తర గోడతో సంపూర్ణంగా అమర్చబడింది. ఇప్పుడు గొప్ప సమాధిని వీక్షించడానికి ఇది ఉత్తమమైన ప్రదేశాలలో ఒకటి. ఎదురుగా ఒడ్డున మహల్. త్రవ్వకం మధ్యలో ఒక పెద్ద అష్ట భుజి ట్యాంక్ మరియు వద్ద ఒక గేట్‌వేని వెల్లడించింది.

జామా మసీదు:

భారతదేశంలోని మొఘలులు నిర్మించిన అతిపెద్ద మసీదుల్లో జామా మసీదు ఒకటి. ఈ మసీదులో షాజహాన్ కుమార్తె జహనారా రేగుమ్ 1648 AD లో నిర్మించబడిన దీర్ఘచతురస్రాకార ఓపెన్ కోర్ట్ ఉంది. ఈ స్మారక చిహ్నం యొక్క నిర్మాణం ఇరానియన్ వాస్తుశిల్పాన్ని ఆకర్షిస్తూ అందంగా తయారు చేయబడింది మరియు ఎర్ర ఇసుకరాయి మరియు తెల్లని పాలరాయితో నిర్మించబడింది. జామా మసీదు నిర్మాణానికి దాదాపు 5,000 మంది కార్మికులు అవసరం. మరియు 6 సంవత్సరాల వ్యవధిలో పూర్తి చేయబడింది.

గురు కా తాల్:

గురు కా తాల్ ఆగ్రాలోని చాలా ప్రసిద్ధ గురుద్వారా. ఈ స్థలం నిర్మాణం 1970వ సంవత్సరంలలో ప్రారంభించబడింది మరియు 10 మంది సిక్కు గురువులలో నలుగురు దీనిని సందర్శించినట్లు చెబుతారు. ఈ గురుద్వారా చారిత్రక మరియు మతపరమైన ప్రాముఖ్యతను కలిగి ఉంది మరియు పెద్ద సంఖ్యలో భక్తులు మరియు పర్యాటకులను ఆకర్షిస్తుంది. ప్రతి

సంవత్సరం వేలాది మంది భక్తులు ఇక్కడ గొప్ప సిక్కు గురువుకు నివాళులర్పిస్తారు. ఈ అందమైన నిర్మాణం భారతదేశంలోని అద్భుతమైన నిర్మాణ అద్భుతాలలో ఒకటిగా పరిగణించబడుతుంది. విస్తృతమైన రాతి శిల్పాలతో ప్రగల్భాలు పలికే ఈ గురుద్వారా తన వైభవాన్ని తిలకించేందుకు సుదూర ప్రాంతాల నుంచి వచ్చే ప్రయాణికులను ఆకర్షిస్తుంది.

5.1.3. జైపూర్:

పింక్ సిటీ:

విద్యాధర్ భట్టాచార్యచే ప్రణాళిక చేయబడిన జైపూర్ భారతదేశంలోని మొట్టమొదటి ప్రణాళికాబద్ధమైన నగరంగా గుర్తింపు పొందింది. ప్రపంచవ్యాప్తంగా దాని రంగుల రత్నాలకు ప్రసిద్ధి చెందింది, రాజస్థాన్ రాజధాని నగరం దాని పురాతన చరిత్ర యొక్క ఆకర్షణను ఒక మహానగరం యొక్క అన్ని ప్రయోజనాలతో మిళితం చేస్తుంది. ఢిల్లీ, ఆగ్రా మరియు జైపూర్‌లను కలిగి ఉన్న బంగారు త్రిభుజం యొక్క మూడు మూలల్లో సందడిగా ఉండే ఆధునిక నగరం ఒకటి.

గులాబీ రంగు ఆతిథ్యానికి ప్రతీక కాబట్టి, జైపూర్ మహారాజా రామ్ సింగ్ నగరం మొత్తాన్ని గులాబీ రంగులో చిత్రించాడు. నగరానికి రంగులు వేసే గులాబీ రంగు అద్భుత దృశ్యాన్ని కనువిందు చేస్తుంది. నహర్‌ఘర్, జైఘర్ మరియు ఘర్ గణేష్ దేవాలయం కోటల నేపథ్యంలో జైపూర్ గంభీరంగా ఎదుగుతుంది.

జైపూర్ 1727వ సంవత్సరంలో అంబర్ రాజా అయిన జై సింగ్ II చేత స్థాపించబడినప్పటి నుండి దాని మూలాన్ని గుర్తించింది. వేగంగా పెరుగుతున్న జనాభా మరియు పెరుగుతున్న నీటి కొరత కారణంగా అతను తన రాజధానిని అంబర్ నుండి కొత్త నగరానికి మార్చాడు. ప్రముఖ వాస్తుశిల్పి విద్యాధర్ భట్టాచార్య స్థాపించిన వాస్తు సూత్రాలను ఉపయోగించారు నగరాన్ని నిర్మించడానికి శాస్త్రం.

జైపూర్‌లో సందర్శించడానికి మరియు అన్వేషించడానికి ఆకర్షణలు & స్థలాలు:

జైపూర్‌లోని అద్భుతాలు మరియు సైట్‌లను అన్వేషించండి. రాజస్థాన్‌లో చూడడానికి ఎప్పుడూ ఏదో ఒకటి ఉంటుంది.

సమోడ్:

సమోడ్ జైపూర్-సికర్ రహదారిపై జైపూర్‌కు వాయువ్యంగా 40 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. అందమైన 475 సంవత్సరాల పురాతనమైన సమోడ్ ప్యాలెస్ రాజ్‌పుత్‌కు చక్కని ఉదాహరణగా ఉంది. హవేలీ ఆర్కిటెక్చర్ అయితే సమోడ్ బాగ్ విలాసవంతమైన టెంట్ వసతిని అందిస్తుంది. సందర్శకులు గ్రామం గుండా ఒంటె సఫారీ ద్వారా గ్రామీణ జీవనశైలిని అనుభవించవచ్చు మరియు స్థానిక కళాకారులను సందర్శించవచ్చు.

జైనివాస్ ఉద్యాన్‌లో లైట్ & సౌండ్ షో:

జైనివాస్‌లో లైట్ & సౌండ్ షో 25,000 ల్యూమెన్ల 3-చిప్ DLP ప్రొజెక్టర్లు, DMX నియంత్రిత LED లైట్లు, 5.1 ఆడియో సరౌండ్ సిస్టమ్ మొదలైనవాటిని ఉపయోగించి రాజస్థాన్‌లోని మొదటి 3-D ప్రొజెక్షన్ మ్యాపింగ్-ఆధారిత లైట్ & సౌండ్ షోలో ఉద్యాన్ ఒకటి. షో ప్రపంచ ప్రఖ్యాత శ్రీ కథను వర్ణిస్తుంది. జైపూర్‌లోని గోవింద్ దేవ్ జీ ఆలయం, శ్రీ చెక్కడం గోవింద్ దేవ్ జీ విగ్రహం బ్రిజ్నాబ్ (ముని మనవడు శ్రీ కృష్ణ), శ్రీ స్థాపన బృందావన్‌లోని గోవింద్ దేవ్ జీ ఆలయం, దేవాలయాలపై ఆక్రమణదారుల దాడుల కారణంగా విగ్రహం దాచడం, శ్రీ శిష్యులు విగ్రహాన్ని తిరిగి కనుగొనడం చేతనయ్య

మహాప్రభు, శ్రీని తీసుకురావడం గోవింద్ జైపూర్ రాజుచే జీ విగ్రహం, శ్రీ స్థాపన గోవింద్ జైనివాస్‌లోని జీ ఆలయం ఉద్యాన్ (జైపూర్).

అంబర్ ప్యాలెస్:

అంబర్ (అమెర్ అని ఉచ్ఛరిస్తారు) జైపూర్ నుండి 11 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. ఇప్పుడు UNESCO వరల్డ్ హెరిటేజ్ సైట్, ఇది అంబర్ యొక్క కచ్వాహస్ యొక్క బురుజుగా ఉంది, రాజధానిని మైదానాలకు తరలించే వరకు, ఈ రోజు జైపూర్‌కి మార్చబడింది. హిందువుల మరియు మొఘల్ శైలుల యొక్క అందమైన సమ్మేళనం ఈ ప్యాలెస్ క్రాగీ కొండలలో ఉంది. రాజా మాన్ సింగ్ I 1592వ సంవత్సరంలో నిర్మాణాన్ని ప్రారంభించాడు మరియు శత్రువులపై దాడికి వ్యతిరేకంగా బలమైన, సురక్షితమైన స్వర్గధామంగా నిర్మించబడిన ప్యాలెస్ మీర్జా రాజా జై సింగ్ చేత పూర్తి చేయబడింది. కఠినమైన బాహ్య మరియు ఆహ్వానించదగిన అంతర్గత మధ్య వ్యత్యాసం మరింత ఆశ్చర్యం కలిగించదు. పూర్తిగా ఎర్ర ఇసుకరాయి మరియు తెల్లని పాలరాయితో తయారు చేయబడినది, చెక్కడాలు, విలువైన రాళ్ళు మరియు అద్దాలు ఉపయోగించిన ప్యాలెస్ యొక్క గొప్పతనాన్ని చూసి సందర్శకులు ఆశ్చర్యపోతారు. ఎదురుగా ఉన్న మావోటా సరస్సు ఊపిరి పీల్చుకునే విస్టా ద్వారా ప్యాలెస్ శోభను పెంచుతుంది. ఈ ప్యాలెస్ దాదాపు ఏడు శతాబ్దాల నాటిది మరియు పురాణ గతాన్ని కలిగి ఉంది. వాస్తవానికి మీనా నుండి రాజ్‌పుత్‌లు గెలిచిన చిన్న నిర్మాణం తెగలు, ఇది తరువాత గ్రాండ్ అంబర్ ప్యాలెస్‌గా రూపాంతరం చెందింది.

సిటీ ప్యాలెస్:

జైపూర్ వ్యవస్థాపకుడు మహారాజా సవాయి జై సింగ్ II రూపొందించారు. మొఘల్ మరియు రాజ్‌పుత్ వాస్తుశిల్పం యొక్క అందమైన కలయిక, ప్యాలెస్ ఇప్పటికీ ప్యాలెస్‌లోని ఒక ప్రైవేట్ విభాగంలో నివసించే చివరి పాలక రాజ కుటుంబానికి నిలయంగా ఉంది. మహారాజా సవాయి జై సింగ్ II చాలా నిర్మాణాలను నిర్మించిన ఘనత పొందారు, అయితే తరువాత పాలకులు కూడా దీనిని విస్తరించారు. సిటీ ప్యాలెస్ కాంప్లెక్స్‌లో ముబారక్ మహల్ (రిసెప్షన్ ప్యాలెస్) మరియు మహారాణి ప్యాలెస్ (రాణి ప్యాలెస్) ఉన్నాయి. ముబారక్ మహల్ ఇప్పుడు మహారాజా సవాయి మాన్ సింగ్ II మ్యూజియాన్ని కలిగి ఉంది మరియు రాచరిక దుస్తులు, సున్నితమైన పష్మినా (కాశ్మీరీ) శాలువాలు, బెనారస్ పట్టు చీరలు మరియు సంగనేరి ప్రింట్లు మరియు జానపద ఎంబ్రాయిడరీతో కూడిన ఇతర దుస్తులను ప్రదర్శిస్తుంది. మహారాజా సవాయి బట్టలు మధో సింగ్ I కూడా ప్రదర్శనలో ఉంది. మహారాణి ప్యాలెస్, ఆశ్చర్యకరంగా, బాగా సంరక్షించబడిన రాజపుత్ర ఆయుధాల యొక్క ఆసక్తికరమైన ప్రదర్శనను కలిగి ఉంది, కొన్ని 15వ శతాబ్దానికి చెందినవి. ఆయుధాలు కాకుండా, ప్యాలెస్ చక్కగా నిర్వహించబడే పైకప్పుపై అందమైన చిత్రాలతో అలంకరించబడింది.

జంతర్ మంతర్:

ఇప్పుడు UNESCO వరల్డ్ హెరిటేజ్ సైట్, జంతర్ జైపూర్ స్థాపకుడు మహారాజా సవాయి జై సింగ్ II నిర్మించిన ఐదు ఖగోళ పరిశీలనశాలలలో జైపూర్‌లోని మంతర్ అతిపెద్దదిగా పరిగణించబడుతుంది. ఇది పదహారు రేఖాగణిత పరికరాలను కలిగి ఉంది, సమయాన్ని కొలవడానికి, ఖగోళ వస్తువులను ట్రాక్ చేయడానికి మరియు సూర్యుని చుట్టూ ఉన్న గ్రహాల కక్ష్యలను పరిశీలించడానికి రూపొందించబడింది. పర్యాటకులు అబ్జర్వేటరీ యొక్క పని సూత్రాలు & కాలక్రమం గురించి అర్థం చేసుకోవడానికి సహాయపడే ఇంటర్‌ప్రెటేషన్ సెంటర్‌ను కూడా ఇది కలిగి ఉంది.

హవా మహల్:

హవా మహల్, అక్షరాలా గాలుల ప్యాలెస్, కవి రాజు సవాయి 1799వ సంవత్సరంలో నిర్మించారు. ప్రతాప్ సింగ్ అతనికి మరియు అతని కుటుంబానికి వేసవి విడిది. ఇది రాజ కుటుంబానికి చెందిన స్త్రీలు తమను తాము చూడకుండా రోజువారీ జీవితాన్ని గమనించే ప్రదేశంగా కూడా పనిచేసింది. ఈ ప్రత్యేకమైన ఐదు-అంతస్తుల నిర్మాణం హిందూ మరియు ఇస్లామిక్ నిర్మాణాల సమ్మేళనం, మరియు వెలుపలి భాగం, దాని చిన్న జాలక కిటికీలతో (ఝరోఖాస్ అని పిలుస్తారు) శ్రీకృష్ణుని కిరీటాన్ని పోలి ఉంటుంది. కిటికీలు ఒక రకమైన ఎయిర్ కండీషనర్‌గా కూడా పనిచేస్తాయి, ప్యాలెస్ అంతటా చల్లని గాలిని వీస్తుంది, వేసవిలో ఇది సరైన తిరోగమనం చేస్తుంది. పింక్ ఇసుకరాయి, హవా నుండి నిర్మించబడింది మహల్ జైపూర్ యొక్క ఐకానిక్ ల్యాండ్‌మార్క్ మరియు సందర్శకులు దాని పూర్తి వైభవాన్ని బయట నుండి, రహదారికి అడ్డంగా చూడవచ్చు. అయినప్పటికీ, కిటికీల నుండి అద్భుతమైన వీక్షణ కోసం పైకి ఎక్కడం కూడా సాధ్యమే. నేడు, మహల్ రాజస్థాన్ ప్రభుత్వం యొక్క పురావస్తు శాఖచే నిర్వహించబడుతుంది మరియు ప్రాంగణంలో ఒక పురావస్తు మ్యూజియం కూడా ఉంది.

ఆల్బర్ట్ హాల్ మ్యూజియం (సెంట్రల్ మ్యూజియం):

ఈ భవనానికి లండన్‌లోని ది విక్టోరియా అండ్ ఆల్బర్ట్ మ్యూజియం నుండి ఈ పేరు వచ్చింది, దీని రూపకల్పనకు ప్రేరణ. అద్భుతంగా నిర్మించిన ఆల్బర్ట్ హాల్ రామ్ నివాస్ గార్డెన్ మధ్యలో ఉంది. సర్ స్వింటన్ జాకబ్ (రాజస్థాన్‌లోని అనేక ఇతర రాజభవనాల వెనుక సూత్రధారి కూడా) దీనిని ఇండో-సార్సెనిక్ వాస్తుశిల్పంలోని శైలులను ఉపయోగించి రూపొందించారు మరియు 1876వ సంవత్సరంలో ప్రిన్స్ ఆఫ్ వేల్స్ భవనానికి పునాది రాయి వేశారు. మ్యూజియం విస్తృత శ్రేణిని ప్రదర్శిస్తుంది. లోహ వస్తువులు, చెక్క చేతిపనులు, తివాచీలు, రాయి మరియు లోహ శిల్పాలు, ఆయుధాలు మరియు ఆయుధాలు, సహజ రాళ్ళు మరియు దంతపు వస్తువులు. ఇది బుండి, కోట, కిషన్‌గఢ్, ఉదయపూర్ మరియు జైపూర్ పాఠశాలల నుండి సూక్ష్మ చిత్రాల యొక్క పెద్ద సేకరణను కూడా కలిగి ఉంది.

నహర్‌ఘర్ కోట:

నహర్‌ఘర్ కోట ఆరావళి కొండల శిఖరంపై గర్వంగా కూర్చుని, జైపూర్ నగరానికి ఆకట్టుకునే ఉత్తర నేపథ్యాన్ని సృష్టిస్తుంది. ఇది 1734వ సంవత్సరంలో జై సింగ్ పాలనలో నిర్మించబడింది మరియు తరువాత 1868వ సంవత్సరంలో విస్తరించబడింది. నహర్‌ఘర్ అంటే పులుల నివాసం అని అర్థం, జైపూర్‌పై దాడి చేసే శత్రువుల నుండి జైపూర్‌ను రక్షించడానికి ఒక భయంకరమైన అవరోధం. దాని గోడల లోపల, కోటలో మాధవేంద్రుడు ఉన్నాడు భవన్, రాజ కుటుంబ సభ్యులకు వేసవి గమ్యం. సవాయి నిర్మించారు మాధో సింగ్, రాజభవనంలో రాణుల కోసం సరిపోయే 12 బౌడోయిర్లు ఉన్నాయి, దాని తలపై రాజు కోసం ఒక సూట్ ఉంది. అవన్నీ సున్నితమైన కుడ్యచిత్రాలతో అలంకరించబడిన కారిడార్ల ద్వారా అనుసంధానించబడి ఉన్నాయి. నేటికీ ప్యాలెస్ స్థానిక పిక్నిక్‌లకు ఇష్టమైన ప్రదేశం. రాత్రిపూట ఫ్లడ్‌లైట్ వెలిగిస్తే కోట అద్భుతంగా కనిపిస్తుంది. నగరానికి అభిముఖంగా, ఇది సిటీ లైట్ల మెరుస్తున్న దృశ్యాన్ని అందిస్తుంది.

జైఘర్ కోట:

జైపూర్ నుండి 15 కిలోమీటర్ల దూరంలో, జైగర్ కోటను 18వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో శుష్క, రాతి మరియు ముళ్ల పొదలతో కప్పబడిన కొండల మధ్య సవాయి జై సింగ్ II నిర్మించారు. దాని పురాతన నిర్మాణం ఉన్నప్పటికీ, ఇది ఇప్పటికీ దాని

గంభీరమైన కోట రూపాన్ని కలిగి ఉంది. సందర్శకులు ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద ఫిరంగి-జైబాన్, కోట వద్ద చూడవచ్చు.

బిర్లా దేవాలయం:

లక్ష్మీ-నారాయణ దేవాలయం లేదా బిర్లా దేవాలయం, మోతీ స్థావరం వద్ద ఉంది. దుంగరి. ఎత్తైన ప్లాట్‌ఫారమ్‌పై నిర్మించబడిన ఈ ఆధునిక దేవాలయం పూర్తిగా తెల్లని పాలరాయితో నిర్మించబడింది మరియు దక్షిణ జైపూర్‌లోని స్కైలైన్‌లో ఆధిపత్యం చెలాయిస్తుంది. ఈ ఆలయాన్ని 1988వ సంవత్సరంలో ప్రఖ్యాత భారతీయ పారిశ్రామికవేత్తలు, బిర్లాలు నియమించారు మరియు నిర్మించారు. ఈ ఆలయం నారాయణ్ అని కూడా పిలువబడే విష్ణువు మరియు అతని సహచరుడు, సంపద మరియు అదృష్ట దేవత అయిన లక్ష్మికి అంకితం చేయబడింది. ఈ ఆలయం ఒక కళాఖండం మరియు అనేక పౌరాణిక ఇతివృత్తాలను కవర్ చేసే సున్నితమైన శిల్పాలు మరియు శిల్పాల యొక్క అద్భుతమైన ప్రదర్శనను కలిగి ఉంది. కన్ను ఒక పాలరాతి ముక్క నుండి చెక్కబడిన లక్ష్మీ మరియు నారాయణుల చిత్రాలకు ఆకర్షింపబడుతుంది. ఆలయం పైభాగంలో మూడు గోపురాలు ఉన్నాయి, ఒక్కొక్కటి భారతదేశంలో అనుసరించే మూడు మతాలను సూచిస్తాయి. లౌకిక భారత్‌కు నివాళులర్పించేందుకు దీన్ని రూపొందించారు. ఆలయం రాత్రిపూట వెలిగిస్తే అద్భుతంగా కనిపిస్తుంది. ప్రధాన ఆలయం కాకుండా, కాంప్లెక్స్‌లో బిర్లా కుటుంబానికి చెందిన పూర్వపు వస్తువులను ప్రదర్శించే మ్యూజియం ఉంది.

జల్ మహల్:

జైపూర్‌లోని అత్యంత అద్భుతమైన దృశ్యాలలో ఒకటి అందమైన జల్ మహల్ లేదా లేక్ ప్యాలెస్. లేత, ఇసుక రంగు రాతి గోడలు మరియు నీటి లోతైన నీలం అద్భుతమైన విరుద్ధంగా ఉంటాయి. ప్యాలెస్ మాన్ సాగర్ సరస్సు మధ్యలో తేలుతున్నట్లు కనిపిస్తుంది, ఇక్కడ దాని అద్భుతమైన వెలుపలి దృశ్యాలు పర్యాటకులు ఆనందించవచ్చు.

గైటోర్ (రాజుల మెమోరియల్స్):

జైపూర్-అంబర్ రహదారికి కొద్ది దూరంలో గైటోర్ ఉంది, ఇక్కడ జైపూర్ మాజీ మహారాజులు సమాధి చేశారు. తెల్లని పాలరాతితో చేసిన ఛత్రీలు (సమాధులు) విలక్షణమైన రాజపుత్ర నిర్మాణ శైలిని ప్రదర్శిస్తాయి. అలంకరించబడిన గోపురాలతో బహిరంగ మంటపాలు సున్నితంగా చెక్కబడిన స్తంభాలతో మద్దతునిస్తాయి. శ్మశానవాటిక పసుపు ఇసుకరాయి కొండల మధ్యలో ఉంది. ఒక నిర్దిష్ట ఛత్రీ యొక్క అలంకరణ మరియు దుబారా అది కలిగి ఉన్న పాలకుని యొక్క పొట్టితనాన్ని మరియు పరాక్రమాన్ని ప్రతిబింబించేలా ఉంటుంది. గైటర్‌లోని అత్యంత సుందరమైన మరియు అందమైన ఛత్రీ మహారాజా జై సింగ్ 20 చెక్కిన స్తంభాలతో ఉంది. దాని క్లిష్టమైన చెక్కడాలు కారణంగా పర్యాటకులు ప్రత్యేకంగా దీని వైపు ఆకర్షితులవుతారు.

సిసోడియా రాణి ప్యాలెస్ మరియు గార్డెన్:

సిసోడియా రాణి ప్యాలెస్ మరియు గార్డెన్ జైపూర్ నుండి ఆగ్రా రహదారిపై 8 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. మొఘల్ శైలిలో వేయబడిన ఇది రాధా మరియు కృష్ణుల పురాణాలతో చిత్రించబడింది. ఈ ఉద్యానవనం బహుళ అంచెలు మరియు ఫౌంటైన్‌లు, వాటర్ కోర్స్‌లు మరియు పెయింటెడ్ పెవిలియన్‌లను కలిగి ఉంది. మహారాజా సవాయి జై సింగ్ II తన సిసోడియా రాణి కోసం దీనిని నిర్మించాడు.

విద్యాధర్ గార్డెన్:

సిసోడియా గార్డెన్ సమీపంలో ఉన్న ఇది సందర్శకులు తప్పక చూడవలసిన మరొక అందమైన తోట. దీనికి జైపూర్ చీఫ్ ఆర్కిటెక్ట్ విద్యాధర్ భట్టాచార్య పేరు పెట్టారు.

కేంద్ర ఉద్యానవనం:

జైపూర్ మధ్యలో ఉన్న ఒక పెద్ద గ్రీన్ జోన్, ఇది నగరవాసులకు ఒక క్షణం విశ్రాంతిని అందిస్తుంది. జైపూర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీచే రూపొందించబడింది మరియు నిర్మించబడింది, ఇది జైపూర్‌లో అతిపెద్ద పార్క్. ఇది పచ్చని తోట, పోలో గ్రౌండ్ మరియు గోల్ఫ్ క్లబ్‌ను కలిగి ఉంది. అయితే, పార్క్ యొక్క ముఖ్యాంశం భారతదేశంలోని మొదటి పగలు మరియు రాత్రుల స్మారక జాతీయ జెండా, ఇది దేశంలోనే ఎత్తైన జెండా స్తంభం.

అనోఖి మ్యూజియం ఆఫ్ హ్యాండ్ ప్రింటింగ్:

అంబర్ యొక్క రాళ్లతో కూడిన వీధుల గుండా కేవలం పది నిమిషాల నడకలో అనోఖి మ్యూజియం ఆఫ్ హ్యాండ్ ప్రింటింగ్ ఉంది. అద్భుతంగా పునరుద్ధరించబడిన హవేలీ (భవనం) లో ఉన్న ఈ మ్యూజియం చిత్రాలు, ఉపకరణాలు మరియు సంబంధిత వస్తువులతో పాటు బ్లాక్-ప్రింటెడ్ వస్త్రాల యొక్క విభిన్న ఎంపికను ప్రదర్శిస్తుంది-ఇవన్నీ ఈ పురాతన సంప్రదాయం యొక్క సంక్లిష్టతను లోతుగా పరిశీలించడానికి ఎంపిక చేయబడ్డాయి.

గోవింద్ దేవ్జీ దేవాలయం:

గోవిందుడి విగ్రహం ఉన్న అరుదైన గోపురం లేని ఆలయం సవాయి జై సింగ్ బృందావనం నుండి తెచ్చిన దేవ్జీ. పూర్వపు రాజకుటుంబంచే పూజించబడే దేవత, ఈ ప్రాంతంలోని స్థానికులచే కూడా గౌరవించబడుతుంది.

మోతీ దూంగ్రీ గణేష్ దేవాలయం:

మోతీ దూంగ్రి ఒక చిన్న కొండ, దీని చుట్టూ జైపూర్ నగరం అభివృద్ధి చెందుతుంది. మోతీ దూంగ్రీ అంటే ముత్యాల కొండ, ఎందుకంటే కొండ నిజంగా ముత్యాల చుక్కను పోలి ఉంటుంది. సందర్శకులు జైపూర్‌లోని అత్యంత పవిత్రమైన మరియు ముఖ్యమైన మతపరమైన దేవాలయమైన ప్రసిద్ధ గణేష్ ఆలయానికి నివాళులర్పించడానికి అక్కడికి వెళతారు. గణేష్ ఆలయాన్ని 18వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో సేథ్ జై రామ్ పలివాల్ నిర్మించారు. ఒక పురాణం ప్రకారం, మేవార్ రాజు సుదీర్ఘ ప్రయాణం తర్వాత తిరిగి తన రాజభవనానికి వెళుతున్నాడు మరియు ఎద్దుల బండిపై భారీ గణేష్ విగ్రహాన్ని ఎక్కించుకున్నాడు. ఎద్దుల బండి ఎక్కడ ఆగితే అక్కడ గణేష్ విగ్రహానికి గుడి కట్టాలని రాజు నిర్ణయించుకున్నాడు. అనగనగా బండి మోతీ పాదాల దగ్గర ఆగింది దూంగ్రి, ఇక్కడే ఈ రోజు ఆలయం ఉంది. కొండ పైన కుడివైపున ఒక అన్యదేశ రాజభవనం కూడా ఉంది. స్కాటిష్ కోటకు ప్రతిరూపం, ఇది ఒకప్పుడు మహారాజా సవాయి మాన్ సింగ్ యొక్క రాజ నివాసం. ఇది రాజకుటుంబానికి చెందినదిగా కొనసాగుతోంది. ఈ కోట యొక్క దృశ్యం చాలా అన్యదేశంగా ఉంటుంది.

దిగంబర్ జైన్ మందిర్:

జైపూర్‌లోని పురాతన దిగంబర్ జైన దేవాలయం నగరానికి 14 కిలోమీటర్ల దూరంలో సంగనేర్‌లో ఉంది. సంఘీజీ ఆలయంలోని ప్రధాన విగ్రహం పద్మాసన్ (కమల భంగిమ) భంగిమలో ఉన్న ఆదినాథ్. ఈ ఆలయం ఎర్ర రాతితో నిర్మితమై, ఆకర్షణీయమైన శిల్పాలను కలిగి ఉంది. ఏడు అంతస్థుల ఆలయంలో ఆకాశంలో ఎత్తైన 'శిఖరాలు' (శిఖరాలు) ఉన్నాయి మరియు దాని లోపలి గర్భగుడిలో ఎనిమిది ఆకాశమంత శిఖరాలతో కూడిన రాతి మందిరం ఉంది.

గల్తాజీ:

గల్తాజీ జైపూర్‌లోని ఒక పురాతన పుణ్యక్షేత్రం. తక్కువ కొండల మధ్య మరియు స్థానికులు మరియు పర్యాటకులతో నిండిపోయింది, ఆకర్షణీయమైన ప్రదేశంలో దేవాలయాలు, మంటపాలు మరియు పవిత్ర కుండ్‌లు (సహజ బుగ్గలు మరియు నీటి ట్యాంకులు) ఉన్నాయి. గల్తాజీకి వచ్చే సందర్శకులు రాంగోపాల్‌జీ ఆలయ సముదాయాన్ని చూస్తారు, దీనిని స్థానికంగా మంకీ టెంపుల్ (గల్వార్ బాగ్) అని పిలుస్తారు. పెద్ద సంఖ్యలో నివసించే కోతుల కారణంగా దీనికి ఈ పేరు వచ్చింది. పచ్చని ప్రకృతి దృశ్యం మరియు కబుర్లు చెప్పే కోతులు ఈ ప్రాంతాన్ని ఆహ్లాదపరుస్తాయి. కొండ పైన సూర్య దేవుడికి అంకితం చేయబడిన ఒక చిన్న ఆలయం ఉంది, దీనిని సూర్య మందిరం అని పిలుస్తారు. దివాన్ నిర్మించారు నగరంలో ఎక్కడి నుంచైనా కృపారం దేవాలయం కనిపిస్తుంది.

స్టాట్యూ సర్కిల్:

జైపూర్ స్థాపకుడు సవాయి జై సింగ్ II యొక్క జీవిత-పరిమాణ తెల్లని పాలరాతి విగ్రహం, సి-స్కీమ్ ప్రాంతంలో ఒక వృత్తం మధ్యలో పొడవుగా ఉంది. అతని గౌరవార్థం ఏర్పాటు చేయబడిన ఈ విగ్రహం జైపూర్ వ్యవస్థాపకుడికి నివాళులర్పిస్తుంది.

రామ్ నివాస్ గార్డెన్:

సవాయి రామ్ సింగ్ నిర్మించారు. నగరం నడిబొడ్డున ఉన్న ఈ గార్డెన్‌లో ఆల్బర్ట్ హాల్ మ్యూజియం (ప్రస్తుతం సెంట్రల్ మ్యూజియం అని పిలుస్తారు), బర్డ్ పార్క్, జూ, రవీంద్ర రంగ్ మంచ్ థియేటర్, ఒక ఆర్ట్ గ్యాలరీ మరియు ఎగ్జిబిషన్ గ్రౌండ్.

కనక్ బృందావన్:

కనక్ మార్గంలో నహర్‌ఘర్ కొండల దిగువన ఉంది బృందావనం పిక్నిక్‌లకు స్థానికులలో ప్రసిద్ధి చెందింది. అందంగా అలంకరించబడిన ఉద్యానవనం ఒక క్లిష్టమైన చెక్కబడిన ఆలయం, అనేక టెర్రేస్ సైట్‌లు, పాలరాతి స్తంభాలు మరియు లాటిస్‌లను కలిగి ఉంది, ఇది సినిమా షూట్‌లకు కూడా కల ప్రదేశం.

ఈశ్వర్ లాట్ (సర్గసూలి):

ఈశ్వర్ లాట్, జైపూర్‌లోని 60 అడుగుల ఎత్తైన గ్రాండ్ మినార్. స్వర్గ్ అని కూడా పిలుస్తారు సులి లేదా 'స్వర్గం కుట్టిన మినార్', త్రిపోలియా గేట్ సమీపంలో ఉన్న ఈ టవర్‌ను రాజా ఈశ్వరీ సింగ్ 1749 AD లో గొప్ప విజయాన్ని గుర్తుచేసుకోవడానికి నిర్మించారు. ఈశ్వర్ లాట్ జైపూర్ యొక్క ఉత్కంఠభరితమైన వీక్షణను అందిస్తుంది.

అమర్ జవాన్ జ్యోతి:

అమర్ జవాన్ జ్యోతి, లేదా 'అమర సైనికుల జ్వాల', రాజస్థాన్ అమరవీరులకు అంకితం చేయబడిన స్మారక చిహ్నం. ఈ స్మారకం జైపూర్ సమీపంలో ఉంది విధాన్ సభ భవన్ (లెజిస్లేటివ్ అసెంబ్లీ). అమర్ యొక్క ప్రధాన ఆకర్షణ జవాన్ జ్యోతి అంటే నాలుగు మూలల జ్యోతులు ఎప్పుడూ మండుతూనే ఉంటాయి. సాయంత్రం వేళల్లో, ఈ బలీయమైన నిర్మాణం ఆకర్షణీయంగా ప్రకాశవంతమైన రంగులలో వెలిగిపోతుంది. అద్భుతమైన లైటింగ్ ఎఫెక్ట్‌లు దీనిని పర్యాటకులకు

ఇష్టమైన ప్రదేశంగా మార్చాయి.

మహారాణి కి ఛత్రి (క్వీన్స్ మెమోరియల్స్):

మహారాణి కీ జైపూర్ రాజకుటుంబానికి చెందిన మహిళలకు ఛత్రీ ప్రత్యేక అంత్యక్రియల ప్రాంతం మరియు ఇది అంబర్ కోటకు వెళ్లే మార్గంలో ఉంది. ఈ శ్మశానవాటికలో వారి జ్ఞాపకార్థం నిర్మించబడిన అనేక అద్భుతంగా చెక్కబడిన సమాధులు ఉన్నాయి. సమాధులు పాలరాయితో లేదా స్థానిక రాళ్లతో నిర్మించబడ్డాయి. ఒక ప్రసిద్ధ నమ్మకం ప్రకారం, రాణి తన రాజు కంటే ముందు చనిపోతే మాత్రమే ఒక సమాధిని పైకప్పు నిర్మాణంతో పూర్తి చేస్తారు. రాజు తర్వాత ఆమె చనిపోతే, అది అసంపూర్తిగా ఉంటుంది. ఈ సమాధుల యొక్క ముఖ్యమైన లక్షణాలలో ఒకటి ఛత్రి (గొడుగు), రాజ్‌పుత్‌ల యొక్క అత్యుత్తమ నిర్మాణ శైలి.

నహర్‌ఘర్ బయోలాజికల్ పార్క్:

నహర్‌ఘర్ అభయారణ్యంలో ఒక భాగమైన నహర్‌ఘర్ బయోలాజికల్ పార్క్ జైపూర్ నుండి 12 కి.మీ. దూరంలో జైపూర్-ఢిల్లీ హైవేపై ఉంది. ఇది 720 హెక్టార్ల విస్తీర్ణంలో ఆరావళి పరిధిలో ఉంది. ఈ ఉద్యానవనం దాని విస్తారమైన వృక్షజాలం మరియు జంతుజాలానికి ప్రసిద్ధి చెందింది మరియు దీనిని పరిరక్షించడం దీని ప్రధాన లక్ష్యం. ఇది ప్రజలకు అవగాహన కల్పించడానికి మరియు ఇప్పటికే ఉన్న వృక్షజాలం మరియు జంతుజాలంపై పరిశోధనలు చేయడానికి గొప్ప ప్రదేశంగా రెట్టింపు అవుతుంది. నహర్‌గఢ్ బయోలాజికల్ పార్క్‌లో, పక్షి శాస్త్రవేత్తలు 285 రకాల పక్షులను చూడాలని ఆశిస్తారు, వాటిలో అత్యంత ప్రాచుర్యం పొందినది తెల్లటి-నేప్డ్ టైట్, ఇది ఇక్కడ మాత్రమే కనిపిస్తుంది. మీరు పార్క్‌ను సందర్శించినప్పుడు, పక్షి పరిశీలకులకు ప్రసిద్ధి చెందిన రామ్ సాగర్‌కు వెళ్లారని నిర్ధారించుకోండి మరియు వివిధ రకాల పక్షులను పట్టుకోవడానికి ఇది గొప్ప ప్రదేశం. ఇక్కడ ఉన్నప్పుడు, మీరు గంగా విలాస్, గోపాల్ విలాస్ మరియు లలిత్ విలాస్ వంటి సుసంపన్నమైన మరియు ప్రసిద్ధ ప్రదేశాలలో బస చేయవచ్చు, ఇవి ఒకప్పటి మహారాజులు వేట లాడ్జీలుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి. నహర్‌ఘర్ జూలాజికల్ పార్క్ కూడా సందర్శించదగినది మరియు ఆసియాటిక్ సింహాలు, బెంగాల్ పులులు, పాంథర్‌లు, హైనాలు, తోడేళ్ళు, జింకలు, మొసళ్ళు, బద్ధకం ఎలుగుబంటి, హిమాలయన్ బ్లాక్ ఎలుగుబంటి, అడవి పంది మొదలైన జంతువులు ఉన్నాయి. జూ మార్చి 15 నుండి తెరిచి ఉంటుంది-అక్టోబర్ 14 ఉదయం 8.30 నుండి సాయంత్రం 5.30 వరకు మరియు అక్టోబర్ 15 నుండి మార్చి 14 వరకు ఉదయం 9.00 నుండి సాయంత్రం 5.00 వరకు. ఇది మంగళవారాల్లో మూసివేయబడింది కాబట్టి మీరు మీ సందర్శనను తదనుగుణంగా ప్లాన్ చేసుకున్నారని నిర్ధారించుకోండి. టికెట్ ధర- భారతీయ సందర్శకులు: 50/-, ఒక్కొక్కరికి విదేశీయుడు: వ్యక్తికి 300/-, విద్యార్థి: ప్రతి విద్యార్థికి 20/-, కారు / జీప్: ఒక్కో వాహనానికి 300/-, మోటార్ సైకిల్: ఒక్కో వాహనానికి 30/-, ఆటో రిక్షా: ఒక్కో వాహనానికి 60/-, బస్సు: ఒక్కో వాహనానికి 500/-, కెమెరా (భారతదేశం): 200/-, కెమెరా (విదేశీయుడు): 400/-, వీడియో కెమెరా (భారతదేశం): 500/-, వీడియో కెమెరా (విదేశీ): 1000/-.

జైపూర్ మైనపు మ్యూజియం:

ఆరావళి పర్వతాల దిగువన ఉన్న నహర్‌ఘర్ కోట పరిమితుల మధ్య జైపూర్ మైనపు మ్యూజియం ఉంది, దీని సందర్శన మిమ్మల్ని విస్మయానికి గురి చేస్తుంది! దీనిని ఎంటర్‌టైన్‌మెంట్ 7 వెంచర్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్ అభివృద్ధి చేసింది. 30కి

పైగా ప్రముఖ వ్యక్తుల మైనపు విగ్రహాలను కలిగి ఉంది, ఈ మ్యూజియం చూడదగ్గ అద్భుతం! మైనపు మ్యూజియంలో, పేరు సూచించినట్లుగా, అమితాబ్ వంటి అనేక మంది ప్రముఖుల మైనపు విగ్రహాలు ఉన్నాయి. బచ్చన్, మహాత్మా గాంధీ, భగత్ సింగ్, రవీంద్రనాథ్ ఠాగూర్, ఆల్బర్ట్ ఐన్స్టీన్, మైఖేల్ జాక్సన్, సవాయి జై సింగ్ II, మహారాణి గాయత్రీ దేవి మరియు అనేక భారతీయ మరియు అంతర్జాతీయ ప్రముఖులు. వివరణాత్మక బ్యాక్‌డ్రాప్‌లు మరియు తెలివిగల సెట్‌లతో పాటు జీవితం లాంటి ప్రతిరూపాలు అఖండమైన ఇంకా ప్రత్యేకమైన అనుభవాన్ని అందిస్తాయి. మ్యూజియంలో 10 అడుగుల పొడవు గల బుల్లెట్, గతి ప్రదర్శన కూడా ఉంది గామిని, సంతకం రాజస్థాన్ టూరిజం మోటార్ బైక్. మైనపు మ్యూజియం మరియు షీష్ కోసం సమయం మహల్ ఉదయం 10 నుండి సాయంత్రం 6.30 వరకు మరియు వారంలో అన్ని రోజులు తెరిచి ఉంటుంది, మైనపు మ్యూజియం మరియు షీష్ కోసం ఒక వ్యక్తికి టిక్కెట్ ధర భారతీయులకు మహల్ రూ.500, అంతర్జాతీయ ప్రయాణికులకు కాంబో ఎంట్రీ అన్ని రోజులకు రూ.700.

జవహర్ కళా కేంద్రం:

జవహర్ కళా కేంద్రం, JKKగా ప్రసిద్ధి చెందింది, ఇది భారతీయ సంస్కృతి మరియు కళ యొక్క విభిన్న శైలులను సంరక్షించడం మరియు ప్రోత్సహించడంపై దృష్టి సారించే అంతర్జాతీయ సంస్థ. 1993 సంవత్సరంలో జైపూర్‌లో స్థాపించబడిన జవహర్ కళా కేంద్రం నగరంలో చాలా ప్రసిద్ధ సాంస్కృతిక కేంద్రంగా మారింది. JKK చాలా మంది కళాకారులు, కళాకారులు, విద్వాంసులు, కళ-వ్యసన పరులు మరియు సందర్శకులను పరస్పరం పరస్పరం సంభాషించడానికి వీలు కల్పిస్తుంది. ఈ కేంద్రం ఆర్ట్ ఎగ్జిబిషన్‌లు, థియేటర్ షోలు, డ్యాన్స్ మరియు మ్యూజిక్ రిసిటల్స్ మరియు వర్క్‌షాప్‌లు వంటి అనేక కార్యకలాపాల ద్వారా భారతీయ కళ మరియు సంస్కృతి యొక్క సూక్ష్మ నైపుణ్యాలను చిత్రీకరిస్తుంది, రాజస్థానీ మరియు భారతీయ సంస్కృతి యొక్క అంతర్గత అంశాలను గమనించడానికి ప్రజలకు సహాయం చేస్తుంది. JKK తొమ్మిది గ్రహాల ఇతివృత్తం లేదా భారతీయ ఖగోళ శాస్త్రం యొక్క నవగ్రహ భావనపై నిర్మించబడింది. ఆరు ఎగ్జి షన్ గ్యాలరీలు, డార్మిటరీలు, ఆడిటోరియంలు మరియు ఓపెన్ హౌస్ థియేటర్‌తో, JKK దాని స్వంత శిల్‌గ్రామ్ కాంప్లెక్స్‌ను కలిగి ఉంది, ఇది రాష్ట్రంలోని గ్రామీణ అంశాన్ని సూచించే ఆరు గుడిసెలను కలిగి ఉంది మరియు హాట్ బజార్‌లు, పండుగ మరియు ఉత్సవాలకు వేదికగా ఉంది. ఇది ఇండియన్ కాఫీ హౌస్‌ను కూడా కలిగి ఉంది, ఇది స్థానికులు మరియు సందర్శకుల మధ్య బాగా ప్రసిద్ధి చెందిన రెస్టారెంట్.

రాజ్ మందిర్:

జైపూర్‌లోని అత్యంత ప్రసిద్ధ ప్రదేశాలలో రాజ్ మందిర్ సినిమా ఒకటి. రాయల్ మరియు విలాసవంతమైన ఆర్కిటెక్చర్‌తో రూపొందించబడిన సింగిల్ స్క్రీన్ అనుభవం, సినిమా పింక్ సిటీలో ప్రత్యేక స్థానాన్ని కలిగి ఉంది. ఈ థియేటర్‌లో హిందీ చలనచిత్రాన్ని చూడటం ఒక అద్భుతమైన అనుభవం మరియు మీ సీటును ముందుగానే బుక్ చేసుకోవడం ఎల్లప్పుడూ మంచి ఆలోచన. ఇది 1976వ సంవత్సరంలో స్థాపించబడింది. అసమాన బాహ్య డిజైన్ థియేటర్ వేరుగా ఉండటానికి సహాయపడుతుంది. లోపల, విపరీతంగా పూర్తి చేసిన పైకప్పు, గ్రాండ్ షాన్డిలియర్లు మరియు లాబీకి పక్కనే పైకి లేచిన మెట్లు ఈ ప్రదేశానికి పాత ప్రపంచ శోభను అందిస్తాయి. MI రోడ్‌కి కొద్ది దూరంలో ఉన్న జైపూర్ ట్రిప్ రాజ్ మందిర్‌ను సందర్శించకుండా సంపూర్ణంగా పరిగణించబడదు.

సంభార్ సరస్సు:

సంభార్ సరస్సు అతిపెద్ద లోతట్టు ఉప్పు సరస్సులలో ఒకటి మరియు జైపూర్ నుండి కేవలం 70 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. ఇది దాదాపు గుజరాత్‌లోని రాన్ ఆఫ్ కచ్‌ను పోలి ఉండే అద్భుతమైన ప్రకృతి దృశ్యం. భారతదేశం యొక్క ఉప్పు సరఫరాలో అధిక శాతం ఉత్పత్తి చేయడమే కాకుండా-ఫ్లెమింగోల పెద్ద మందలతో సహా పక్షులను గుర్తించడానికి ఇది ఒక అద్భుతమైన ప్రదేశం. శాకంభరి మాత ఆలయం నుండి సూర్యాస్తమయం సమయంలో ఉత్కంఠభరితమైన దృశ్యాలు మరియు ఏకాంతంగా గంటలు గడపవచ్చు. మరొక ప్రత్యేక అంశం ఏమిటంటే, సాల్ట్‌వర్క్ యొక్క స్వంత రైల్వే వ్యవస్థ పాన్‌ల నుండి ప్రాసెసింగ్ యూనిట్‌కు ఉప్పును బదిలీ చేయడానికి నిర్మించబడింది. సాల్ట్ సరస్సు సందర్శన మరియు సంభార్ పట్టణంలో నడవడం కూడా తప్పనిసరిగా చేయవలసిన కార్యకలాపం. దేవయాని కుండ్, శర్మిష్ఠ సరోవర్, సాల్ట్ మ్యూజియం, సర్క్యూట్ హౌస్ మొదలైనవి కూడా సంభార్‌లో సందర్శించవలసిన ముఖ్యమైన ప్రదేశాలు. సంభార్ వెళ్లే మార్గంలో నరైనా & భైరానా అనే మతపరమైన ప్రదేశాలను కూడా సందర్శించవచ్చు.

మాధవేంద్ర ప్యాలెస్, నహర్‌ఘర్:

జైపూర్‌లోని అత్యంత ప్రసిద్ధ పర్యాటక ప్రదేశాలలో ఒకటి, మధ్వేంద్ర ప్యాలెస్‌ను సవాయి రామ్ సింగ్ తన తొమ్మిది మంది రాణుల కోసం నిర్మించాడు. ఈ రెండంతస్తుల ప్యాలెస్‌లో తొమ్మిది అపార్ట్‌మెంట్లు ఉన్నాయి, అవి విశాలమైన ప్రాంగణాన్ని ఎలివేట్ చేసే పూల మూలాంశాలు మరియు మంత్ర ముగ్దలను చేసే కుడ్యచిత్రాలతో అందంగా అలంకరించబడ్డాయి. జైపూర్ నగరం నుండి 15 కి.మీ. దూరంలో మరియు 700 అడుగుల ఎత్తులో ఉన్న ఈ ప్యాలెస్ బహుశా అన్నింటికంటే అద్భుతమైన వీక్షణలను కలిగి ఉంటుంది. రాణికి చెందిన తొమ్మిది అపార్ట్‌మెంట్లు ప్యాలెస్‌కి మూడు వైపులా చుట్టుముట్టాయి, నాల్గవది మహారాజు లివింగ్ రూమ్. అద్భుతమైన వీక్షణలు, విస్మయం కలిగించే వాల్ పెయింటింగ్‌లు మరియు రాజస్థాన్ వారసత్వం మరియు సంస్కృతిని చూసే అవకాశంతో, మధ్వేంద్ర ప్యాలెస్ దాని ప్రజాదరణకు అనుగుణంగా ఉంటుంది.

అక్షరధామ్ ఆలయం:

జైపూర్ నగరంలో అత్యధికంగా సందర్శించే దేవాలయాలలో ఒకటైన అక్షరధామ్ ఆలయం నిజమైన నిర్మాణ అద్భుతాలను వర్ణిస్తుంది. చుట్టూ పచ్చని ఉద్యానవనాలు మరియు మనోహరమైన ఫౌంటైన్‌లతో, అక్షరధామ్ ఆలయం ప్రత్యేకమైన నిర్మాణ లక్షణాలను కలిగి ఉంది, వీటిలో గోడలతో పాటు అనేక చెక్కడాలు మరియు శిల్పాలు చూడటానికి అందంగా ఉంటాయి. ఇది శాంతి మరియు ప్రశాంతత యొక్క అద్భుతమైన వాతావరణాన్ని సృష్టించేందుకు సహాయపడుతుంది, కేవలం వేలాది మంది భక్తులను మాత్రమే కాకుండా, ఏడాది పొడవునా అనేక మంది పర్యాటకులను కూడా ఆకర్షిస్తుంది. ఈ ఆలయం జైపూర్‌లోని వైశాలి నగర్‌లో ఉంది మరియు హిందూ దేవుడైన నారాయణునికి అంకితం చేయబడింది, అతని అందమైన విగ్రహం వెండి మరియు బంగారు ఆభరణాలతో కప్పబడి ఉంది. ఈ ఆలయం చాలా మతపరంగా రాజస్థాన్ యొక్క గొప్ప సంస్కృతి, విశిష్ట వారసత్వం మరియు రాచరిక చరిత్రను ప్రతిబింబిస్తుంది, దాని అందమైన వాస్తుశిల్పం, పెయింటింగ్‌లు మరియు మంత్రాలతో సందర్శకులను ఆకట్టుకుంటుంది. ఇది సందర్శకులకు అందమైన వీక్షణలు మరియు మతం గురించి చాలా ఎక్కువ కనుగొనే అవకాశాన్ని కూడా అందిస్తుంది.

జగత్ శిరోమణి దేవాలయం:

జగత్ శిరోమణి ఆలయం జైపూర్‌లోని అమెర్‌లో ఉన్న ఒక హిందూ దేవాలయం. దాని గొప్పతనం మరియు అందంతో మంత్రముగ్ధులను చేసే అసాధారణమైన నిర్మాణాన్ని కలిగి ఉన్న ఇది పర్యాటకులకు అపారమైన ఆకర్షణ. ఈ ఆలయం హిందూ దేవతలైన కృష్ణుడు మరియు విష్ణువులకు అంకితం చేయబడింది మరియు 1599-1608 ADలో కింగ్ మాన్ సింగ్ I భార్య రాణి కనక్వతి వారి కుమారుడు జగత్ సింగ్ జ్ఞాపకార్థం నిర్మించినట్లు చెబుతారు. 'జగత్ శిరోమణి ', అంటే 'విష్ణువు యొక్క శిరస్సు', రాజస్థాన్ యొక్క ప్రాచీన చరిత్రలో ఒక యుగపు అంశం. ఈ ఆలయంలో శ్రీకృష్ణుడు, విష్ణువు మరియు మీరా విగ్రహాలు ఉన్నాయి బాయి. మనం ప్రాచీన మత గ్రంథాలను పరిశీలిస్తే, ఆలయంలోని విగ్రహాలు వాస్తవానికి మీరా బాయి, హిందూ ఆధ్యాత్మిక కవి మరియు కృష్ణుని భక్తురాలు, మేవార్ రాష్ట్రంలో పూజించబడింది. ఆలయ వాస్తుశిల్పం చాలా ఆసక్తికరంగా ఉంది-ఇది జైన, హిందూ, మొఘల్ మరియు దక్షిణ భారతదేశంతో సహా వివిధ నిర్మాణ శైలుల సమ్మేళనం. తెల్లని పాలరాయి మరియు నల్ల రాయితో చెక్కబడిన, ఆలయం యొక్క గోడలు మరియు పైకప్పులు ఏనుగులు, గుర్రాలు, పురాణాలు మరియు ఇతర ఇతిహాసాల సున్నితమైన బాస్ రిలీఫ్ శిల్పాలతో కప్పబడి ఉన్నాయి. ఆలయం యొక్క అత్యంత అద్భుతమైన లక్షణం పాలరాతి టోరాన్స్ (పైలాన్) లేదా ప్రవేశద్వారం వద్ద ఉన్న అలంకారమైన తోరణాలు, ఒకే పాలరాయి ముక్కతో చెక్కబడ్డాయి.

స్కల్ప్చర్ పార్క్ (నహర్‌ఘర్):

ఆరావళి అంచున ఉన్న నహర్‌ఘర్ కోట, జైపూర్ నగరానికి అభిముఖంగా ఉంది, ఇది ఎల్లప్పుడూ ప్రసిద్ధ పర్యాటక కేంద్రంగా ఉంది. ఇప్పుడు, రాజస్థాన్ ప్రభుత్వం చొరవతో, కోట యొక్క ఇప్పటికే రంగుల చరిత్రకు జోడిస్తూ, కోటలో స్కల్ప్చర్ పార్క్ కూడా ఉంది. ఇది సమకాలీన కళల రచనలను ప్రదర్శించే ఒక రకమైన వేదిక. ఈ ప్రాజెక్ట్ రాజస్థాన్ ప్రభుత్వం మరియు లాభాపేక్ష లేని NGO అయిన SathSaath ఆర్ట్స్ యొక్క సహకార ప్రయత్నం. ఇది ప్యాలెస్‌ను సమకాలీన కళల కోసం గ్యాలరీగా మార్చాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది, ఇండోర్ మరియు అవుట్‌డోర్‌లో అగ్ర శ్రేణి భారతీయ మరియు అంతర్జాతీయ కళాకారుల శిల్పాలు ప్రదర్శించబడతాయి. నహర్‌ఘర్ కోట వద్ద ఉన్న స్కల్ప్చర్ పార్క్ అనేది సమకాలీన కళపై దేశం యొక్క పెరుగుతున్న ఆసక్తిని ప్రోత్సహించడం, అదే సమయంలో భారతదేశం యొక్క వారసత్వాన్ని ఆలింగనం చేయడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. ఈ గ్యాలరీ ప్రజలకు తెరిచి ఉంది మరియు భారతదేశం యొక్క విలక్షణమైన గతం యొక్క సంపూర్ణ కలయిక. ప్రస్తుతం.

జవహర్ సర్కిల్:

పింక్ సిటీ, జైపూర్‌లోని జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ మార్గ్ సమీపంలో ఉన్న జవహర్ సర్కిల్ అన్ని రకాల సందర్శకులకు ప్రత్యేకమైన గమ్యస్థానంగా ఉంది. ఆసియాలో అతిపెద్ద వృత్తాకార ఉద్యానవనం వలె గౌరవించబడిన, జవహర్ సర్కిల్ గులాబీ తోటతో చుట్టుముట్టబడింది మరియు అనేక కేంద్రీకృత జాగింగ్ ట్రాక్‌లు, బెంచీలు మరియు పచ్చని పచ్చదనాన్ని అందిస్తుంది. పార్క్‌లోని అందంగా ప్రకృతి దృశ్యాలు కలిగిన తోటలు మరియు పచ్చని ప్రాంతాలు సందర్శకులను ఆశ్చర్యపరిచేందుకు సరిపోతాయి. పార్క్ యొక్క ప్రధాన ఆకర్షణ ఖచ్చితంగా మ్యూజికల్ ఫౌంటెన్‌గా ఉండాలి. ఫౌంటెన్ 270 రకాల ప్రభావాలతో మరియు 300 కంటే ఎక్కువ రంగురంగుల లైట్లతో అద్భుతమైన ప్రదర్శనలను సృష్టిస్తుంది. కొన్నిసార్లు, మ్యూజికల్ ఫౌంటెన్ యొక్క నీటి ఎత్తు 25 అడుగుల వరకు చేరుకుంటుంది. జవహర్ సర్కిల్ ప్రకృతి మధ్య ఒక రోజంతా

విశ్రాంతిగా గడపడం ఆనందాన్ని కలిగిస్తుంది, సాయంత్రం వేళల్లో ఇది మరింత మెరుగ్గా ఉంటుంది. కళాత్మకంగా వెలిగించే, మ్యూజికల్ ఫౌంటెన్ షో సాయంత్రం 7 గంటలకు ప్రారంభమయ్యే 30 నిమిషాల ట్రీట్, మరియు ఇది మిస్ చేయలేని విషయం.

మ్యూజియం ఆఫ్ జెమ్ అండ్ జ్యువెలరీ:

రంగురంగుల విలువైన రాళ్ల సహజ సౌందర్యం ఎల్లప్పుడూ ఆకర్షితులను చేస్తుంది మరియు ఆభరణాలు మరియు రత్నాలలో అత్యుత్తమమైన వాటి చరిత్రలతో కూడిన అందమైన ప్రదర్శనలతో ఈ ఆకర్షణను తదుపరి స్థాయికి తీసుకువెళు తుంది, జైపూర్‌లోని రత్నాలు మరియు ఆభరణాల మ్యూజియం. నగరం నడిబొడ్డున, న్యూ గేట్ సమీపంలోని రాజస్థాన్ ఛాంబర్స్ భవనంలో ఉన్న ఈ మ్యూజియం జైపూర్‌లోని రత్నాల పరిశ్రమ యొక్క గొప్ప వారసత్వం గురించి కథలను చెబుతుంది. విభిన్న నమూనాలను మరియు వాటి మూలాలను ప్రదర్శించడం నుండి వాణిజ్య చరిత్ర ద్వారా మిమ్మల్ని తీసుకెళ్లడం మరియు సున్నితమైన వాటిని ప్రదర్శించడం. హస్తకళ, మ్యూజియం నగరానికి వచ్చే పర్యాటకులందరూ తప్పక సందర్శించవలసిన ప్రదేశం. దేశంలోని రత్నాలు మరియు ఆభరణాల యొక్క అత్యంత శక్తివంతమైన మరియు ప్రత్యేకమైన మ్యూజియంలలో ఇది ఒకటి. ప్రపంచం నలుమూలల నుండి నగల వ్యాపారులు మ్యూజియం అత్యుత్తమ రత్నాలు మరియు ఆభరణాల ప్రదర్శనను కలిగి ఉండేలా అద్భుతమైన ముక్కలను విరాళంగా ఇచ్చారు. గిఫ్ట్ షాప్ నుండి వీక్లీ మారుతున్న జ్యువెలర్ డిస్‌ప్లేల వరకు, సాధారణ వర్క్‌షాప్‌లు, సెమినార్‌లు మరియు మైనింగ్, కటింగ్, పాలిషింగ్ మరియు జ్యువెలరీ డిజైనింగ్‌పై కాన్ఫరెన్స్‌ల వరకు, రత్నాలు మరియు ఆభరణాల మ్యూజియం దానిలో అడుగుపెట్టిన వారందరినీ ఆకర్షించే మరియు ఆకర్షించే ప్రదేశం.

జైపూర్‌లోని ఝలానా సఫారీ పార్క్:

ఝలానా సఫారీ పార్క్ జైపూర్‌లోని విశాలమైన మరియు అందమైన సఫారీ పార్క్, ఇది చిరుతపులి వీక్షణలకు ప్రసిద్ధి చెందింది. ఫారెస్ట్ బ్లాక్ 1978 హెక్టార్ల విస్తీర్ణం కలిగి ఉంది మరియు జైపూర్ నగరం యొక్క ఆగ్నేయ సరిహద్దులో ఉంది. 1860వ సంవత్సరం వరకు, పార్క్ భూస్వామ్య పాలనలో ఉంది. ఇది పూర్వపు జైపూర్ ఎస్టేట్ యొక్క ప్రత్యేక ఆస్తి మరియు ప్రాథమికంగా రాజ కుటుంబీకులు క్రీడలు ఆడటానికి మరియు పొరుగు గ్రామాలకు ఇంధనం మరియు పశు గ్రాసం అవసరాలను తీర్చడానికి ఉపయోగించారు. 1862వ సంవత్సరంలో, క్రమబద్ధమైన నిర్వహణలో అటవీ పరిపాలనను పర్యవేక్షించడానికి డాక్టర్ బ్రాండిస్ అటవీ ఇన్‌స్పెక్టర్ జనరల్‌గా నియమితులయ్యారు. ఈ ఉద్యానవనం వృక్షజాలం మరియు జంతుజాలంతో సమృద్ధిగా ఉంది మరియు ఇక్కడ వృక్షసంపద ఉత్తర ఉష్ణమండల పొడి ఆకురాల్చే అటవీ రకంగా వర్గీకరించబడింది. ఇక్కడ సఫారీ పర్యటన పచ్చిగా, అడవిగా మరియు రాబోయేది, ఎందుకంటే పార్క్ సందర్శకులను దాని సహజ నివాస స్థలంలో వన్యప్రాణులను చూసేందుకు వీలు కల్పిస్తుంది. చిరుతపులితో పాటు, సఫారీలో దాదాపు 15-20 పాంథర్‌లు కూడా అటవీ ప్రాంతాన్ని పాలించాయి. ఝలానా సఫారీ పార్క్‌లోని ఇతర వన్యప్రాణుల వీక్షణ అవకాశాలు చారల హైనాలు, ఎడారి నక్క, బంగారు నక్క, చితాల్, ఇండియన్ పామ్ సివెట్స్, బ్లూ బుల్స్, జంగిల్ క్యాట్ మరియు మరెన్నో సహా వి. న్న వన్యప్రాణులను కనుగొనడానికి మరియు అన్వేషించడానికి తెలివైన విహారయాత్రలను కలిగి ఉంటాయి. ఇది కాకుండా, ఝలానా సఫారీ పార్క్ పక్షి వీక్షకుల స్వర్గధామం, ఎందుకంటే ఇది ఇండియన్ పిట్టా, డస్కీ ఈగిల్, గుడ్లగూబ,

మచ్చల గుడ్లగూబ, ఇండియన్ రోలర్, సిక్రా మరియు హాక్స్ వంటి వివిధ జాతుల పక్షులకు నిలయంగా ఉంది. దాని విశాలమైన ప్రకృతి దృశ్యాలు మరియు వి న్న జంతు జీవితంతో, పార్క్లో కొన్ని ప్రసిద్ధ ప్రదేశాలు కూడా ఉన్నాయిబీ అవి, ఒక గంభీరమైన షికార్ 1835వ సంవత్సరంలో సవాయి రామ్ సింగ్, కాళీ మాత యొక్క పెద్ద దేవాలయం మరియు జైన చుల్గిరి దేవాలయం నిర్మించారు.

మసాలా చౌక్:

నివాస్లోని కిరణ్ కేఫ్ నోస్టాల్జియా బాగ్ని వదులుకోవడం చాలా కష్టం. కానీ ఇప్పుడు, షో మళ్లీ రోడ్పైకి వచ్చింది, కొత్త పేరుతో-'మసాలా చౌక్', మీరు జైపూర్లోని స్ట్రీట్ ఫుడ్ యొక్క రుచులను జరుపుకోవడానికి మరియు ఆనందించడానికి ఒక ప్రదేశం. ఈ ప్రదేశం నగరానికి వచ్చే సందర్శకుల మధ్య చాలా ప్రసిద్ధ హ్యాంగ్అవుట్ స్పాట్గా మారింది. మసాలా వద్ద జైపూర్లోని ఉత్తమ వీధి ఆహారాలను రుచి చూడవచ్చు చౌక్ మరియు నగరం యొక్క స్థానిక రుచులను ఆస్వాదిస్తూ చుట్టూ కూర్చోండి. మసాలా చౌక్లో మొత్తం 21 స్ట్రీట్ ఫుడ్ స్టాల్స్ ఉన్నాయి మరియు ప్రవేశించడానికి రూ.10 ప్రవేశ రుసుము వసూలు చేస్తారు. సందర్శించడానికి ఉత్తమ సమయం సాయంత్రంబీ ఆ ప్రదేశంలో స్థానికులతో కలిసిపోయే అవకాశం కూడా మీకు లభిస్తుంది.

అమ్రపాలి మ్యూజియం:

ఆమ్రపాలి మ్యూజియం అనేది ఆమ్రపాలి జ్యువెల్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్ వ్యవస్థాపకుల చొరవ. లిమిటెడ్. ఈ మ్యూజియం జైపూర్ నగరంలో ఉన్న భారతీయ ఆభరణాలు మరియు ఆభరణాల వస్తువులకు అంకితం చేయబడింది. వ్యవస్థాపకులకు (రాజీవ్ అరోరా మరియు రాజేష్ అజ్మీరా) ఈ సేకరణ దాదాపు నలభై సంవత్సరాల క్రితం కళాశాలలో స్నేహితులుగా మారినప్పుడు ప్రారంభమైన ప్రేమతో కూడుకున్నది మరియు అది నేటికీ కొనసాగుతోంది. మ్యూజియంలో రెండు అంతస్తులలో దృష్టి పెట్టడానికి అనేక ప్రాంతాలు ఉన్నాయి. గ్రౌండ్ ఫ్లోర్ భారతదేశంలోని దాదాపు ప్రతి ప్రాంతం నుండి శరీరంలోని ప్రతి భాగానికి అందం మరియు అలంకార వస్తువులు, వెండి మరియు బంగారు ఆభరణాలను ప్రదర్శిస్తుంది. పుట్టుక నుండి మరణం వరకు, ఆచారాలతో అనుసంధానించబడిన ముక్కలపై ప్రత్యేక దృష్టి సారిస్తుంది. బేస్మెంట్లో కాలక్రమేణా భారతీయ హస్తకళాకారులకు అందుబాటులో ఉన్న డిజైన్ల కోసం అనేక ప్రేరణలు ఉన్నాయి, ఆభరణాలు మరియు సేకరణలోని వెండి వస్తువుల శ్రేణి రెండింటి ద్వారా చూడవచ్చు. బంగారం మరియు వెండితో అలంకరించబడిన వారసత్వ వస్త్రాలకు ప్రత్యేక విభాగం అంకితం చేయబడింది. మొత్తం సేకరణ 4000 కంటే ఎక్కువ ముక్కలతో రూపొందించబడింది, వీటిలో దాదాపు 800 ప్రదర్శనలో ఉన్నాయి. మిగిలినవి విజువల్ స్టోరేజ్లో చూడవచ్చు. ఇతర మ్యూజియంల మాదిరిగా కాకుండా, స్థలం లేకపోవడంతో వేలాది ప్రదర్శనలు కనిపించకుండా ఉంటాయి, ఆమ్రపాలి మ్యూజియం మీకు విజువల్ స్టోర్ను అందిస్తుంది, రిజర్వ్ సేకరణను కలిగి ఉంది. మ్యూజియంలోని విజువల్ స్టోర్ కేసులను అన్వేషించడానికి సందర్శకులు స్వాగతం పలుకుతారు. వ్యవస్థాపకులు తమ మొత్తం సేకరణను ప్రపంచంతో పంచుకోవడానికి ఆసక్తిని కలిగి ఉన్నారు, ప్రతి భాగం యొక్క తెలియని సృష్టికర్తలు తమ పనిని చూడాలని మరియు మెచ్చుకోవాలని కోరుకుంటున్నారనే నమ్మకంతో. ఎందుకంటే ఈ క్రియేషన్స్ యుగయుగాలు, కాలాతీతం మరియు అమూల్యమైనవి. విదేశీ తీరాల నుండి వచ్చే సందర్శకులు భారతదేశ హస్తకళకు ఈ మనోహరమైన సాక్ష్యాన్ని చూసి ఆకర్షితులవుతారు. మానవ రూపంలోని ప్రతి భాగానికి ఆభరణాలు, ఆభరణాలు భారతదేశంలోని ప్రతి మూల నుండి కళాఖండాలు, బంగారం మరియు వెండితో అలంకరించబడిన వారసత్వ వస్త్రాలు మరియు మరెన్నో.

సందర్శకులు చేతితో తయారు చేసిన వెండి ఆభరణాలు మరియు మ్యూజియంలో ఉన్నటువంటి వస్తువులను కూడా షాపింగ్ చేయవచ్చు మరియు మా మ్యూజియం షాప్ నుండి చక్కటి మరియు వెండి ఆభరణాల పూర్తి శ్రేణిని కూడా కొనుగోలు చేయవచ్చు. మరింత సమాచారం కోసం సందర్శించండి- www.amrapalimuseum.com సోమవారం నుండి శనివారం వరకు ఉదయం 11.00 నుండి సాయంత్రం 6.00 గంటల వరకు తెరిచే సమయాలు.

మ్యూజియం ఆఫ్ లెగసీస్:

జైపూర్‌లోని పింక్ సిటీ ప్రాంతంలోని చారిత్రాత్మక కిషన్‌పోల్ బజార్‌లో దాదాపు 200 సంవత్సరాల పురాతన భవనంలో ఉంది, మ్యూజియం ఆఫ్ లెగసీస్ 9 డిసెంబర్, 2017న ప్రారభించబడింది. రాజస్థాన్ యొక్క గొప్ప సాంస్కృతిక వారసత్వాన్ని ప్రత్యేకంగా ప్రదర్శించే ఒక కళాఖండాన్ని రూపొందించడం దీని లక్ష్యం. వస్త్రాలు, ఆభరణాలు, స్టోన్‌వేర్ మరియు పొదుగు పని, పెయింటింగ్, కుండలు మరియు మరిన్నింటిని కలిగి ఉన్న సేకరణ. ఇది కాకుండా, భారతదేశంలోని వివిధ ప్రాంతాల నుండి వచ్చిన దేశీయ కళలకు కూడా ఇక్కడ వేదిక ఇవ్వబడింది. ఇది స్థానికులు మరియు పర్యాటకులను ఒకే విధంగా అందించే చాలా కలుపుకొని ఉన్న స్థలం. మ్యూజియం ఆఫ్ లెగసీస్ ప్రస్తుతం ఎనిమిది క్రియాశీల గ్యాలరీలను కలిగి ఉంది. ప్రతి ఒక్కటి భారతదేశంలోని కళ మరియు సంస్కృతి రంగంలో కీలకమైన వ్యక్తికి కేటాయించబడింది. బ్రిజ్ భాసిన్ యొక్క ఎక్వీడే ఎంబ్రాయిడరీల సేకరణ రాజస్థాన్ రాష్ట్రం అంతటా కనిపించే అద్భుతమైన వస్త్రాల శ్రేణిని చూపుతుంది. మిచ్ క్రైట్స్ తన రచనలో సృష్టించబడిన సెమీ-విలువైన రాయి మరియు పాలరాతి పనులను ప్రదర్శిస్తాడు మరియు భారతదేశంలో ఉన్న సమయంలో అతను మరియు అతని భార్య నీలౌ ప్రేమతో సేకరించిన చిత్రాలను ప్రదర్శిస్తాడు.

5.2. సాంచీ-ఖజురహో:

5.2.1. సాంచీ:

రైలు మార్గం:

సాంచి సెంట్రల్ రైల్వేస్‌లోని ఝాన్సీ - ఇటార్సీ సెక్షన్‌లో ఉంది. అయితే అత్యంత అనుకూలమైన రైలు మార్గాలు విదిష (10 కి.మీ.) మరియు భోపాల్ (49 కి.మీ.) ఉన్నాయి.

రోడ్డు మార్గం:

సాంచి భోపాల్, ఇండోర్, సాగర్, గ్వాలియర్, విదిషా, రైసెన్ మరియు అనేక ఇతర ప్రాంతాలకు రోడ్డు మార్గం ద్వారా బాగా అనుసంధానించబడి ఉంది.

సాంచిని సందర్శించడానికి ఉత్తమ సమయం:

మీరు సాంచి సందర్శనను ప్లాన్ చేసుకోవచ్చు. ఆహ్లాదకరమైన వాతావరణాన్ని ఆస్వాదించడానికి మరియు బౌద్ధమతంలోని పురాతన అద్భుతాలను అన్వేషించడానికి జూలై / అక్టోబర్ నుండి మార్చి మధ్య ఎప్పుడైనా. మీరు నవంబర్‌లో ఇక్కడకు వచ్చినట్లయితే, ఉత్సవాల్లో భాగంగా గౌతమబుద్ధుని శిష్యులకు సంబంధించిన అవశేషాల ప్రదర్శనను మీరు చూసే చేతియగిరి విహార ఉత్సవాన్ని గొప్పగా జరుపుకోవద్దు. అన్ని బడ్జెట్‌లు మరియు అవసరాలకు అనుగుణంగా అనేక వసతి ఎంపికలు కూడా ఉన్నాయి.

సాంచి, స్థూపం గ్రామం, భోపాల్ నుండి 45 కి.మీ. దూరంలో ఉంది, ఇది ఉజ్జయినిని ఇతర పురాతన ఉత్తర భారతదేశంలోని ఇతర ప్రాంతాలతో కలిపే పురాతన వాణిజ్య మార్గం గుండా వెళ్ళింది. కాలక్రమంలో అంధేర్, మురెల్-ఖుర్ద్ మరియు సోనారి వంటి మరికొన్ని స్థూప గ్రామాలు సాంచ్ పరిసరాల్లో ఏర్పడ్డాయి.

రోడ్డు లేదా రైలు మార్గంలో సాంచి వైపు కదులుతున్నప్పుడు, పచ్చని ప్రకృతి దృశ్యం మధ్య 4 కి.మీ. దూరం నుండి ప్రధాన స్థూపం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. ఈ స్థూపం 91 మీ. (298.48 అడుగులు) ఎత్తు ఉన్న కొండపై ఉంది, ఈ విశాలమైన కొండపై గంభీరంగా నేల స్థాయి నుండి అసలు చత్రావళి వరకు 71 అడుగుల (21.64 మీ.) ఎత్తుతో ప్రధాన స్థూపం ఉంది.

టిక్కెట్‌ను తనిఖీ చేసిన ప్రదేశం నుండి, ప్రధాన స్థూపంతో పాటు ఇటీవల సంరక్షించబడిన మరియు తవ్విన అనేక వోటివ్ స్థూపాలు చూడవచ్చు. కొన్ని వందల సంవత్సరాల క్రితం అశోక చక్రవర్తి భార్య దేవి మరియు కొడుకు మహేంద్ర నడయాడిన అదే ప్రదేశం మీదుగా నడుచుకుంటూ వెళితే ఒక థ్రిల్లింగ్ అనుభవం గుర్తుకు వస్తుంది. రెండు వేల మూడు వందల సంవత్సరాల క్రితం వేలాది మంది సన్యాసులు మరియు సన్యాసినులు ఆధ్యాత్మిక సాంత్వన కోసం కాషాయ వస్త్రాలు ధరించి ఈ ప్రాంతానికి తరలివచ్చారని ఊహించండి. చాలా పవిత్రమైనదిగా భావించబడింది, వారిలో చాలామంది ఇక్కడ మోక్షాన్ని పొందాలని కోరుకున్నారు. అప్పుడు, ఆ ప్రాంతమంతా, దిగువన ఉన్న లోయ మరియు దానికి అడ్డంగా ఉన్న పర్వతాలు " బుద్ధం శమం గచ్ఛామి" అని ప్రతిధ్వనించి ఉండవచ్చు. అశోకుని కుమారుడైన మహేంద్రుడు తన తల్లి దేవిని కలుసుకోవడానికి వచ్చిన మహేంద్రుని సందర్శనతో ఈ ప్రదేశం పవిత్రమైంది. స్థూపం 2 సమీపంలో ఉన్న మఠంలోని సెల్‌లో, కుంకుమపువ్వు వస్త్రాలు మరియు చేతిలో భిక్షాపాత్ర ధరించి ఉన్నాయి.

ఇక్కడ నుండి, మహేంద్ర, బుద్ధుని సందేశాన్ని ప్రచారం చేయడానికి సిలోన్‌కు మిషనరీ యాత్రను ప్రారం ంచాడు. సిలోన్ నుండి, బౌద్ధమతం ఆగ్నేయాసియాలోని బర్మా, జావా, సుమత్రా, థాయిలాండ్ మరియు కొరియా మొదలైన అనేక దేశాలకు వ్యాపించింది. ఈ విధంగా సాంచి అనేక ఆగ్నేయాసియా దేశాలకు బౌద్ధమతానికి గర్వకారణం.

1837వ సంవత్సరం వరకు మూసివున్న గ్రంథంగా ఉన్న పురాతన భారతదేశం యొక్క లిపి అయిన బ్రాహ్మిని అర్థాన్ని విడదీసిన జేమ్స్ ప్రిన్సెప్, సాంచి శాసనాల నుండి బ్రాహ్మిని అర్థంచేసుకోవడానికి అతని మొదటి క్లూ పొందాడు, వీటిలో ఎక్కువ భాగం దానం (బహుమతి) అనే పదంతో ముగుస్తుంది. ఈ క్లూ మరియు అంతర్దృష్టితో అతను అశోకన్ శాసనాలు, ఢిల్లీ మరియు అలహాబాద్‌లోని పిలార్ శాసనాలు, అనేక మంది రాజుల నాణేలు మరియు వందలాది శాసనాలు చదవగలిగాడు. సాంచి అతనికి బ్రాహ్మి లిపికి సంబంధించిన మొదటి క్లూని అందించకపోతే హరప్పా లిపి వంటి చాలా ప్రాచీన భారతీయ లిపిలు మనకు మూసివున్న పుస్తకమే కావచ్చు. ప్రిన్సెప్ చాలా సంవత్సరాలు సాంచి అరణ్యంలో శాసనాలను కాపీ చేస్తూ పనిచేశాడు, ఆపై ప్రతిరోజూ ఉదయం భారతదేశ గత చరిత్రను దాచిపెట్టే తెలియని వర్ణమాలలను చూస్తూ కోరికతో ఉన్నాడు. అర్థాన్ని విడదీయడం అతని జీవితంలోనే కాదు, ప్రాచీన ప్రపంచ జీవితంలో కూడా ఒక గొప్ప క్షణం. కానీ మహోన్నతమైన పండితుడు నలభై ఏళ్ల చిన్న వయస్సులోనే మరణించాడు.

జేమ్స్ ప్రిన్సెప్ బ్రాహ్మిని అర్థంచేసుకున్న వ్యక్తి అలెగ్జాండర్ కన్నింగ్‌హామ్ మరియు సర్ జాన్ మార్షల్ శిథిలాల గుండా తిరుగుతూ, ఆ తర్వాత పీక్ చేయడం కూడా ఊహించవచ్చు. చాలా చెదిరిపోయిన స్థూపం యొక్క చెల్లాచెదురుగా ఉన్న శకలాలు కలిసి పరిరక్షణకు ముందు వెస్ట్ గేట్ నుండి స్థూపం సంఖ్య 1 వీక్షణ.

స్థూపం సంఖ్య 1, 1912–1919 మధ్య పరిరక్షణ సమయంలో అశోక చక్రవర్తి (క్రీ.పూ. 273–236) ఇటుక స్థూపం, ఏకశిలా స్తంభం మరియు ఆశ్రమాన్ని నిర్మించాడు. స్పష్టంగా, గ్రేట్ మాస్టర్ కోరుకున్నట్లుగా, అతని శేషాలను కలిగి ఉన్న స్తూపాన్ని స్థూపాలలో ఉంచాలి, వీటిని నాలుగు క్రాస్ రోడ్ల జంక్షన్ వద్ద నిర్మించారు, ఇక్కడ నాలుగు మార్గాలు మరియు గేట్‌వేలు ప్రతీకాత్మకంగా సూచించబడతాయి.

క్రీస్తుపూర్వం 3 వ శతాబ్దంలో అశోక చక్రవర్తి నిర్మించిన ఇటుక స్థూపం మరియు అశోకన్ స్తంభం సుంగ కాలంలో (క్రీ.పూ. 2 వ - 1 వ శతాబ్దం) అసలు అశోకన్ ఇటుక స్థూపం విస్తరించబడింది, రాతితో చెక్కబడింది మరియు మెట్లు మరియు హర్మికతో పాటు బ్యాలస్ట్రేడ్‌లు జోడించబడ్డాయి. ఇది కాకుండా, వారు ఆలయ 40 ని నిర్మించారు మరియు స్థూపం 2 మరియు 3 లను కూడా నిర్మించారు. అందంగా చెక్కబడిన గేట్‌వేలు (తోరణ) యొక్క ఘనత విదిశ యొక్క దంతపు పనివాళ్లను నియమించిన శాతవాహన పాలకులకు ఇవ్వాలి. 4 వ శతాబ్దంలో గుప్త పాలకుల కాలంలో సాంచిలో దేవాలయాలు, మఠాలు మరియు స్తంభాలు నిర్మించబడ్డాయి. ఈ ప్రదేశం 7 వ మరియు 12 వ శతాబ్దాలలో క్రీ.శ. పద్నాలుగో శతాబ్దం నుండి నిర్మాణ కార్యకలాపాలకు సాక్ష్యంగా ఉంది. పట్టించుకోవడానికి ఎవరూ లేకపోవడంతో, స్మారక చిహ్నాలు వెంటనే శిథిలమై అనేక శకలాలుగా పడిపోయాయి. నియాలి

1818వ సంవత్సరంలో, జనరల్ టేలర్ సాంచి అడవిలో ఆకారములేని శిథిలావస్థను చూశాడు, కెప్టెన్ జాన్సన్ 1822వ సంవత్సరంలో స్థూపం యొక్క మొత్తం పశ్చిమ భాగాన్ని తవ్వాడు. అలెగ్జాండర్ కన్నింగ్‌హామ్ మరియు కెప్టెన్ F.C. మైసే (1851) శేష పేటికను వెతకడానికి దాన్ని మరింత త్రవ్వించాడు, అయితే ఈ స్మారక చిహ్నం యొక్క చెల్లాచెదురుగా ఉన్న శకలాలను ఒకచోట చేర్చిన ఘనత 1912–1919 మధ్యకాలంలో భారత పురావస్తు శాఖ డైరెక్టర్ జనరల్‌గా పనిచేసిన సర్ జాన్ మార్షల్‌కు చెందుతుంది.

ఆ విధంగా అశోక చక్రవర్తి (క్రీ.పూ. 273–236) మౌర్య ఇటుకతో చేసిన అసలు స్థూపం ఈ రోజు చూసేది కాదు. అది కేవలం సగం మాత్రమే. సుంగ పాలనలో చేసిన రాతి పూత, రాతి పూతలే మన ముందు కనిపిస్తున్నాయి. చుట్టూ ఉన్న రెయిలింగ్‌లు, మెట్లు, హర్మిక (టాప్ రైలింగ్) మరియు ఛత్రావళి (గొడుగుల వంటి కిరీటం డిస్క్) కూడా అదే కాలంలో జోడించబడ్డాయి. ఇది కాకుండా, స్థూపం 1 కి ఉత్తరాన ఉన్న స్థూపం 3 మరియు దిగువ టెర్రస్‌పై ఉన్న స్థూపం 1 కి పశ్చిమాన ఉన్న స్థూపం 2 కూడా సుంగాల రచనలు. ఈశాన్యంలో కేవలం 45 మీటర్ల దూరంలో ఉన్న స్థూపం 3 టెర్రేస్ రైలింగ్, పైన ఛత్రావళి (గొడుగు) మరియు మెట్ల పోరాటం ఉన్నాయి. క్రీ.పూ. 2 వ శతాబ్దంలో నిర్మించబడిన దీని వ్యాసం 15 మీటర్లు మరియు గొడుగు మినహా 8.23 మీటర్ల ఎత్తు కలిగి ఉంది. ఇది బుద్ధుని ప్రధాన శిష్యులైన సరిపుట మరియు మహామౌద్గల్యాయన శేషాలను కలిగి ఉన్న పేటికను అందించింది. సరిపుట నలందకు చెందినవాడు మరియు అతని అవశేషాలలో కొంత భాగం నలందలో కూడా ప్రతిష్టించబడింది.

ఒకరు ఎదుర్కొనే మొదటి ద్వారం (లోరానా) ఉత్తరది. దక్షిణ ద్వారంపై ఉన్న శాసనం ప్రకారం ఇది విదిశ దంతపు చెక్కిన వారిచే చెక్కబడింది. బుద్ధుడు మరియు జాతక కథల జీవిత దృశ్యాలను వర్ణించే నాలుగు కార్డినల్ దిశలలో నాలుగు చెక్కబడిన గేట్‌వేలు ఉన్నాయి. ఈ తోరణాలు (గేట్‌వేలు) దేశం వెలుపల చాలా ప్రాచుర్యం పొందాయి, జపాన్‌లో అలంకారమైన గేట్‌వేలను ఇప్పటికీ 'టోర్స్' అని పిలుస్తారని గమనించడం ఆసక్తికరంగా ఉంటుంది. ఈ రెయిలింగ్‌లన్నీ క్రీస్తుపూర్వం 1 వ శతాబ్దానికి చెందినవి అయినప్పటికీ, దక్షిణాది రైలింగ్‌లు అత్యంత ప్రాచీనమైనవి. గేట్‌వేలలో భారాన్ని మోసే ఏనుగులు చాలా

ఆసక్తికరంగా ఉంటాయి. ఏనుగు దంతాల స్థానంలో ప్రస్తుతం మనకు కనిపించేది వృత్తాకార రంధ్రం. అశోకుని కాలంలో నిజమైన ఏనుగు దంతాలు ఆ రంధ్రాలలో అమర్చబడి ఉన్నాయని కొద్దిమందికి తెలుసు. ఏనుగుల దగ్గర ఒక సాలభంజిక కూడా చూడవచ్చు, ఒక అందమైన మహిళ చెట్టు కింద కొమ్మలు పట్టుకుని నిలబడి ఉంది. క్రీ.శ. 5 వ / 6 వ శతాబ్దంలో నాలుగు బుద్ధ చిత్రాలను గేటు దగ్గర ఏర్పాటు చేశారు.

స్థూపం 36.8 మీ (120.70 అడుగులు) వ్యాసం మరియు 16.46 మీ. (54 అడుగులు) ఎత్తును రైలింగ్ మరియు చత్రం మినహాయించి కొలుస్తుంది. సాంచిలో అతిపెద్ద స్థూపం బుద్ధుని అవశేషాలను ప్రతిష్టించి ఉండవచ్చు. అయితే, ఇతర రెండు చిన్న స్థూపాల త్రవ్వకాలలో అవశేషాలు ల ంచగా, పెద్ద స్థూపం ల ంచలేదు. బహుశా దాని సరైన భద్రత కోసం సైట్ నుండి విడిచిపెట్టడానికి ముందు మతపరమైన అధికారులచే అవశేష పేటిక తొలగించబడి ఉండవచ్చు. ఉత్తర ద్వారం పైభాగంలో దాని సహజమైన స్థితిలో ఒక మధ్య చక్ర బొమ్మ ఉంది, అది ఇప్పుడు ఒక ఆర్క్ ద్వారా మాత్రమే సూచించబడుతుంది. దాని వైపు ఫ్లై విస్క్ బేరర్ల బొమ్మలు ఉన్నాయి, వాటిలో ఇప్పుడు ఒకటి మాత్రమే ఉంది. మరొక ముఖ్యమైన అంశం, బౌద్ధమతం యొక్క త్రిరత్నం స్థూపానికి ఎదురుగా గేట్ వే ఎగువ మూలల్లో ప్రాతినిధ్యం వహిస్తుంది.

మానుషి బుద్ధుడు, గౌతమ బుద్ధుని జీవితం, చారిత్రక దృశ్యాలు, మహా మహర్షి స్వర్గం నుండి పైకి వెళ్లి తిరిగి వస్తున్న దృశ్యాలు, వైశాలి అద్భుతం, ఉత్తర ద్వారంలోని పడమర స్తంభంపై ఉన్న స్తూపాన్ని విదేశీయులు పూజించడం వంటి అనేక దృశ్యాలు ఉన్నాయి. ముఖ్యమైనది. జ్ఞానోదయానికి ముందు శాక్య మునిని కలవరపరిచే మారా మూర్తిని ఈ ద్వారం మధ్యలో ఉన్న శిల్పకళపై చిత్రీకరించినట్లు, ఒకరు మేధి యొక్క ప్రదక్షణ పథంలో ఉన్నప్పుడు కూడా చూడాలి. సుజాత గౌతమ బుద్ధుని కోసం పాయసం (తీపి వంటకం) తెస్తున్న దృశ్యం అందరికీ తెలిసిన దృశ్యం.

బెర్మ్ లేదా రైలింగ్ తూర్పు వైపు కదులుతున్నప్పుడు తూర్పు ద్వారం గుండా వెళుతుంది, ఈ గేట్‌వేపై ఉన్న అతి ముఖ్యమైన వ్యక్తి గౌతమ బుద్ధుని తండ్రి ప్రాపంచిక మార్గాల వైభవం మరియు వైభవంపై అతనిని ఒప్పించేందుకు చేసిన ప్రయత్నం యొక్క నాటకీయ వర్ణన. దానికి గౌతమ బుద్ధుడు గాలిలో నడవడం ద్వారా ప్రతిస్పందిస్తాడు, కోరికలలో మునిగిపోయిన మానవుల అసూయతో కూడిన విస్మయానికి. ఇతర సన్నివేశాలలో అశోకుడు బోధి వృక్షానికి గౌరవం ఇవ్వడం మొదలైనవి ఉన్నాయి.

మరింత ముందుకు వెళుతున్నప్పుడు, దక్షిణ ద్వారం దాని తూర్పున విరిగిన అశోక స్తంభంతో పాటు ఎదురవుతుంది. అదే స్తంభంలోని మరో రెండు విరిగిన ముక్కలు నీడ కింద ఉంచబడ్డాయి. విరిగిన నిలబడి ఉన్న స్తంభంపై ఒక ప్రాకృత శాసనం ఉంది, ఇది సంఘ (బౌద్ధమతం) లో విభేదాలు సృష్టించడానికి ప్రయత్నిస్తున్న సన్యాసులు మరియు సన్యాసినులు బహిష్కరించబడతారని చెప్పారు. స్తంభానికి మెరుగులు దిద్దినట్లుగా ఉన్న మౌర్య దర్పణాన్ని దూరం నుండి చూసి మెచ్చుకోవచ్చు, బీహార్‌లోని లౌరియా నందన్‌గర్, లౌరియా అరరాజ్ మొదలైన ప్రదేశాలలో మరియు యుపిలోని సారనాథ్‌లో నిర్మించిన అశోకన్ స్తంభాలతో పోల్చవచ్చు. పాదాల వద్ద సాంచి మ్యూజియం

ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని మీర్జాపూర్ నుంచి మధ్యప్రదేశ్‌లోని సాంచికి 800 కిలోమీటర్ల దూరం 42 అడుగుల పొడవు, దాదాపు 50 టన్నుల బరువున్న ఒక్క రాయిని ఎలా తీసుకువెళ్లిందో ఈ స్తంభాన్ని చూస్తే అర్థం కావడం కష్టం. ఆధునిక తారు రహదారిపై సాధారణ ట్రక్కు లోడ్ 12 నుండి 15 టన్నుల వరకు ఉంటుంది. క్రేన్లు మరియు ఆధునిక రహదారులు లేనప్పుడు

2300 సంవత్సరాల క్రితం 50 టన్నుల బరువున్న స్థూపాన్ని రవాణా చేసే ఈ కష్టతరమైన పని సాధించబడింది. ఈ భారీ స్థూపాన్ని తీసుకురావడానికి, కొండపైకి లాగి, ఆపై దానిని నిటారుగా ఉంచడానికి వేలాది మంది కార్మికులు పగలు మరియు రాత్రి శ్రమించి ఉండవచ్చు. అయితే విధి యొక్క విచిత్రమైన వ్యంగ్యం ఏమిటంటే, స్థానిక జమీందార్ దానిని చెరకు నొక్కుగా ఉపయోగించుకోవడానికి దానిని ముక్కలు చేయడం.

సౌత్ గేల్ నుండి కుడి వైపున ఒక్కసారిగా వెస్ట్ గేట్ ఎదురవుతుంది. ఆర్కిట్రేవ్స్ క్రింద ఒక వ్యక్తి యక్ష బొమ్మలను భార్వాహకులుగా (భారం మోసేవారు) వి న్న భావావేశాలను చూపుతున్నట్లు చూస్తారు. స్పష్టంగా, అన్ని యక్షులపై బరువు ఒకే విధంగా ఉన్నప్పటికీ, వారి వి న్న మానసిక స్వభావాలు వారిలో కొందరిని విచారంగా లేదా కోపంగా చేస్తాయి, మరికొందరు నవ్వుతూ బాధ్యతలను తీసుకుంటారు. మహాకపి జాతక సన్నివేశంలో వర్ణించబడినట్లుగా దక్షిణ స్తంభం మళ్లీ రాజు యొక్క బాధ్యతల ఇతివృత్తాలను చూపుతుంది, దీనిలో కోతి నాయకుడిగా బోధిసత్వుడు రాజు యొక్క విధులను ప్రబోధిస్తాడు. గౌతమ బుద్ధుడు తన మొదటి ఉపన్యాసం ఇచ్చిన జింకల పార్క్ సారనాథ్ దృశ్యాన్ని ఈ ద్వారం మధ్య ఆర్కిట్రావ్ చూపిస్తుంది. దిగువ టెర్రస్‌పై పడమర వైపు మరింత ముందుకు వెళితే క్వీన్ దేవి నిర్మించిన మఠం సంఖ్య 51 చూడవచ్చు. ముఖ్యమైనది, ఒక పెద్ద రాతి గిన్నె, సమీపంలో. సన్యాసులు వారు పొందిన అన్ని భిక్షలను నిల్వ చేయడానికి ఉపయోగించారు మరియు అది వారి మధ్య సమానంగా పునఃపంపిణీ చేయబడింది. స్థూపం 2 దాని గేట్‌వేలు మరియు రెయిలింగ్‌లతో మరింత క్రిందికి నడిచినప్పుడు కనిపిస్తుంది. రెయిలింగ్‌లను నిశితంగా పరిశీలిస్తే సాంచిలోని తొలి కళ ఒకటి కనిపిస్తుంది. ఈ స్థూపం 10 మంది సన్యాసుల పేరుతో ఒక అవశేష పేటికను అందించింది, వీరిలో కొందరు అశోకుని సమకాలీనులు.

స్థూపం 2 లో ప్రతిష్ఠించబడిన 10 మంది బౌద్ధ సన్యాసుల అవశేష పేటిక.

5.2.2. ఖజురహో:

ఖజరహోకు నేరుగా చేర్చే రైలు వసతుల్లేవు. ఢిల్లీ, ముంబాయి రైలు మార్గంలో ప్రయాణించేవారు ఝాన్సీలో దిగి 175 కి.మీ. బస్సులో ప్రయాణించాల్సి ఉంటుంది. అదేవిధంగా ముంబాయి-అలహాబాద్ రైలుమార్గంలో వెళ్ళేవారు సాత్నాలో దిగితే, అక్కణ్ణించి 120 కిలోమీటర్ల బస్సు ప్రయాణం ఖజురహోకు చేరుస్తుంది. అలాగే మధ్యప్రదేశ్ రాజధాని భోపాల్ నుంచి సాంచీ మీదుగా ఖజరహోకు తీసుకువెళ్ళే బస్సులు కూడా ఉన్నాయి.

తొలి సహస్రాబ్ది చివరి భాగంలో మధ్య భారతాన్ని ఏలిన చందేల రాజ వంశం రానున్న సహస్రాబ్దాలవరకూ తన యశస్సును విస్తరింపజేసింది. రాళ్లలో పూలుపూయించింది. ఆర్ష బౌద్ధ జైనధర్మాల మీద అచంచల భక్తి ప్రవృత్తుల్ని ప్రదర్శిస్తూ విస్తృత కళావిలాసాలతో వినూత్న శైలుల్లో దేవాలయ సమూహాన్ని నిర్మించింది. నాయికానాయకుల సరసశృంగార భంగిమలతో స్వర్గధామాన్ని సృష్టించి, దేవీదేవతామూర్తుల్నీ, జంతుపక్షిజాతుల్నీ వైవిధ్యభరితంగా సృజించింది. ఎత్తయిన గోపురాల మీదా, ఎద ఝల్లనిపించే ప్రాకారాల నిండా తమ పనితనాన్ని చూపించడంలో శిల్పాచార్యులు పోటీపడ్డారు. తామెరిగిన కళాప్రక్రియల్ని శిలాకుడ్యాలపై చేర్చారు. విన్నవీ, చదువుకొన్నవీ ఉలితాకిడితో ఉత్కంఠభరితంగా కూర్చారు.

హిందూ, బౌద్ధ, జైన ధర్మాలకు చెందిన ఎనభై పైచిలుకు ఆలయాలు ఖజురహోలో నిర్మితమయ్యాయి. క్రీస్తు శకం 900-1000 మధ్యకాలంలో చందేల రాజులు కట్టించిన ఈ దేవాలయాల సమూహంలో చాలా భాగం నేలమట్టమయ్యాయి. వెయ్యేళ్ళ కాలపరీక్షనూ, విదేశీయుల దండయాత్రల్నీ తట్టుకొని ప్రస్తుతం ఇరవై మాత్రం నిలిచాయి. ఈ దేవాలయాల చుట్టూ

నిర్మించిన సుందర తటాకాలు, సువిశాల సరోవరాలు, చెలువాల నెలవైన జలపాతాలు ఇప్పుడు కనుమరుగయ్యాయి. అప్పటి ఆధ్యాత్మిక భావనకు అనువైన ఆలయాల్ని నిర్మించాలని నూరేళ్ల పాటు శిల్పాచార్యులు చేసిన కఠోర తపస్సు సత్య శివ సుందరాల్ని విడిగానూ, ఏకాత్మగానూ దర్శించింది. అందువల్లనే సృష్టి రహస్యాన్ని ఆవిష్క రిస్తూ సత్యశోధన దిశగా సాగిపోయే కళాయజ్ఞంలో ఆవిర్భవించిన ఈ చిత్రాల్లో అశ్లీలతను దర్శించడం అవగాహన లోపం తప్ప మరేంకాదని కళా విమర్శకులు పేర్కొన్నారు. ఈ తరహా శిల్పాల్ని అశ్లీల దృష్టితో విమర్శించేవారికి జవహర్లాల్ నెహ్రూ తన 'డిస్కవరీ ఆఫ్ ఇండియా' లో చక్కటి సమాధానమిచ్చారు. "భారత సంస్కృతీసంప్రదాయాలూ, కళాత్మక దృక్పథాలూ ఆధ్యాత్మిక ప్రవృత్తితో ముడిపడిన సత్యాల్ని అర్థం చేసుకొన్న వ్యక్తి ఈ శిల్పాల్ని కోణంలో దర్శించగలడ"ని ఆయన స్పష్టం చేశారు. ఖజురహో శిల్పాలను 'ప్లేబాయ్' నమూనాలుగా అభివర్ణించిన విదేశీ గ్రంథకర్తలకు ఇది కనువిప్పు కలిగించగలదు.

ఆలయాల గ్రామం:

ఖజురహో దేవాలయ, సమూహంలో శృంగార భంగిమలు సంఖ్యాధికంగా దర్శనమివ్వడానికి కారణాన్ని వివరిస్తూ స్థానికంగా ఒక కథ ప్రాచుర్యంలో ఉంది. దాన్ని తెలుసుకొనే ముందు బుందేల్ ఖండ్ చారిత్రక నేపథ్యం, భౌగోళిక వివరాల గురించి తెలుసుకోవాలి.

మధ్యప్రదేశ్‌లోని ఛహతార్ పూర్ జిల్లాలో ఉన్న ఖజురహో గ్రామం నాగరికతకు దూరంగా మారుమూలన ఉంది. గ్రామ జనాభా మూడువేల లోపే. రకరకాల అభిరుచులూ, ప్రవృత్తులూ ఉన్న వ్యక్తులు ఇక్కడ వెయ్యేళ్ల నాడు నిర్మితమైన దేవాలయ సమూహాల్ని దర్శించాలని విచ్చేస్తుంటారు. భారతదేశంలో మరే గ్రామానికీ లేని ప్రత్యేకత ఖజురహోకి ఉంది. దేశంలోని వివిధ నగరాలనుంచి ఇక్కడికి విమానాలు రావడానికి వీలుగా ఎయిర్‌స్ట్రిప్ సౌకర్యం ఉంది. విదేశీ యాత్రికులు ఈ సదుపాయాన్ని వినియోగించుకుంటున్నారు. ఖజురహో ఆలయ సముదాయం తాలూకు చారిత్రక నేపథ్యం, భౌగోళిక స్థితిగతులు లాంటి విషయాలు మొదలుకొని, గ్రామంలో బస చేయడానికి అనువైన వసతుల సమాచారం వరకూ వివిధ విదేశీ భాషల్లోఎక్కడికక్కడ బోర్డులమీద కానవస్తాయి. ఐక్యరాజ్య సమితి రూపొందించిన 'వరల్డ్ హెరిటేజ్' పథకం ఖజురహోను రక్షిత ప్రాంతంగా ప్రకటించింది.

చారిత్రక సత్యాలు:

క్రీస్తు పూర్వం 400 నుంచి ప్రాంతాన్ని 'వత్సాజనపద్' అని వ్యవహరించేవారని, మధ్యయుగాల్లో 'జెజాకభూతి' అని పిలిచేవారని, 1335వ సంవత్సరంలో ఈ ప్రాంతాన్ని దర్శించిన మొరాకో చరిత్రకారుడు-ఇబన్ బటూటా దీన్ని 'కజారా' అని తన గ్రంథంలో పేర్కొన్నాడని అంటారు. దాదాపు చదరపు మైలు విస్తీర్ణం ఉన్న సుందర తటాకం ఒడ్డున రమణీయ శిల్ప తోరణాలతో అలరారే దేవాలయాన్ని తాను సందర్శించానని ఇబన్ బటూటా రాశాడు.

తటాక కేంద్రంలో మూడు మంటపాల్ని చూశాననీ, తాంత్రిక యోగంలో మునిగితేలే సాధకులు ఆ మంటపాల్లో కొలువుండటం గుర్తించాననీ వివరించారాయన. అంతేకాకుండా, వారి వేషభాషల్ని కూడా విపులంగా పేర్కొన్నారు.

తమ శరీరాలకన్నా పొడవైన కేశపాశాల్ని కలిగిన తాంత్రిక సాధకులు పచ్చగా మెరిసిపోయేవారని, తమ యోగ శక్తితో జటిలమైన వ్యాధుల్ని వారు నివారించేవారనీ ఇబన్ బటూటా రాశాడు. ప్రముఖ చైనా యాత్రికుడు హ్యూయన్ త్సాంగ్ రచించిన యాత్రాగ్రంథంలో ఖజురహో గురించిన వివరణాత్మక వర్ణన కానవస్తుంది. ఇక్కడి బౌద్ధ ఆరామాల్ని దర్శించినట్లు

ఆయన పేర్కొన్నారు.

మధ్యప్రదేశ్ వాయవ్య భాగంలో ఉత్తరప్రదేశ్ సరిహద్దుకు చేరువగా విస్తరించిన బుందేల్ ఖండ్ ప్రాంతం చారిత్రక అన్వేషకులకు చేతులనిండా పనికల్పిస్తుంది. గుప్తుల కాలంనాటి దేవాలయాలు అక్కడి తవ్వకాల్లో వెలుగుచూశాయి. సూర్యమందిరాలు, శత్రువులు చొరలేని కోటలు పురాతత్త్వ పరిశోధనల్లో బయటపడ్డాయి. ఆ ప్రాంతపు వారసత్వాన్ని పుణికిపుచ్చుకున్న ఖజురహో, ప్రపంచ ప్రసిద్ధ శిల్పాలకు నెలవుకావడం సముచితమని బుందేల్‌ఖండ్ చరిత్రకారులు రాశారు. ఖర్జూర వృక్షాలు గణనీయ సంఖ్యలో ఉండటంవల్ల ఆ ప్రాంతానికి 'ఖజురహో' అని పేరు స్థిరపడిందని వారన్నారు. సుమారు వెయ్యేళ్ళ కిందట ఇక్కడ ధంగరాజు నిర్మించిన విశ్వనాథ ఆలయంలోని శాసనాలు ఈ ప్రాంతాన్ని 'ఖర్జూర వాహకం' అని పేర్కొన్నాయి.

ఖజురహో కథలు:

అసలు కథలోకి వస్తే, ఖజురహోను నిర్మించిన చందేల రాజులు తాము చంద్ర వంశ సంజాతులమని ప్రకటించుకొన్నారు. మధ్య పరగణాలకు చెందిన భార, గోండు తెగల్లో చందేల వంశం తాలూకు మూలాలున్నాయన్న చరిత్రకారుల అ. ప్రాయాన్ని అలా ఉంచితే, సాక్షాత్తూ చంద్రుడే తమకు జన్మనిచ్చాడని చందేలులు వివిధ శాసనాల్లో పేర్కొన్నారు. అంతేకాదు, ఖజురహోకు చేరువలోనున్న ఓ పర్వతం మీద వెలసిన 'మణియాదేవ'ను ఈ రాజులు తమ కులదైవంగా ఆరాధించేవారు. ఆయన చంద్రాంశలో ఉద్భవించిన చంద్రాత్రేయ మహర్షి వంశానికి చెందినవాడని చందేల రాజుల విశ్వాసం.

సాంస్కృతిక రాజధాని:

చందేల వంశానికి ఆద్యుడయిన చంద్రవర్మ, మహోబాను రాజధానిగా చేసుకుని రాజ్యమేలాడని చారిత్రక ఆధారలు చెబుతాన్నాయి. ప్రసిద్ధి చెందిన కలింజర్ దుర్గాన్ని ఇతను నిర్మించాడని తెలుస్తోంది. తొమ్మిదో శతాబ్దంలో నానుకుడు అనే రాజు ఖజురహోను కేంద్రంగా చేసుకొని పాలించాడనీ, కాలక్రమంలో ఈ ప్రాంతం బుందేల్‌ఖండ్‌గా ప్రసిద్ధికెక్కిందనీ చరిత్ర వర్ణిస్తోంది.కాలక్రమంలో ఈ ప్రాంతం చందేల వంశం తన వైభవాన్ని కోల్పవడంతో బుందేల్‌ఖండ్ ప్రాంతం ప్రతిహారుల వశమయింది. వారి తరువాత రాష్ట్ర కూటులు దీన్ని కైవసం చేసుకొన్నారు. బుందేల్ ఖండ్ ఏలికలు విదేశీయుల దండయాత్రల్ని తిప్పికొట్టడానికి రాజధానిని కలింజర్‌కు మార్చినా, ఖజురహోనే సాంస్కృతిక రాజధానిగా కొనసాగించడం విశేషం.

కొత్త సొబగులు:

అందమైన పరిసరాల మధ్య, పెట్టని కోటల్లాంటి కొండలబారుల నడుమ ఎర్రని మైదానాలు, ఎత్తుపల్లాలూ ఖజురహో ప్రత్యేకతకు ప్రతీకలుగా నిలుస్తాయి. దీనికి ఉత్తరాన పన్నా ప్రాంతంలో వజ్రాల గనులు, రాజఘర్ రాజభవంతి, పాండవ, రణేశ్ జలపాతాలు, దక్షిణంలో ఒంపులు తిరిగి ప్రవహించే కెన్ నది పర్యాటకుల్ని ఆకర్షిస్తాయి. వింధ్య పర్వతాలకూ, గంగానదికీ సరిహద్దు రేఖలా నిలిచే బుందేల్ ఖండ్ ప్రాంతం పొడిపొడిగా కనిపిస్తుంది. దీని ఫాలభాగాన కుంకుమ రేఖలాంటి ఖజురహో ఎడారిలో ఒయాసిస్సులా సేదతీరుస్తుందని అనేకులు తమ యాత్రానుభవాల్లో పేర్కొన్నారు. ఒకప్పుడు సుందర తటాకాలతో, ఉద్యానాలతో అలరారిన ఖజురహో రూపురేఖలు ఇప్పుడు పూర్తిగా మారిపోయాయి. నవ్యతను సంతరించుకొన్నాయి. కోటలు, ఆలయాలు, అద్భుత శిల్పసంపద దుండగుల బారినపడి తొలి నాటి రామణీయకతను కోల్పోయినా ఆ మట్టి వాసనల్ని ప్రేమించేవారికి సముజ్జ్వల చరిత్ర సాక్షాత్కరిస్తుంది. సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయగల సమర్థ శిల్పాచార్యుల

సలలిత కళావిన్యాసం సరసవినోదినిగా నిలుస్తుంది. ఉల్లాసకరమవుతుంది.

ఎన్నో ఆటుపోట్లతో రాటుదేలిన చిహ్నాలు ఖజురహో ముఖచిత్రమ్మీద కానవస్తాయి. క్రీస్తు శకం 601లో చైనా యాత్రికుడు హ్యూయన్ త్సాంగ్ సందర్శించింది మొదలు అనేకమంది విదేశీ యాత్రికులు, హిందూ, బౌద్ధ, జైన మతాచార్యులు, సిద్ధులు, యోగులు, తాంత్రికోపాసకులు ఖజురహోలో విడిది చేసిన ఆధారాలున్నాయి. క్రీస్తుకు 200 సంవత్సరాల వెనుక సుంగ వంశపాలనలో ఖజురహో ప్రాంతం స్వర్ణయుగాన్ని చూసిందంటారు. అదేవిధంగా గుప్తుల ఏలుబడిలో ఇది కళలకు కాణాచిగా, ప్రముఖ సాంస్కృతిక కేంద్రంగా వర్ధిల్లిందనీ, చందేల రాజుల ఏలుబడిలో వెయ్యేళ్ళ తరవాతి తరాలు సైతం స్మరించుకునేలా అపురూపమైన ఆలయ సముదాయం ఇక్కడ రూపుదిద్దుకుందని చరిత్ర చెబుతోంది.

శతాధిక సంవత్సరాలపాటు గుర్తింపునకు దూరంగా, కాలసమాధిలో నిద్రించిన కళావైభవం 1838వ సంవత్సరంలో వెలుగుచూసింది. టి.ఎస్. బర్ట్ అనే ఆంగ్లేయుడి అన్వేషణా, లాష, సాహస ప్రవృత్తి ఖజురహో ఆలయ సముదాయాన్ని లోకానికి పరిచయం చేశాయనాలి. 1871-1885 సంవత్సరాల కాలంలో అలెగ్జాండర్ కనింగ్‌హామ్ నేతృత్వంలో సాగిన పురాతత్త్వ పరిశోధన ఖజురహో చారిత్రక నేపథ్యాన్ని బలమైన ఆధారాలతో ప్రపంచానికి అందించింది. స్వాతంత్ర్యానంతరం ఖజురహో ఆలయ సముదాయాన్ని పర్యటన క్షేత్రంగా తీర్చిదిద్దే ప్రయత్నాలు ఆరంభమయ్యాయి. ఐక్యరాజ్యసమితి ఈ కళాసంపద పరిరక్షణకు చొరవచూపింది. రోడ్లు వెలిశాయి. విమానాశ్రయం, మ్యూజియం, స్టార్ హోటళ్ళు లాంటి హంగులు చేకూరాయి. దేశ విదేశాలకు చెందిన యాత్రికుల్నీ, చరిత్రను అభిమానించేవారినీ, కళాపిపాసకుల్నీ రప్పించడం కోసం సకల సదుపాయాలూ సమకూరాయి. కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఖజురహో పట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధను వహించాయి.

మధ్యప్రదేశ్, ఉత్తరప్రదేశ్‌లలోని వివిధ ప్రాంతాల నుండి ఖజురహోకు లగ్జరీ బస్సుల్ని నడుపుతున్నారు. దేశంలోని ప్రముఖ నగరాల నుంచి విమాన సేవల్ని నిర్వహిస్తున్నారు.

కళాస్వాదకుల్ని ఉక్కిరి క్కిరి చేసే ఖజురహో ఆలయ సముదాయాన్ని పశ్చిమ, తూర్పు, దక్షిణ విభాగాలుగా విభజించవచ్చు. మొదటి రెండు విభాగాల్లోనూ విశేష ప్రాధాన్యాన్ని సంతరించుకున్న ఆలయాలు యాత్రికుల్ని ఆకర్షిస్తాయి. ఇవి వివిధ ధర్మాలకు చెందినవి కావటం విశేషం. శైవ, వైష్ణవ, బౌద్ధ, జైన, శాక్తేయ ధర్మాలకు చెందిన ఆలయాలు ఒకేచోట నిర్మితిమ వడం ఖజురహో ప్రత్యేకత. ఇందులో లక్ష్మణ, మాంతగేశ్వర, వరాహ ఆలయాలు వీటికి అల్లంతదూరంలో విశ్వనాథ, నంది ఆల యాలు దర్శనమిస్తాయి. పడమర దిశగా ఆరువందల అడుగులు వేస్తే చౌషట్, మహాదేవ, దేవీజగదాంబ, చిత్రగుప్త ఆలయాలు ఒకే పీఠం మీద నిర్మితమ యిన దృశ్యం గోచరిస్తుంది. నేలకు పది అడుగుల ఎత్తయిన వేదిక మీద ఈ మూడు గుళ్ళూ ముచ్చట గొలుపుతాయి. వీటికి మరికొంత దూరంలో పార్వతి, కాందరీయ, యోగిని, లాల్గున్ మహాదేవ్ ఆలయాలున్నాయి. తూర్పు విభాగంలోని ఆలయాలు ఖజురహో గ్రామానికి చేరువలో ఉన్నాయి. బ్రహ్మ, వామన, జవారి ఆలయాలు 'ఖజురహో సాగర్' ఒడ్డున కనువిందు చేస్తాయి. వీటికి సమీపంలో ఘంటై, ఆదినాథ్, పార్శ్వనాథ జైనమందిరాలు చిన్నయ ముద్రలో సాక్షాత్కరిస్తాయి. దక్షిణ విభాగంలోని దులాదేవ్, చతుర్భుజ ఆలయాలు, మరికొన్ని జైన మందిరాలు ఉన్నాయి. చతుర్భుజ ఆలయం సమీపంలోనే విమానాశ్రయం ఉంది.

మహోన్నత దృశ్యాలు:

ముప్పేటలుగా విస్తరించిన ఆలయ సముదాయంలో సమ్మోహనకర శిల్ప విన్యాసం చూపరుల్ని ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తుంది.

శిలాతోరణాలు, సాలభంజికలు, జంతు, పక్షి, పుష్ప, ఫలజాతులు, గరుడ, గంధర్వ, యక్ష, కిన్నెర మిథునాలు, వాద్య విశేషాలు, లతామంటపాలు, సమున్నత శిఖరాలను పరివేష్టించిన దృశ్యం ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తుంది. దేవీదేవతా మూర్తుల్ని మౌనంగా కీర్తిస్తుంది. జైన, బౌద్ధ ధర్మాలకు మునీశ్వరుల ప్రతిమలు సత్య, ధర్మ, శాంతి, ప్రేమలను అందిస్తూ మానవతను ప్రబోధించే దృశ్యం మనసుల్ని హత్తు కొంటుంది. ఇక్కడ మాతంగేశ్వర ఆలయంలో తప్ప వేరేచోట్ల అర్చనాదులు లేవు. ఏటా శివరాత్రికి మాతంగేశ్వరుడి గుడి వద్ద ఉత్సవం జరుగుతుంది. దూర ప్రాంతాల నుంచి తరలి వచ్చిన భక్తులు ఈ గుళ్ళోని అద్భుతమైన శివలింగాన్ని అభిషేకిస్తారు. ఆదిదంపతులైన పార్వతుల కల్యాణాన్ని కనులారా దర్శిస్తారు.

5.3. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) భారతదేశంలో సర్క్యూట్ ఢిల్లీ, ఆగ్రా మరియు జైపూర్‌లను గూర్చి తెలుపండి?

2) సాంచీ మరియు ఖజురహో గురించి వివరించండి?

5.4. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Krishnadeva, Temples of North India.

2) Rajendra Prasad. B., Arts of South India.

3) ASI relevant Guidebooks for Monuments.

4) Anurag Mathur-Tourist Places of India

5) Sudesh Lahari India: Tourism Destination for all season.

- డా॥ రమీ బేగం షేక్

పాఠం - 6

దక్షిణ భారతదేశ సర్క్యూట్‌ల యొక్క ముఖ్యమైన వారసత్వం

6.0. పాఠ్యభాగ లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు దక్షిణ భారతదేశ సర్క్యూట్‌ల గురించి తెలుసుకోగలరు.

- బెలూర్, హలెబీడు, హంపిల గురించి
- మహాబలేశ్వరం, కాంచీపురం, తంజావూరుల గురించి

విషయ క్రమం:

- **6.1. బేలూర్-హాళేబీడు-హంపి**
- **6.2. మహాబలిపురం-కాంచీపురం-తంజావూరు**
- **6.3. నమూనా ప్రశ్నలు**
- **6.4. ఆధార గ్రంథాలు**

6.1. బేలూర్-హాళేబీడు-హంపి:

6.1.1. బేలూరు:

దక్షిణ బెనారస్‌గా పేరు గాంచిన బేలూరు, శిల్ప కళకు ప్రసిద్ధి చెందింది. ఈ స్థలం యగచి నది తీరంలో ఉంది. పూర్వం ఇది హెుయ్యళ రాజుల రాజధానిగా ఉండినది. జైన మరియు వైష్ణవ సంస్కృతికి ప్రతీకమైన ఈ పురాతన నగరమును వేలాపురి అని కూడ పిలువబడునదిగా తెలుస్తున్నది.

బేలూరు నందు చన్నకేశవ స్వామి దేవస్థానము మరియు దేవస్థాన ప్రాంగణము ముఖ్య ఆకర్షణ. శిల్ప కళకు నిదర్శనముగా ఉన్న ఈ దేవస్థాన ఆవరణంలో ఉన్న శిలాఫలకాలు, స్థంభాలు మరియు దేవాలయ గోపురము నయన మనోహరము.

చాళుక్యుల సామంతులుగా ఉన్న హొయ్సళలు, వారి పతనానంతరం సుమారు మూడు శతాబ్దాల దీర్ఘకాలము కర్ణాటకలోని చాలా భాగాన్ని తమ ఆదీనంలో ఉంచుకొని పరిపాలించారు. వారి కాలంలో సుభద్ర ప్రభుత్వ వ్యవస్థను స్థాపించి, కళ మరియు వాస్తుశిల్ప కళలో క్రొత్త అధ్యాయాన్ని ప్రారంభించారు. వారు నిర్మించిన శతాధిక దేవాలయాలు కర్ణాటక రాష్ట్రం లోనే కాక భారతదేశంలోనే ఉత్తమ శిల్పకళకు నిదర్శనముగా నిలిచాయి.

రవాణా సౌకర్యము:

విమానము సౌకర్యం: సమీప విమానాశ్రయము-మంగళూరు (150 కి.మీ.)

రైలు సౌకర్యం: సమీప రైల్వేస్టేషన్-హాసన (34 కి.మీ.)

బస్సు సౌకర్యం: కర్ణాటకలోని ముఖ్య పట్టణముల నుండి బస్సు సౌకర్యం కలదు. నిరంతర బస్సు సర్వీసు బేలురు నుండి హాసన, హాళేబీడు, అరసీకెరె, ధర్మస్థళ, బెంగళూరు, బెళగాం, చిక్‌మగళూరు, మదికెరె, మంగళూరు, మైసూరు, శిమోగ &

శ్రవణ బెళగొళ.

హొయ్సళలు:

హొయ్సళలు జైన మతానికి చెందినవారు. ఇక్కడికి సుమారు 18 మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న మూడిగెరె తాలుకాలోని అంగడి అనే గ్రామము 'సళ' నుని జన్మ స్థలము. ఇక్కడే తన గురువైన జైనముని సుదత్తుని ఆదేశాను సారము 'సళ ఒక్కడే పులిని చంపాడని ప్రతీతి. ఇలా పులిని చంపి పరాక్రమవంతుడైన 'సళ' తరువాత గురువు సుదత్తుని మరియు వాసంతికా దేవిల కృపాకటాక్షాలతో ఒక చిన్న రాజ్యాన్ని స్థాపించాడని ఇక్కడి శాసనాలు చెబుతున్నాయి.

'సళ' నుని 4వ తరమువాడు విష్ణువర్ధనుడు, ఇతని తండ్రి వినయాదిత్యుని కాలంలోనె బేలురు రాజధానిగా ఉండినది. వీరు మొదట చాళుక్యులకు సామంతులుగా ఉన్నారు, విష్ణువర్ధనుని కాలంలోనే స్వతంత్రులైనారు. బాగా కీర్తిగడించిన ఈ పెద్ద రాజ్యము 13వ శత్ధా మధ్యకాలంలో హీనస్థితికి వచ్చి తరువాత విజయనగర రాజుల సొంతమైంది. విజయనగరం పూర్తిగా నాశనము అయిన తరువాత అరవీడు వంశస్థుడైన ఏడవ శ్రీరంగరాజు కాలంలో సుమారు 70 సంవత్సరాలు ఉండినది. ఆ సమయంలో జీర్ణోద్దార పనులు, శ్రీరాముని దేవస్థానము, అమ్మవారి దేవస్థానము, విజయనగర మంటపం ఇవొక్కటే కాక ఒక పెద్దదైన రథము కూడా నిర్మంచబడింది.

సుమారు 12వ శతాబ్ధంలో విదేశీయులు చాలా బంగారాన్ని దోచుకొని పోయారని, ఆ కాలంలో విజయనగరానికి బయలుదేరి దారి తప్పి ఇక్కడకు వచ్చిన పర్షియా దేశపు రాయబారి అబ్దుల్ రాజాక్ వ్రాసుకున్న డైరీ ద్వారా తెలుస్తున్నది. దాని తరువాత దొంగల భయముతో పెద్ద దేవస్థానానికి జాలి కిటికీలను విష్ణువర్ధనుని మనవడి కాలంలో తయారు చేయబడ్డాయి. అంతేకాకుండా మహాద్వారముపైన గోపురము మొదటి అంతస్తు కూడ బహమనీ రాజ్యమైన కల్బుర్గి, గంగాసలార్, షంశుద్దీన్ షా అను వారి ద్వారా నాశనము చేయబడింది. విజయనగర కృష్ణదేవరాయుని ముత్తాత హరిహర మహరాజుని దండనాధుడైన సాలువ గుండ అను అతడు 13 వ శతాబ్ధంలో వాటికి ఒక రూపు ఇచ్చి సరిచేయించాడు.

వెంకటాద్రినాయకుని కాలంలోను హైదరాలి పరిపాలనలోను దేవునికి మరియు దేవస్థాన పునరుద్ధరణ పనులు జరిగిన నిదర్శనాలు ఉన్నాయి. పెద్ద కృష్ణరాజ వడేయార్ కాలంలోను కావలసినంత సహాయ సహకారాలు లభించాయి. నాల్మడి కృష్ణరాజ వడెయార్ బహద్దూర్ వారి పరిపాలనా కాలంలో దివాన్‌గా ఉన్న సర్ మీర్జా ఇస్మాయిల్ సలహా మేరకు ఆయన భక్తి విశ్వాసాలతో లక్షలాది రూపాయలు ఖర్చు పెట్టి జీర్ణోద్ధార పనులు జరిపించారు.

తదనంతరం ఇప్పటి విశాల మైసూరు రాజ్యానికి మరియు కర్ణాటక రాష్ట్రమునకు రాజ్యపాల్‌గా ఉన్న శ్రీ జయచామరాజ్ వడయార్ వారు తమ పరిపాలనా కాలంలో 1940 సంవత్సరంలో బేలూరు దేవస్థాన హొయ్సకుల సంక్షిప్త చరిత్రను తెలియ చెప్పే శాసనాన్ని మరియు తన పెద్దనాన్న అయిన శ్రీనాల్మడి కృష్ణరాజ వడెయార్ బహద్దూర్ మరియు విష్ణువర్ధనుని పంచలోహ విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించి భక్తితో దేవునికి విలువైన వస్త్ర ఆభరణాలను సమర్పించి వైభవంగా ఉత్సవాలను జరిపించారు.

హొయ్సళరాజు విష్ణువర్ధనుడు సకల వేదశాస్త్ర పారంగతుడు అయినందున ఆయనకు భరతాచార్య అనే రుదు ఉండినది. ఆయిన పట్టపురాణి అయిన శాంతలాదేవి కూడ భరతనాట్యంలో ప్రావీణ్యురాలు. దేవుని విగ్రహ ప్రతిష్టానంతరం మహారాజు కోరిక మీద శంతలాదేవి దేవుని సన్నిధిలో భరతనాట్యం చేసినది, దీనికి సభికులు తమ సంతోషాన్ని వ్యక్తపరిచారు, వారి విజ్ఞాపన మేరకు మహారాజు శంతలా దేవికి 'నాట్య సరస్వతి' 'సకల సమయ రక్షామణి' మరియు 'సంగీత చారిత్ర

విశారద' అనే రుదులు ఇచ్చి శాంతి గ్రామాన్ని బహుమానంగా ఇచ్చారు.

హొయ్సళుల కాలంలో నిర్మించిన సుమారు వందకు పైగా దేవాలయాలు విష్ణువర్ధనుని కాలంలో ప్రారంభించబడ్డాయి. హొయ్సళుల కాలంలోని అమరశిల్పులైన అమరశిల్పి జకణాచారి, బళిగావెయ దాసోజ, వారి పుత్రుడు జావణ, చిక్కహంస, గదగ నాగోజ మొదలైనవారి పాత్ర అమోఘము.

హొయ్సళులు రూపకల్పన చేసిన వాస్తుశిల్ప వైఖరిని హొయ్సళ శైలి లేదా వేసర శైలి అని పిలుస్తారు. దీనిలో ద్రావిడ మరియు నాగరశైలి మిళితమైఉంది.

విష్ణువర్ధన కాలంలో నిర్మించిన బేలూరు చన్నకేశవ మరియు కప్పె చెన్నగరాయ, తలకాడలోని కీర్తి నారాయణ, తొండూరులోని వీరనారాయణ, మేలుకోటెలోని చలువనారాయణ, దొడ్డగద్దవళ్ళిలోని లక్ష్మీ దేవాలయం, హుళియారులోని మల్లికార్జున మరియు రంగనాథ దేవాలయం, హళేబీడులోని పార్శ్వనాథ బసది, శ్రవణబెళగొళలోని జననాథ బసది, సిద్దేశ్వర దేవాలయాలు మొదలైనవి ఉన్నాయి.

చన్నకేశవ స్వామి దేవస్థానము:

చన్నకేశవ స్వామి దేవాలయాన్ని క్రీ.శ. 1117 వ సంవత్సరంలో నిర్మించబడింది. దీనిని హొయ్సళ రాజు విష్ణువర్ధనుడు నిర్మించెను. చన్నకేశవ స్వామి అని పిలువబడుతున్న ఈ దేవున్ని విజయనారాయణ అని పిలుస్తారు. విష్ణువర్ధన రాజు తన దిగ్విజయానికి స్మారకంగా ఈ 'విజయ నారాయణ' దేవున్ని ప్రతిష్ఠించారు. దీనిని పూర్తిచేయటానికి 103 సంవత్సరాలు పట్టింది.

హొయ్సకుల శిల్పకళ క్రొత్త విధానాన్ని కూడుకున్నది. కర్ణాటక ద్రావిడుల మాదిరిగా ఉన్నదని చరిత్రకారుల అభిమతం.

క్రీ.శ. 12 నుండి 18వ శతాబ్దం మధ్యలో దేవస్థానం జీర్ణోద్ధారణ మరియు అ.వృద్ధి పనులు చేపట్టబడ్డాయి.

ఈ దేవాలయ బయటి భాగంలో ఉన్న చిన్న గుడిలో షట్కోణంలో సుదర్శన విగ్రహం ఉన్నది. ఈ దేవస్థానంలో రెండు గర్భగుళ్ళు ఉన్నాయి.

ఈ దేవస్థానం గర్భగుడిలో ఉన్న దేవుడు పెద్ద దేవస్థానంలోని విజయనారాయణ దేవుని కంటే చాలా సౌందర్యవంతమైన ముఖము, నాసిక, ఆభరణాలతో వెలుగొందుతున్నాడు. ఈ గుడిలో పుస్తక ధారిణి అయిన సరస్వతి దేవి, విష్ణువు, లక్ష్మీ, ఈ పీఠమీద ఏనుగు, మహిషాసుర మర్దినిగా పిలువబడే మహాలక్ష్మీ విగ్రహాలు చాలా సౌంధర్యవంతంగా ఉన్నాయి.

ఈ దేవాలయంలో 'వీరనారాయణ' గా పిలువబడే శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ స్వామిని ప్రతిష్ఠించారు. ఈ విగ్రహ ప్రతిష్ఠ పనులు శ్రీ రామానుజాచార్యులు పంపించిన ఆయన ముఖ్య శిష్యుడైన దాశరధి మొదలియార్ వారి ఆధ్వర్యంలో పంచరాత్రాగమ రీతిలో పూజాపునస్కారాలతో వైభవంగా జరుపబడింది.

ఈ దేవాలయ ముఖద్వారం పైన ఎత్తైన గోపురం కట్టబడి ఉన్నది. గోడకు క్రింది భాగాన బలిష్ఠతకు మరియు భద్రతకు సంకేతమైన ఏనుగుల వరుస, దాని పైన ధైర్యం–శౌర్యం–సహాసానికి సంకేతమైన సింహాల వరుస, దాని పైన రామాయణ, మహాభారతంలోని దృశ్యాల వరుస, మధ్యలో హంసలు, వివిధ భంగిమలలో ఉన్న చిన్న చిన్న విగ్రహాలు ముఖ్యమైనవి. ప్రక్క గూళ్ళలలో పెట్టిన మహిషాసురమర్దిని, స్థంభాల మధ్య స్త్రీ విగ్రహాలు చాలా ఆకర్షణీయంగా ఉన్నాయి.

ఈ విధంగా గోడ క్రింది భాగం నుండి పైవరకు చెక్కబడి ఉన్నాయి.

లక్షణ పీఠ మీద 9 అడుగుల విజయనారాయణ, 7 అడుగుల శ్రీ చన్నకేశవ స్వామి, 5 అడుగుల లక్ష్మీనారాయణ స్వామి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించారు. ఈ ముగ్గురి కేశవమూర్తుల విగ్రహ పైభాగాన ప్రభావళిల మీద దశావతారం, అష్ట దిక్పాలకులను చిత్రించారు. ఈ గర్భగుడిలో ఉన్న జయవిజయ ద్వారపాలక విగ్రహాలు చాలా నేర్పరి తనంతో సుందరంగా చెక్కబడ్డాయి.

దీనికి దక్షిణ దిక్కులో మధ్యలో రాజ దర్బారు, నైఋతిలో రాజు, రాణి మరియు సేవకులు, ఈశాన్యంలో ధనుకాసుర భంజన, పూతనావధ, శకటాసుర భంజన, కుబ్జా, తుంబుర, పైన పట్టీలమీద పడమరదిక్కులో స్థంబాల మధ్యలో నటరాజ నృత్యశైలి, తాండవ గణపతి, నాట్యగత్తెలు, వాద్యకారులు, పాటపాడువారు మరియు నైఋతి మూలలో భస్మాసుర మోహిని ఈశ్వరుని వాద్యకారులు, ధృతరాష్ట్రుడు, భీముడు, ద్రౌపది, శల్యుడు, ధర్మరాజు, అర్జునుడు, భగదత్తుని ఏనుగు భీమున్ని పట్టుకోవడం, భీముడు దాని నుండి తప్పించుకొని చంపడం. భీష్మాచార్యులు అంపశయ్య మీద పడుకొని ఉండడం, ఉగ్రసేన పట్టా ్షేకం, దీని పైభాగాన యక్షులు, అప్సరసలు, కేశవాది మూర్తులు ఉన్నాయి. ఇదే విధంగా జైన యాత్రాస్థలమైన అబూపర్వతం మీద దిలేశ్వర్ దేవాలయంలో ఉన్నాయి.

ఈ భువనేశ్వరి మధ్యలో ఉన్న విగ్రహం సుమారు మూడున్నర అడుగులు పొడవు ఉండి లోపల ప్రతియొక్క అంతస్తులో బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులను చేసి క్రింద నరసింహస్వామిని చెక్కారు. ఈ భువేశ్వరి దక్షిణ దిక్కు మరియు పశ్చిమ దిక్కును చెక్కుటకు తుమకూరు జిల్లా తురువకెరె నుంచి తీసుకొని వచ్చారని వ్రాయబడింది.

మధ్యలో లక్ష్మీనారాయణ విగ్రహం దాని చుట్టూ అష్ట దిక్పాలకులు దాని తరువాత ఒక్కొక్క వరుసకు నాలుగు దిక్కులలో కేశవుని వివిధ మూర్తులు, వైకుంఠంలో శ్రీమహావిష్ణువును దేవతలు రామావతారం కోసం ప్రార్థిస్తున్న దృశ్యం ఉన్నాయి. సీలింగులో ధ్రువ వరహామూర్తి భూమిని ఎత్తుతున్న దృశ్యం, హరి-హరులు ఉన్నారు. ఈ దేవాలయం విజయనగర రాజుల కాలంలో జీర్ణోద్ధరగావింపబడింది.

శిలాఫలకాలు మరియు శిల్పాలు:

ముఖ్య దేవస్థానం బయట ప్రదక్షిణచేయటం కోసం బయలుదేరితే సైన కిటికిజాలిలో పరివార సమేతుడైన విష్ణువర్ధనుని దర్బారు మరియు స్థంభాలపైన సుమారు 38 మదనికలు లేదా శిలాఫలకాలు కనబడుతాయి.

దర్పణ సుందరి: ఎడమ చేతితో అద్దాన్ని పట్టుకొని కుడి చేతితో కుంకుమను నుదుటిన పెట్టుకొంటూ తన సుందరమైన ముఖమును చూచుకొంటున్నది.

శుకభాషిణి: కుడిచేతి పైన ఒక చిలుకను కూర్చోపెట్టుకొని దానికి ఎదో సందేశాన్ని తెలియబరుస్తున్నది.

వసంత నృత్యం: ఎడమ చేతిలో పిచికారి పట్టుకొని హోలీ ఆట ఆడటానికి సిద్దముగా ఉంది. చెలికత్తెలు పిచికారీలో రంగులను నింపుతున్నారు.

తుంటరి కోతి: ఒక కోతి ఆమె చీర చెంగును లాగుతున్నది. ఆమె కోపంతో కోతిని కొట్టుటకు ఒక తీగను ఎత్తి పట్టుకొని ఉంది. ఆమె ముఖంలో కోప భావాన్ని చాలా చక్కగా చిత్రించారు.

విరాయోచిత: ఈమే సమీప చెట్టు మీద కూర్చొని ఉన్న పక్షిని వేటాడటానికి విల్లంబులను చేత పట్టుకొని తన సఖులతో నిలబడి ఉంది.

తాండవేశ్వరి: ఈకే డోలు వాయిస్తూ నిలబడింది, డోలుకు క్రొత్త దారాన్ని కట్టినట్టుంది. తాళానికి తగినట్లుగా నాట్యంచేస్తున్నది.
కేశ శృంగారం: స్నానాంతరం కురులను ఆరబెట్టుకుంటున్నతీరు, చెలికత్తెలు పూలు మరియు వస్త్రాలను పట్టుకొని ఉన్న దృశ్యం. త్రిభంగి నృత్యం : దేహాన్ని త్రికోణాకారంలో ఉన్నట్లు వంచి నర్తిస్తున్నది. నృత్య శాస్త్రంలో అసాధ్యమైన ఈ నాట్యాన్ని త్రిభంగి నృత్యం అంటారు.

డోలు నృత్యం: ఎడమ చేతిలో డోలు కుడి చేతితో దానిని వాయిస్తున్న భంగిమలో చెక్కబడి ఉంది.

మరళధర: వేణువుతో వేణుగానం ఆలపిస్తున్నది. ఆమె చెలికత్తెలు ఎడమవైపు కూర్చొని పాటను ఆలపిస్తున్నారు.

గాన మంజరి: దేవున్ని తన మధురమైన గానంతో స్తుతిస్తున్నది.

రుద్రవీణ: ఈ మదనిక ఎడమ చేతిలో వీణను పట్టుకొని కుడి చేతితో తీగను మీటు తున్నది. వీణ తీగతో పాటు చాలా సూక్ష్మంగా చిత్రించబడింది. దీనిని రుద్రవీణ అని పిలుస్తారు. ఇది ఒక దేవవాద్యాలలో సర్వశ్రేష్ఠ వాద్యం.

ఫిడేలు: ఈమే ఫిడేలు వాద్యకారిణి, ఫిడేలును తన ఎడమ చేతితో పట్టుకొని ఉంది.

ఉంగరాల జుట్టు సుందరి: ఈమే కూడా అద్దంలో చూచుకొంటూ కుడి చేతితో ముంగురులను సరి చేసుకుంటున్నది.

రసిక శఖరి : ఈ మదనిక దేవుని పూజ కోసం సంగ్రహిస్తున్నది. కుడి చేతితో ఒక పుష్పాన్ని త్రుంచుతున్నది. ఎడమ చేతిలోని పూల బుట్ట ఈ మధ్యనే విరిగిపోయింది.

వీర వేటగత్తె: ఆమే వేటగత్తె వేషాన్ని ధరించి ఉన్నది. తన విల్లంబులతో కొమ్మపై కూర్చున్న పక్షికి గురి పెట్టింది.

పురుష వేశం: ఇది ఒక పురుష వేశధారి అయిన ఒక స్త్రీ రూపం. గడ్డాలు, మీసాలు వ్రేలాడుతున్నాయి మరియు డోలు వాయిస్తున్న రూపం.

సన్యాసిని: ఆమే సన్యాసిని వేషంలో ఉంది, చేతిలో ఒక దండం ఉంది.

19వ శిలా ఫలకాన్ని చూచుటకు ముందు ఈ కళాఖండాలను చూడవలయును:

శివ-జలంధర: శివుడు త్రిశూలాన్ని పట్టుకొని రాక్షసున్ని తన కాలిక్రింద త్రొక్కుతున్న దృశ్యం.

పూతన: ఆమే చేతిలో రకరకాలైన ఆయుధాలను పట్టుకొని ఉంది. పామును తన చుట్టూ చుట్టుకొని ఉంది.

మహాబలి మరియు వామన: శ్రీమహా విష్ణువు 5వ అవతారమైన వామనా అవతారంతో మూడు అడుగుల భుమిని మహాబలి చక్రవర్తినుంచి తీసుకొంటున్న దృశ్యం. దీనితో పాటు శుక్రాచార్యులను కూడా చూడవచ్చు.

రావణుడు కైలాస పర్వతాన్ని ఎత్తుతున్న దృశ్యం: పది తలల దానవ రాజు రావణుడు కైలాస పర్వతాన్ని ఎత్తుతున్న దృశ్యం. శివపార్వతులు పర్వతంపైన కూర్చుని ఉన్నారు.

చాముండి దేవి: చాముండి దేవి మహిషాసురుణ్ణి చంపుతున్న దృశ్యం.

బ్రహ్మ: శిల్పి తన శిల్ప చాతుర్యానంత ఈ శిల్పాన్ని చెక్కడంలో చూపించాడు. ఇది చాలా సృజనాత్మకంగా ఉంది.

సూర్య భగవానుడు: సూర్య భగవానుడు ఏడు గుర్రాల రథముపై ఉన్న దృశ్యం.

ఆధునిక మహిళ: ఆధునిక వస్త్రాలను ధరించి, తల వెంటుకలను రిబ్బనుతో అలంకరించుకొని ఉన్నది.

అర్జునుడు బాణాన్ని కొడుతున్న దృశ్యం: అర్జునుడు ఒక చేప ఆకారాన్ని నూనె పళ్ళెంలోంచి చూస్తూ బాణంతో కొడుతున్న దృశ్యం.

19వ శిల్పం ప్రారంభం:

నాట్య నిపుణి: చేతిలో తాళాన్ని పట్టుకొని ఆడుతున్నది. ఎడమ చెయ్యి తలపైకి వచ్చింది. ఎడమ కాలును కొద్దిగా లేపింది. సఖులు వాద్యగానం చేస్తున్నారు.

సంగీత లోలి: ఈమే తాళానికి తగినట్లుగా నోరు తెరుచుకొని ఆడుతున్నది. ఆమె చెలులు వాద్య గానం చేస్తున్నారు.

నాట్య సుందరి: ఆమే అత్యంత ఉత్సాహంతో నృత్యం చేస్తున్నది. ఆమే సఖులు సంగీత వాద్యాలను వాయిస్తున్నారు.

రాగయోగిని: ఋషి పత్నులలాగ తల వెంటుకలను ముడివేసుకొని ఉంది. దేహం ఒక నృత్య భంగిమ కనిపిస్తున్నది. ఈ నృత్యాన్ని రేణుకా నృత్యం అని పిలుస్తారు.

ఉత్తమ వేటగత్తె: వేటను పూర్తిచేసుకొని వెనుదిరుగుతున్నది, ఎడమవైపు ఆమె సఖులు వేటాడిన జింకలను వాహనుకొనని వస్తున్నారు.

సుందర నృత్యం: ఆమె నృత్యాన్ని అభ్యసిస్తున్నది. ఆమె నఖులు వాద్యాలు వాయిస్తు ఆమెకు సహాయం చేస్తున్నారు.

మోహినీ భస్మాసుర: ఇక్కడ విష్ణువు మోహిని రూపం ధరించిన కథను నృత్య రోపంలో చాలా సుందరంగా చిత్రించారు.

సుందరి మరియు తేలు: ఆమె స్నానంచేయడం ముగించి వస్త్రాలను ధరించినపుడు, చీరలో తేలు ఉన్నదని తెలిసి బెదిరి చీరను విదుల్చుతున్న దృశ్యం. తేలు క్రింద పడిఉన్న దృశ్యం చూడవచ్చును.

హావ సుందరి: తన శిష్యురాలికి నృత్య పాఠాలను నేర్పిస్తున్నది. గురువు లేనిదే ఏ విద్య అయినను నేర్చుకోవడం సాధ్యం కాదని దీని నీతి. దీనిని చెక్కిన శిల్పి చావణ.

శకున శారద: చేతిలో తాళ పత్రాలను పట్టుకొని ఉంది. కుడి చెయ్యి ఎత్తి ఎవరి తోనో మాట్లాడుతున్నది.

విశ్రాంతి తీసుకుంటున్న సుందరి: ఈమే మృష్టాన్న భోజనానంతరం విశ్రాంతి తీసుకొనుటకు తయారు చేస్తున్న దృశ్యం.

నాగవీణ: చేతిలో ఉన్న వీణకు ఒక చివర పాము పడగలాగ ఉన్నది. వీణను వాయిను గానంలో నిమగ్నమై ఉంది.

భూషణ ప్రియ: ఈ మదనిక కూడా సర్వాలంకారణ చేసుకొని, తన సౌందర్యాన్ని అద్దంలో చూచుకొని మురిసిపోతున్నది.

భవిష్యత్తు యువతి: తన ఎడమ చేతిలో ఒక చిన్నదైన డోలును పట్టుకొని ప్రపంచం యొక్క భవిష్యత్తును చెబుతున్నది.

గాలి పటం నృత్యం: ఈమే గాలి పటంలాగా నృత్యం చేస్తున్నది. తన రెండు చేతులను తడుతున్న రీతిలో ఉంచి నృత్యం చేస్తున్నది.

సుందరమైన కేశాలు: తన సుందరమైన తల వెంట్రుకలను కట్టుకొని ఉంది. ఆధునిక రీతిలో పొనిటైల్ లాగ ఉంది.

సర్వాలంకృత సుందరి: ఈమె మంచి వస్త్రాలను మరియు అభరణాలను ధరించి నృత్యానికి సిద్ధంగా ఉంది.

డోలు యువతి: బుడబుక్కల వాద్యమైన డోలును వాయిస్తూ వస్తున్నది. ఈమెకు గడ్డం మీసం ఉండి ఆడ మరియు మగ రూపంలో కనిపిస్తుంది. ఈమే ఎడమ చేతిలో డోలు ఉంది.

అభిమాని: ఆ శిల్పాకృతి పేరు అ. మాని. ఆమె సౌందర్యాన్ని చూచుకొని గర్వపడుతున్నట్లు కనబడుతున్నది.

నాట్యగత్తె: ఈమె తన సఖులు వాయిస్తున్న సంగీతానికి నాట్యం చేస్తున్నది.

ఈ మదనికలను చూచిన తరువాతలోనికి ప్రవేశించిన మరియొక నాలుగు మదనికలను చూడవచ్చును.

సుందరి మరియు చిలుక: ఈ సుందరి కుడిచేతిలో గాజులను పట్టుకొని ఉంది. ఎడమ చేతిపై కూర్చున్న చిలుకతో మాట్లాడుతున్నది. ఈమె కుడిచేతిలో ధరించిన గాజులను పైకి క్రిందికి జరుపవచ్చును.

శాంతలాదేవి: రాణి శాంతలా దేవి నృత్యం చేస్తున్నది. ఆమె తలపై పెట్టుకొన్న పాపిట బొట్టు చాలా చక్కగా చెక్కబడింది.

గంధర్వ నృత్యం: ఈ మదనిక రెండు చేతుల నిండా గాజులను ధరించి ఉంది. ఇవి పైకి క్రిందికి కదులుతున్నట్లు కనబడుతుంది.

కేశ శృంగార: ఈ సుందరి స్నానం చేసిన తరువాత తడిచిన తన తల వెంట్రుకలను పిండుకొంటుంది. వెంట్రుకల చివరిభాగాన నీటి బిందువులు నిలబడి ఉన్నాయి.

అనేక సంవత్సరాల క్రితం ఈ శైలిలో చెక్కబడిన అద్భుతమైన ఈ అపూర్వ కళాకృతులను కన్నుల నిండుగా చూడవచ్చును.

దేవాలయం లోపలి భాగం:

పడమర ద్వారం నుంచి ప్రవేశించినంతనే, రతి మన్మధుల శిల్పాకృతులను చూడవచ్చును. ఇలాంటి శిల్పాకృతులను హొయ్సకుల దేవాలయాలలో విరివిగా ఉన్నాయి. లోపలి భాగంలో అలంకృతమైన 48 స్థంభాలలో నరసింహ స్థంభం చెప్పుకోతగ్గది. మధ్యలోని నాలుగు స్థంభాలుచూడటానికి ఒకే విధంగా కనబడినా, వాటిపైన వేరు వేరు శిలాకృతులను చెక్కారు, మరియు దేవస్థానం పైకప్పు లోపలి భాగాన చాలా అద్భుతమైన శిల్పాలను చెక్కారు.

గర్భ గుడి:

చన్నకేశవ స్వామి ఆలయం లోనికి ప్రవేశించినంతనే ద్వారం దగ్గర హొయ్సళ సామ్రాజ్య చిహ్నమైన 'సళ' సింహాన్ని చంపుతున్న లాంచన దృశ్యాన్ని చూడవచ్చు. ఈ గుర్తును హొయ్సకులు నిర్మించిన అనేక దేవాలయాలలో చూడవచ్చును.

గర్భ గుడి ద్వారానికి ముందు 'అజయ' మరియు 'విజయ' అను ద్వారపాలకులు నిలబడి ఉన్నారు. నక్షత్రాకృతిలో ఉన్న గర్భ గృహలోని స్థంభాలను రాయి, ఇటుక మరియు చెక్కపై బంగారం మరియు తామ్ర రేకుల తగరంతో తాపడం చేసారు. ఈ సుందర కేశవ విగ్రహాన్ని 'విజయా నారాయణ' అని పిలుస్తారు. సుమారు 6 అడుగుల ఎత్తు, నాలుగు చేతులు ఉన్న విష్ణుమూర్తి అవతారమైన ఈ కేశవ విగ్రహాన్ని క్రీ.శ. 1117వ సంవత్సరంలో ప్రతిష్ఠించారు. నాలుగు చేతులలో క్రమంగా శంఖు, చక్రం, గధ మరియు పద్మము ఉన్నాయి.

మహావిష్ణువుని 24 అవతారాలలో ఒకటైన మోహినీ అవతారంలో పట్టుచీర మరియు ముక్కు పుడుక, పూలను పెట్టుకున్న రూపంలో శ్రీ చన్నకేశవ స్వామి అలంకరించుకొని కొలువుతీరి ఉన్నాడు. ఆ విగ్రహం చుట్టూ విష్ణువు అన్ని అవతారాలను సుందరమైన శిల్పాలలో చూడవచ్చు.

చన్నకేశవ స్వామికి ఇరు ప్రక్కల చిన్న ప్రమాణంలో ప్రియ సతులైన శ్రీదేవి, భూదేవి ప్రతిమలను స్థాపించారు.

చన్నకేశవ స్వామి:

స్థల పురాణం సంభందించినంత వరకు ఈ మూర్తి చతుర్యుగంలో బ్రహ్మదేవుని చేత పూజింపబడి, తరువాత ఇంద్రద్యుమ్న మహారాజు ద్వార కూడా పూజింపబడి యుగాంత సమయంలో బేలూరులకు సమీపంలో ఉన్న చంద్రగిరి (ఇప్పటి బాబా బుడన్ గిరి) పర్వతంలో భూస్థాపితం అయ్యింది. దేవాలయ నిర్మాణాంతరం విష్ణువర్ధన మహారాజుకు మరియు శ్రీ రామానుజాచార్యులకు ఏకకాలంలో వారికి స్వప్నంలో కనబడింది. విష్ణువర్ధనుడు ఈ విషయాన్ని రామానుజాచార్యులకు విన్నవించుకున్నాడు. ఆయన తన ముఖ్య శిష్యుడు, సహోదరుడైన శ్రీ దాశరథి మొదలియాండన్‌ను మరియు కొంతమంది ఋషులను రాజుతోపాటు పంపించాడు. వారు ఆ స్థలానికి వెళ్ళి నిర్ధిష్ట స్థలాన్ని వెతికి పట్టుకొని శోధించి ఈ సుందర మూర్తిని దొరక పుచ్చుకొని దానిని ఇక్కడకు తెచ్చి ప్రతిష్ఠించారు. పూజాదులు చేస్తూ అగ్రహారాలను కట్టించి, త్రిమత్స బ్రాహ్మణులకు నవాస సౌకర్యాలను కల్పించారని స్థల ఇతిహాసము ద్వారా తెలుస్తున్నది. అలాగే అమ్మ వారిని కూడా తీసుకొని వచ్చే ప్రయత్నం చేసినందున ఆమెకు కోపం వచ్చి అక్కడే వెలసిందని చెబుతారు.

సౌమ్యముఖ దేవస్థానం:

ఈ దేవస్థానం చన్నకేశవ దేవస్థానానికి నైఋతి భాగంలో ఉంది.

కప్పె చిన్నగరాయ దేవస్థానం:

ఈ దేవస్థానం చన్నకేశవ దేవస్థానానికి దక్షిణ భాగంలో ఉన్నది. చాలా ఆకర్షణీయంగా కనబడుతున్న ఈ విగ్రహాన్ని విష్ణువర్ధన మహారాజు పట్టపురాణి అయిన శాంతలాదేవి ప్రతిష్ఠించారు. ఈ దేవస్థానంలో గణపతి, సరస్వతి, లక్ష్మీనారాయణ, చాముండేశ్వరి మరియు వేణుగోపాల స్వామి విగ్రహాలు ఉన్నాయి.

ఈ దేవస్థానానికి ఆ పేరు రావటానికి ఒక చిన్న కథ చెప్పబడుతుంది. అమర శిల్పి జకణాచారి తన స్వగ్రామమైన కైదాళ ను వదిలి దేశ పర్యటన చేస్తూ బేలూరుకు చేరుకొని దేవస్థాన నిర్మాణ కార్యంలో నిమగ్నుడై ఉంటాడు. అతని కుమారుడైన డంకణాచారి తన తండ్రిని చూడకుండా పెద్దవాడై అతను కూడ తండ్రి లాగానే మంచి శిల్పి అని పేరు తెచ్చుకొని బేలూరుకు చేరుకుంటాడు. అయితే తన తండ్రి ఒక శిల్పి అని ఇతనికి తెలియదు. జకణాచారి ఈ దేవుని విగ్రహాన్ని చెక్కుతున్న సందర్భంలో, డంకణాచారి ఈ విగ్రహంలో చిన్న లోపం ఉన్నదని కనుగొని చూపిస్తాడు. కాని జకణాచారి దీనిలో లోపం లేదు అని వాదిస్తాడు మరియు లోపం ఉంటే తన చేతిని కత్తిరించుకుంటానని శపథం చేస్తాడు.

అర్చకులు దీనిని పరిక్షించుటకు నిర్ణయించుకుంటారు. విగ్రహానికి చుట్టూ గంధాన్ని పూసి ఎండబెడతారు, చివరకు గంధం అంతా ఎండిపోయి లోపం ఉన్న చోట మాత్రం ఎండదు, అక్కడ పగులగొట్టగా జీవం ఉన్న కప్ప ఉండటం కనిపిస్తుంది. దీని వలన ఈ దేవస్థానానికి 'కప్పె చిన్నగరాయ' అని పేరు వచ్చింది. జకణాచారి తన కుడిచేతిని కత్తిరించుకుంటాడు. ఆ యువ శిల్పి తన కుమారుడని తెలుసుకొని సంతోషపడతాడు.

ఆ తరువాత తన స్వగ్రామమైన కైదాళకు వచ్చి అక్కడే చన్నకేశవ స్వామి మూర్తి శిల్పాన్ని కననాచారి ఎడమ చేతితో మరియు అతని కొడుకు డంకణాచారి ఇద్దరు కలిసి చెక్కుతారు. దేవస్థాన నిర్మాణం ముగిసినంతనే జకణాచారి చెయ్యి వచ్చిందని ఉల్లేఖన ఉంది. ఈ సంఘటనతో ఆ స్థలానికి కైదాళ అని పేరు వచ్చిందని చెబుతారు.

వీరనారాయణ దేవస్థానం:

ఈ దేవస్థానం చన్నకేశవ దేవస్థానానికి పశ్చిమ భాగాన ఉంది. "దేవస్థానం బయటి వైపు విశాలమైన చిత్రాలతో అలంకరించ బడింది. వీటిలో శివ, బ్రహ్మ, సరస్వతి, పార్వతి మరియు మొదలైనవారు ఉన్నారు. భీముడు భగదత్త అనే ఏనుగుతో యుద్ధం చేయు దృశ్యం ప్రసంశనీయమైనది.

చన్నకేశవ ఆలయ మొదటి ఆలయ శిఖరం మహమ్మదీయుల దాడిలో క్రీ.శ. 1310వ సంవత్సరంలో నష్టపరచబడింది. కాని క్రీ.శ. 1387వ సంవత్సరంలో విజయనగర రాజైన 2వ హరిహర యొక్క మంత్రి అయిన ముద్దప్ప ద్వారా సరిచేయబడింది. ఆ తరువాత క్రీ.శ. 1736 మరియు 1774వ సంవత్సరంలో మైసూరు పరిపాలకుల ద్వారా పునః నిర్మించబడింది, కాని చాలాకాలం నిలబడలేదు.

ప్రస్తుత ఆలయ గోపురం 2వ హరిహరు ని పరిపాలనలో నిర్మించబడింది.

ఆండాల్ అమ్మవారి దేవస్థానం:

ఈ దేవస్థానం సంత్ కవి అళ్వార్‌కు సంభందించినది. దీని గోడ బయటవైపు ఆకర్షణీయమైన చిత్రాలు ఉన్నాయి. ఇతర చిన్న దేవస్థానములు ఉన్నాయి. అవి రామానుజాచార్య, కృష్ణుడు, నరసింహ, ఆంజనేయ మరియు రామచంద్ర. దీని ప్రక్కనే ఒక కొలను దాని దగ్గరలో విష్ణువర్ధన మరియు కృష్ణరాజ ఒడెయార్‌ల విగ్రహాలు ఉన్నాయి.

గురుత్వాకర్షణ స్థంభం:

విచిత్రమైన 42 అడుగుల ఎత్తు ఉన్న ఈ స్థంభం ఏక శిలతో చెక్కబడింది మరియు తన భారాన్ని తానే మోస్తున్నది.

చన్నకేశవ స్వామి ఎదురుగా గరుడగంభ మరియు గరుడ (విష్ణు వాహనం) ప్రతిమలు ఉన్నాయి.

6.1.2. హళేబీడు:

ద్వారసముద్ర లేదా హళేబీడు క్రీ.శ. 12-13 వ శతాబ్ధంలో హొయ్యళ సామ్రాజ్యానికి రాజధానిగా ఉండినది. ఇది హాసన నుంచి 27 కి.మీ. మరియు బేలూరు నుంచి 20 కి.మీ. దూరంలో ఉంది. క్రీ.శ. 1311వ సంవత్సరంలో మల్లిక్ కాఫర్ ఈ పట్టణాన్ని దోపిడి చేసి అనేకసార్లు ఇక్కడి సంపదనంతా తీసుకొని పోయాడని తెలుస్తున్నది. క్రీ.శ. 1326 వ సంవత్సరంలో మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ సైన్యము తిరిగి ఈ పట్టణాన్ని లూటి చేసి దోచుకొని పోయింది. మూడవ బల్లాళరాయ చనిపోయిన తరువాత ఈ పట్టణము హీనస్థితికి వచ్చింది. క్రీ.శ. 17వ శతాబ్దంలో విజయనగర వంశస్తులు బేలూరును రాజధానిగా చేసుకున్న తరువాత పాడుబడిన ఈ పట్టణం హళెబీడుగా పిలువబడుతున్నది. ఇప్పుడు కనబడుతున్న ఇక్కడి కళాకృతులను చూచిన పాశ్చాత్య కళా విమర్శకులు అతి అబ్బురపడతారు. ఈ పట్టణంలో అనేక దేవాలయాలు ఉన్నాయి వాటిలో 1) హొయ్సళేశ్వర దేవాలయం, 2) కేదారేశ్వర దేవాలయం, 3) జైన మందిరం, 4) రంగనాథ దేవాలయం ముఖ్యమైన **దేవాలయాలు.**

రవాణా సౌకరం:

విమానము సౌకర్యం: సమీప విమానాశ్రయము- మంగుళూరు (148 కి.మీ.), బెంగళూరు (214 కి.మీ.) ల దూరంలో ఉన్నాయి.

రైలు సౌకర్యం: సమీప రైల్వే స్టేషన్-బానాబర (24 కి.మీ.), హాసన (31 కి.మీ.)

బస్సు సౌకర్యం: బేలురు (16 కి.మీ.), హాసన (31 కి.మీ), మైసూరు (149 కి.మీ.) దూరంలో ఉన్నాయి. నిరంతర బస్సు సర్వీసు బేలురు నుండి హాసన, హళెబీడు.

హొయ్సళీశ్వర దేవాలయం:

ఈ దేవాలయాన్ని విష్ణువర్ధన మహారాజు యొక్క ముఖ్య దండనాయకుడైన కేతు మల్లన్న ద్వారా క్రీ.శ. 1121వ సంవత్సరంలో నిర్మించబడినది. ఈ దేవాలయ నిర్మాణం పూర్తికావటానకి 105 సంవత్సరాలు పట్టింది.

అంతేకాకుండా అసంపూర్ణంగా నిలిచి అనేక పనులు ఉన్నాయి. ఈ రీతిలో నిర్మించి రెండు దేవస్థానాలు ఒకరి చేతనే నిర్మించబడ్డాయి. చూడటానికి ఈ దేవాలయాలు బేలూరులోని నక్షత్రాకారంలో నిర్మించబడినవి. పూర్వా ముఖంలో నిర్మించిన దేవాలయానికి హొయ్సశవర అని ఉత్తరా ముఖంలో నిర్మించిన దేవాలయానికి శాంతలీశ్వర అని పేరు పెట్టి, రెండు గర్భగళ్ళలో ఒక్కొక్క లింగాకార ఈశ్వరుణ్ణి ప్రతిష్ఠించారు.

ఈ దేవాలయం లోపల ఈశ్వరునికి ఎదురుగా ఉన్న చిన్న నందియే గాక దాని ఎదురుగా ముఖమంటపాలను నిర్మించి పెద్ద ఆకారంలో ఒక్కొక్క నందులను నిర్మించారు. దీనికి వేసిన పూనల హారము, గజ్జల హారము మరియు నులిత్రాడు వీటన్నిటినీ అందముగా తయారుచేసారు. హొయ్సకోశ్వర దేవుని ఎదుట పెద్దనంది వెనుక ఉన్న గుడిలో సాప్తాశ్వాలు మరియు అరుణ సమేత బ్రహ్మాండమైన సూర్యనారయాణ విగ్రహం నిలబడి ఉన్నది.

శిలాశాస్త్ర పండితుడైన ఫర్గూసన్, ఈ దేవాలయం హిందూ వాస్తుశిల్ప కళకు ప్రతీక అని, దేవాలయ గోడలమీద చెక్కిన అసంఖ్యాక చిత్రాలు మానవ నిర్మిత వస్తువులపైకి అత్యద్భుతమని తన అ ప్రాయాన్ని వ్యక్తపరిచాడు. ప్రాచీన శిల్పకళలలో దీనికి సరిసమానమైనది ఎక్కడా లేదు. దేవాలయ ప్రదక్షిణ కొరకు బయలుదేరితే, ఈశ్వరుని దర్బారు, శ్రీకృష్ణుని బాలలీలలు, మూడవ వాకిలికి అటువైపు కర్ణార్జునులు, దక్షిణం వైపు గోవర్ధనగిరిని ఎత్తినది. పశ్చిమం వైపు గజేంద్ర మోక్షం, అర్జునుడు మత్స్య యంత్రమును చేదించినది. కపిసైన్యము, శ్రీరాముడు, అ మన్యుని చావు వార్త తెలిసి కృష్ణార్జునులు రథము నుంచి దిగి కొలనులో స్నానం చేస్తున్న దృశ్యం, రావణుడు కైలాస పర్వతమును ఎత్తుతున్న దృశ్యం, ఇవి ముఖ చిత్రాలు. వాటిమీద మొసలి మరియు హంసల బారులు ఉన్నాయి. శివాలయంలో విష్ణువుని అనేక అవతార విశేషాలను చిత్రించారు. ఇది హొయ్సళుల సమన్వయ దృష్టిని సూచిస్తుంది. ద్వారాల పైభాగాన నటరాజు విగ్రహము అత్యద్భుతంగా ఉండి చూపరులకు అమితానందాన్ని కలిగిస్తుంది.

నవరంగలోని స్థంభాలపై సూక్ష్మంగా చెక్కిన చిత్రాలు చాలా అందంగా ఉన్నాయి. దేవాలయ బయట గోడలపై చుట్టూ ఒకదానిపై ఒకటి ఎనిమి వరుసల చిత్రాల పట్టీలు చెక్కబడి ఉన్నాయి. అవి క్రమంగా ఏనగులు, సింహాలు, శార్ధూలాల వరుసలు, పుష్పాల తీగల అలంకారం మధ్యలో అక్కడక్కడ ఋషులు, గుర్రాలపై కూర్చున్న రౌతులు, పౌరాణిక దృశ్యాలు, మొసళ్ళు మరియు హంసల పట్టికలు ఉన్నాయి.

ఈ దేవాలయంలో శిల్ప సమ్రుద్ది ఎక్కువ. దేవాలయ లోపలకూడా ఇదే రీతిలో చెక్కిన అనేక శిల్పాలు ఉన్నాయి. మహమ్మదీయు దాడికి బలి అయిన అనేక శిల్పాకృతులు శిధిలమైన కారణంగా ఈ దేవాలయం పూర్తిగా నిర్మించబడలేదు.

ప్రాచ్య వస్తు సంగ్రహాలయం:

ఈ సంగ్రహాలయం హొయ్సశ్వర దేవస్థానం ముందు భాగంలో ఉంది. ఇక్కడ హొయ్సళ సామ్రాజ్య అమూల్య మైన

శిల్పసంపదను సంగ్రహించి సంరక్షిస్తున్నది. మట్టి అడుగున భూస్థాపితమైన చిక్కిన హొయ్సళుల కాలంలోని కళాకృతులను ఈ వస్తు సంగ్రహాలయ ప్రాంగణంలో సంరక్షించబడుచున్నాయి.

కేదారేశ్వర దేవాలయం:

ఈ దేవాలయం హొయ్సళీశ్వర దేవాలయానికి నైఋతి భాగంలో జైన బసది కి సమీపంలో ఉన్నది. ఎత్తైన నక్షత్రాకార వేదికపైన నిర్మించబడింది. ఈ దేవాలయంకూడ శంతలీశ్వర దేవాలయం లాగానే దీనిని కూడా విష్ణువర్ధన మహారాజు తన పట్టపురాణి అయిన శాంతలా దేవి పేరు మీద కట్టించాడు. దేవాలయం గోడలమీద చుట్టూ శాంతలీశ్వర దేవాయంలోని మాదిరిగానే అందమైన చిత్రాలు చెక్కబడి ఉన్నాయి. సుమారు 180 ప్రభావళిలో ఉన్న ప్రతిమలు ఉన్నాయి. రామాయణ, మహాభారత కథలను చిత్రించారు. లోపలిభాగంలో ఉత్తమ రీతిలో చెక్కబడిన శిల్పాలను చూడవచ్చును. గోడ క్రింది భాగంలో ఏనుగు, గుర్రాలు, సింహాలు, పురాణ కథలలోని చిత్రాలు మరియు హంసల చిత్రాలు చెక్కబడి మనమోహకంగా ఉన్నాయి.

బస్తీహళ్ళి (జైన మందిరాలు):

హొయ్సళ్వర దేవాలయం నుంచి కేదారేశ్వరానికి పోవు దారిలో దక్షిణానికి దగ్గరలో బస్తీహళ్ళిలో మూడు జైన బసదిలు ఉన్నాయి. వాటన్నిటిలోకి పార్శ్వనాథ బసది ప్రముఖమైనది. ఈ బసది లేదా దేవాలయంలో వాస్తుశిల్పం ఆకర్షణీయంగా ఉండి, వాటిని మోస్తున్న పన్నెండు స్థంభాలను సుందరంగా చెక్కారు. ప్రతి స్థంభంపైన మన ప్రతి ఒభాన్ని చూసుకోవచ్చు. ఈ ప్రతి ఒభాలు ఒక్కొక్క స్థంభంలో ఒక్కొక్క రీతిలో కనబడుటకు వీలుగా స్థంభాలకు సానపెట్టారు. అద్దంలో లాగ మన ముఖాన్ని చూచుకోవచ్చును. ఈ దేవాలయంలో ఉన్న పార్శ్వనాథ విగ్రహం 14 అడుగుల ఎత్తు ఉండి నల్ల శిల్పంతో చేయబడింది. ఈ మందస్మిత మూర్తి ఉంగరాల జుట్టు ఉన్న తలపై ఏడు పడగల సర్పాన్ని సుందరంగా చెక్కారు. ఇతర రెండు దేవాలయాలుజైన తీర్థంకురు లైన శాంతినాథస్వామి మరియు ఆదినాథస్వామి వారివి.

రంగనాథ స్వామి దేవాలయం:

ఈ విగ్రహం 5-6 అడుగుల పొడవు ఉండి సర్పముపైన పవలించి ఉన్నాడు. నా. కమలంలో బ్రహ్మకు జన్మనిచ్చాడు. శ్రీదేవి పాద సేవ చేస్తున్నది. విగ్రహం చాలా సున్నితమైన పనితో చేయబడింది. దీని ప్రభావళిలో అష్టదిక్పాలకులను చెక్కారు.

హసన చుట్టుప్రక్కల దర్శనీయ స్థలాలు:

ఆనెకెరె: చన్నరాయపట్టణానికి 5 కి.మీ. దూరంలో ఉంది. ఇక్కడ చిన్నరాయస్వామి చాలా ప్రసిద్ధి.

అరకెరె: బాణావార మరియు జావగల్ మధ్య ఉన్న ఈ గ్రామం, రామేశ్వర దేవస్థానానికి పేరు గాంచింది.

అరకలగూడు: హాసన నుంచి దక్షిణానికి 30 కి.మీ. దూరంలో ఉంది. ఇక్కడ గౌతమ ముని సూర్యదేవుని యజ్ఞం చేసాడని ప్రతీతి.

అరసీకెరె: హాసన నుంచి 41 కి.మీ. ల దూరం ఆగ్నేయ భాగంలో ఉంది. ఇక్కడి శివాలయాన్ని క్రీ.శ. 1220వ సంవత్సరంలో హొయ్సళులు కట్టించారు.

దొడ్డగద్దవళ్ళి: హాసన నుంచి 14 కి.మీ. ల దూరంలో ఉంది. ఇక్కడి లక్ష్మీదేవి దేవస్థానం, 5 గర్భగుళ్ళను హొయ్సళ రాజులు కట్టించారు.

బళవాడి: హళేబీడు నుంచి 13 కి.మీ. ల దూరంలో ఉంది. త్రికూట దేవాలయాలైన వీరనారాయణ, వేణుగోపాల మరియు యోగ నరసింహ ప్రతిమలు ఇక్కడ ఉన్నాయి.

సిలే ఘాట్: సకలేశపుర సుబ్రహ్మణ్య రోడ్డు నుంచి 65 కి.మీ. ల దూరంలో ఉంది. చాలా సుందరమైన ప్రదేశము.

హుల్లీకెరె: అసీకెరె నుంచి 22 కి.మీ. ల దూరంలో ఉంది. క్రీ. శ. 1163వ సంవత్సరంలో కట్టిన చన్నకేశవ దేవస్థానం చాలా ఆకర్షణీయంగా ఉంది.

చట్టహళ్ళి: హళేబీడు నుంచి 3 కి.మీ. ల దూరంలో ఉంది. ఇక్కడి చట్టేశ్వర స్వామి దేవాలయం క్రీ.శ. 1200వ సంవత్సరంలో కట్టబడింది.

గరుడగిరి: అరసీకెరె నుంచి 27 కి.మీ. ల దూరంలో ఉంది. వెంకటరమణ, బాణేశ్వర, కేశవ ఇక్కడ చూడదగిన దేవాలయాలు.

నుగ్గేహళ్ళి: హాసన నుంచి 36 కి.మీ. లు మరియు చన్నరాయపట్టణ నుంచి 20 కి.మీ. ల దూరంలో ఉంది. లక్ష్మీనరసింహ, సదాశివ, జయగుండేశ్వర మరియు సోమేశ్వర దేవాలయాలు పేరుగాంచినవి.

జావగల్: లక్ష్మీ నరసింహ దేవాలయం, నుగ్గేహళ్ళి హాసన నుంచి 40 కి.మీ.ల దూరంలో ఉంది. లక్ష్మీ నరసింహస్వామి దేవాలయం మరియు హొయ్సళ శిల్పకళకు ప్రతీకమైంది.

కొరవంగల: హాసన నుంచి 8 కి.మీ.ల దూరంలో ఉంది. నాగేశ్వర, గోవిందేశ్వర, మరియు బుచ్చేశ్వర దేవస్థానాలు ఉత్తమ శిల్పకళకు పేరుగాంచినవి మరియు యాత్రికులను ఆకర్షిస్తుంది.

6.1.3. హంపి:

ఇల్యూమినేటెడ్ చిత్ర సౌజన్యం: శివశంకర్ బనగర్, హంపి.

తుంగభద్ర నది ఒడ్డున అద్భుతమైన బండరాళ్లతో నిండిన ప్రకృతి దృశ్యంలో నిర్మించబడినది, హంపి శక్తివంతమైన విజయనగర సామ్రాజ్యం యొక్క అద్భుతమైన రాజధాని నగరం. 1336వ సంవత్సరంలో హరిహర మరియు బుక్కా చేత స్థాపించబడింది, ఇది 1565వ సంవత్సరంలో దక్కన్ ముస్లిం పాలకుల ఆధీనంలోకి వచ్చింది మరియు నగరం వదిలివేయబడటానికి ముందు ఆరు నెలల వ్యవధిలో దోచుకోబడింది. ఒకప్పుడు విజయనగరం గర్వించదగ్గ నగరం ఇప్పుడు నిర్జన నగరం. ఏది ఏమైనప్పటికీ, ఈ చారిత్రక కట్టడాల శిథిలాలు మనిషి మరియు సమయం యొక్క వినాశనాలను తట్టుకుని, ఇప్పటికీ ఒక పూర్వ యుగం యొక్క గొప్పతనాన్ని జ్ఞాపకం చేస్తాయి.

యునెస్కోచే ప్రపంచ వారసత్వ ప్రదేశంగా వర్గీకరించబడిన ఈ చారిత్రాత్మక పట్టణం “ప్రపంచంలోని అతిపెద్ద ఓపెన్-ఎయిర్ మ్యూజియం” మరియు దాదాపు 29 చదరపు కిలోమీటర్ల విస్తీర్ణంలో ఉంది. విజయనగర సామ్రాజ్యం దాని శిఖరాగ్రంలో ఉన్నప్పుడు చాలా సంపన్నమైనది మరియు లిస్బన్ కంటే గొప్ప రాజభవనాలతో రోమ్ కంటే పెద్దదని నమ్ముతారు “ఈ నగరం కనుపాప ఇలాంటి ప్రదేశాన్ని ఎన్నడూ చూడలేదు మరియు తెలివితేటల చెవికి ఎప్పుడూ తెలియజేయబడలేదు. ప్రపంచంలో దానికి సమానమైనది ఏదైనా ఉందని”, 15వ శతాబ్దపు పర్షియన్ రాయబారి అబ్దుల్ రజాక్ ఆశ్చర్యపోయాడు. సంపన్నమైన రాజభవనాలు, అద్భుతమైన దేవాలయాలు, భారీ కోటలు, స్నానాలు, మార్కెట్‌లు, జలచరాలు, మంటపాలు, రాజ ఏనుగుల లాయం మరియు సొగసైన చెక్కిన స్తంభాలు ఉన్నాయి. వజ్రాలు, ముత్యాలు, గుర్రాలు, చక్కటి పట్టు వస్త్రాలు

మరియు బ్రోకేర్లతో వ్యాపారులు వ్యాపారం చేసే నగరం ఇది.

చాలా ముఖ్యమైన నిర్మాణాలు మరియు శిథిలాలు రెండు ప్రాంతాలలో ఉన్నాయి, వీటిని సాధారణంగా రాయల్ సెంటర్ మరియు సేక్రెడ్ సెంటర్ అని పిలుస్తారు. సైట్ యొక్క నైరుతి భాగంలో ఉన్న రాయల్ సెంటర్‌లో రాజభవనాలు, స్నానాలు, మంటపాలు, రాజ లాయం మరియు వేడుకల కోసం దేవాలయాలు ఉన్నట్లు అనిపించే నిర్మాణాలు ఉన్నాయి. పవిత్ర కేంద్రం విరూపాక్ష దేవాలయం మరియు హంపి బజార్ ప్రాంతం చుట్టూ విస్తరించి పవిత్ర తుంగభద్ర నది ఒడ్డున ఉంది.

స్థలం:

హంపి భారతదేశం యొక్క దక్షిణ భాగంలో కర్ణాటక మధ్య భాగంలో ఉంది. ఇది బెంగుళూరు నుండి 353 కి.మీ. మరియు హోస్పేట్ నుండి 13 కి.మీ. ఇది కఠినమైన భూభాగం పైన ఉంది మరియు సముద్ర మట్టానికి 467 మీటర్ల ఎత్తులో ఉంది. తుంగభద్ర నది హంపి గుండా ప్రవహిస్తుంది.

హంపి చరిత్ర:

హంపిలో మొదటి స్థావరం 1వ శతాబ్దం A.D. నాటిది మరియు ఆ కాలానికి చెందిన అనేక బౌద్ధ ప్రదేశాలు సమీపంలో కనుగొనబడ్డాయి. శక్తివంతమైన విజయనగర సామ్రాజ్యానికి హంపి రాజధాని.

విజయనగరం ఒకటి. హరిహర్ మరియు బుక్కా అనే ఇద్దరు సోదరులు దీనిని 1336వ సంవత్సరంలో స్థాపించారు. కృష్ణదేవరాయలు (1509-1529) అత్యంత గొప్ప పాలకుడు మరియు తుంగభద్ర నదికి దక్షిణాన ఉన్న దాదాపు అన్ని ద్వీపకల్ప భారతదేశాన్ని నియంత్రించారు. 14వ శతాబ్దంలో హంపి పట్టణంలో అర మిలియన్ల జనాభా ఉండేది. ఏడు కేంద్రీకృత కోటలు నగరాన్ని రక్షించాయి. ఇతర రాజ్యాల నుండి రక్షించడానికి ఇది భారీ సైన్యాన్ని నిర్వహించింది.

విజయనగర సామ్రాజ్యం దక్షిణ భారతదేశంలోని పత్తి మరియు సుగంధ ద్రవ్యాల వ్యాపార మార్గాలను నియంత్రించింది. మధ్యయుగ చరిత్రకారులు హంపిని ఒక ముఖ్యమైన వాణిజ్య కేంద్రంగా పేర్కొంటారు. అయితే, విజయనగర వైభవం స్వల్ప కాలికం. కృష్ణదేవరాయల మరణంతో, బీదర్, బీజాపూర్, గోల్కొండ, అహ్మద్‌నగర్ మరియు బేరార్ అనే ఐదు ముస్లిం రాజ్యాల సంయుక్త సైన్యాలు 1565వ సంవత్సరంలో ఈ శక్తివంతమైన సామ్రాజ్యాన్ని నాశనం చేశాయి.

హంపి జాతరలు & పండుగలు:

కర్ణాటకలోని హంపి పురందర ఉత్సవానికి ప్రసిద్ధి చెందింది. ఈ వార్షిక ఉత్సవాన్ని జనవరి-ఫిబ్రవరిలో విట్టల్ ఆలయంలో మధ్యయుగ కవి-సంగీతకర్త పురందర్ జన్మదినోత్సవాన్ని జరుపుకుంటారు.

హంపిని సందర్శించడానికి ఉత్తమ సమయం:

అక్టోబర్ నుండి మార్చి వరకు హంపిని సందర్శించడానికి ఉత్తమ సమయం. నగరంలో వేడి వేసవి (ఏప్రిల్-జూన్) మరియు చల్లని శీతాకాలాలు (అక్టోబర్-ఫిబ్రవరి) తో ఉష్ణమండల వాతావరణం ఉంటుంది. ఇది జూన్ నుండి ఆగస్టు వరకు నైరుతి రుతుపవనాల వర్షాలను అనుభవిస్తుంది.

హంపికి ఎలా చేరుకోవాలి:

రైలు ద్వారా–

హంపికి రైల్వే స్టేషన్ లేదు. హంపి శిథిలాల నుండి 13 కి.మీ. దూరంలో ఉన్న హోస్పేట్ వద్ద సమీప రైలు కేంద్రం ఉంది. అందువల్ల, యాత్రికులు హంపికి తమ ప్రయాణాన్ని ప్రారం, ంచడానికి హోస్పేట్‌ను స్థావరంగా ఉపయోగిస్తారు.

రోడ్డు ద్వారా–

హంపిలోని ప్రధాన బస్ స్టేషన్ హంపి బజార్ ప్రాంతంలో ఉంది. స్థానిక రవాణా మరియు ఇంటర్‌సిటీ డ్రైవ్‌ల కోసం మేము మీకు ఆల్ ఇండియా టూరిస్ట్ పర్మిట్ వాహనాలను అందిస్తాము.

హంపిలోని పర్యాటక ఆకర్షణలు:

హంపి యొక్క ప్రధాన పర్యాటక ప్రదేశాలను రెండు విస్తృత ప్రాంతాలుగా విభజించవచ్చు: హంపి బజార్ ప్రాంతం మరియు కమలాపురం సమీపంలోని రాయల్ సెంటర్. హంపిలో సౌకర్యవంతమైన మరియు మరపురాని సందర్శనా పర్యటన కోసం TOIతో ప్రైవేట్ గైడెడ్ టూర్‌లను బుక్ చేసుకోండి.

హంపి బజార్ ప్రాంతం:

విరూపాక్ష దేవాలయం:

15వ శతాబ్దానికి చెందిన విరూపాక్ష దేవాలయం హంపి బజార్ ప్రాంతంలో ఉంది. ఇది పట్టణంలోని పురాతన స్మారక కట్టడాలలో ఒకటి. ఆలయం పైభాగం భూమి నుండి 50 మీటర్ల ఎత్తులో ఉంది మరియు ప్రధాన మందిరం శివుని రూపమైన విరూపాక్షకు అంకితం చేయబడింది.

హేమకూట కొండ:

ఇది విరూపాక్ష ఆలయానికి దక్షిణంగా ఉంది మరియు పురాతన శిధిలాలు, జైన దేవాలయాలు మరియు విష్ణుమూర్తి రూపమైన నరసింహ స్వామి యొక్క ఏకశిలా శిల్పం ఉన్నాయి. హేమకూట కొండ హంపి బజార్ యొక్క అద్భుతమైన వీక్షణను అందిస్తుంది.

విట్టల్ ఆలయం:

హంపి బజార్‌కు తూర్పున రెండు కిలోమీటర్ల దూరంలో, మీరు 16వ శతాబ్దంలో నిర్మించిన ప్రపంచ వారసత్వ విట్టల్ దేవాలయాన్ని కనుగొంటారు. ఈ ఆలయంపై చెక్కిన శిల్పాలు విజయనగర సామ్రాజ్య కళాకారుల శిల్పకళా వైభవానికి అంతర్దృష్టిని అందిస్తాయి. ఈ ఆలయం యొక్క బయటి స్తంభాలు నొక్కినప్పుడు సంగీతాన్ని ఉత్పత్తి చేస్తాయి. అందుకే వీటిని సంగీత స్తంభాలు అని కూడా అంటారు.

అచ్యుతరాయ దేవాలయం:

హంపి బజార్ మరియు విట్టల్ దేవాలయం మధ్య, నిర్జనమైన సూలే బజార్ మరియు అచ్యుతరాయ దేవాలయం చూడవచ్చు.

హంపి బజార్ ప్రాంతంలో గణేష్, నంది, కోదండరామ దేవాలయం మరియు కృష్ణుని దేవాలయం యొక్క ఏకశిలా విగ్రహం చూడదగిన ఇతర ప్రదేశాలు.

రాయల్ సెంటర్:

హంపి బజార్ ప్రాంతం మరియు కమలాపురం మధ్య ఉంది. హంపి బజార్ నుండి ఈ ప్రాంతానికి 2-కిమీ దూరం నడిచి వెళ్లవచ్చు. రాజ కేంద్రం యొక్క గోడల ప్రాంతంలో అనేక పర్యాటక ఆకర్షణలు ఉన్నాయి.

లోటస్ మహల్:

ఈ ప్యాలెస్ గోడలతో కూడిన సమ్మేళనం లోపల ఒక క్లిష్టమైన డిజైన్ పెవిలియన్, దీనిని జెనానా ఎన్‌క్లోజర్ అని పిలుస్తారు. ఇది ఇండో-ఇస్లామిక్ ఆర్కిటెక్చర్ యొక్క సమ్మేళనాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది మరియు దాని గోపురం మరియు కప్పబడిన పైకప్పుపై చెక్కబడిన లోటస్ మొగ్గ నుండి దాని పేరు వచ్చింది.

ఎలిఫెంట్ క్వార్టర్:

ఇది జెనానా ఎన్‌క్లోజర్‌కు ఆనుకొని ఉంది. ఇది రాజ ఏనుగులను ఉంచే గోపుర భవనం.

ఆర్కియోలాజికల్ మ్యూజియం:

కమలాపురంలోని ఈ మ్యూజియంలో విజయనగర సామ్రాజ్యానికి చెందిన మంచి శిల్పాల సేకరణ ఉంది.

దాని ప్రత్యేకమైన ఇస్లామిక్ వాస్తుశిల్పంతో, క్వీన్స్ బాత్ మరియు భూగర్భ విరూపాక్ష దేవాలయం దాని ప్రత్యేకమైన ఇస్లామిక్ వాస్తుశిల్పంతో రాయల్ సెంటర్‌లో సందర్శించడానికి ఇతర ముఖ్యమైన ప్రదేశాలు.

హంపి బజార్ మరియు రాయల్ సెంటర్ కాకుండా, అనెగుండి సందర్శించవలసిన మరొక పర్యాటక ప్రాంతం. ఇది తుంగభద్ర నదికి అడ్డంగా హంపి బజార్‌కు ఉత్తరాన ఉన్న కోట. దాని చుట్టుపక్కల అనేక దేవాలయాలు ఉన్నాయి.

6.2. మహాబలిపురం-కాంచీపురం-తంజావూరు:

6.2.1. మహాబలిపురం:

ఇది దాని సుందరమైన స్థానం ఒక రాతి మీద అవుట్ క్రాప్ మధ్య బీచ్ మరియు ఒక మడుగు, మహాబలిపురం (ఇప్పుడు తెలిసిన మామల్లపురం వలె), తమిళనాడులో, హిస్టోరీ, అరచేతి అంచుల బీచ్‌లు, అవాంతరాలు లేని సంతోషకరమైన కలయిక పర్యాటక మరియు అద్భుతమైన చేపలు మరియు ఎండ్రకాయలు! అనేక మంది సందర్శకులు ఉన్నప్పటికీ, ద్వారా డ్రా మాజీ పల్లవ రాజవంశం పట్టణం, స్థలం ఉంది స్నేహపూర్వకంగా, విశ్రాంతిగా మరియు గ్రామస్థులు ఉన్నాయి అసాధారణంగా కలవరపడలేదు జనాలు సందర్శకుల. అద్భుతమైన అర్జునుడిది తపస్సు మరియు వద్ద అనేక ఇతర విశేషమైన రచనలు మహాబలిపురం పల్లవుల ద్రవ శిల్పాన్ని చూపించు కాలం దాని అత్యంత సున్నితమైనది మరియు ఇది చాలా సరైన ప్రపంచ వారసత్వ ప్రదేశంగా ప్రకటించబడింది.

ఈ పురాతన పట్టణం గురించి చాలా తక్కువగా తెలుసు, ఇది ఒక గ్రామం కంటే చాలా పెద్దది కాదు. భారతదేశంలో అత్యధికంగా చిత్రీకరించబడిన స్మారక చిహ్నాలలో ఒకటైన తీర దేవాలయాన్ని కలిగి ఉన్న మహాబలిపురం యొక్క బండరాయి శిల్పం యొక్క ఉద్దేశ్యం గురించి మాత్రమే మనం ఊహించగలము. అయినప్పటికీ, ఇది ఇప్పుడు సాధారణంగా ఉంది.

ఆమోదించబడిన అద్భుతం అని తపస్సు. ఉంది పూజ కోసం నిర్మించబడలేదు. దేవునిలో భూమి: (ముఖంగా పేజీ) మహాబలిపురంలో కృష్ణుని వెన్న బంతి (ఎడమ) అమరిక కాంచీపురంలోని బీచ్‌లో సూర్యుడు అయినప్పటికీ, ఖచ్చితమైన ప్రయోజనం ఇంకా స్పష్టంగా లేదు మరియు మహాబలిపురంది పురాతన, రాతి శిల్పాల యొక్క అద్భుతమైన ఓపెన్ - ఎయిర్ మ్యూజియం భారతీయ హిస్టో-రైస్‌లో ఒకటిగా మిగిలిపోయింది చమత్కార రహస్యాలు. ఒక పురాణ యుద్ధ విజయాన్ని జరుపుకోవడానికి ఈ శిల్పకళా అద్భుతం సృష్టించబడిందా? బహుశా అది గెలవడానికి లేదా జ్ఞాపకార్థం రాణి యొక్క ప్రేమ? బహుశా అది ఒక ప్రదర్శన స్థానికుల ప్రతిభ కోసం కళాకారులు. ఇంతవరకు ఎవరూ కన్విన్స్ చేయలేదు లేదా నిశ్చయాత్మక సమాధానం, మరియు మహాబలిపురం యొక్క రహస్యం శిల్పకళా అద్భుతం, వివరించలేని విధంగా కొనసాగుతుంది. దాని ఉనికికి కారణం ఏమైనప్పటికీ, దాని శిల్పకళా దుబారా కాంక్రీట్ పల్లవుల వాల్టింగ్, వైరల్ మరియు కళాత్మక స్వభావానికి సాక్ష్యం ఈ పురాతన ఎనిగ్మాను మనకు విడిచిపెట్టిన శిల్పులు. కాగా మహాబలిపురం రాక్-కట్ అద్భుతాలు చాలా ఉన్నాయి, దాని నక్షత్ర ఆకర్షణలు అర్జునుడివి తపస్సు, సమీపంలోని రథాలు ఇంకా తీర దేవాలయం.

గ్రామ కేంద్రానికి పశ్చిమాన, ఎనార్-మౌస్ కృష్ణ మండప అని పిలువబడే బాస్రిలీఫ్, కృష్ణుడు గోవర్ధన పర్వతాన్ని ఎత్తడం చూపిస్తుంది ఒక చేతిలో పైకి. శిల్పి అసలు ఉద్దేశం శిలాఫలకం కోసం అయి ఉండాలి పర్వతాన్ని సూచించడానికి కృష్ణ పైన, కానీ 17 వ శతాబ్దపు విజయనగరం స్తంభాల మండపం అదనంగా (లేదా ప్రవేశ హాలు), యొక్క చెక్కడం. నిరోధిస్తుంది స్పష్టమైన వీక్షణ కృష్ణుడు వివిధ మతసంబంధమైన పరిస్థితులలో కూడా చిత్రించబడ్డాడు. అర్జునుడిది తపస్సు, రెండు భారీ బండరాళ్లపై చేసిన అపారమైన ఉపశమనం, విశ్వం స్వయంగా రాతిలో ఉంది, దాని భావన యొక్క విస్తారతతో పులకిస్తుంది 29 మీటర్ల పొడవు మరియు 9 మీటర్ల ఎత్తు ఉన్న ఈ శిల్పకళ బహుశా ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద బాస్ - రిలీఫ్. ఎడమవైపు పాండవులలో ఒకడైన అర్జునుడు సోదరులు మరియు ఒక ఆర్చర్ పార్ ఎక్సలెన్స్, ఒంటి కాలు మీద నిలబడి చూపించారు. కఠోర తపస్సు వల్ల క్షీణించి, అతను శివుని ధ్యానిస్తూ తన చేతులతో ఏర్పడిన పట్టకం ద్వారా మధ్యాహ్న సూర్యుడిని చూస్తున్నాడు. రాతి చీలిక భగీరథ రాజు భూమిపైకి తీసుకువచ్చిన గంగ యొక్క అవరోహణను వర్ణిస్తుంది. తన పూర్వీకుల శపించబడిన ఆత్మలను విముక్తి చేయడానికి. రెండు పెద్ద ఏనుగులు వాటి కళాత్మకతకు విశేషమైనవి, పంచతంత్రంలోని దృశ్యాలు కూడా అలాగే ఉన్నాయి. ఆదివాసీ ప్రజలు మరియు అన్ని రకాల జంతువులతో కూడిన అడవి ఉంది, వారిలాగే ఉంటుంది వారి ఆవాసాలలో కనిపిస్తాయి. స్త్రీలు వర్ణించలేని సౌరభం ధరించారు దయ గొప్ప అంతర్గత సౌందర్యంతో. సన్నివేశం మొత్తం సున్నితమైన హాస్యాన్ని కలిగి ఉంటుంది. సన్యాసి అర్జునుడికి వ్యతిరేకంగా, కఠోరమైన తపస్సు చేస్తున్న పిల్లి, సులువుగా చేరువలో చుట్టూ తిరుగుతున్న మనోహరమైన ఎలుకలకు కూడా కళ్ళు గట్టిగా మూసుకుంది. వీటన్నింటికీ ఏదైనా ఆచార ప్రయోజనం ఉందా లేదా అది కేవలం స్పెసిఫికేషన్ కాదా అనేది తెలియదు.

టాక్యులర్ సందర్శకులను ఆకట్టుకోవడానికి ప్రదర్శన. అర్జునుడికి కొంచెం ఉత్తరంగా తపస్సు, ఒక శిఖరం పైభాగంలో వేగంగా సమతుల్యం చేయబడింది, ఇది కృష్ణుని వెన్న బంతి అని పిలువబడే భారీ, దాదాపు గోళాకార సహజమైన బండరాయి. పిక్నిక్‌లు మరియు మేకలు తరచుగా దాని ప్రమాదకరమైన నీడలో విశ్రాంతి తీసుకుంటాయి. గ్రామ కేంద్రానికి దక్షిణంగా 1.5 కి.మీ. దూరంలో ఉన్న ఇసుక సమ్మేళనంలో, పంచ అనే చారిత్రిక పుత్రులకు ప్రసిద్ధి చెందిన ఏకశిలాల అద్భుతమైన సమూహం ఉంది. పాండవ పాండవుల ఐదు రథాలు రథాలు. నరసింహవర్మ కాలం నాటిది (క్రీ.శ. 630-70), అవి ఐదు సెపా - రేట్ ఫ్రీ - స్టాండింగ్ శిల్పాలను కలిగి ఉంటాయి. నిర్మాణాత్మక దేవాలయాలు, ఇంకా కొన్ని అందంగా చెక్కబడిన

జీవిత పరిమాణం జంతువులు. ఇవి ఒక పెద్ద వాలుగా ఉన్న బండరాయి నుండి లేదా దాని నుండి చెక్కబడ్డాయి. అనేక మూడు విభిన్న శిలలుగా. రథాల 'ఆర్కిటెక్చర్' వైవిధ్యాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది. ఆలయ నిర్మాణంలో ఉపయోగించే శైలులు కాలం నాటిది మరియు ద్రవిడ లేదా దక్షిణాది శైలిలో తదుపరి అ. వృద్ధికి దాదాపుగా ఒక నమూనాగా నిలుస్తుంది. అర్జునుడు, భీముడు మరియు ధర్మరాజు రథాలు కర్ణాటకలోని పట్టడకల్ లోని ద్రావిడ దేవాలయాలతో బలమైన అనుబంధాన్ని చూపండి. గ్రామానికి తూర్పున, మరచిపోలేనిది పట్టిక యొక్క ప్రత్యేక సిల్హౌట్ మామల్లపురం యొక్క తీర దేవాలయం, తీరం యొక్క మ్యూట్ అలసిపోని సెంటినెల్, యొక్క అంతిమ వ్యక్తీకరణ మహాబలిపురం. ఇది ఎనిమిదవ శతాబ్దం ప్రారంభ భాగానికి చెందినది మరియు పరిగణించబడుతుంది. దక్షిణ భారతదేశంలో తొలి రాతితో నిర్మించిన ఆలయం. దాని రెండు చక్కగా చెక్కబడిన టవర్ల రూపకల్పన ఆ తరువాతి మతపరమైన వాటిపై తీవ్ర ప్రభావాన్ని చూపింది. వాస్తుశిల్పం, ఇది దక్షిణ భారతదేశం అంతటా మరియు చివరికి ఆగ్నేయాసియాకు ఎగుమతి చేయబడింది. ఈ రోజు, కామ్ కారణంగా– బైన్ చేయబడింది గాలి, ఉప్పు మరియు ఇసుక శక్తులు, వివరణాత్మక చెక్కడం చాలా వరకు క్షీణించి, ఆలయాన్ని మెత్తగా, గుండ్రంగా కనిపించేలా చేస్తుంది–దూరం నుండి వీక్షించడానికి గొప్పది, అయితే పోరస్ రాక్‌లోని గుంటల ఉపరితలం నిశితంగా పరిశీలిస్తే ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది.

టవర్లు ఎత్తైనవి ప్కెన సముద్రానికి ఎదురుగా ఉన్న సెల్–లోపల అప్పుడప్పుడు కోతిని చూసి ఆశ్చర్యపోకండి. పశ్చిమం నుండి రెండు తక్కువ గోడలతో కూడిన ఎన్‌క్లో - ష్యూర్‌ల ద్వారా చేరుకుంది చిన్న నందిలు, ఎద్దుల బొమ్మలతో కప్పబడిన ఈ ఆలయంలో రెండు లింగాల విగ్రహాలు ఉన్నాయి, ఒకటి తూర్పు ముఖంగా, మరొకటి, పశ్చిమం, మరియు వాటి మధ్య మూడవ వంతు.

6.2.2. తంజావూరు:

ఈ ప్రకృతి సౌందర్యం అంతటిపై మహోన్నతమైనది ఉంది తంజావూరు పెద్ద దేవాలయం లేదా బ్రగదీశ్వరుడు మందిరము. చోళులు 9 వ శతాబ్దం A.D. మధ్యకాలం నుండి ఈ ప్రాంతాన్ని పాలించారు మరియు వారి భూభాగం వరకు విస్తరించింది కళింగ ఉత్తరాన, మలయా మరియు నికోబార్, సిలోన్ మరియు ఉపఖండంలో తీరం నుండి ఒడ్డు వరకు. రాజా రాజా చోళుడు పాలించారు. కోసం దక్షిణ భారతదేశాన్ని ఏకం చేస్తూ 29 అద్భుతమైన సంవత్సరాలు. ఈ స్వర్ణయుగం తంజోర్ మరియు చుట్టుపక్కల అనేక అందమైన దేవాలయాలను నిర్మించింది, తరువాత నాయకుల ప్రోత్సాహం ఉంది.

ఆలయ గోపురం చాలా పెద్దది, ఇతర దక్షిణ భారత దేవాలయాలకు భిన్నంగా ఉంటుంది. వ్యక్తిగత చిత్రాలు పెద్దవి మరియు తక్కువ సంఖ్యలో ఉన్నాయి. ద్వారపాలకులు (సంరక్షకులు) కూడా భారీ, కానీ అద్భుతంగా మనోహరంగా ఉన్నారు. సంరక్షకుడు నంది ఎద్దు కూడా చాలా పెద్దది. 19 అడుగులు పొడవులో. లింగము వేలాది మంది కూలీలతో నర్మదా నుంచి తీసుకొచ్చారు రికార్డు స్థాయిలో ఆరు నెలల్లో రవాణా చేయడం. రాజా రాజా చోళుడు కుష్టు వ్యాధితో బాధపడ్డాడు. అతని ఆధ్యాత్మిక గురువు శివునికి భారీ ఆలయాన్ని నిర్మించి అంకితం చేయమని సలహా ఇచ్చాడు. ఆలయం యొక్క ఈ ట్రెండ్‌సెట్టర్ ఆరు సంవత్సరాలలో సక్రమంగా నిర్మించబడింది. రాజు స్నానం కోసం పవిత్ర ట్యాంక్‌లోకి అడుగు పెట్టాడు మరియు ఇదిగో అతను ఉద్భవించినప్పుడు, అతని బాధ పోయింది. హోటల్ పరిసుతం దాదాపు వరి పొలాల మధ్య అన్ని మోడ్‌కాన్‌లతో చక్కటి విశ్రాంతిని ఇస్తుంది. ఆహారం అద్భుతమైనది మరియు వారి ప్రత్యేకంగా చర్న్ చేసిన నిమ్మకాయ ఐస్‌క్రీమ్‌ను మిస్ చేయకూడదు అన్ని విధాలుగా తిరిగి వెళ్లడం విలువైనదే.

సూర్యుడు అస్తమించడం లేదా నది మీదుగా ఉదయించడం కోసం తిరువయ్యారుకు కొన్ని కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న ప్రయాణాలు దూరంగా, కండియూర్‌కు బ్రహ్మ మరియు విష్ణుదుర్గ యొక్క అరుదైన విగ్రహాలతో శివుని యొక్క పురాతన నివాసాన్ని చూడటానికి పల్లవిలో శైలి స్వదేశానికి సంబంధించిన విగ్నేట్‌లు.

కోటలో ఉన్న ఆలయంలో ప్రసిద్ధ సరస్వతి ఉంది మహల్ లైబ్రరీ, కింగ్ సెర్ఫోజీ పాత దర్బార్ హాల్ మరియు ప్రస్తుత రాజ వంశస్థుల నివాస గృహాలు. ప్రసిద్ధి చెందిన తంజావూరు స్టైల్ పెయింటింగ్స్, రోటండ్‌తో కానీ సొగసైనవి బొమ్మలు, రాయి పొదిగిన అలాగే బంగారు ఆకు డబ్బా ఉంటుంది ఇక్కడ, లో అసలు. సూక్ష్మచిత్రాలు మొత్తం దృశ్యాలను వర్ణించండి యొక్క ఒక యుద్ధం, పట్టా షేకం మరియు అందువలన.

రద్దీగా ఉండే పట్టణానికి తగినట్లుగా ట్రాఫిక్ శబ్దాలతో కూడిన రాత్రి విశ్రాంతి మాకు దాదాపు 30 కి.మీ. దూరంలో ఉన్న కుంభకోణంకు ప్రయాణానికి సిద్ధంగా ఉన్నట్లు చూస్తుంది. దారిలో మేము దారాసురం వద్ద ఆగాము, కళ మరియు పురావస్తు ఔత్సాహికులు అందరూ తప్పక చూడాలి. చోళులు నిర్మించిన ఈ పురాతన అద్భుతం శిల్పాలలో అత్యుత్తమమైనదిగా చెప్పవచ్చు. నిజానికి దారాసురం దయను నిర్వచిస్తుంది. ఈ ఐరావతేశ్వరుడు ఆలయం విదేశీయులను ఆకర్షిస్తుంది. ద్వారా డ్రైవ్ చేసాడు.

దేవాలయం యొక్క రథ స్థావరం వెలుపల ఏడు బోలు మెట్లు ఉన్నాయి, ఇవి రాయితో మోగిస్తే ఏడు సంగీత స్వరాలు ఉంటాయి. ఇక్కడ ఒక ఆధునిక పురాణం పాత ఇంగ్లీష్ మాట్లాడే గైడ్, అతను వెయ్యి వివరాలతో ఆకర్షితుడయ్యాడు. కళల ఔత్సాహికులు మాత్రమే ఇక్కడ సందర్శిస్తారు, సహజంగా ప్రధానంగా సంస్కృతి పాశ్చాత్యులు.

కుంభకోణం, ఈ పురాతన, పెద్ద ఆలయ పట్టణం అన్ని గుర్తింపులకు మించి నిద్రలో ఉన్న ఎద్దుల బండి నుండి జింగ్లింగ్ బెల్స్ టౌన్ నుండి జిప్పింగ్ వాహనాలతో కూడిన మెట్రోగా మారింది. హోటల్ చాలా సౌకర్యవంతంగా ఉంటుంది మరియు ప్రామాణికమైన ఇంటి వంట వలెనే అత్యంత దైవికమైన దక్షిణ భారత ఆహారాన్ని అందిస్తుంది. కావేరి డెల్టా మొత్తం ప్రధాన ఆహారాన్ని కలిగి ఉంది, కారంగా ఉండే మాంసాహారం మరియు సుప్రీం కుంభకోణం. డిగ్రీ కాఫీ. సాధారణంగా తయారు చేసే వ్యక్తులు సందర్శిస్తారు. ఆవేశపూరితమైన మందిరము రౌండ్లు యొక్క భక్తి, కుంభకోణం తప్పక చూడాలి పూర్తిగా అపూర్వమైన వాస్తుశిల్పం మరియు అద్భుతమైన శిల్పాల కోసం. ది నాచియార్‌కోయిల్ పుణ్యక్షేత్రం వరకు గణించబడిన ఒక అద్భుతం, వెలిగిస్తే అందం. మకుటాయమానం నాగేశ్వరుడు ఆలయం, విపరీతమైన దయతో కూడిన రాతి బొమ్మలతో. నటరాజుగా శివుని విగ్రహం ఇది తెలిసిన అతిపెద్ద మరియు అత్యుత్తమ చిత్రాలలో ఒకటి. గర్భగుడి చుట్టూ, దాని బయటి గోడలపై, చోళుడికి ప్రధాన ఉదాహరణలు గట్టి రాతిపై శిల్పం, అందాలు. ఈ శిల్పాలు దేవతలకు సంబంధించినవి కావు, బహుశా ఆలయానికి ప్రముఖ దాతలుగా ఉన్న పురుషులు మరియు స్త్రీలు, అత్యంత పరిపూర్ణమైన బొమ్మలు, గుండ్రని రొమ్ములు మరియు సన్నని నడుముతో చిత్రీకరించబడ్డాయి. పర్ఫెక్ట్ డ్రేపరీ మరియు వెంట్రుకలను దువ్వి దిద్దే పని కూడా ఈ ప్రత్యేకమైన వ్యక్తుల యొక్క ముఖ్యాంశాలు. అజిత్ చరిత్రకారుడిగా ఘోష్ "చోళుడు కళాకారుడు తన పల్లవానికి పూర్తి విరుద్ధంగా ఉన్నాడు పూర్వీకులు మరియు తరువాతి వారి తీవ్రమైన నైరూప్య, ఆదర్శ మరియు స్కీమాటిక్ దృష్టి. జీవితం మరియు అందం గురించి చోళుడికి కొత్త మరియు ఆకర్షణీయమైన భావన ఏర్పడింది ఇక్కడ శిల్పం. ఈ స్త్రీలు సుందరమైన మరియు వాస్తవిక మానవ రూపాలు, స్త్రీ దయ మరియు జీవిత ఆనందంతో నిండి ఉన్నారు. ఈ తీవ్రమైన మానవ గుణం వాటి గూడులలోని ప్రతి విగ్రహాలను వేరు చేస్తుందని చెప్పవచ్చు.

ఈ కళ మందిరం చాలా అసాధారణమైనది, భావన మరియు ఆత్మలో రిఫ్రెష్‌గా అసలైనది. ఈ మానవతావాదం దక్షిణ భారత కళకు చోళుల ప్రధాన సహకారం. నాగేశ్వరావు ఆలయం పూర్తిగా నిర్మానుష్యంగా ఉంది, ఒకరికి నచ్చినంత దూరం క్లిక్ చేయడానికి ఒకరిని విడిచిపెట్టారు. దీనికి ఎక్కువ జనాదరణ పొందిన హైప్ ఏమీ లేదు అక్కడికి వస్తున్నాను. రైళ్లు తంజోర్ మరియు కుంభకోణం వెళ్తాయి మద్రాసు నుండి నేరుగా, రాత్రిపూట ప్రయాణం. తిరుచ్చికి కూడా విమానంలో వెళ్లవచ్చు ఆపై ఒక గంట దూరంలో ఉన్న తంజోర్‌కు రోడ్డు మార్గంలో వెళ్ళండి.

దేవాలయాలు, కానీ సందర్శించే విదేశీయులచే అత్యంత ఇష్టపడే వాటిలో ఇది ఒకటి. ఆలయ చరిత్ర మరియు అందం చాలా వరకు, దాని రాతి గోడలపై ఉన్న చిన్న శాసనాల నుండి అర్థాన్ని విడదీసారు, శ్రీ ద్వారా వెలుగులోకి వచ్చింది. అరవముద అయ్యంగార్, ఈ ఆలయానికి ఆకర్షితుడైన వ్యక్తి. అతని 95 సంవత్సరాలలో ఎక్కువ భాగం ఇక్కడే గడిపారు, గమనించడం, అర్థం చేసుకోవడం, చర్చించడం మరియు ట్రంక్‌లోడ్‌లను సిద్ధం చేయడం దాని మీద కాగితాలు. అనేకమంది నిజమైన కళా మానులలో మరొకరు చరిత్రకారులను మార్చారు, వీరికి భారతదేశం గుర్తింపు ద్వారా అందించడానికి చాలా తక్కువగా ఉంది, కానీ అధ్యయన సామగ్రి ద్వారా చాలా ఎక్కువ.

గ్రహ శక్తులపై లోతైన నమ్మకం ఉన్న వ్యక్తి ఏడు గ్రహాలు మరియు రాహువులకు అంకితమైన ప్రదేశాలను సందర్శిస్తాడు మరియు కేతువు, కుంభకోణం చుట్టూ. మేము అబ్బురపరిచాము మరియు అలసిపోయాము, తంజావూరులో తీయని లేత కొబ్బరి నీళ్ళు, అలాగే తాజా పైనాపిల్ ద్వారా రిఫ్రెష్ అయ్యాము. రుచికరమైన ఆహారంతో భర్తీ చేయబడింది మరియు దానితో పులకించిపోయింది. మరియు పురాతన వస్తువుల వ్యాపారులలో రాజు అయిన గోవిందరాజన్ నుండి నిజమైన పురాతన వస్తువులు, పెయింటింగ్స్, ఇత్తడి, నాణేలు తంజావూరును తయారు చేస్తాయి.

6.3. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) భారతదేశంలో సర్క్యూట్ ఢిల్లీ, ఆగ్రా మరియు జైపూర్‌లను గూర్చి తెలుపండి?

2) సాంచీ మరియు ఖజురహో గురించి వివరించండి?

3) బెలూర్, హలెబీడు మరియు హంపిల గూర్చి తెలుపండి?

4) మహాబలిపురం, కాంచీపురం మరియు తంజావూరుల గూర్చి వివరించండి?

6.4. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Srinivasan, K.R. Temples of South India.

2) Rajendra Prasad. B. Art of South India.

3) ASI relevant Guidebooks for Monuments.

4) Anurag Mathur-Tourist Places of India

5) Sudesh Lahari India: Tourism Destination for all season.

– ఆచార్య ఎస్. మురళీమోహన్.

పాఠం - 7

ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క టూరిజం ప్రొడక్ట్స్

7.0. పాఠ్యభాగ లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు వీటి గురించి తెలుసుకోగలరు.

- విశాఖపట్నం సర్క్యూట్ గురించి
- అమరావతి-నాగార్జునకొండ సర్క్యూట్ గురించి
- కర్నూల్ సర్క్యూట్ గురించి
- తిరుపతి సర్క్యూట్ గురించి

విషయ క్రమం:

7.1. విశాఖపట్నం సర్క్యూట్

7.2. అమరావతి-నాగార్జున కొండ సర్క్యూట్

7.3. కర్నూలు సర్క్యూట్

7.4. తిరుపతి సర్క్యూట్

7.5. నమూనా ప్రశ్నలు

7.6. ఆధార గ్రంథాలు

7.1. విశాఖపట్నం సర్క్యూట్:

విశాఖపట్నం అని పిలువబడే “వైజాగ్” ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో రెండవ అతిపెద్ద నగరం మరియు ఆసియాలో అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న నగరాలలో ఒకటి. రద్దీగా ఉండే ఓడరేవు మరియు సహజ నౌకాశ్రయంతో, ఇది షిప్ బిల్డింగ్ యార్డ్, చమురు శుద్ధి కర్మాగారం, ఉక్కు కర్మాగారం మరియు ఇతర ప్రధాన పరిశ్రమలకు నిలయంగా ఉంది. ఒకవైపు తూర్పు కనుమలు, మరోవైపు బంగాళాఖాతం నగరానికి అద్భుత స్పర్శను అందిస్తాయి. మీరు ఒడ్డున ఉన్నా, ఒడ్డున ఉన్నా, నగరం నడిబొడ్డున ఉన్నా, కొండల నడుమ నడిబొడ్డున ఉన్నా, మీరు వైజాగ్‌లో పెట్టుబడి పెట్టకుండా గడిపే ప్రతి క్షణాన్ని నిక్షిప్తం చేస్తారు. తూర్పు తీరంలో కొండలు, సముద్రం కలిసే ఏకైక ప్రదేశం ఇది. నిస్సందేహంగా, ఇది తీరప్రాంత నగరాల శిఖరం రత్నం.

కొంతమంది పాత కాలపువారు ఈ నగరానికి వైశాఖేశ్వరుడి నుండి ఈ పేరు వచ్చిందని చెబుతారు, ఎందుకంటే భగవంతుడికి అంకితం చేయబడిన ఆలయం సముద్రంలో మునిగిపోయిందని నమ్ముతారు. దాని ఆకర్షణీయంగా పొడవైన బంగారు బీచ్‌లు మరియు పచ్చని కొండలతో, నగరం అనేక సరదా ఎంపికలను అందిస్తుంది. వైజాగ్ నగరం గుండా వెళ్లే జాతీయ రహదారి వెంబడి శ్రీకాకుళం నుండి విశాఖపట్నం వరకు కొండ శ్రేణుల మీద చేపట్టిన అడవుల పెంపకానికి కృతజ్ఞతలు తెలుపుతూ దేశంలోనే అత్యుత్తమ గ్రీన్ కవర్‌ను కలిగి ఉన్నందుకు అనేకసార్లు ‘వృక్షం తీర అవార్డు’ అందుకుంది. సముద్రం ముందు పులకరింతలు, సాహసోపేతమైన సాహసాలు, ప్రశాంతమైన వాతావరణం మరియు బ్రేసింగ్ వాతావరణాన్ని కోరుకునే పర్యాటకులకు విశాఖపట్నం ఎంపిక గమ్యస్థానాలలో ఒకటి. ఎందుకంటే, నగరం మనోహరమైన బీచ్‌లను

అందిస్తుంది. ముఖ్యంగా లాసన్స్ బే, రుషికొండ మరియు భీమిలి వద్ద, నిస్సారమైన మరియు స్ఫటికాకార స్పష్టమైన నీరు ఈత కొట్టడానికి, సర్ఫింగ్ చేయడానికి మరియు స్నానానికి అనుకూలం.

విశాఖపట్నం నుండి భీమునిపట్నం వరకు ఉన్న 25 కి.మీ.ల తీరాన్ని హగ్గింగ్ చేసే రహదారి కేవలం ఉత్కంఠ భరితంగా ఉంటుంది. భీమిలి అని పిలుస్తారు, ఇది దేశంలోని రెండవ పురాతన మునిసిపాలిటీలో ఉంది. భీమిలిని హాలండర్స్ గ్రీన్ అని కూడా అంటారు. ధ్వంసమైన కోట, బెల్ ఆఫ్ ఆర్మ్స్ మరియు 17 వ శతాబ్దానికి చెందిన డచ్ స్మశాన వాటికతో కూడిన డచ్ నివాస అవశేషాలు ఇక్కడ భద్రపరచబడ్డాయి.

కైలాసగిరి కొండ:

నగరం యొక్క ఉత్తరం వైపున ఉన్న పచ్చని కొండ, కలసగిరి కొండ వంకరగా ఉండే తీరం మరియు అలలు లేని నగర దృశ్యం యొక్క అద్భుతమైన వీక్షణలను అందిస్తుంది. కొండపై ఉన్న 100 ఎకరాల్లో 50 ఎకరాలను అందమైన పార్కుగా అభివృద్ధి చేశారు. 130 మీటర్ల ఎత్తులో ఉన్న ఈ హిల్ టాప్ పార్క్ బంగాళాఖాతం వైపు ఉంది మరియు పర్యాటకులు మరియు పిక్నిక్‌లలో బాగా ప్రసిద్ధి చెందింది.ఇది ఏడు దృక్కోణాలను కలిగి ఉంది, ఇది సందర్శకులు పరిసర అందాలను ఆస్వాదించడానికి వీలు కల్పిస్తుంది. ప్రధాన ఆకర్షణలు శివపార్వతి విగ్రహం, శంకు చక్ర నామం, కొండకు రోప్‌వే, ఆర్ట్ గ్యాలరీ, పూల గడియారం, జంగిల్ ట్రైల్స్, ఫుడ్ కోర్ట్‌లు, వైజాగ్‌లోని ఏడు అద్భుతాలు, శివాలయం, టైటానిక్ వ్యూపాయింట్, శాంతి ఆశ్రమం, రోడ్ ట్రైన్, గ్లైడింగ్ బేస్ పాయింట్. చిల్డ్రన్స్ ప్లే పార్క్, కాన్ఫరెన్స్ హాల్ మరియు క్యాప్సూల్ లిఫ్ట్. ఇది విశాఖపట్నం రైల్వే స్టేషన్ నుండి 10 కి.మీ.

ఇందిరా గాంధీ జూలాజికల్ పార్క్:

450 ఎకరాలలో విస్తరించి ఉన్న ఇందిరా గాంధీ జూలాజికల్ పార్క్‌లో అన్యదేశ జాతుల పక్షులు మరియు జంతువులు సహజ ఆవాసాలలో ఉన్నాయి. జంతు ప్రదర్శనశాలలో గణనీయమైన భాగం జింకల పార్కు కోసం కేటాయించబడింది. అనేక ఎన్‌క్లోజర్‌లలో, జంతువులు మరియు పక్షులు స్వేచ్ఛగా సంచరించడానికి అనుమతించబడతాయి వారి ఆవాసాల ఆధారంగా రూపొందించబడిన వాతావరణం. ముడసర్లోవజి ముడసర్లోవ అనేది విశాఖపట్నం నుండి 10 కి.మీ. దూరంలో కొండలతో కూడిన లోయ.లోయ మధ్య ఉన్న ఒక సరస్సు పౌరులకు త్రాగు నీటి వనరు. ముడసర్లోవ కూడా చాలా బాగుంది పిక్నిక్ స్పాట్.

అరకు లోయ:

అరకు లోయ ప్రకృతి ఒడిలో విహారయాత్రకు ఎత్తైన ప్రదేశం, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని అతి ముఖ్యమైన పర్యాటక ప్రదేశాలలో అరకు లోయ విశాఖపట్నం నుండి 112 కి.మీ దూరంలో ఉంది. వాస్తవానికి, ఇరువైపులా దట్టమైన అడవులు ఉన్న తూర్పు కనుమల మీద ఉన్న అరకు లోయకు ప్రయాణం ఎంతో బహుమతినిచ్చే అనుభవం. పర్వత మార్గం మార్గంలో చల్లని మరియు సుందరమైన ప్రదేశాలను అందిస్తుంది, ఇది ప్రకృతి యొక్క అనుగ్రహంతో ఆత్మను నింపుతుంది. రైలు ప్రయాణం ఆనందదాయకంగా ఉంటుంది, రైలు గంభీరమైన కొండల గుండా వెళుతుంది, 46 సొరంగాలు మరియు అడవుల గుండా వెళుతుంది మరియు అరకు చేరుకోవడానికి ముందు షిమ్లిగూడ వద్ద ఆసియాలోని ఎత్తైన రైలుమార్గాన్ని తాకుతుంది.

పద్మాపురంలోని బొటానికల్ గార్డెన్, గవర్నమెంట్ సిల్క్ ఫామ్, ట్రైబల్ మ్యూజియం మరియు చాపరాయి ఈ ప్రాంతంలోని

ఇతర ప్రధాన ఆకర్షణలు. ఈ ప్రదేశం మొత్తం 3,200 అడుగుల ఎత్తులో ఉంది మరియు ఉత్తేజకరమైన వాతావరణాన్ని అందిస్తుంది. బి

ఈ హిల్ స్టేషన్ యొక్క అందం ఈ ప్రాంతంలో నివసించే కనీసం 19 ఆదిమ తెగల సాంస్కృతిక చిహ్నాలతో కాలానుగుణంగా సజీవంగా ఉంటుంది. ధిమ్సా మరియు మయూరి, పురాతన జానపద నృత్యాలు, ప్రసిద్ధ యాడ్-పర్యాటకుల కోసం ఆన్‌లు.

పంచధారల:

అనకాపల్లి నుండి 24 కి.మీ దూరంలో ఉన్న పంచధారల అనే పేరు సహజమైన, శాశ్వతమైన నీటి బుగ్గ నుండి వెలువడే ఐదు జెట్ నీటి నుండి వచ్చింది. ఒక లింగం కూడా ఉంది, దానిపై 85 12 వరుసలలో ఇతర లింగాలు చెక్కబడ్డాయి. దీనిని 'కోటిలింగం' (కోటి లింగాలు) అని గొప్పగా పిలుస్తారు. ఆలయంలోని ఆలయ మండపం స్తంభాలపై ముఖ్యమైన శాసనాలు ఉన్నాయి.

సింహాచలం:

సింహాచలంలోని శ్రీ వరాహ లక్ష్మీనరసింహ స్వామి దేవాలయం అద్భుతమైన నిర్మాణ కళాఖండం. వైజాగ్ నుండి 16 కిలోమీటర్ల దూరంలో దట్టమైన చెట్లతో కూడిన కొండల మధ్య ఉన్న ఈ మందిరంలో అందంగా చెక్కబడిన 16 స్తంభాల నాట్య మంటపం మరియు 96 స్తంభాల కల్యాణ మంటపం ఉన్నాయి. సున్నితమైన శిల్పాలతో ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క అత్యంత ముఖ్యమైన దేవాలయాలలో, సింహాచలం దేవాలయం వాస్తుకళా నైపుణ్యానికి సంబంధించిన అధ్యయనం. పీఠాధిపతి అయిన శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ స్వామి యొక్క చిత్రం సంవత్సరంలో చాలా వరకు గంధపు చెక్కతో మందపాటి పొరతో కప్పబడి ఉంటుంది.

బౌద్ధ బాట:

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని బౌద్ధ వలయంలో కీలకమైన ప్రదేశం విశాఖపట్నంలో ఇటీవల త్రవ్వకాలతో సహా అనేక బౌద్ధ స్థలాలు ఉన్నాయి.

తొట్లకొండ సముద్ర మట్టానికి 128 మీటర్ల ఎత్తులో ఉంది మరియు ఇక్కడ కనుగొనబడిన వాటిలో గుట్టలు, స్థూపాలు, చైత్యగ్రి, స్తంభాల మందిరాలు మొదలైనవి ఉన్నాయి. వైజాగ్ నుండి 40 కి.మీ దూరంలో ఉన్న శంకరం వద్ద, కొండల రాతి - కోత అద్భుతాల మధ్య చూడవచ్చు. బావికొండ, భీమిలి మరియు వైజాగ్ మధ్య సముద్రానికి ఎదురుగా ఉన్న కొండ, బౌద్ధమతం యొక్క మూడు దశలకు చెందిన 26 నిర్మాణాలు అలాగే బుద్ధునిది అని నమ్ముతున్న ఎముక ముక్కతో కూడిన కలశం, పావురాలకొండ భీమిలికి పశ్చిమాన ఉన్న కొండ, సుమారు 24. వైజాగ్ నుండి కి.మీ., ఇక్కడ వర్షపు నీటిని సేకరించేందుకు ఉద్దేశించిన 16 అద్భుతమైన రాక్ - కట్ సిస్టెర్న్‌లను ఓరియే చూడవచ్చు. గోపాలపట్నం వద్ద, తాండవ నది ఎడమ ఒడ్డున, స్థూపాలు, విహారాలు మరియు విహారాలు చూడవచ్చు. ఇతర బౌద్ధ అవశేషాలు.

ఏటికొప్పాక:

వరాహ నది ఎడమ ఒడ్డున కలదు. యల్లమంచిలికి దక్షిణాన 20 కి.మీ. ఏటికొప్పాక గ్రామం స్థానికంగా అంకుడు అని పిలువబడే లేత మెత్తని చెక్కతో చేసిన బొమ్మలు మరియు బొమ్మలకు ప్రసిద్ధి చెందింది. శ్రమతో పూర్తి చేసిన బొమ్మలకు

లక్కతో కూడిన అందమైన పూత ఇవ్వబడింది. బొమ్మలు గ్రామీణ జీవితాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి. ఆసక్తికరమైన విషయం ఏమిటంటే, ఈ బొమ్మలు రంగులు లేకుండా తయారు చేయబడ్డాయి. సాధారణంగా తయారు చేయబడిన ముక్కలు బొమ్మల టాప్స్, మిల్క్‌మ్యాన్, బ్యాంగిల్స్, ట్యాంకర్, హెయిర్‌పిన్‌లు మరియు క్యాండిల్ స్టాండ్‌లు. ప్రయోజనకరమైన వస్తువులలో, ఉప్పు పెట్టెలు, మసాలా పాత్రలు మరియు గిన్నెలు ప్రముఖమైనవి.

జోయి డి విగ్రే:

వైజాగ్‌లో పండుగలు మరియు జాతరలు జోయి డి విగ్రే చేత గుర్తించబడతాయి. ఉగాది, సంక్రాంతి, దసరా, దీపావళి మొదలైన ముఖ్యమైన పండుగలు విశాఖ ఉత్సవ్ & రుషికొండ బీచ్.

పండుగలు ప్రసిద్ధ జాతరలు. విశాఖపట్నంలోని బంగారు బీచ్‌ల వెంబడి జరిగే ఈ ప్రసిద్ధ కార్యక్రమాలు, జానపద మరియు శాస్త్రీయ నృత్యాలు అలాగే సంగీతం యొక్క ఆరోగ్యకరమైన సమ్మేళనాన్ని ప్రదర్శిస్తాయి. ఈ కమ్యూనిటీ-ఆధారిత ఈవెంట్‌లలో పాల్గొనే వ్యక్తులు సాధారణంగా వారు బేరం చేసే దానికంటే ఎక్కువ పొందుతారు, ముఖ్యంగా క్రాఫ్ట్ బజార్‌లు, ఎగ్జిబిషన్‌లు మరియు బీచ్‌ల వెంట ఉన్న ఫుడ్ కోర్ట్‌లలో.

బ్రీజీ షాపర్స్:

ఆసియాలో అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న నగరాలలో ఒకటిగా ఉన్న విశాఖపట్నం ఓడరేవు నగరం సాంప్రదాయ దుకాణాలతో పాటు ఆధునిక మాల్స్ మరియు షాపింగ్ ఆర్కేడ్‌లతో నిండి ఉంది. పోలీసులు మరో వైపు చూస్తున్నట్లయితే, మీరు దిగుమతి చేసుకున్న గాడ్జెట్‌లలో మంచి బేరం పొందవచ్చు అక్రమంగా రవాణా చేయబడిన వస్తువులకు సభ్యోక్తి.

వైజాగ్‌లోని ప్రధాన షాపింగ్ కేంద్రాలు జగదాంబ జంక్షన్ నుండి పాత పోస్ట్ ఆఫీస్, డాబా గార్డెన్స్, కురుపాం మార్కెట్, ద్వారకా నగర్ మరియు వన్ టౌన్ ప్రాంతం వరకు మెయిన్ రోడ్ స్ట్రెచ్. మీరు హస్తకళల కోసం వెతుకుతున్నట్లయితే, ఖాదీ గ్రామ్‌మేణ ఉద్యోగ్, లేపాక్షి గిరిజన సహకార సంఘం మరియు తూర్పు ఆర్ట్ మ్యూజియం. నగరం వ్యాపారం చేసే వ్యాపారులు కూడా ఉన్నారు నారాయణపేట, పోచంపల్లి మరియు కలంకారి ప్రింటెడ్ బట్టలు మరియు గోడ ఉరి.

లాలాజల వంటకం:

వైజాగ్‌లోని పర్యాటక ఆకర్షణలు కనులకు విందును అందిస్తే, నగరంలోని హోటళ్లు మరియు రెస్టారెంట్లు అన్ని పర్సులకు సరిపోయేలా పెదవి విరిచే రుచికరమైన వంటకాలను అందిస్తాయి. సముద్ర ఆహార ప్రియులు ఇక్కడ తమ హృదయానికి (కడుపు, మీకు నచ్చితే) కంటెంట్ తినవచ్చు. శాకాహారులు హృదయాన్ని కోల్పోవలసిన అవసరం లేదు, వారు విలాసవంతమైన ఆంధ్ర ప్రత్యేకతలు కలిగి ఉంటారు. దాని కాస్మోపాలిటన్ సంస్కృతికి ధన్యవాదాలు, దక్షిణ భారతదేశం మరియు ఉత్తర భారతదేశం యొక్క గొప్ప సమ్మేళనం నగరంలో వంటకాలు అందుబాటులో ఉన్నాయి. అల్పాహారం అనేది మీ కాలక్షేపం అయితే, అందమైన బీచ్‌లు మంచిగా పెళుసైన 'ముర్రి మిశ్రమం' కోసం అనువైన హ్యాంగ్ అవుట్‌లు, ఇది తరిగిన ఉల్లిపాయలు, ఉబ్బిన అన్నం మరియు ఇతర పదార్థాలతో ఉదారంగా సహాయం చేస్తుంది. ఇతర ప్రసిద్ధ వస్తువులు ఉప్మా, ఇడ్లీ మరియు దోస, ఆరోగ్యకరమైన అల్పాహారం కోసం చెప్పండి. మురుకు, బూరెలు, అప్పడం, పూతరేకులు, అనబ్బాషి, పులిహోర మరియు ఊరగాయల శ్రేణి, ముఖ్యంగా ఆవకాయ మరియు గోంగూర, నగరం యొక్క ప్రత్యేకతలు.

అందమైన వాతావరణం:

విశాఖపట్నం ఉష్ణమండల సవన్నా వాతావరణాన్ని కలిగి ఉంటుంది, సంవత్సరం పొడవునా ఉష్ణోగ్రతలో స్వల్ప వ్యత్యాసాలు ఉంటాయి. మే అత్యంత వేడిగా ఉండే నెల, సగటు ఉష్ణోగ్రతలు 32^0 సెంటిగ్రేడ్ (90^0 ఫారన్‌హీట్) చుట్టూ ఉంటాయి. జనవరి అత్యంత చల్లని నెల, సగటు ఉష్ణోగ్రతలు 23^0 సెంటిగ్రేడ్ (73^0 ఫారన్‌హీట్) కి దగ్గరగా ఉంటాయి. నగరం బంగాళాఖాతం వెంబడి ఉన్నందున, ఏడాది పొడవునా తేమ చాలా ఎక్కువగా ఉంటుంది. అక్టోబర్ అత్యంత తేమగా ఉండే నెల.

వైజాగ్ సందర్శించడానికి ఉత్తమ సమయం నవంబర్ నుండి ఫిబ్రవరి వరకు ఉంటుంది. మీరు అన్ని వాతావరణ విచిత్రంగా ఉన్నట్లయితే, వెంటనే వెళ్లండి !

విమాన మార్గం:

వైజాగ్ హైదరాబాద్, ముంబై, చెన్నై, కోల్‌కతా, బెంగళూరు మరియు నగరాలకు బాగా కనెక్ట్ చేయబడింది. ఢిల్లీ. అన్ని ప్రధాన దేశీయ విమానయాన సంస్థలు రోజువారీ విమానాలను నడుపుతున్నాయి .

రైలు మార్గం:

వాణిజ్యపరంగా ముఖ్యమైన చెన్నై - కోల్‌కతా రైలు మార్గంలో వైజాగ్ ఒక ప్రధాన జంక్షన్. ఈ నగరం న్యూ ఢిల్లీ, చెన్నై, కోల్‌కతా మరియు హైదరాబాద్‌లతో రైలు ద్వారా బాగా అనుసంధానించబడి ఉంది.

రహదారి మార్గం:

వైజాగ్ హైదరాబాద్ నుండి 700 కి.మీ. మరియు విజయవాడ నుండి 350 కి.మీ. దూరంలో ఉంది. హైదరాబాద్, విజయవాడ, భువనేశ్వర్, చెన్నై, తిరుపతి మరియు ఇతర ప్రధాన నగరాలకు రెగ్యులర్ బస్సు సర్వీసులు అందుబాటులో ఉన్నాయి.

వైజాగ్‌లో బడ్జెట్ హోటళ్లు అలాగే స్టార్ హోటల్‌లు ఉన్నాయి, వాటిలో చాలా వరకు ఫిట్‌నెస్ సెంటర్లు, స్విమ్మింగ్ పూల్స్, స్క్వాష్ కోర్ట్‌లు, పబ్‌లు మరియు మల్టీ - క్యూసిన్ రెస్టారెంట్‌లు వంటి అంతర్గత సౌకర్యాలు ఉన్నాయి.

7.2. అమరావతి-నాగార్జున కొండ సర్క్యూట్:

7.2.1. అమరావతి:

పంచారామాల్లో ఒకటి అమరారామం. ఇది గుంటూరు జిల్లాలో గుంటూరు పట్టణానికి 35 కి.మీ. దూరాన కృష్ణాతీరాన నెలకొని ఉంది. ఆంధ్రదేశాన్ని ఒకప్పుడు శాతవాహనులు పరిపాలించారు. కొండవీటి రాజైన అనవేమారెడ్డి 1361లో అమరేశ్వరుని పునఃప్రతిష్ఠ చేసినట్లు శాసనం ద్వారా తెలుస్తోంది.

1769లో రాజావాసిరెడ్డి వెంకటాద్రినాయుడు ఇక్కడ ఒక నగరాన్ని నిర్మించి దానిని తన రాజధానిగా చేసుకున్నాడు. ఆయనే అమరేశ్వరాలయాన్ని పునరుద్ధరించాడు. బహుశా అమరావతి అన్న పేరుని ఆయనే పెట్టి ఉండవచ్చని కొందరి అభిప్రాయం. ఈ ఆలయంలో శివలింగం చాలా పొడవుగా ఉంటుంది. ఇక్కడ ప్రచారంలో ఉన్న గాథననుసరించి ఈ శివలింగం రోజురోజుకు పెరిగిపోతుంటే అర్చకులు శివలింగంపై భాగంలో ఒక మేకును కొట్టారట. దాంతో శివలింగం

పెరగడం ఆగిపోయిందట.

మహా చైత్యమే దీపాలదిన్నె:

అమరావతిలో బౌద్ధ మహాచైత్యమున్నది. ప్రస్తుతం ఇది దీపాలదిన్నెగా పిలవబడుతుంది. గత వైభవానికి, మన పూర్వీకులు సాధించిన కళానైపుణ్యానికి, ధార్మిక చైతన్యానికి ఒక జ్ఞాపకం మాత్రమే ప్రస్తుత అమరావతి బౌద్ధ స్తూపం, అశోక చక్రవర్తి బౌద్ధమత ప్రచారం కోసం మహాదేవ్ అనే బౌద్ధ భిక్షువును ఆంధ్రప్రాంతానికి పంపగా, ఆ భిక్షువే ఇక్కడి స్తూప నిర్మాణానికి పునాదివేసినట్లు తెలుస్తుంది. ఈ స్తూపం క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దంలో నిర్మాణం గావించబడిందని అంచనా. అంటే బౌద్ధ ధర్మం క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దంలోనే ఇక్కడ ప్రవేశించింది.

అలనాటి చలువరాతి శిల్పాలతో బౌద్ధ జాతక కథలతో బుద్ధుని జీవిత ఘట్టాలతో అలంకృతమైన ప్రాకార నిర్మాణం జరిగిందట. ఆ క్రమంలోనే శాతవాహనుల కాలంనాటికి ఒక మహాచైత్యంగా, బృహస్పతిలా ప్రాకారంలో అనేక ఫలకాలతో, శిల్పాలంకృత సింహ ద్వారాలు ఇత్యాది మార్పులు, చేర్పులు చెంది ఇది అమరావతి శిల్పకళ అనగలిగే విశిష్టతను సంతరించుకుని దాదాపు క్రీ.శ. 14వ శతాబ్దం వరకు వాసిష్ఠీపుత్ర పులోమాని, శివస్కంద శాతకర్ణి, గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి ఇత్యాది శాతవాహన వంశీయుల పాలనలోనే గాక చాళు క్యులు, సాలంకాయనులు, విష్ణుకుండినులు మొదలుకొని కాకతీయ ప్రభువుల పాలన వరకు నిత్య సంరక్షణ నోచుకుంది. అమరావతి ఒకప్పుడు విశ్వవిద్యాలయంగా భాసిల్లింది. విదేశాల నుండి కూడా విద్యార్థులు వచ్చి ఈ విశ్వవిద్యాలయంలో విద్యనభ్యసించేవారంటే దీని ప్రాముఖ్యత స్పష్టమవుతుంది. శాతవాహనులు, ఇక్ష్వాకు రాజవంశాల పాలనాకాలంలో బౌద్ధమతం సర్వతోముఖాభివృద్ధి చెందింది. శ్రీ ధాన్యకటకం, శ్రీపర్వత బౌద్ధ క్షేత్రాలలో రెండు విద్యాకేంద్రాలుండేవని విదేశీ బౌద్ధయాత్రికుల గ్రంధాలవల్ల తెలుస్తుంది.

బౌద్ధుల ఆరాధనా నిర్మాణాన్ని చైత్యమని, స్తూపమని కూడా అంటారు. చైత్యములు ధాతుగర్భ, ఉద్దేశిక, పారిభోజకములని మూడు వర్గాలుగా విభజించారు. బుద్ధ ధాతువులు నిక్షేపించబడినవి ధాతు గర్భాలు. అమరావతీ చైత్యమునందు బుద్ధుని ఈ అవశేషాలనే పవిత్ర అవశేషాలు నిక్షిప్తమైనట్లు బౌద్ధ గ్రంథాలవల్ల తెలుస్తుంది. ధాతువులు అనికూడా అంటారు. 1600 సంవత్సరాలకు పైగా బౌద్ధ ధర్మానికి ప్రధాన పీఠంగా నేటి అమరావతి నిలిచియున్నట్లు తెలుస్తుంది. 18వ శతాబ్దాంతమునకు ఇది తన శోభను కోల్పోయి శిథిలావస్థలో దీపాల దిన్నెగా పేరొంది దిబ్బగా మారింది. అమరావతి మ్యూజియంలో బోర్లించిన చిప్పవలే ఉండే బౌద్ధ స్తూపనమూనా మనకు కనిపిస్తుంది.

శ్రీ అమరేశ్వరస్వామి కోవెలలో నిత్యం ధూపదీప నైవేద్యాలతో అర్చనలు జరుగుతూ ఉంటాయి. అన్ని పర్వదినాలలో విశేషపూజలతోపాటు అభిషేకాలూ, కళ్యాణాలు ఎంతో వైభవంగా జరుపుతారు. సుదూరప్రాంతాలనుండి ఎందరో భక్తులు శ్రీస్వామి దర్శనానికి వస్తుంటారు. అమరావతి సమీపాన గల వైకుంఠపురంలో శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు కొండపై స్వయంభువుగా వెలిశాడు. ఈ కొండ ఎక్కడానికి 365 మెట్లు ఉన్నాయి. ఈ స్వామిని గంధంతో అభిషేకం చేస్తే విశేష ఫలం లభిస్తుందని భక్తుల విశ్వాసం. నేడు అమరావతి గొప్ప పర్యాటక కేంద్రంగా విరాజిల్లుతుంది.

అమరావతి మ్యూజియం:

గుంటూరు జిల్లాలోని గుంటూరుకు 35 కి.మీ. దూరాన నెలకొని ఉన్న పర్యాటక క్షేత్రం, అమరావతి. ఇక్కడ ఉన్న పురావస్తు ప్రదర్శనలే అమరావతి మ్యూజియం. ఈ ప్రాంతంలో జరిపిన తవ్వకాలలో అనేక స్తూపావశేషాలు, శిల్పకళా

ఖండాలు బయల్పడినాయి. అలా వెలికితీసిన వాటిలో చాలావరకు లండన్లోని బ్రిటిష్ మ్యూజియంకు, మరి కొన్నింటిని జర్మనీ, ప్యారిస్, మన దేశంలోని కోల్‌కత్తా, న్యూ ఢిల్లీలోని సంగ్రహాలయాలకూ, తరలించారు. మిగిలిన వాటిలో అత్యధిక భాగం చెన్నై లోని ప్రభుత్వం మ్యూజియంలో ఉంచారు. 1958 తరువాత కూడా జరిగిన తవ్వకాలలో బయల్పడిన, శిల్పాలు, కళాఖండాలను అమరావతి మ్యూజియంలో పర్యాటకుల సందర్శనార్థం భద్రపరిచారు. అమరావతిలోని పురావస్తు ప్రదర్శనశాల నాలుగు విభాగాలుగా ఉంటుంది.

మొదటి విభాగం:

అమరావతి మ్యూజియంలోని మొదటి విభాగంలో అమరావతి శిల్పానికి మకుటాయమానమైన పూర్ణకుంభ శిల్పాలున్నాయి. బౌద్ధులకు అత్యంత పవిత్రమైన పద్మఫలకం, జాతక కథల ఘట్టాలు సైతం ఇక్కడ ఉన్నాయి. ఇంకా అనేక విశేషాలతో మొదటి విభాగం కనువిందు చేస్తుంది.

రెండవ విభాగం:

ఇక్కడ ప్రశాంతవదనంతో ఉన్న బుద్ధభగవానుని విగ్రహం కనువిందు చేస్తుంది. మధ్యభాగంలో శాతవాహనుల కాలంనాటి రమణీయమైన సుందరమిథునశిల్పం కనిపిస్తుంది. మరో ఫలంకపై బుద్ధ భగవానుడు కపిలవస్తును సందర్శించడం, ఆయన తండ్రి అయిన శుద్ధోదనుడు మనవడైన రాహులుణ్ని పరిచయం చేయడం ఇత్యాది ఘట్టాలు రమణీయంగా శిల్పీకరించారు. త్రిరత్నాలు, జంతువుల వరుసలు గలిగిన, స్తూపాలు, ఆరాధకులు, బుద్ధుని జీవిత ఘట్టాలతో కూడిన శిలాఫలకాలు ఇక్కడ కనిపిస్తాయి.

మూడవ విభాగం:

అమరావతి మ్యూజియంలోని మూడవ విభాగంలో యక్షిణి శిల్పం క్రీ.పూ. 2వ శతాబ్దంలోని బార్హత్ కళారీతులను అనుకరించినట్లు కనిపిస్తుంది. బౌద్ధధర్మంలోని త్రిరత్నాలను స్ఫురింపజేసే ఘట్టాలను బుద్ధ (మహాబోధి), ధర్మ (ధర్మచక్రం), సంఘము (సూపారాధన) లతో రూపొందించిన నిలువెత్తు అండఫలకం ఈ విభాగంలో ప్రత్యేక ఆకర్షణగా నిలుస్తుంది. అల్లూరు నుండి సేకరించిన అశోకుని ధర్మ శాసనస్తంభ భాగం. మరికొన్ని లేఖనాలు, లింగరాజుపల్లె నుండి గ్రహించిన ధర్మచక్రం, క్రీ.పూ. 2వ శతాబ్దానికి చెందిన స్తంభ భాగాలున్నాయి. ఇంకా శ్రావస్తి, వైశాలి పట్టణాలలో ఆయా దృశ్యాలను గుర్తించే విధమైన లేఖనాలతో వున్న చతుర్ముఖ స్తంభభాగం, వజ్రయాన దేవతా శిల్పాలు మధ్యకాలానికి చెందిన జైన తీర్థంకర విగ్రహాలు ఆకర్షణగా నిలుస్తాయి. శాతవాహన కాలీనమైన నిలువెత్తు సాలంకృత నందీశ్వర విగ్రహం ఈ విభాగంలో మరో ఆకర్షణ. దీన్ని స్థానిక అమరేశ్వరాలయం నుండి సేకరించారట.

నాల్గవ విభాగం:

మ్యూజియంలోని నాల్గవ విభాగంలో శిల్పాలంకృత మహాచైత్యం నమూనా, మహాచైత్య బృహతాకార భాగం యథాపరిమాణాన్ని పునర్నిర్మించిన నమూనాలు కనిపిస్తాయి. ఈ నమూనాలను అనుసరించి మహాచైత్యయథా పరిమాణాన్ని ఊహించుకునే వీలుంది. ఈ ప్రాకారాన పొందుపరిచిన నాళగిరివృత్తాంతం, కంఠకాశ్వము, మహాభినిష్క్రమణ గాథను శుద్ధోదనునికి విన్నవించే బుద్ధజీవిత కథాఘట్టం, ఇంకా అనేక శిల్పాలున్నాయి. సిద్ధార్థుడు మహాభినిష్క్రమణ సమయాన భార్యాపుత్రులను సూతికా గృహంలో అర్ధరాత్రి కడసారి వీక్షించే హృదయ విచారక దృశ్యం అద్భుతంగా శిల్పీకరించారు.

చద్దంత, వెస్సంతర గాథలున్న శిల్పాలు, తొలి రూపంలోని గణేశ లక్ష్మీరూపాలను శిల్పీకరించిన ఉష్ణ ఫలకభాగం, బుద్ధపాదారాధన శిల్పాలు ఉన్నాయి. భారతీయ శిల్పకళకు అమరావతి కళ శిరోభూషణమని కవి కోవిదులు పేర్కొన్నారు. తనదైన శైలి ఏర్పరుచుకున్న' అమరావతి శిల్పకళారీతి, నేడు ప్రపంచ ప్రసిద్ధి గాంచింది. అమరావతి మ్యూజియంలోని ఈ కళాఖండాలను తిలకించడానికి అనునిత్యం వేలాది పర్యాటకులు వస్తుంటారు.

నాగార్జునకొండ:

నాగార్జునసాగర్ డ్యామ్:

అటువంటి ప్రతిస్పందనను రేకెత్తించే ఆధునిక నిర్మాణాలు చాలా తక్కువగా ఉంటాయి. మీరు మొదటిసారిగా నాగార్జునసాగర్ డ్యామ్‌పై కన్ను వేసినప్పుడు విస్మయం మరియు అమూల్యమైన భావన మిమ్మల్ని అధిగమించింది. దాని పరిపూర్ణ పరిమాణం మరియు పరిమాణం మిమ్మల్ని ఊపిరి పీల్చుకోకుండా మరియు ఆశ్చర్యానికి గురిచేస్తుంది . ప్రపంచంలోనే అత్యంత ఎత్తైన మరియు అతి పెద్ద రాతి ఆనకట్టగా, ఇది నిజంగా ఇంజినీరింగ్ నైపుణ్యం యొక్క అద్భుతాలలో ఒకటిగా నిలుస్తుంది.

శక్తివంతమైన కృష్ణా నదికి అడ్డంగా విస్తరించి ఉన్న ఈ బ్యారేజీకి దాని క్రెడిట్‌కి మరో ప్రత్యేకత ఉంది–ఇది ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద మానవ నిర్మిత సరస్సులో ఒకదానిని సృష్టించింది ! ఈ రిజర్వాయర్ పరిసర ప్రాంతంలోని విస్తారమైన ప్రాంతాలకు నీటిపారుదలకి కీలకమైన వనరు.

లాల్ బహదూర్ కెనాల్ మరియు జవహర్ కెనాల్ అని పిలువబడే రెండు ఎడమ మరియు కుడి కాలువలు రాష్ట్రంలోని చాలా పెద్ద ప్రాంతం యొక్క నీటి అవసరాలను తీరుస్తాయి. బంజరు, దాహంతో ఉన్న భూమిని కంటికి కనిపించేంత వరకు గాలిలో ఊగుతూ ఎకరాల ఎకరాల పచ్చని పొలాలతో సస్యశ్యామలమైన ప్రకృతి దృశ్యంగా విజయవంతంగా మార్చడం. సహజంగానే, ఇది ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం 'రైస్ బౌల్ ఆఫ్ ఇండియా' గా ఆవిర్భవించడంలో ప్రముఖ పాత్ర పోషించింది.

విశేషమేమిటంటే, ఈ సరస్సు యొక్క సృష్టి 1926వ సంవత్సరంలో ఇక్కడ జరిపిన త్రవ్వకాల్లో మునిగిపోయింది, ఇది మూడు చారిత్రక ప్రదేశాలను వెలికితీసింది.

శాతవాహనుల రాజధాని ధాన్యకటకం శ్రీపర్వత విజయపురి, ఇక్ష్వాకుల రాజధాని మరియు బౌద్ధ నాగరికత క్రీస్తుపూర్వం మూడు మరియు నాల్గవ శతాబ్దాలలో ఇక్కడ వర్ధిల్లింది. చరిత్రకారులకు ప్రత్యేక ఆసక్తిని కలిగించే అంశం ఏమిటంటే, త్రవ్వకాల్లో హిందూ మతం మరియు హిందూ మతం మరియు బౌద్ధమతం శాంతియుత సహజీవనంలో కలిసి వర్ధిల్లింది. ఇక్కడ నుండి అన్ని పురావస్తు పరిశోధనలు మరియు అవశేషాలు తొలగించబడ్డాయి మరియు సరస్సు మధ్యలో ఉన్న ఒక ద్వీపంలో జాగ్రత్తగా భద్రపరచబడ్డాయి.

నాగార్జున కొండ:

కృష్ణానది ఒడ్డునే ఉన్న మరో ప్రాచీన చారిత్రక నగరం నాగార్జున కొండ, ప్రదేశం గుంటూరు హైదరాబాద్ రోడ్డు మార్గంలో నడి మధ్యలో ఉంటుంది. ఆ రెండు నగరాలకు ఇది సుమారు నూటయాభై కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంటుంది. ఈ ప్రదేశానికి అతి చేరువలో ఉన్న రైల్వేస్టేషన్ మాచర్ల, ఈ ప్రదేశానికి 30 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంటుంది. విజయవాడ,

గుంటూరు పట్టణాలనుండి మాచర్లకు రైళ్ళు ఉంటాయి.

క్రీ.శ. రెండు, మూడు శతాబ్దాలలో ఆంధ్రదేశాన్ని పరిపాలించిన ఇక్ష్వాకులకు రాజధానిగా విలసిల్లింది ఈ నగరం. నల్లమల పర్వత శ్రేణికి చెందిన రెండు కొండల మధ్య ఈ ప్రాచీన నగరం యొక్క అవశేషాలు కనుగొనబడినాయి. 1926వ సంవత్సరంలో ఆర్కియాలజీ డిపార్ట్‌మెంట్ యొక్క సాధారణ ఉద్యోగిచే చూడబడిన ఈ ప్రదేశంలో తవ్వకాలు 1927వ సంవత్సరంలో జరిగాయి. ఆ తవ్వకాలలో దాదాపు 23 కిలోమీటర్ల వైశాల్యం గల భూభాగంలో ఈ ప్రాచీన పట్టణం యొక్క శిథిలాలు కనుగొనబడ్డాయి. ఆ రోజులలో ఆ పట్టణాన్ని విజయపురి అని పిలిచేవాళ్ళని అక్కడ దొరికిన ఆధారాలను బట్టి తెలుస్తుంది. ప్రాచీన పట్టణ అవశేషాలతో ప్రాచీన బౌద్ధాలయాలు, హిందూ దేవాలయాలు, రాజ ప్రాసాదాలు కూడా ఉన్నాయి. తరువాత నాగార్జున సాగర్ డ్యామ్ కట్టేటప్పుడు మరికొన్ని తవ్వకాలు జరిగాయి.

సాగర్ ప్రాజెక్టులో మునిగిపోయిన కొన్ని చారిత్రక శిథిలాల వంటివి తిరిగి నిర్మించబడినాయి. కొన్ని వేరే ప్రదేశాలకు తరలించటం, కొన్నింటిని అక్కడే ఉన్న మ్యూజియంలో భద్రపరచటం జరిగింది.

పర్యటనా జిజ్ఞాస ఉన్నవారికి నాగార్జున కొండ వద్ద కలిగినంత ఆనందం మరెక్కడా కలుగదు, రమణీయమైన ప్రకృతి దృశ్యాలు, అపారమైన శిల్పకళాసంపద, కొన్న లక్షల ఎకరాల సారహీనమైన పొలాలకు విలువైన మాగాణులుగా మార్చిన ఆనకట్టలు నేత్రపర్వంగా ఉంటాయి.

నాగార్జున కొండకు రెండు వైపులనున్న కొండలను పెద్ద కుందేళ్ళ గుట్ట, చిన్న కుందేళ్ళ గుట్ట అంటారు. ఆ రెండు కొండల మధ్యనే దొరికాయి ప్రాచీన విజయపురి పట్టణ అవశేషాలు, వాటిలో రాజప్రాసాదాలు, భవనాలు, స్నానశాలలు ఉన్నాయి. భవనాలు కొండరాళ్ళతో నిర్మించబడ్డాయి. బావులు, చెరువులు ఇటుకలతో కట్టబడిన రాజ ప్రాసాదపు గోడ మొదలైనవాటి అవశేషాలు కూడా తవ్వకాలలో బయటపడినాయి. ఒక విశాలమైన ప్రదేశము, దాని చుట్టూ కూర్చొనటానికి వీలైన మెట్లు కూడా ఉన్నాయి. అవి బహిరంగ క్రీడా ప్రదర్శనలకూ, కళా ప్రదర్శనలకూ ఉపయోగించేవారని భావించబడుతున్నది. మరొక దీర్ఘచతురస్రాకారపు కట్టడం కూడా ఉన్నది. దానిలో ఏదైనా శబ్దం చేస్తే దూర ప్రాంతాలకు కూడా వినబడుతుంది. అది సంగీత నృత్య ప్రదర్శనలకు ఉపయోగించేవారని భావించబడుతుంది. ఇటుకలతో కట్టబడిన విశాలమైన అరుగులు ఆనాడు పాచికలాట మొదలైన వాటికి ఉపయోగించేవారని భావించబడుతున్నది. విశాలమైన శాలలు బాటసారులకు విశ్రాంతి గృహాలుగా ఉపయోగపడేవని భావించబడుతున్నాయి.

ఈ ప్రాంతంలో వైదిక మతానికి చెందిన ఆలయాల అవశేషాలలో ఎక్కువ భాగం శైవాలయాలే! ఒకటి మాత్రం విష్ణువుకు సంబంధించినది ఉన్నది.

విష్ణ్వాలయం ఉండేదని చెప్పబడుతున్న ప్రాంతంలో దొరికిన శాసనాన్ని బట్టి క్రీ.శ. 1278వ సంవత్సరంలో నిర్మించబడిందనీ, అక్కడ కొయ్యచే చేయబడిన అష్టభుజ నారాయణస్వామి విగ్రహం ఉండేదని తెలుస్తున్నది. ఆ ఆలయానికి చక్రాంకిత ధ్వజ స్థంభం కూడా ఉన్నది. ఈ విష్ణ్వాలయ స్థలానికి రెండు కిలోమీటర్ల దూరంలో నోడగిరి స్వామి ఆలయం ఉండేదిట. ఆ ప్రదేశంలో ఉన్న ధ్వజ స్థంభం మీది శాసనం ఆ ఆలయాన్ని పహువల శాంతమాలుదు కట్టించాడని చెపుతున్నది. ఆ ఆలయ ప్రాంతంలోని ఒక ప్రదేశంలో సతీ సహగమనానికి సంబంధించిన శిల్పాలున్నాయి. ఈ ఆలయ ప్రదేశంలో ఒక పెద్ద స్త్రీ దేవత విగ్రమం కూడా ఉన్నది. ఆ విగ్రహం చూడటానికి ఒక పూర్ణకుంభాకృతిలో ఉండటం ఒక విశేషం.

విజయపురికి రెండవవైపున పుష్పభద్ర స్వామి ఆలయం ఉండేదని శిలాశాసనాల వలన తెలుస్తున్నది. ఆ శాసనం ఆ ఆలయ ధ్వజస్తంభం మీద ఉన్నది. ఆ ఆలయం దగ్గరేమెట్లు ఉన్న ఒక చెరువు వంటి ప్రదేశం ఉంది. అది ఆ ఆలయానికి సంబంధించిన కొలను అనీ, అక్కడ తెప్పోత్సవాలు జరుపబడేవనీ భావింపబడుతున్నది. దానికి కొద్ది గజాల దూరంలోనే శర్వదేవుని ఆలయం ఉన్నది. ఆ ఆలయ స్థంభాల పైన కూడా సంస్కృత శాసనాలున్నాయి. రెండు ఆలయాలూ కూడా సహువల శాంతమాలుని కాలంలోనే నిర్మించబడినాయని అక్కడి శాసనాలు తెలుపుతున్నాయి. ఆ రెండు ఆలయాలకు దగ్గరలోనే మహాసేనుని ఆలయ ప్రదేశం ఉన్నది. మహాసేనుడంటే ఈశ్వర పుత్రుడైన కుమారస్వామి. ఈ ఆలయానికి సంబంధించిన దీర్ఘచతురస్రాకారపు గర్భాలయం, విశాలమైన ప్రదేశం గుర్తించబడ్డాయి. ఆ ప్రదేశంలోనే కొద్దిగా విరిగిపోయిన మహాసేనుడి విగ్రహం దొరికింది. ఆ ప్రదేశంలో మరో రెండు ఆలయాల వంటి ప్రదేశాలున్నాయి. ఆ ప్రదేశంలో మరో రెండు ఆలయాల వంటి ప్రదేశాలున్నాయి. కానీ వాటి వివరాలు లభ్యం కావటంలేదు. కోట దగ్గరలోనే కుమారస్వామి భార్య అయిన దేవసేన ఆలయానికి సంబంధించిన అవశేషాలు దొరికాయి.

ఇక్ష్వాకు వంశపు రాజులు మొదట వైదిక మతస్థులైనప్పటికీ తరువాత బౌద్ధ మతాన్ని అవలంబించినట్లు నాగార్జున కొండలోని కొన్ని శిల్పాలవలన తెలుస్తుంది. అక్కడ దొరికిన ఒక శిల్పంలో ఒకరాజు శివలింగాన్ని కాలితో తన్నవేస్తున్నట్లు, ఆ తరువాత అనుచరులతో కలిసి సన్యాసం స్వీకరిస్తున్నట్లు చెక్కబడి ఉన్నది.

నాగార్జున కొండలో బౌద్ధమతానికి సంబంధించిన అనేక కట్టడాలూ, శిల్పాలూ లభించాయి. వాటిలో బౌద్ధ స్థూపాలు, చైత్యాలు, విహారాలు, శకలాలుగా పడి ఉన్న శిల్పాలు ఉన్నాయి. ఆ ప్రాంతంలో తొమ్మిది విహారాలు బయటపడినాయి. ప్రతి విహారంలో స్థూపం, చైత్యం, సమావేశాలు జరిపే శిలామంటపాలు ఉంటాయి. స్థూపం అంటే బుద్ధుని అవశేషాలుంచిన స్మారక చిహ్నం. చైత్యం అంటే ప్రార్థనాలయం, నాగార్జున కొండలోని చైత్యాలలో అందమైన బుద్ధుని మూర్తులు చెక్కబడి ఉన్నాయి. వీటిలో కొన్నింటిలో బుద్ధుడు సింహాసనం మీద కూర్చున్నట్లుగా కూడా చెక్కబడ్డది. వీటన్నిటిలోనూ బౌద్ధ జాతక కథలలో ముఖ్యమైనవి అయిన చాంపేయ, దశరథ, మహాపద్మ, మంధాతు, శిబి, వెస్సంతర మొదలైనవి చెక్క బడి ఉన్నాయి. బుద్ధుడి జీవితానికి సంబంధించిన సంఘటనలు కూడా చెక్కబడ్డాయి.

నాగార్జున కొండలో స్థూపాలు అన్నీ బండి చక్రం వంటి పునాదులపై నిర్మించబడి ఉన్నాయి. విహారాలలోను, చైత్యాలలోను బుద్ధుని విగ్రహాలు చెక్కడం కూడా ఇక్కడే ప్రారంభమైందని చరిత్ర పరిశోధకుల అభిప్రాయం. ఆ సంప్రదాయమే తరువాత కాలంలో మహాయాన బౌద్ధమతంగా అభివృద్ధి చెందింది. బుద్ధుడు మతబోధ చేస్తున్నట్లుగా ఉన్నవీ, ధ్యానంలో ఉన్నవీ అయిన విగ్రహాలున్నాయి. వాలో గాంధార శిల్పంలో వలే వస్త్రాలు కూడా చెక్కబడి ఉంటాయి.

నాగార్జున కొండ వద్ద బౌద్ధ దేవత అయిన హారిత ఆలయం కూడా ఉన్నది. ఆ విగ్రహంలో కొన్ని భాగాలు విరిగిపోయి ఉన్నాయి. విగ్రహానికి ఎదురుగా ఒక మంటపం కూడా ఉన్నది.

నాగార్జున కొండ శిల్పాలలో మైథున శిల్పాలు కూడా ఉన్నాయి. అప్పటికే అక్కడ తాంత్రిక బౌద్ధం కూడా అభివృద్ధి చెందిందేమో!

నాగార్జున కొండ శిల్పాలలో మరొక వినూత్న ప్రక్రియ ఛాయా స్థంభాలు. అవి కొంతమంది మరణించిన వ్యక్తులకు స్మారక చిహ్నాలుగా నిర్మించబడినవి. అటువంటివి దాదాపు ఇరవై ఉన్నాయి అక్కడ. వాటి మీద చెక్క బడిన విషయాలను బట్టి

ఆ కాలంలో అటువంటివి ప్రముఖులకే కాక సామాన్యులకు కూడా నిర్మించబడేవని తెలుస్తున్నది.

నాగార్జున కొండలో దొరికిన శిథిల శకలాలు, ఆ కాలపు వస్తువులూ అన్నీ ఒక ప్రభుత్వ మ్యూజియంలో భద్రపరచబడినాయి. ఈ మ్యూజియంలో ఆ రోజులలో ఉపయోగించబడిన అలంకరణ సామాగ్రి, ఇతర వస్తువులు అన్నీ ఉన్నాయి. పూసలు, చెవులకు పెట్టుకునే ఆభరణాలు, కంఠాభరణాలు కూడా ఉన్నాయి వాటిలో సర్వదేవ మందిరం వద్ద దొరికిన కొన్ని బంగారు, వెండి పాత్రలో ఆ దేవుని పూజకు ఉపయోగించబడేవని భావించబడుతున్నది. బుద్ధుడి అవశేషాలున్న పేటికలు కూడా ఉన్నాయి. అనేక బుద్ధ విగ్రహాలు, సింహాలు, ఎద్దులు, లేళ్ళు, ఏనుగులూ మొదలైన జంతువుల శిల్పాలు ఉన్నాయి. బుద్ధుని జీవితంలోని అయిదు ప్రధాన ఘట్టాలు అయిన జననం, సంసార త్యాగం, మన్మధుడు బుద్ధుని లొంగదీసుకునేందుకు ప్రయత్నించటమూ, సారనాల్లో తొలిసారిగా బౌద్ధ మతాన్ని బోధించటం, మహానిర్యాణం చెందటంతో బాటు మైధున శిల్పాలు చెక్క బడి ఉన్న ఒక పెద్ద రాతి పలకలోని శిల్పకళ అత్యంత అద్భుతంగా ఉంటుంది. సుందరీ నందుల గాధ, నందుడు బౌద్ధమతం స్వీకరించి, బుద్ధునితో స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయే కథతో బాటు కొన్ని మైధున శిల్పాలు కూడా చెక్కబడి ఉన్న మరొక శిల్పం కూడా దర్శనీయమైంది.

ఈ ప్రాంతంలో దొరికిన పాతకొత్త రాతియుగాలనాటి పనిముట్లు, ఆభరణాలు, ఆయుధాలు, మట్టిపాత్రలు కూడా ఈ మ్యూజియంలో చూడవచ్చు.

బౌద్ధజాతక కథలు, బుద్ధుని జీవితంలోని సంఘటనలు చెక్కబడిన అనేక సుందర శిల్పాలున్నాయి. నెమలి సహితమైన మహాసేనుడి విగ్రహం, ఆయన భార్య దేవసేన అని భావించబడుతున్న మరొక విగ్రహం, అనేక యక్షిణీయకుల విగ్రహాలు ఆ కాలపు అనేక శాసనాలు ! కూడా ఆ మ్యూజియంలో ఉన్నాయి.

నాగార్జున కొండలో మ్యూజియంకు దగ్గరలో మధ్యయుగంనాటి శిథిలమైన కోట ఒకటి ఉన్నది. ఇది రెడ్డి రాజులచేత కట్టబడి విజయనగర రాజుల చేత అభివృద్ధి చేయబడి ఉండవచ్చునని భావించబడుతున్నది. ఆ కోట ప్రవేశద్వారం తరువాత రెండు విశాలమైన ప్లాట్ఫారంలు ఉన్నాయి. దాని దగ్గర శిథిలాలలో సప్తమాతృకలతో బొమ్మలు చెక్కబడి ఉన్న ఒక రాతి ఫలకం ఉన్నది. కోటలో అశ్వశాలల వంటి వాటికి ఉపయోగించబడి ఉండవచ్చునని భావించబడుతున్న విశాలమైన గదులున్నాయి. ఈ కోట తూర్పు ప్రాంతంలో రెండు దేవాలయాలున్నాయి. వీటిలో ఒకటి విష్ణాలయం కాగా మరొకటి శివాలయం. రాతితో కట్టబడిన ఈ ఆలయాలలో శిల్పకళ అంత లేదు. విష్ణాలయంలో గరుత్మంతుని శిల్పం, సింహాల శిల్పలు మొదలైనవి ఉన్నాయి. అది మొదట జైనాలయంగా ఉండి తరువాత విష్ణాలయంగా మార్చబడ్డదని భావించబడుతున్నది. ఒక జైన తీర్థంకరుడి నల్లరాతి విగ్రహం కూడా ఉన్నది. ఈ ఆలయంలో నాగార్జున కొండవద్ద భారత ప్రభుత్వం ఒక పెద్ద బహుళార్థ సాధక ఆనకట్టకు కృష్ణానదిపై నిర్మించింది. గుంటూరు – నల్లగొండ జిల్లాలలోని వెనుకబడిన ప్రాంతాలలోని కొన్ని లక్షల ఎకరాల పొలాలు సస్యశ్యామలంగా మారటానికీ, విద్యుత్తును తయారు చేయటానికి ఉపయోగపడే ఈ ప్రాజెక్టు రిజర్వాయర్, కాలువలూ కూడా దర్శనీయమైనవి. మనిషి మేధా శక్తికి ప్రత్యక్ష నిదర్శనమై రాష్ట్ర, ఆర్థికాభివృద్ధికి ఎంతో దోహదపడుతున్న ఆ ఆనకట్టను చూసి ఆనందంతో పులకించని వారుండరు.

నాగార్జున సాగర్ నుండి శ్రీశైలానికి బోటు ప్రయాణం చేసే అవకాశం ఉన్నది. ఆ ప్రయాణం ఎంతో ఆహ్లాదంగా ఉంటుంది.

నాగార్జునసాగర్‌కు 11 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఎత్తిపోతల జలపాతం ఉంది. మన ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉన్న ఏకైక జలపాతం ఇది. చాలా అద్భుతంగా ఉంటుంది చూడటానికి. చంద్రవంక, నక్కలవాగు, తుమ్మల వాగు అనే మూడు వాగులు కలిపి చోట ఉన్న ఈ జలపాతం మన ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉన్న చూసి తీరవలసిన ప్రదేశాలలో అతి ముఖ్యమైనది. ఈ జలపాతం వద్ద ఒక మొసళ్ళ పరిరక్షణ కేంద్రం కూడా ఉన్నది. ఈ జలపాతానికి కొద్ది దూరంలోనే రంగనార స్వామి ఆలయమూ, దత్తాత్రేయుని ఆలయమూ ఉన్నాయి.

నాగార్జున సాగర్ వద్ద టూరిస్ట్ డిపార్టమెంట్ వారి గెస్ట్ హౌస్‌లలో రూములు దొరుకుతాయి. అని కాక ప్రాజెక్ట్ నిర్మాణంలో ఉన్నప్పుడు అధికారులకు రెస్ట్ హౌస్‌లుగా ఉన్న రూమ్లు కూడా ఇప్పుడు పర్యాటకులకు అద్దెకు ఇవ్వబడుతున్నాయి.

మాచర్ల:

నాగార్జున సాగర్ సుమారు 30 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న మాచర్ల పట్టణం చరిత్రలో ప్రసిద్ధి చెందినది. దాయాదుల తగాదాల వలన పల్నాటి రాజ్యాన్ని పంచుకున్నప్పుడు నలగామరాజు తన పవతి తమ్ముడైన మలిదేవరాజుకు ఈ ప్రాంతాన్ని పంచి ఇచ్చాడు. అప్పుడు మలిదేవరాజు మాచర్ల రాజధానిగా, బ్రహ్మనాయుడి మంత్రిత్వంలో రాజ్యపాలన చేసాడు.

మాచర్లలో బ్రహ్మనాయుడి చేత కట్టబడిన చెన్నకేశవాలయం అత్యంత ప్రసిద్ధి చెందినది. చంద్రవంక నదీ తీరాన ఉంటుందీ ఆలయం. ఈ ఆలయం దర్శించదగిన శిల్పకళతో కూడుకొని ఉంటుంది. ఈ ఆలయంలో పాలరాతితో చేయబడిన అయిదు తలల నాగదేవత శిల్పం అద్భుతంగా ఉంటుంది.

ఈ ఆలయానికి దగ్గరలోనే వీరభద్రేశ్వర స్వామి వారి ఆలయం కూడా ఉన్నది. ఆ ఆలయంలో భద్రకాళి విగ్రహమే కాక శనేశ్వరుని విగ్రహం కూడా ఉంటుంది. ఈ ఆలయం కూడా క్రీ.శ. పన్నెండవ శతాబ్ది నాటిదేనని భావింపబడుతున్నది.

కారంపూడి:

మాచర్ల నుండి వినుకొండకు పోయే రోడ్డుమీద మాచర్లకు ఇరవై కిలో మీటర్ల దూరంలో ఈ గ్రామం ఉన్నది. ఈ గ్రామంలో కూడా 12వ శతాబ్దానికి చెందిన ఒక శివాలయం ఉన్నది. చారిత్రక ప్రసిద్ధి చెందిన పల్నాటి యుద్ధం ఈ గ్రామంలోనే జరిగింది. ఆ యుద్ధంలో వాడబడిన కత్తులూ, ఇతర ఆయుధాలు ఇప్పటికీ ఉన్నాయంటారు.

వినుకొండ:

కారంపూడి నుండి మరో ఇరవై కిలో మీటర్ల రోడ్డు ప్రయాణం చేస్తే వినుకొండ వస్తుంది. రెడ్డి రాజుల కాలంలోనూ, విజయనగర రాజులకాలంలోనూ ఇది ఒక ముఖ్యమైన గిరిదుర్గంగా ఉండేది. ఇప్పటికీ వినుకొండలోని కొండ దగ్గర ప్రాచీనమైన కోట యొక్క శిధిలాలు ఉన్నాయి.

వినుకొండ కొండమీద ఒక ప్రాచీనమైన శివాలయం ఉన్నది. ఈ ఆలయం ప్రాచీన కాలంలో శ్రీశైలమూ, త్రిపురాంతకములలోని శివాలయములతో సమానమైన ప్రాధాన్యత కలిగి ఉంటుంది. ఈ ఆలయంలో ఈశ్వరుణ్ణి రామలింగేశ్వర స్వామి అంటారు. గర్భాలయానికి ఎదురుగా ఒక విశాలమైన మంటపం ఉంటుంది. గర్భాలయానికి దగ్గరలోనే అమ్మవారి ఆలయం ఉంటుంది.

7.3. కర్నూల్ సర్క్యూట్:

రాయలసీమ ఖండం:

శ్రీశైల మహాక్షేత్రం ఆంధ్రదేశానికి త్రిలింగ దేశమని అత్యంత ప్రాచీన కాలంనుండీ పేరున్నది. ఈ త్రిలింగ శబ్దంనుండి తెలుగు అనే పదం కూడా ఉద్భవించిందని భాషా శాస్త్రజ్ఞులు అందరూ అంగీకరిస్తున్నారు. శ్రీశైలంలోని మల్లిఖార్జున లింగమూ, ద్రాక్షారామంలోని భీమలింగమూ, కాళేశ్వరంలోని కాళేశ్వర లింగమూ త్రిలింగములు. ఈ మూడింటిలోను, శ్రీశైల క్షేత్రం అత్యంత ప్రాచీనమైనది, ప్రసిద్ధమైనది. ఈనాటికీ కూడా శ్రీశైల క్షేత్రానికి ఉన్న ప్రాముఖ్యత రోజురోజుకూ ఎక్కువే అవుతున్నది. మన ఆంధ్రదేశంలో తిరుపతి తరువాత ఎక్కువగా యాత్రికులను ఆకర్షించే క్షేత్రం శ్రీశైలమే.

శ్రీశైల క్షేత్రం కృష్ణానదికి దక్షిణపు ఒడ్డున వల్లమల కొండలలో ఉన్నది. ఈ క్షేత్రం కర్నూలు జిల్లాలోని ఆత్మకూరు తాలూకాలో ఉన్నది. విజయవాడ, గుంటూరు, హైదరాబాద్, కర్నూలు, మహబూబ్‌నగర్ వంటి పట్టణాలనుండి శ్రీశైల క్షేత్రానికి బస్సు సౌకర్యం ఉన్నది. ఇతర ప్రాంతాల ప్రజలు ఆయా పట్టణాలకు వెళ్ళి అక్కడి నుండి శ్రీశైల క్షేత్రానికి వెళ్ళాలి. డోర్నాల అనే బస్ జంక్షన్ మబడి దాదాపు 40 కిలోమీటర్లు ఘాట్‌రోడ్‌లో ప్రయాణం చేయటం చాలా ఆహ్లాదకరంగా ఉంటుంది.

శ్రీశైల క్షేత్రం చాలా ప్రాచీనమైన క్షేత్రం. ఆ గుడి ఎప్పుడు కట్టారో సరైన చారిత్రక ఆధారాలు ఏవీ లేకపోయినా వివిధ గ్రంధాలలో శ్రీశైలాన్ని గురించి చెప్పబడిన విషయాలను బట్టి ఈ ఆలయం క్రీస్తు శకం రెండు మూడు శతాబ్దాలనాటిదని తెలుస్తున్నది.

శ్రీశైలంలోని మల్లిఖార్జునలింగం భారతదేశంలోని ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలలో ఒకటి. శ్రీశైలంలో ఉన్న భ్రమరాంబికాదేవి ఆలయం భారతదేశంలోని అష్టాదశ శక్తి పీఠాలలో ఒకటి.

పూర్వం ఆ ప్రాంతాన్ని పరిపాలించిన చంద్రగుప్తుడనే రాజుకు పార్వతీదేవి స్వయంగా కుమార్తెగా జన్మించిందట. ఆమె ఈశ్వరునే తన భర్తగా భావించి పూజించేదట. ఆ రాజు ఆవుల మందలోని ఒక ఆవు రోజూ అడవులలోకి వెళ్ళి అక్కడ తన పాలను కారుస్తూ ఉండేదట. ఆ విషయాన్ని ఆవుల కాపరి పార్వతీ దేవికి చెప్పగా ఆమె ఆ శివలింగాన్ని చూచి భక్తితో మల్లికా పుష్పములతో పూజ చేసి ఈశ్వరుని సాన్నిధ్యమును పొందిందట. అందువలన ఆ స్వామికి మల్లిఖార్జునులనే పేరు వచ్చిందని అంటారు.

పూర్వకాలంలో ఆరుణుడనే రాక్షసుడు బ్రహ్మదేవుని గురించి ఘోర తపస్సు చేసి రెండు కాళ్ళ మానవుని చేతగానీ, నాలుగు కాళ్ళ జంతువుచే గానీ మరణం లేకుండా వరం పొందాడట. తదుపరి ఆరిశక్తి షట్పాదాలు గల (ఆరుపాదాలున్న) భ్రమరం రూపంలో ఆ రాక్షసుని సంహరించటం వలన భ్రమరాంబికగా పేరు వచ్చిందని అంటారు. భ్రమరనాదం ఓంకారానికి సంకేతం. భ్రమరాంబాలయం పడమటి వైపు గోడకు ఉన్న రెండు రంధ్రాలవద్ద చెవి ఆనించి వింటే తుమ్మెదల ధ్వని వంటి ధ్వని వినబడేదట. ఓంకారానికి ప్రతీకగా ఉన్న భ్రమరాంబికాదేవి భక్త జనులకు ముక్తిని ప్రసాదించే చల్లని తల్లి.

శ్రీశైల క్షేత్రంలోని మల్లిఖార్జున లింగం ఎత్తు చాలా తక్కువగా ఉంటుంది. ఇక్కడి శివలింగం స్వయంభూలింగం అంటారు. ఈ లింగానికి ప్రతి సందర్శకుడూ శిరస్సు మోటించి నమస్కరిస్తారు. శ్రీశైల మల్లిఖార్జునుడు కూడా తిరుపతి వేంకటేశ్వరునివలేనే భక్త సులభుడు. అందువలననే భక్తి పారవశ్యంతో ఆవిధంగా నమస్కరించే సంప్రదాయం వచ్చి ఉంటుంది. ఆ విధంగా మోటించినపుడు ఈవుని మూడవ నేత్రమైన జ్ఞాన నేత్రాన్ని తలచుకొన్నట్లు కూడా భావించవచ్చు.

మల్లిఖార్జునుడి విగ్రహానికి ఎదురుగా పెద్ద నంది విగ్రహం ఉన్నది.

మల్లిఖార్జున స్వామి గర్భాలయం పక్కనే వినాయకుని విగ్రహం ఉంది. మల్లిఖార్జునుని ఆలయానికి పడమటి దిక్కున భ్రమరాంబికాదేవి ఆలయం ఉన్నది. భ్రమరాంబికా దేవి ముఖంలో రౌద్రం, కరుణ కూడా మూర్తీభవించి ఉంటాయి. ఆమె అష్టభుజీదేవి ఈ ఆలయంలోన అమ్మవారి విగ్రహం పూర్తిగా శైవాగమం ప్రకారం చెక్కబడినది. అమ్మవారి ఎనిమిది చేతులలోనూ ఎనిమిది ఆయుధాలుంటాయి. ఆమె ఆలయానికి ఎదురుగా ఆమె వాహనమయిన సింహం ఉంటుంది. భ్రమరాంబాదేవి గుడికి ఎదురుగా ఉన్న మంటపాలలో భ్రమరాంబాదేవి పాదాలూ, శ్రీ చక్రం అమర్చబడి ఉంటాయి.

మల్లిఖార్జున స్వామి వారి ఆలయానికీ, భ్రమరాంబికా దేవి ఆలయానికీ మధ్య ఒక చిన్న మందిరంలో ఒక శివలింగం ఉన్నది. ఆ స్వామిని సహస్ర లింగేశ్వర స్వామి అంటారు. ఆ విగ్రహాప్తి సీతాదేవి ప్రతిష్టచేసిందని అంటారు.

భ్రమరాంబికా దేవి ఆలయానికి పక్కనే భవానీ దేవి ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజుకు విజయ ఖడ్గాన్ని ప్రసారిస్తున్న పాలరాతి శిల్పం ఉన్నది. ఆ శిల్పం అత్యంత మనోహరంగా ఉంటుంది. హజఃధువులందరికీ ఆరాధ్య దైవమైన భ్రమరాంబికాదేవి హిందూమత పరిరక్షణకై దీక్ష బూనిన శివాజీ మహారాజుకు ఖడ్గాన్ని ప్రసాదిస్తున్న ఆ విగ్రహాన్ని చూసి పులకించని హిందువులెవరూ ఉండరు. ఆ శిల్పంలోన అమ్మవారి ముఖంలోని ప్రసన్నత ప్రతి భక్తునికీ అమ్మవారు తననే అనుగ్రహిస్తున్నదనే భావన కలిగిస్తుంది. ఆ శిల్పంలోని శిల్పకళా ప్రావీణ్యం అత్యంత ప్రశంసనీయమైనది.

శ్రీశైలంలోని దేవాలయం ప్రాకారం మీద, మంటప స్తంభాలపైన ఎన్నో పౌరాణిక గాథలూ, దేవతా మూర్తుల బొమ్మలూ చిత్రింపబడి ఉన్నాయి. వాటిలో ఈశ్వరుడి గొప్పదనాన్ని చాటే దక్షయజ్ఞ ధ్వంసమూ, అర్జునుడికి పాశుపతాస్త్రం ఇవ్వటం, శ్రీకాళహస్తీశ్వర స్థల పురాణం, భిక్షాటన శివమూర్తి, భైరవుడు, మహిషాసుర సంహారం, పార్వతీ కల్యాణం, మార్కండేయుని కథ, లింగోద్భవమూర్తి, నటరాజ మూర్తీ మొదలైనవే గాక, శ్రీ మహావిష్ణువుకు సంబంధించిన దశావతారాలు, తాటకి వర్గా, గజేంద్రమోక్షం, గోపికా వస్త్రాపహరణం మొదలైన ఘట్టాలు కూడా ఉన్నాయి. ఒక మహిళ తన చనుబాలను శివలింగంపై పిండుతున్న శిల్పం అత్యంత రమణీయంగా ఉంటుంది. ఇవికాక నాట్య భంగిమలలో ఉన్న బహు సుందరమైన స్త్రీ మూర్తుల బొమ్మలు ఎన్నో ఉన్నాయి.

ఇక్కడి ఆలయం గోడలపైన ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలకూ, అష్టాదశ శక్తి పీఠాలకు సంబంధించిన చిత్రాలు చిత్రింపబడి ఉన్నాయి. మల్లిఖార్జున స్వామి వారి గర్భగుడికి ఎదురుగా అద్దాల హాలు ఉన్నది.

శ్రీశైల క్షేత్రంలో శైవ మఠాలు కూడా ఉన్నాయి. భ్రమరాంబికా దేవి ఆలయానికి సమీపంలో "సూర్య సింహాసన పండితారాధ్య పీఠము, మల్లిఖార్జునాలయానికి సమీపంలో ఘంటాకర్ణ సిద్ధేశ్వర మఠం ఉన్నాయి.

శ్రీశైలంలో శివరాత్రి ఉత్సవాలు అత్యంత ఘనంగా జరుగుతాయి. ఆ సమయంలో ఆంధ్రదేశం నుండే కాక కర్ణాటక, తమిళనాడు, మహారాష్ట్ర, రాష్ట్రాలనుండి కూడా భక్తులు అధిక సంఖ్యలో క్షేత్రాన్ని సందర్శిస్తారు. శివరాత్రి పర్వదినాన ఆలయ శిఖరం చుట్టూ పవిత్రమైన వస్త్రాన్ని చుట్టటం విశేషం.

శ్రీశైలంలో మహాశివరాత్రినాడు భ్రమరాంబ కల్యాణం, సంక్రాంతి నాడు పార్వతీ కల్యాణం కూడా జరుపబడతాయి.

శ్రీశైల క్షేత్రం సందర్శకుల సంఖ్యలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని దేవాలయాలో తిరుపతి తరువాత రెండవ స్థానంలో ఉన్నది. దాదాపుగా రెండువేల సంవత్సరాలనుండీ ఈ ఆలయం భక్తులను ఆకర్షిస్తూనే ఉన్నది. శ్రీశైల క్షేత్రం వివిధ వర్గాల భక్తులకు

ప్రధాన క్షేత్రంగా ఉండటమే అందుకు కారణం, ప్రాచీన కాలంలో పాశుపత శైవులకూ, తాంత్రిక శైవులకూ, వైదిక మతస్థులకూ కూడా శ్రీశైలం దర్శనీయమైన క్షేత్రంగా ఉన్నది. పాశుపత శైవులకు చెందిన మఠాలలో ఎంతో మంది శైవ విద్వాంసులు శివతత్త్వాన్ని బోధిస్తూ ఉండేవారు. జంగమ దేవరలు శివుని గేయ రూపంలో కీర్తిస్తూ ఆ ప్రదేశం అంతటా సంచరిస్తూ సామాన్య ప్రజానీయంలో శైవమత ప్రచారం చేసేవారు. నల్లమల కొండలలోని ఆటవికులకు భ్రమరాంబా మల్లికార్జునులు ఆరాధ్య దైవాలు. తాంత్రిక పూజలు చేసి మానవాతీత శక్తులను పొందాలనుకొనేవారికి భ్రమరాంబికాదేవి కన్న తల్లి వంటిది. అటువంటి వారు శ్రీశైల క్షేత్రంలో పూర్వకాలంలో అనేక మంది ఉండేవారట. ఆది శంకరులు శ్రీశైలాన్ని సందర్శించినపుడు ఆ వామాచారశాక్తేయులను వాదనలో ఓడించి వారిలో దురాచారాలను దూరంచేసి ఆదిశక్తిని నిజమైన భక్తి ప్రపత్తులతో ధ్యానించేటట్లు చేసారట.

ఉన్న

శ్రీశైలం భారతీయులందరికీ పుణ్యక్షేత్రమే. అక్కడ జాతిమత వివక్షత లేదు. కొన్ని శతాబ్దాల క్రితమే శ్రీశైలాన్ని సందర్శించటానికి భారతదేశంలోని అన్ని మూలలనుండి యాత్రికులు వచ్చేవారని అనేక శాసనాల ద్వారా, గ్రంధాల ద్వారా తెలుస్తున్నది.

ఆకాలంలో శ్రీశైల యాత్ర బహు కష్టంగా ఉండేది. దట్టమైన అడవుల మధ్య కొండమీదమన్న ఆ క్షేత్రాన్ని దర్శించటానికి ఎంతో ప్రయాస పడవలసి వచ్చేది. అయినా భక్తులు వాటిని లెక్క చేయక శ్రీశైల యాత్ర చేసేవారు. మార్గ మధ్యమున మజిలలు చేసుకుంటూ, ఈశ్వరుని మీద గీతాలు పాడుకుంటూ అమితోత్సాహంతో స్త్రీలు, పిల్లలూ, వృద్ధులతో సహా భ్రమరాంబా పల్లిఖార్జుమల దర్శనం చేసుకొనేవారు.

భక్తుల శ్రీశైల యాత్ర గురించి పండితారాధ్య చరిత్రలో చాలా విస్తృతంగా వివరించబడింది. పరమ శివాచార పరాయణుడైన సోమనాధునినే వ్రాయబడిన ఈ కావ్యం ఆనాటి శ్రీశైల యాత్రను మన కళ్ళముందు ఉంచుతుంది. జంగములు, మండ జంగములు, వృద్ధులు, పుణ్యాంగనలు, శీలవంతులు, శివయోగులు, విరక్తులూ, చెంచెలూ, ఆవిధంగా అన్ని వర్గాల ప్రజలు శివలీలలను, శివభక్తుల గాధలనూ పాడుకొనుచూ శ్రీశైల క్షేత్రానికి చేరుకొనేవారట.

శ్రీశైలంలో ఆ కాలంలోనే శివరాత్రి ఉత్సవాలు అత్యంత ఘనంగా జరిగేవట. ఆ ప్రాంతంలోని ఆటవికులు యాత్రికులకు కావలసిన దీపములు, విభూతి, గంధం, రుద్రాక్షలు, తినుబండారాలు సమకూర్చేవారట. నడువలేని వారిని తమ మూపులపై ఉంచుకొని తీసుకొని వెళ్ళేవారట, జోగుల వారు, పిచ్చుకకుంట్ల వారు మొదలైన వారు జంతువులు, పక్షుల చేష్టలననుకరించుచూ, నవ్వును పుట్టించి యాత్రికులు తమ శ్రమను మరచిపోయేటట్లు చేసేవారట.

శివరాత్రి ఉత్సవాలలో అనేక విధాలైన నృత్యాలను ప్రదర్శిచేవారట. “లలితాంగ రసకళాలంకార రేఖలలవబ బహు రూపములాడెడువారు”. “భారతాదికధల జీరమురుగులనాడించువారు”. ఈ విధంగా అన్ని రకాల కళాకారులు శివరాత్రి ఉత్సవాలలో పాల్గొనేవారు పండితారాధ్య చరిత్రలో చెప్పబడ్డది.

ఆనాటి నుండి ఈ నాటి వరకు కూడా శ్రీశైల క్షేత్రం అత్యంత ప్రధానమైన క్షేత్రంగా తన స్థానాన్ని నిలబెట్టుకుంటూనే ఉన్నది.

శ్రీశైలం ఆలయాన్ని మాత్రమే కాక ఆ పరిసర ప్రాంతాలలో చూడవలసినవి ఇంకా చాలా ప్రదేశాలు ఉన్నాయి. వాటిని చూపించేందుకు ఆర్టీసీ బస్సులతో బాటు ప్రైవేటు వాహనాల సౌకర్యం కూడా ఉంది.. మల్లిఖార్జున ఆలయానికి రెండు మూడు కిలోమీటర్ల దూరంలో సాక్షి గణపతి మందిరం ఉన్నది. ఆ మందిరంలో పుస్తకం వ్రాస్తున్న గణపతి విగ్రహం అత్యంత రమణీయంగా లింగాల గట్టు అని పేరు. ఉంటుంది. ఆ శిల్ప కళా సౌందర్యానికి, గణపతి రూపానికి ముగ్ధుడు కాని భక్తులు ఉండరు. గణపతి లేఖకుడిగా వ్యాసునికి మహాభారతం వ్రాసిన మహా విద్వాంసుడు, జ్ఞాని అని గుర్తు చేసేందుకు ఆ విగ్రహం చెక్క బడిందేమో అనిపిస్తుంది. కాని అక్కడికి వెళ్ళే యాత్రికులు మాత్రం తను కోరికలను వ్రాసుకుని ఆయన మల్లిఖార్జున స్వామికీ, భ్రమరాంబికా దేవికీ విన్నవిస్తాడని అనుకుంటారు.

ఆ తరువాత మరో రెండు మూడు కిలోమీటర్లు పోతే ఫాలధార-పంచధారలు వస్తాయి. కొండల నడుమనుండీ ప్రవహించే కృష్ణవేణీ నది ఆ ప్రాంతంలో అనేక రూపాలలో దర్శనమిచ్చి యాత్రికులను అద్భుతపరుస్తుంది. నది ఐదు పాయలుగా చీలి ప్రవహిస్తూ ఉన్నప్పుడు వాటిని ఈశ్వరుని ఐదు ముఖాలనుండీ వెలువడుతున్న పంచధారలుగానూ, ఒకే ధారగా ఉన్నచోట ఈశ్వరుడి ఫాలనేత్రంలో నుండీ ప్రవహించే ధారగానూ భావించబడుతుంది. కృష్ణానది శంకరాచార్యులవారు శివానందలహరి స్తోత్రాన్ని ఈ ప్రదేశంలోనే రచించారని చెపుతారు.

ఆ తరువాత కొద్ది దూరంలో శ్రీశైల శిఖరం ఉన్నది. అది ఆ ప్రదేశంలో అత్యంత ఎత్తైన శిఖరం. ఆ శిఖరం మీదికి వెళ్ళటానికి మెట్లు ఉన్నాయి. ఆ శిఖరం మీదికి వెళ్ళి ఒక చిన్న స్తంభంమీద ఉన్న రంధ్రంలో నుండి మల్లిఖార్జున స్వామి వారి ఆలయ గోపురాన్ని చూసిన వారికి పునర్జన్మ ఉండదని అంటారు. ఈ ప్రదేశాలన్నింటికీ వెళ్ళేటప్పుడు సుందరమైన అటవీ ప్రదేశం దర్శనమిస్తూనే ఉంటుంది.

మల్లిఖార్జునాలయానికి ఈశాన్య దిక్కున కొండను తొలుచుకునే కృష్ణవేణి నది మనకు దర్శనమిస్తుంది. నదికి అటూ ఇటూ ఉన్న పర్వత భాగాలను బ్రహ్మగిరి, విష్ణుగిరి అని పిలుస్తారు. ఆ రెండింటి నడుమనుండి లోయలో ప్రవహించే కృష్ణానదిని పాతాళ గంగ అంటారు. ఈ ప్రవాహంలోనే మనం ఇంతకు ముందు చెప్పుకున్న చంద్ర గుప్త రాజు పచ్చబండగా మారి ఉన్నాడని అంటారు. జగన్మాత అవతారమైన తన కుమార్తెనే మోహించటం వలన ఆ రాజుకు పట్టిన దుర్గతి అది. పాతాళ గంగకు కొద్ది దూరంలోనే చిన్న చిన్న శివలింగాలు విరివిగా దొరుకుతాయి. దీనికి లింగాల గట్లు అని పేరు.

పాతాళ గంగకు సమీపంలోనే కృష్ణా నదిపై బహుళార్థ సాధక ప్రాజెక్టు నిర్మించబడింది. ఇది మన రాష్ట్రంలో జల విద్యుత్తును ఉత్పత్తి చేసే అతిపెద్ద ప్రాజెక్టులలో ఒకటి. ఈ డ్యామ్ వలన తెలంగాణాలోని నల్లగొండ జిల్లా, రాయలసీమలోని కర్నూలు జిల్లాలలోని వ్యావసాయకంగా వెనుకబడిన ప్రాంతాలు సస్యశ్యామలమైనాయి. ఈ ఆనకట్ట కూడా శ్రీశైలంలో చూడవలసిన ప్రదేశాలలో ఒకటి.

శ్రీశైల క్షేత్రం అనాది నుండీ పండితులనూ, పామరులనూ కూడా ఆకర్షిస్తూంది. ఆ ప్రాంతంలోని ఆటవికులైన చెంచువారికి, జంగమ భక్తులకూ, వైదిక శైవ మతాల వారికి శ్రీశైలం అతయత ప్రధానమైన పుణ్యక్షేత్రం.

శ్రీశైలంలో ఇప్పటికీ వివిధ కులాల వారూ తమ తమ పత్రాలను వేరువేరుగా నిర్వహించుకొనుట గమనించదగ్గ విషయం. అవి కాక దేవస్థానం వారి గదులు కూడా అద్దెకు దొరుకుతాయి.

శ్రీశైల క్షేత్రాన్ని సందర్శించిన ప్రతి యాత్రికుడికీ ఏ విధమైన అసౌకర్యమూ కలుగకుండా ఒక ఆనందదాయకమైన

తీర్థయాత్రా, విహారయాత్రా కూడా చేసామన్న తృప్తి కలిగి తీరుతుంది.

త్రిపురాంతకం:

శ్రీశైలం నుండి విజయవాడకు వెళ్ళే దారిలో శ్రీశైలానికి దాదాపు డెబ్బై కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న మరో క్షేత్రం త్రిపురాంతకం, శ్రీశైలం నుండి త్రిపురాంతకానికి కొండ గుహలనుండి మార్గం ఉన్నదనీ, ప్రాచీన కాలంలో భయంకరమైన కాపాలకులూ, వామాచారులూ ఆ గుహ ద్వారానే ప్రయాణం చేసేవారనీ చెప్పుకుంటారు. ఇప్పుడు ఆ గుహలన్నింటినీ పూడ్చి వేయటం జరిగింది. ఇక్కడ దేవుడు త్రిపురాంతకేశ్వరుడు. అమ్మవారు త్రిపుర సుందరీ దేవి. ఈ క్షేత్రం శాక్తేయవామాచారులకు ప్రధానమైన కేంద్రంగా ఉండేదట. త్రిపుర సుందరీ దేవి ఆలయంలోని గర్భ గుడికి ఎదురుగా ఎన్నో వీర శిలలు ఉన్నాయి. అవన్నీ అమ్మవారి ప్రీతి కోసం ఆత్మార్పణ చేసుకొన్న వారినని, ఆ రాళ్ళపై ఉన్న శాసనాల వలన తెలుస్తుంది. అమ్మవారి ముఖం అతి భయంకరంగా ఉండేదట. అందువలన తరువాత కాలంలో ఆ ముఖాన్ని చెక్కివేశారు. శివాలయంలోనే ఉన్న మహిషాసురమర్దిని విగ్రహం అత్యంత అద్భుతంగా ఉంటుంది. ఆలయంలో ఒక అందమైన గణపతి విగ్రహం కూడా ఉన్నది. ఆలయంలో విశేషమైన శిల్పకళా సంపద లేకపోయినప్పటికీ చారిత్రక జిజ్ఞాస ఉన్న వారు చూడదగ్గ ఆలయం. ఇటీవల ఈ ఆలయాన్ని బాగు చేయించటం కూడా జరిగింది.

బెలం గుహలు:

అత్యద్భుతమైన ప్రకృతి సౌందర్యమూ, ఆధ్యాత్మిక ప్రదేశాలు గల ప్రదేశం కర్నూలు జిల్లా బనగానపల్లెకు సమీపం లోని బెలం. ఈ ప్రదేశం నల్లమల కొండలలో ఉన్నది. హైదరాబాద్ నుండి వెళ్ళేటపుడు కర్నూలు, విజయవాడ నుండి వెళ్ళేటప్పుడు నంద్యాల ఈ ప్రదేశానికి దగ్గరలోని రైల్వేస్టేషన్లు ఆయా స్టేషన్లలో దిగి ఈ ప్రదేశానికి చేరటానికి తగిన బస్సు సౌకర్యం ఉంది.

బెలం దగ్గర ఉన్న కొండలలో సందర్శనీయమైన, కనువిందైన గుహలు ఉన్నాయి. క్రీస్తు పూర్వం 4500 సంవత్సరాల నాడే అక్కడ మానవులు నివశించారని అంటారు. బౌద్ధమతం ఉచ్ఛ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు అక్కడ అనేకమంది బౌద్ధ భిక్షువులు ఉండేవారట.

గుహలలోనికి వెళ్ళే ప్రధాన ద్వారాన్ని సింహద్వారం అంటారు. దానిలో నుండి సుమారు ఇరవై మీటర్ల క్రిందకు దిగాలి. దిగేందుకు ఇటీవలే మెట్లు కూడా నిర్మించారు. బెలం గుహలలోనికి అడుగు పెట్టగానే నేలమీదా, పై కప్పు మీద కూడా అత్యద్భుతమైన చిత్రకళ కనపడుతుంటుంది. గుహలో సెలయేటి ప్రవాహం ఉంది. దానిని పాతాళ గంగ అంటారు. ఆ ప్రవాహం ఎంతో అద్భుతంగాను, అందం గాను ఉంటుంది.

ఆ గుహలో ఒక శివలింగం ఆకృతిలో ఉన్న పెద్ద రాయి ఉండేది. ఆ శివలింగం ఉన్న ప్రదేశాన్ని మంటపం అంటారు. ఆ పరిసరాలలో లింగాకృతిలో ఉన్న చిన్న చిన్న రాళ్ళను కోటిలింగాలు అంటారు.

మహా శివరాత్రినాడు అనేక మంది భక్తులు ఈ గుహలను దర్శించి పూజలు చేస్తారు. సుమారు మూడు వేల మీటర్ల పొడవున ఉన్న ఈ గుహ దక్షిణ భారత దేశంలోనే అతిపెద్ద గుహ అంటారు.

కర్నూలు జిల్లా అనగానే ఎవరికైనా నల్లమల అడవులలోని ప్రకృతి సౌందర్యం గుర్తుకు వస్తుంది. కర్నూలు నుండి వెళ్ళేటప్పుడు సుమారు వంద మైళ్ళ దూరంలో దాదాపు డెబ్బై మైళ్ళ ప్రయాణం ఘాట్ రోడ్డులోనే ఉంటుంది. ఆ రమణీయమైన

ప్రకృతి దృశ్యాలు ఎంతో ఆహ్లాదకరంగా ఉండి కళ్ళకు విందు చేస్తాయి..

ఈ ప్రదేశాన్ని ఒక అద్భుతమైన విహార యాత్రా కేంద్రంగా రూపొందిస్తుంది మన రాష్ట్ర ప్రభుత్వం. ఇప్పటికే టూరెస్ట్ డిపార్ట్‌మెంట్ వారి భవనాలున్నాయి. 1999వ సంవత్సరంలో టూరిస్ట్ డిపార్ట్‌మెంట్ వారు తీసుకున్నప్పటినుండీ గుహలోనికి వెళ్ళే మార్గంలో మెట్లు, లైట్లు వంటి సదుపాయాలు కల్పించబడ్డాయి. గుహ లోపలికి ఆక్సిజన్ సరఫరా అయే ఏర్పాట్లు కూడా చేయబడ్డాయి.

బ్రహ్మంగారి మఠం:

నల్లమల అడవులలో రమణీయమైన ప్రకృతి దృశ్యాల మధ్య ఉన్న యాత్రా స్థలం ఇది. గుంటూరు – నంద్యాల రైలు మార్గంలోని గిద్దలూరు రైల్వేస్టేషన్‌లో దిగి అక్కడి నుండి మల్లేపల్లి అనే గ్రామం వరకు బస్సులో వెళ్ళాలి. అక్కడి నుండి బండి మీద బ్రహ్మంగారి మఠం చేరుకోవచ్చు. కడప జిల్లాలోని బద్వేలు వరకు బస్సులో వెళ్ళి, అక్కడనుండి బండి మీద వెళ్ళవచ్చు. భవిష్యత్తును ఊహించి చెప్పిన యోగి వీర బ్రహ్మేంద్రస్వామి వారు సిద్ధి పొందిన ప్రదేశం ఇది. ఆయన అప్పుడు ఊహించి చెప్పిన ఎన్నో విషయాలు ఇప్పుడు జరుగుతూ ఉండటం మనందర్నీ అశ్చర్యపరుస్తూంటుంది. కులమత బేధాలను నిరసిస్తూ కాలజ్ఞానాన్ని బోధించాడు ఆయన, 1594వ సంవత్సరంలో ఆయన జీవ సమాధి పొందిన ప్రదేశంలో ఈ మఠం నిర్మించబడింది. ప్రాంతంలో అనేకమంది భక్తులు రోజూ ఈ క్షేత్రాన్ని దర్శనం చేసుకొంటారు.

మంత్రాలయం:

హైదరాబాద్ నుండి రాయచూరు మీదుగా గుంతకల్లు వెళ్ళే రైలు మార్గంలో ఈ క్షేత్రం ఉన్నది. ఆ మార్గంలో హైదరాబాద్ కు సుమారు మూడు వందల కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. కర్నూలు–ధోన్ పట్టణాల నుండి బస్సు సౌకర్యం ఉన్నది. ఈ క్షేత్రం తుంగభద్రా నదీ తీరాన ఉన్నది.

16వ శతాబ్దిలోని ఒక ప్రసిద్ధ మధ్య మతాచార్యుడు ఈ రాఘవేంద్రస్వామి. ఆ రోజుల్లో ఆదోని నవాబు మొదట రాఘవేంద్రస్వామిని బాధించాడట. తరువాత ఆయన మహాత్మ్యాన్ని గ్రహించి, మఠానికి అన్ని సదుపాయాలు కలుగజేసాడట. రాఘవేంద్రస్వామి అక్కడే సిద్ధి పొందాడు. అప్పటి నుండీ అది పుణ్య క్షేత్రమయింది. ఇక్కడ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం వారి గెస్ట్ హౌస్ కూడా ఉన్నది.

ఇక్కడ ఆలయంలోనికి పురుషులంతా చొక్కాలు విప్పి తువ్వాలు కప్పుకొని వెళ్ళ వలసింది. ఈ క్షేత్రంలో శ్రావణ శుద్ధ చతుర్దశి నుండి బహుళ పంచమి వరకు ఘనంగా ఉత్సవాలు జరుగుతాయి.

మహానంది:

గుంటూరు–గుంతకల్లు రైలు మార్గంలోని గాజులపల్లె రైల్వే స్టేషన్ కు సుమారు ఐద కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉంది. ఈ క్షేత్రం. నంద్యాల పట్టణానికి పదిహేను కిలోమీటర్ల దూర ఉంటుంది. ఆ రెండు రైల్వేస్టేషన్లలో ఏదో ఒకదానిలో దిగి రోడ్డు ప్రయాణం చేసి వెళ్ళాలి.

ఈ క్షేత్రంలో మహా సంగీశ్వర స్వామి ఆలయం ఉన్నది. అవి కాక, ప్రధానాలయానికి కిలో మీటర్ల దూరంలో మరో ఎనిమిది ఆలయాలున్నాయి. మహానంది కాక ప్రధమ వం నాగ నంది, వినాయక నంది, గరుడవంది, శివనంది, విష్ణు నంది, సోమనంది, సూర్యన అనేవి మిగిలిన ఎనిమిది ఆలయాలు. ఈ ఆలయాలన్నీ మిక్కిలి ప్రాచీనమైనవి.

మహానందీశ్వరాలయంలో అమ్మవారు కామేశ్వరీ దేవి. ఈ ఆలయాన్ని చూడటానికి రోజూ వేలాది మంది భక్తులు వస్తూ ఉంటారు. మాఘ బహుళ ఏకాదశి నుండి ఫాల్గుణ శుద్ధ పాడ్యమి వరకు మహాశివరాత్రి ఉత్సవాలు జరుగుతాయి ఇక్కడ. అమ్మవారికి దసరా పండుగకు ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. విష్ణు నందిలోని పాలరాతి నంది విగ్రహం చూడముచ్చటగా ఉంటుంది. సూర్యనందిలోని లయంలో శివలింగం పై ఉదయ సూర్యకిరణాలు పడతాయి. ఆ దృశ్యం అత్యద్భుతంగా ఉంటుంది.

ఇక్కడ రుద్రకుండము, విష్ణు కుండము, బ్రహ్మ కుండము అని మూడు ప్రవాహాలున్నాయి. రుద్ర కుండము గర్భాలయం నందు శివలింగం నుండి వస్తుంది. ఆ ధార ఆలయ ప్రాకారంలో కొలనులోకి చేరుకుంది. అక్కడ నుండి బయటకు వెళ్ళి వ్యవసాయానికి ఉపయోగపడుతున్న ఈ కుండములోనే భక్తులు స్నానం చేస్తారు. బ్రహ్మ కుండము, విష్ణు కుండము ఆలయాన్ని ఉత్తర దక్షిణ చెక్కు అందున్నాయి.

ఈ మహానంది క్షేత్రంలో శైవాగమ పాఠశాల కూడా ఉన్నది.

ఈ క్షేత్రంలో తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారి సత్రం, కామేశ్వరీ దేవస్థానం, వారి సత్రం ఉన్నాయి. అవికాక ఇతర కాటేజీలు, వసతి గృహాలు కూడా ఉన్నాయి.

మహానందికి సుమారు పది కిలోమీటర్ల దూరంలో ఓంకారేశ్వర దేవాలయం ఒకటి ఉన్నది. అక్కడకి కాలి నడకనే వెళ్ళాలి. ఆయలం చుట్టూ అడవులున్నాయి. ఆ దేవాలయం దగ్గరి కోనేరులో స్నానం చేయటానికి నీళ్ళలోనికి మునిగితే ఓం అనే శబ్దం వస్తుంది.

మహానంది క్షేత్రం కూడా నల్లమల అడవులలో ఉన్న రమణీయమైన ప్రకృతి దృశ్యాల నడుమన ఉన్న యాత్రాస్థలం.

7.4. తిరుమల సర్క్యూట్:

తిరుమల-తిరుపతి:

ఏదైనా ప్రదేశానికి చూడటానికి వెళ్ళాలి అనుకున్నప్పుడు యావదాంధ్రులకూ మొదటగా స్ఫురించేది తిరుపతి క్షేత్రమే. కొత్తగా పెళ్ళి అయిన దంపతులు, పిల్లలకు పుట్టువెంట్రుకలు తీయించేవారు, ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలకు పరిష్కారం కనుగొనాలనుకునేవాళ్ళు, భక్తితో భగవంతుని సేవించుకొనదలచినవారు. ఈ విధంగా అన్ని వర్గాలవారు, అన్ని వయసుల వారూ విరివిగా దర్శించే ప్రదేశం తిరుమల తిరుపతి. అది ఆంధ్రదేశంలో ఎంత ప్రసిద్ధి పొందిన ప్రదేశమో వేరే చెప్పక్కర్లేదు. అఖిలాంధ్రులకూ ఆపదమొక్కుల దైవం తిరుమలలోని శ్రీవేంకటేశ్వరుడు. ఆ దేవుడు పిలిస్తేనే పలుకుతాడని ఆంధ్రుల నమ్మకం.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని చిత్తూరు జిల్లాలో ఉన్న తిరుపతి ఇప్పుడు యించుమించుగా ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని ప్రధాన పట్టణాలన్నిటి లోను రోడ్డు ద్వారానో, రైలు ద్వారానో కలుపబడే ఉన్నది.

తిరుపతిని రోజూ అనేక వేల మంది యాత్రికులు సందర్శిస్తూ ఉంటారు. రోజూ ఇంతమంది యాత్రికుల చేత సందర్శించబడే యాత్రాస్థలం భారతదేశంలో ఇంకొకటి లేదు! రోజూ వేలకొద్దీ మంది యాత్రికులతో ఎంతో సందడిగా ఉండే ఆ యాత్రా స్థలం అందరినీ ఆశ్చర్యచకితులను చేస్తుంది.

తిరుపతికి ఉన్న ప్రాధాన్యత ఈ నాటిది కాదు. అక్కడి శ్రీ వేంకటేశ్వరుని ఆలయం ఎప్పుడు కట్టబడిందో సరైన చారిత్రక ఆధారాలు లేకపోయినప్పటికీ, క్రీస్తు శకం నాలుగు, ఐదు శతాబ్దాల నాటికే అది ఒక యాత్రా స్థలంగా ప్రసిద్ధికెక్కిందనటానికి ఆధారాలున్నాయి.

గరుడాద్రి, వృషాద్రి, అంజనాద్రి, వెంకటాద్రి, నారాయణాద్రి, శేషాద్రి, వృషభాద్రి అనే ఏడు కొండలపై నిర్మించబడినది. ఈ ఆలయం. ప్రాచీన కాలంలో కూడా అన్ని రకాల యాత్రికులను ఈ క్షేత్రం అత్యధికంగా ఆకర్షిస్తూనే ఉండేది.

తిరుపతి క్షేత్రానికి సంబంధించిన పురాణగాథ వరాహపురాణంలో కనబడుతుంది. విష్ణుమూర్తి వరాహ రూపంలో హిరణ్యాక్షుని వధించినపుడు భూదేవి తనకు కూడా లక్ష్మీదేవితో సమానమైన స్థానం కల్పించమని కోరుకున్నదట. అప్పుడు విష్ణుమూర్తి కలియుగంలో ఆమె కోరిక నెరవేరుతుందని వరమిచ్చాడట. ఆ తరువాత యజ్ఞ హవిర్భాగానికి అర్హుదెవరో నిర్ణయించటానికి భృగు మహర్షి వచ్చి విష్ణు వక్షస్థలంపై తన్నినప్పుడు శ్రీమహాలక్ష్మి ఆ అవమానాన్ని సహించలేక వైకుంఠాన్ని విడిచి వెళ్ళిపోతుంది. అప్పుడు శ్రీమహావిష్ణువు కూడా వచ్చి వకుళాదేవి ఆశ్రమంలో ఉన్నప్పుడు భూదేవి పద్మావతిగా అవతరిస్తుంది. పద్మావతీ శ్రీనివాసుల కళ్యాణం అయిన తరువాత శ్రీనివాసుడు తిరుమలలోను, పద్మావతీ దేవి తిరుచానూరులోనూ వెలసి భక్తుల పూజలందుకొంటున్నారని ఆ పురాణంలో చెప్పబడింది.

ప్రాచీన కాలంలో ఈ విగ్రహం శివకేశవమూర్తిగా ఉండేదని కొంతమంది పరిశోధకుల అభిప్రాయం. క్రీ.శ. ఆరవ శతాబ్దానికి చెందిన వాడైన పేయాళ్వార్ వ్రాసిన తిరుపతి యందుండెడి స్వామి శిరముపై జుట్టునూ, కిరీటమునూ, చేతిలో గొడ్డలి, చక్రము, నడుమున సర్పము, బంగారు మొలత్రాడు కలిగియుండి, శివకేశవులిద్దరి వలే ప్రకాశించుచున్నాడని చెప్పబడ్డది. ఆది శంకరులు కూడా తిరుపతి దేవుడిని హరిహరాత్మకుని గానే భావించాడని ఆయన చెప్పిన "శ్రీశైల శృంగే వివిధ ప్రసంగే శేషాద్రి శృంగేసి పదావసంతం" అన్న శ్లోకం వలన తెలుస్తుంది. అందువలననే ఆది శంకరులు తిరుపతిని సందర్శించినపుడు అక్కడ 'శ్రీచక్రమును' ప్రతిష్టించారని చెప్పబడుతున్నది. అప్పటినుండే తిరుపతిలో నవరాత్రి ఉత్సవాలు ప్రారంభించబడినాయట. రామానుజాచార్యుల కాలంలో తిరుపతి పూర్తిగా వైష్ణవ క్షేత్రంగా అయిందట. అయినప్పటికీ, విజయనగర రాజుల కాలంలో నవరాత్రులలో దుర్గాదేవి ఉత్సవాలు వైభవంగా జరుపబడేవని సమకాలీన చరిత్రకారులు వర్ణించారు. అందువలన తిరుపతి ప్రాచీన కాలంనుండి భక్తులచేత విరివిగా ఆకర్షింపబడుతుంది. క్రీస్తు శకం 16వ శతాబ్దంలో తిరుపతి చంద్రగిరి రాజ్యంలో అంతర్భాగంగా ఉండేది. ఇప్పటికీ ధనుర్మాసంలో తిరుమలేశుని శివ స్వరూపునిగా భావించి బిల్వ పత్రాలతో పూజిస్తారు. చంద్రగిరి పాలకుడైన సాళ్వ నరసింహరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని ఆక్రమించి చక్రవర్తి కూడా అయినాడు. అప్పటినుండి విజయనగర రాజులు తిరుపతి దేవాలయాన్ని అభివృద్ధి పరచటానికీ, అక్కడికి వెళ్ళే యాత్రికులకు సౌకర్యాలు కలుగజేయటానికి విశేషమైన కృషి చేశారు. క్రీ.శ. 1602 వ సంవత్సరంలోని ఒక శాసనం వలన ఆ కాలంలోనే తిరుపతి ఆలయానికి ప్రజలు గుంపులు గుంపులుగా వెళ్ళి ఆ దేవునికి విలువైన కానుకలు సమర్పించుకొనేవారని తెలుస్తుంది. వాటివలననే ఆ రోజులలో తిరుపతిలో దుర్గాపూజ కూడా చాలా వైభవోపేతంగా జరుపబడేదని తెలుస్తుంది.

ఆనాటి నుండి ఈ నాటి వరకు కూడా తిరుపతి క్షేత్రం పట్ల ప్రజలకు గల ఆకర్షణ దినదిన ప్రవర్ధమానమగుతున్నది. కలియుగంలో తిరుపతి వేంకటేశ్వర స్వామి కంటే భక్తుల కోరికలు తీర్చే దైవం పేరివరూ లేరనే అభిప్రాయం భక్తజనులలో బలంగా ఉన్నది. ఆ క్షేత్రంలో రోజూ నిత్యకళ్యాణం పచ్చతోరణమే! అశేష భక్త జన సందోహమే!

తిరుమలేశునికి ఎన్నో నిత్యోత్సవ పక్షోత్సవ మాసోత్సవ సంవత్సరోత్సవాలు జరుగుతాయి. తెల్లవారు ఝామున సుప్రభాత సేవ, సహస్రనామార్చన జరుగుతాయి. సంధ్యా సమయంలో తోమాలసేవ, పుష్పాలంకరణ, ఊయలసేవ, రాత్రి పవళింపు సేవలు జరుగుతాయి. ఇవే కాకుండా ధనుర్మాసోత్సవాలు, శరన్నవరాత్రులలో జరిగే బ్రహ్మోత్సవాలు, వసంత నవరాత్రోత్సవాలు, ప్రత్యేక పూజలు, ఊరేగింపులూ తిరుమలేశునికి అత్యంత వైభవంగా జరుగుతాయి.

తిరుపతి నుండి తిరుమల కొండమీదకు ఘాట్ రోడ్డు మీద సుమారు ఇరవై ఐదు కిలోమీటర్ల ప్రయాణం చాలా ఆహ్లాదకరంగా ఉంటుంది. ఘాట్ రోడ్డుపై ప్రయాణంలో ఇరువైపులా కనబడే లోయలు అత్యంత అద్భుతంగా ఉంటాయి. ఆ లోయలలో జింకలు, ఏనుగులు మొదలైన వన్య ప్రాణులు విరివిగా కనిపిస్తాయి. దాదాపు నలభై నిమిషాల ప్రయాణం తరువాత తిరుమల కొండమీదకు చేరుకుంటాము. తిరుమలను సందర్శించటానికి రోజూ వచ్చే అసంఖ్యాక భక్త జనులు దేవస్థానం ఏర్పాటు చేసిన కాటేజీలు, ధర్మ పత్రాలతో బాటు అనేక ప్రైవేటు లాడ్జిలు కూడా ఉన్నాయి.

తిరుమలేశుని ఆలయం కనుల పండువుగా ఉంటుంది. ఆ ఆలయ గోపురానికి బంగారు తొడుగు కూడా చేయబడ్డది. బంగారు కాంతులు విరజిమ్మే ఆ ఆలయ శిఖరాన్ని చూస్తేనే జన్మ పావనమైందని అనిపిస్తుంది. ఆలయ శిఖరం కలశాకారంలో ఉండి, నాలుగు వైపులా సింహం శిల్పాలను కలిగియుంటుంది. దేవాలయంలో ఎన్నో విశాలమైన మంటపాలు, ఆ మంటపాలలో అద్భుతమైన శిల్పాలతో కూడిన స్థంభాలు ఉన్నాయి. అక్కడికి వచ్చే జన సందోహం వలన ఆ ఆలయంలోని శిల్ప కళను బాగా పరిశీలించే అవకాశం లేకపోయినప్పటికీ, కళా హృదయం ఉన్నవారు స్వామివారి దర్శనానికి వేళ్ళేటపుడే ఆ శిల్ప సంపదను చూసి ఆనందించగలరు.

గర్భాలయంలోని తిరుమలేశుని విగ్రహం ఎటువంటి వ్యక్తినైనా భక్తి పరవశుడ్ని చేసేదిగా ఉంటుంది. తిరుమలేశుని సందర్శించిన తరువాత తిరుపతిలో చూడవలసిన ప్రదేశాలు ఇంకా చాలా ఉన్నాయి. అవన్నీ కూడా మత ప్రాధాన్యత, ప్రకృతి రమణీయతా రెండూ కలిగియున్నవే! ఆ ప్రదేశాలన్నీ తిరిగి చూడటానికి బస్సులు, కార్లు, జీపులు, ఆటోల వంటి సదుపాయాలన్నీ ఉన్నాయి. ఆలయానికి సమీపంలోనే గల మ్యూజియంలో అనేక విగ్రహాలు, ఇతర చారిత్రక వస్తువులనన్నింటినో మనం చూడవచ్చు.

శ్రీవారి ఆలయానికి సుమారు ఐదారు కిలోమీటర్ల దూరంలో వేణుగోపాలస్వామి ఆలయం. ఉన్నది. అక్కడినుండి ఇంకొక రెండు కిలోమీటర్ల దూరంలో ' ఆకాశగంగ" అనబడే జలపాతం ఉంది. కొండల మధ్యనుండి సువర్ణముఖి నది సన్నని ధారలుగా పడుతున్న ఆ దృశ్యం ఎంతో రమణీయంగా ఉంటుంది. ఇక్కడి నుండి మరో రెండు కిలోమీటర్లు ప్రయాణిస్తే 'పాపవినాశనం' చేరవచ్చు. తిరుమల క్షేత్రమందు పవిత్ర స్నానమాచరించే ఒకే ఒక్క స్నాన ఘట్టమీదే! కొండ మీద నుండి పడుతున్న సువర్ణముఖి నది బహు సుందరంగా ఉంటుంది. ఈ ప్రదేశంలో ఆ నది జలపాతం వలె ఉంటుంది. కాని భక్తులు స్నానం చేసేటప్పుడు ప్రమాదాలు జరుగకుండా ఉండేందుకు దేవస్థానం వారు నీళ్ళు సన్నని ధారల వలె పడేటట్లు ఏర్పాటు చేసారు. ఈ ప్రాంతంలో పూర్వ కాలంలో సనక సనందాది మహామునులు తపస్సు చేసారని చెప్పబడుతుంది. అక్కడ స్నానం చేసినవారికి సకల పాపాలు హరించిపోతాయి కనుక ఆ తీర్థానికీ పాపవినాశనమని పేరు వచ్చిందంటారు.

స్వామివారి ఆలయం నుండి పాపవినాశనం పోయేవరకు దారి అంతటా అనేక వృక్షాలతో డిన అటవీ దృశ్యం కన్నుల పండువుగా ఉంటుంది. తిరుమలలోని దర్శనీయ స్థలాలు అన్నీ చూసిన వెంటనే కొండమీది నుండి క్రిందికి దిగి వచ్చిన

తరువాత తిరుపతిలో కూడా దర్శనీయ స్థలాలు అనేకం ఉన్నాయి. తిరుపతికి దిగి రాగానే సాధారణంగా అందరూ తిరుచానూరు లోని అలిమేలు మంగ గుడిని సందర్శిస్తారు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుని దేవేరి అయిన జగన్మాత విగ్రహం కరుణ రసాన్ని విరజిమ్ముతూ ఉంటుంది ఈ ఆలయంలో. ఆ తరువాత తిరుపతిలో చూడవలసిన మరొక ఆలయం గోవిందరాజ స్వామి ఆలయం. గోవింద రాజస్వామి శ్రీ వేంకటేశ్వరుని సోదరుడు అని చెపుతారు. ఈ రెండు ఆలయాలు చాలా పెద్దవి, ఈ రెండు దేవాలయాలు కూడా అత్యంత వైభవోపేతంగా ఉండి భక్తులను విశేషంగా ఆకర్షిస్తాయి.

తిరుపతిలో చూడవలసిన మరో ప్రదేశం కపిల తీర్థం. ఈ తీర్థంలో స్నానం చేసినా సకలపాపాలు హరించబడతాయని భక్తుల నమ్మకం. ఈ కపిల తీర్థం సమీపంలోనే ఒక శివాలయం ఉంది. అక్కడ కపిలేశ్వర స్వామి ఆలయం బహు ప్రాచీనమైనది. అది స్వయంభూలింగమని అక్కడి ప్రజల నమ్మకం.

తిరుపతికి పదకొండు కిలోమీటర్ల దూరంలో చంద్రగిరి ఉన్నది. ఇంతకు ముందే చెప్పినట్లుగా విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన సాళువ, తుళువ వంశ రాజుల స్వస్థలం ఈ చంద్రగిరే. అక్కడ ఇప్పటికీ ఆ రాజ వంశాలకు సంబంధించిన కోట ఉన్నది. భూమికి దాదాపు 180 మీటర్లు ఎత్తున ఉన్న కొండ శిఖరం మీద ఈ కోట ఉన్నది. చక్కటి శిల్పకళాసంపదతో ఉండే ఈ రోట ఆనాటి వైభవాన్ని గుర్తు చేస్తూ యాత్రికులకు కన్నుల పండుగ కలుగజేస్తుంది. శిధిలావస్థలో మన్న రాజు దర్బారులూ, అంతఃపురాలు ఈ ప్రాంతంలో కనబడతాయి. చంద్రగిరి వద్ద రాజరాజేశ్వరీ దేవి ఆలయం ఒకటి ఉన్నది.

తిరుపతికి దాదాపు ముప్పై కిలోమీటర్ల దూరంలో నారాయణవనం అనే ప్రదేశం ఉన్నది. అక్కడ కళ్యాణ వేంకటేశ్వర స్వామి ఆలయం ఉన్నది. వేంకటేశ్వరస్వామి ఆశ్రయమిచ్చిన వకుళాదేవి ఆశ్రమం ఆక్కడే ఉండేదని అక్కడి ప్రజలు చెపుతారు. పద్మావతీ వేంకటేశ్వరుల కళ్యాణం ఈ ఆలయంలోనే జరిగిందని చెపుతారు. ఇక్కడ కూడా ఆలయంలోని శిల్ప సంపదా, పరిసరాలలోని ప్రకృతి సౌందర్యమూ చూసి తీరవలసినదే!

ఇక్కడికి సమీపంలోనే నాగలాపురం అనే ఊరు ఉన్నది. ఆ ఊరును శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు తన తల్లి అయిన నాగమాంబిక పేరుతో నిర్మించాడు. ఆ ఊళ్ళో ఉన్న వేద నారాయణ స్వామి ఆలయం కూడా ప్రసిద్ధి చెందిన ఆలయం. ఫాల్గుణ మాసంలో సూర్య కిరణాలు ఈ దేవుడి పాదాల పడతాయనీ, అప్పుడు అక్కడ యాత్రికుల సంఖ్య ఎక్కువగా ఉంటుంది అని తిరుపతికి సుమారు యాభై కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న శ్రీకాళహస్తి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని అక్కడి ప్రజలు అంటారు.

తిరుపతిలోని కపిల తీర్థం, చంద్రగిరి కోట, నారాయణ వనం, నాగలాపురం, తిరుచానూరులోని అలిమేలు మంగ ఆలయం, గోవిందరాజ స్వామి ఆలయం అన్ని చూసేందుకు ఒక ఆటో కాని, జీపును గాని తీసుకుని ఉదయం ఏడు గంటలకు బయలు దేరితే మధ్యాహ్నం పన్నుండు గంటలకల్లా పూర్తి చేసుకొనవచ్చును. తిరుపతిలోని వివిధ ప్రదేశాలను సందర్శించేందుకూ, క్రింద తిరుపతిలోనూ, సమీపంలోను ఉన్న ప్రదేశాలను దర్శించేందుకు దేవస్థానం బస్సులు కూడా ఉన్నాయి.

తిరుపతి క్షేత్ర సందర్శనం ఒక మధురమైన అనుభూతి. ఆ స్వామి వారి దివ్య విగ్రహ దర్శనము వలన కలిగే భక్తి పారవశ్యమూ అంతా ఇంతా కాదు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు ఆంధ్రుల ఆరాధ్య దైవం మాత్రమే కాదు, అఖిలాంధ్ర ప్రజలకూ ఆత్మీయుడు కూడా. ఆ ఆపద మొక్కులవాడిని తమలో ఒకడిగానే భావిస్తారు ఆంధ్ర ప్రజలు. ఆ స్వామివారు కుబేరుని వద్ద అప్పు తీసుకుని పెళ్ళి చేసుకున్నాడనటమూ, ఆయన తన ఇద్దరు భార్యల మధ్య సంవాదముతో శిల అయిపోయినాడనటమూ,

తన భక్తుడైన బావాజీతో జూదమాడాడనటమూ, ఇవన్నీ ఆ ఆత్మీయతనే సూచిస్తాయి.

ఇక తిరుమల క్షేత్రంలోని ప్రకృతి రమణీయతను గురించి ఎంత చెప్పినా చాలదు. తిరుపతి నుండీ కొండమీదకు వెళ్ళే ఘాట్ రోడ్డులో వృక్ష సంపద, ఆకాశ గంగ, పాతాల గంగ ప్రాంతంలోని జలపాతాలు, అన్నీ కూడా అద్భుతమైన ఆనందాన్ని కలిగిస్తాయి. ఇక చంద్రగిరి కోట, నాగలాపురం వంటి స్థలాలు ఆ ప్రాంతపు చారిత్రక ప్రాముఖ్యతను తెలియజేస్తూ, భారతదేశ ప్రాచీన వైభవాన్ని గుర్తు చేసి సందర్శకుల హృదయాలలో జాతీయాభిమానం ఉప్పొంగి పోయేట్లు చేస్తాయి.

శ్రీకాళహస్తి:

తిరుపతికి సుమారు యాభై కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న శ్రీకాళహస్తి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని ప్రసిద్ధి చెందిన అతి ప్రాచీనమైన శైవ క్షేత్రాలలో ఒకటి. శ్రీ విద్యానిధియై, ఆర్యావామాంగుడై మహామహిమ చే వెలుగొందే శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడు కీటకమున కైవం జక్రి శైవన్మదాంధుఏకైవన్ బహుజీవహంతకయినన్ దుర్భాసనంబాపి మోకనిధిం గొల్ల గానంగ చేయకలడని ధూర్జటి మహాకవి తన కాళహస్తి మహాత్మ్యంలో వివరించాడు.

ఈ క్షేత్ర ఆవిర్భావాన్ని గురించిన గాథ స్కాంధ పురాణంలో చెప్పబడింది. విశ్వామిత్రుడి వలన వచ్చిన స్పర్శ వలన తన నూరుగురు కుమారులు మరణించగా వశిష్టుడు విషాద హృదయుడై కొండ శిఖరంపైనుండి క్రిందకు దూకి ఆత్మహత్య చేసుకొన బూనుకొనగా, భూదేవి ఆ మహర్షికి ఆత్మహత్య వలన ఆయనేమీ సాధించలేడనీ, పరమేశ్వరుని ఆరాధిస్తే ఆయనకు జీవమ్ముక్తి కలుగుతుందని చెప్పినదట. అప్పుడా మహర్షి పరమేశ్వరుణ్ణి గురించి కఠోర దీక్షతో తపస్సు చేయగా ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్షమైనాడట. అప్పుడు వశిష్ట మహర్షి తనకు బ్రహ్మజ్ఞానం కలిగించవలసిందిగానూ, పరమేశ్వరుణ్ణి ఎల్లప్పుడూ అక్కడే ఉండమని వరాలు కోరుకొనగా పరమేశ్వరుడు అనుగ్రహించాడు. ఆ ప్రదేశమే కాళహస్తి క్షేత్రం. పరమేశ్వరుడు భక్త జనులను కరుణించే వాయులింగ రూపంలోను, జగన్మాత భక్తులకు బ్రహ్మ జ్ఞానాన్ని కలుగజేసే జ్ఞాన ప్రసూనాంబ గానూ ఆ క్షేత్రంలో వెలిసి అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలచే పూజలందుకొంటున్నారు.

శ్రీకాళహస్తి క్షేత్రంలోనిది వాయు లింగం. పంచభూతాలు శివలింగాల రూపంలో ఐదు ప్రాంతాలలో వెలిసినాయట. అందులో వాయువు కాళహస్తి క్షేత్రంలో వెలిశాడు. మిగిలినవి కంచి, తిరువణ్ణామలై, చిదంబరం, జంబుకేశ్వరాలలో ఉన్నాయి. శ్రీకాళహస్తిలో అమ్మవారు జ్ఞాన ప్రసూనాంబ. పరమ ప్రసన్నమైన ముఖాకృతితో భక్తి పారవశ్యం కలిగిస్తూ ఉంటుంది.

ఈ ఆలయం చాలా ప్రాచీనమైనది. కాని చోళుల పరిపాలనా కాలంలో బాగా అభివృద్ధి చేయబడినది. ఎత్తైన గోపురాలు, ఆలయంలోని మంటపాలు ఆ కాలంలో నిర్మించబడినవే! వాటిలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలుచే నిర్మించబడిన వసంత మండపంలోని శిల్పకళ అత్యద్భుతంగా ఉంటుంది.

శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడు మనుష్యులకే కాక, పశుపక్ష్యాదులకు కూడా ముక్తిని ప్రసాదించే కరుణామయుడు. సాలెపురుగుకూ, పాముకూ, ఏనుగుకూ ముక్తినివ్వటం వలననే ఈ క్షేత్రానికి ఆ పేరు వచ్చింది, అందుకనే ఈ ఆలయంలోని లింగం ఏనుగు దంతాలతో కూడి ఉంటుంది. శివలింగం పక్కన సాలెపురుగు కూడా ఉంటుంది. తూర్పు ద్వారంలో వినాయకుడూ, సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడూ ఉంటారు. శ్రీకాళహస్తిలోని అమ్మవారు అయిన జ్ఞాన ప్రసూనాంబిక భక్తజనుల కోరికలను తీర్చే చల్లని తల్లి. అమ్మవారి విగ్రహానికి ఎదురుగా ఆది శంకరాచార్యులచే ప్రతిష్టించబడిన శ్రీచక్రం ఉన్నది.

శ్రీకాళహస్తిలోని వాయులింగాన్ని సందర్శిస్తే రాహుకేతువులు తృప్తి చెందుతారట. ఇతర సర్ప దోషాలు కూడా పోతాయట. అందువలననే ఈ క్షేత్రంలో రోజూ అనేక మంది భక్తులు సర్పదోషాలు చేస్తూ కలబడతారు. ఈ ఆలయంలో వల్లీ సమేత షణ్ముఖ స్వామి, కాల భైరవుడు, దుర్గా దేవి, సప్త మాతృకలు, భిక్షాటన ఈశ్వరుడు మొదలైన విగ్రహాలు కనువిందు కలిగిస్తాయి. శైవ మతాచార్యులైన జ్ఞాన సంబందార్, మాణిక్యవాచకర్‌ల విగ్రహాలు కూడా ఇక్కడ ఉండటం ఒక విశేషం.

ఆలయం ఆవరణలోనే సూర్య పుష్కరిణి, చంద్ర పుష్కరిణి అని రెండు స్నానఘట్టాలున్నాయి. వాటిలో స్నానం చేస్తే సర్వపాపాలు తొలగిపోతాయని భక్తుల నమ్మకం.

అవికాక శ్రీకాళహస్తి క్షేత్ర చుట్టు ప్రక్కల ప్రాంతాలలో హరిహరతీర్థము, కళింగ తీర్థమూ, సహస్రలింగ తీర్థమూ, మార్కండేయ తీర్థమూ, మయూర తీర్థమూ, భారద్వాజ తీర్థమూ నారద తీర్థమూ, సరస్వతీ తీర్థమూ, శుక తీర్థమూ, బ్రహ్మ తీర్థమూ, మణికర్ణికా తీర్థమూ, తత్వ ప్రకాశ తీర్థమూ అనే పన్నెండు తీర్థాలున్నాయి.

ఆలయానికి సమీపంలోనే భూమిలోపల పాతాళ వినాయకుని విగ్రహం ఉంటుంది. శ్రీకాళహస్తి క్షేత్రం అనాదికాలం నుండీ ఏ తారతమ్యాలు లేకుండా అన్ని వర్గాల ప్రజలచేతా దర్శించబడుతున్నది.

శ్రీకాళహస్తి క్షేత్ర వైభవాన్ని అంతటినీ ధూర్జటి మహాకవి తన కాళహస్తి మహాత్మ్యంలో వివరించాడు. ఆ కాలంలో ప్రజలు తమ నిత్య జీవిత వ్యవహారాల్లో కూడా శ్రీకాళహస్తీశ్వరుణ్ణి భావిస్తూ ఉండేవారట.

ఆటవికులు కూడా ఒక్క పొద్దుండి సెలయేటి నుదకమాడి నైజమైన చతురలంకారములు దాల్చి సహజ భక్తితో కాళహస్తీశ్వరుని జాతరకు వెళ్ళేవారట. జాతరకు వెళ్ళేటపుడు తప్పెటల చప్పుళ్ళను, వెట్టి సొరకాయల బుఱ్ఱలంగట్టిన సరకట్ల కిన్నెరలు మొరపంచుమ్మేళ్ళులు పాటలు పాటలు పాడుతూ వెళ్ళేవారట.

తిరుపతిలో శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామిని సందర్శించిన భక్తులు తిరుగు ప్రయాణంలో శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని దర్శించటం మన ఆంధ్రదేశంలో ఒక ఆనవాయితీ. దానిని బట్టే శ్రీకాళహస్తి తిరుపతితో సమానమైన క్షేత్రమేనని అర్థం చేసుకోవచ్చు.

కాణిపాకం:

చిత్తూరుకు దాదాపు పదిహేను కిలోమీటర్ల దూరంలో కాణిపాకం క్షేత్రంలో సిద్ధి వినాయక స్వామి గుడి ఉన్నది. ఈ ఆలయం చాలా ప్రాచీనమైనది, సుప్రసిద్ధమైనదీ. ఈ క్షేత్రాన్ని ఆంధ్రప్రదేశ్ నుండే కాక తమిళనాడు రాష్ట్రం నుండి కూడా ఎంతో మంది భక్తులు సందర్శిస్తారు. ఈ క్షేత్రంలో నీళ్ళలో కూర్చుని ఉన్న గణపతి విగ్రహం అత్యంత ఆకర్షణీయంగా ఉంటుంది.

7.5. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) విశాఖపట్నం -సర్క్యూట్ గురించి వివరించండి?

2) అమరావతి, నాగర్జునకొండ సర్క్యూట్ గురించి వివరించండి?

3) కర్నూలు సర్క్యూట్ గురించి వివరించండి?

4) తిరుపతి సర్క్యూట్ గురించి వివరించండి?

7.6. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Rajendra Prasad. B. Arts of South India.

2) Srinivasan, K.R. Temples of South India.

3) ASI relevant Guidebooks for Monuments.

4) Andhra Pradesh Tourism Guide Books.

5) Anurag Mathur-Tourist Places of India.

– ఆచార్య ఎస్. మురళీమోహన్.

పాఠం - 8

ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క సామాజిక సాంస్కృతిక వారసత్వం

8.0. పాఠ్యభాగ లక్ష్యం:

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తర్వాత, మీరు వీటి గురించి తెలుసుకోగలరు.

- నాట్య కళ, నాటకం,
- సంగీత కళ, చిత్ర కళ
- జానపద నృత్యాలు
- జాతరలు, పండుగలు మరియు జానపద సంస్కృతులు
- చేనేత, హస్తకళలు

విషయ క్రమం:

8.1. పరిచయం

8.2. నృత్య శైలి

8.3. ప్రదర్శన కళలు

8.4. జాతరలు, పండుగలు మరియు జానపద సంస్కృతులు

8.5. హస్తకళలు

8.6. నమూనా ప్రశ్నలు

8.7. ఆధార గ్రంథాలు

8.1. పరిచయం:

వివిధ చారిత్రక యుగాలలో ఇతర ప్రాంతాల నుండి ప్రజలు ఆంధ్ర దేశంలో ప్రవేశించి, అంతకు ముందు ఇక్కడ ఉన్న ప్రజలతో కలిసిపోయి నేటి తెలుగు జాతిగా రూపొందారు. వర్తమాన ఆంధ్ర ప్రజల శారీరకాన్ని, ఆచార వ్యవహారాలను, భాషను పరిశీలిస్తే, ఈ అంశం ధృవపడుతుంది. తెలుగువారిలో ఆజానుబాహువులూ, పొట్టివారు, నల్లనివారు భిన్న ప్రాంతాలలోనే గాక, ఒకే ప్రాంతంలోను, ఒకే కుటుంబంలోను కూడా కనబడతారు. అలాగే మన ఆచార వ్యవహారాలు కూడా విభిన్న సంప్రదాయాలు సమన్వయం పొందినట్లు తెలుస్తుంది. ఉదాహరణకు, వివాహ విధానాన్ని పరిశీలిస్తే రకరకాలైన ఆచారాలు కనబడతాయి. పాణిగ్రహణం, సప్తపది, మంగళ సూత్ర ధారణ, ఐరేణి కుండలు, క్రంత వంటి పద్ధతులు. అట్లాగే సంస్కృత, ప్రాకృత, దేశ భాషలు కలిసి ఆంధ్ర భాషగా రూపొందింది.

ఆంధ్ర దేశంలో వైదిక మతం, బౌద్ధం, జైనం, వీరశైవం, విశిష్టాద్వైతం, ఇస్లాం, క్రైస్తవ మతం, నాస్తికమతం, బ్రహ్మసమాజ, ఆర్య సమాజాలు, సిక్కుల మతం వర్ధిల్లాయి. మొట్టమొదట క్రీ.పూ. 800 ప్రాంతంలో ఉత్తర భారతం నుంచి కదలివచ్చిన ఆంధ్రులనే తెగ, అప్పటికి స్థానికంగా రూపొందింది. ఆ విధంగా మొదట వైదిక సంస్కృతి దక్షిణాన అడుగుపెట్టింది. బౌద్ధం క్రీ.పూ. 300 నాటికి ఆంధ్ర దేశంలో వ్యాపించింది. బౌద్ధం వెనకడుగు పట్టిన కాలంలో ఆంధ్రదేశంలో జైనం

వ్యాపించింది. 1303వ సంవత్సరంలో మాలిక్ కాఫర్ దండయాత్రలో ఆంధ్రదేశంలో ప్రారంభమైన ఇస్లాం నేటికీ ఆంధ్ర దేశంలోనే సజీవంగా ఉంది. క్రీ.శ. 18వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో క్రైస్తవం ఆంధ్ర దేశంలో వ్యాపించింది.

అన్ని మతాలు కలిసిఉన్న ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో, అన్ని మతాలకు సమానమైన గౌరవం గుర్తింపు ప్రభుత్వం కల్పించింది. ఆయా మతాలవారు తమ తమ పండుగలను, మత సంబంధ ఉత్సవాలను జరుపుకోవడానికి పూర్తి స్వేచ్ఛ ఉంది. ఇన్ని మతాలవారు కలిసి ఉండటం వల్ల, ఒకరి పండుగలపై, మరొక మతంవారి పండుగల ప్రభావం పడటం కూడా ఉంది. ఒక మతం వారు మరొక మతంవారి పండుగలు జరుపుకోవడం కూడా జరుగుతుంది.

తెలుగువారికి కళలపట్ల ఉన్న నైపుణ్యానికి నిదర్శనం బందరు కలంకారీ, నిర్మల్ పెయింటింగ్‌లు, కొండపల్లి బొమ్మలు, పోచంపల్లి, గద్వాల, వెంకటగిరి, గుంటూరు, పట్టు, నూలు వస్త్రాలు, కూచిపూడి నాట్యం మొదలైనవి. ఇవన్నీ స్థానికమైన కళలు. అంతర్జాతీయంగా గుర్తింపు పొందినవి. వీటి పోషణకు, పోత్సాహానికి ప్రభుత్వం అకాడమీ నెలకొల్పి, కృషిచేస్తున్నది.

8.2. నృత్య శైలి:

8.2.1. నాట్య కళ:

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అభివృద్ధి చెందిన నృత్యకళను అయిదు విధాలుగా విభజించవచ్చు.

1) **ఆరాధన నర్తన రీతి:** తాళ, లయల నాశ్రయించి ఉండే శుద్ధ నృత్త రీతులు. ఇవి అతి ప్రాచీనమైన మార రీతికి చెందినది. ఆలయ పూజా సమయంలో పూర్వం వీటిని చేస్తుండేవారు.

2) **నాట్యమేళం:** ఇది తాండవ పద్ధతికి చెందిన పురుషుల నృత్య పద్ధతి. అనేక పాత్రలతో కూడిన నృత్య నాటకాలను ప్రదర్శించడం దీనిలో విశిష్టత. యక్షగానం, వీధి నాటకం, వీధి భాగవతం అనే మూడు శాఖలు దీనికి చెందుతాయి. క్షేత్రయ్య, తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు, సభాపతయ్య, సారంగపాణి, సీనయ్య మొదలైన పదరచయితలు దీనికి పుష్టిని చేకూర్చారు.

3) **నట్టువమేళం:** పూర్వం రాజదర్బారులలో, పండిత సభలలో ప్రదర్శింపబడి ప్రస్తుత కాలంలో భరతనాట్యం పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందిన స్త్రీల నృత్య పద్ధతి.

4) **జానపద నర్తనాలు:** వీటిలో కుమ్మి, గొబ్బి, బతకమ్మ మొదలైనవి స్త్రీలచేత ప్రదర్శింపబడే బృంద నర్తనాలు. తప్పెట, గుండ్లు మొదలైనవి పురుషులు ప్రదర్శించే జానపద నర్తనాలు.

5) **గిరిజన నర్తనాలు:** ఆంధ్రదేశపు అరణ్యాలలో వివిధ గిరిజన జాతుల వారి (గోండులు, సవరలు, చెంచులు, కోయలు మొదలైన వారు ప్రదర్శించే బృంద నర్తనాలు.

ఇవికాక గంటె భాగవతుల ప్రదర్శన (చిరుతల భాగవతం, చిరుతల రామాయణం) తెలంగాణంలో ప్రచారంలో ఉండేవి. తోలు బొమ్మలాట ప్రాచీనకాలం నుంచి ప్రత్యేక కళాఖండంగా ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో వర్ధిల్లింది. పూర్వం కూచిపూడి భాగవతమని పిలువబడిన కూచిపూడి నాట్యం మూలపురుషుడు సిద్ధేంద్రయోగి, ఈ కూచిపూడి కృష్ణా జిల్లా దివితాలూకాలో ఉంది, ఆంధ్రులు నృత్య కళకు సమర్పించిన మరొక ప్రసిద్ధ నర్తనం పేరిణి, భరతనాట్యం, కూచిపూడి నాట్యం, ఇప్పుడిప్పుడే పేరిణి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మంచి ప్రచారలో ఉన్నాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో వేదాంతం రాఘవయ్య, వెంపటి చినసత్యం, యామినీ కృష్ణమూర్తి, సుమతీ కౌశల్, కోరాడ నరసింహారావు, మొదలైనవారు పేరుపొందిన నర్తక, నర్తకీమణులు.

కూచిపూడి నృత్యం ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు చెందిన ఒక భారతీయ నాట్యం. ఇది కృష్ణా జిల్లాకు చెందిన కూచిపూడి (మొవ్వ మండలం) గ్రామంలో ఆవిర్భవించింది.

2వ శతాబ్దంలో ఈ ప్రాంతములోని బ్రాహ్మణులు ఈ శాస్త్రీయ నృత్యాన్ని అభ్యసించటంతో దీనికి ఈ పేరు వచ్చింది. ఇది దక్షిణ భారతదేశం అంతటా పేరుగాంచింది.

3000 ఏళ్ళ క్రితం భరతముని ఈ నాట్యానికి సంబంధించిన వివిధ అంశాలని వివరించాడు. ఒక పద్యం ద్వారా అప్పట్లో నాలుగు విధములైన నృత్యం ఉన్నట్లు గోచరిస్తూ ఉంది. వీటిలో దక్షిణ భారతానికి చెందిన దక్షిణాత్య కూచిపూడికి పూర్వ విధానమని తెలుస్తున్నది. 2వ శతాబ్దంలో శాతవాహనులు ఈ కళకు గొప్ప ఆరాధకులుగా ప్రసిద్ధిగాంచారు.

దశాబ్దాలుగా ఈ నాట్య ప్రదర్శనలు వైష్ణవారాధనకే అంకితమైనాయి. అందుకే ఈ రూపాన్ని భాగవత మేళ నాటకం అంటారు.

అప్పట్లో అత్యంత పవిత్ర దేవాలయమైన ఆంధ్ర విష్ణు దేవాలయం ఆవరణలో లభ్యమైన శాసనాల ప్రకారం దాదాపుగా మూడు వందల మంది దేవదాసీలు రాజమర్యాదలు అందుకునేవారు.

ఇక్కడ లభ్యమైన శిల్పాలు కూడా ఆ నృత్య కళాకారిణుల దైవపూజగా భావించే అపురూప భంగిమలను దాచి పెట్టినట్లు కనిపిస్తాయి. చాలాకాలం వరకు కూచిపూడి నృత్యం దేవాలయాలలోనే ప్రదర్శింపబడేది.

సాంప్రదాయం ప్రకారం, పూర్వం బ్రాహ్మణ కులానికి చెందిన మగవారే కూచిపూడి నృత్యాన్ని చేసేవారు. అందుకే వీరిని కూచిపూడి భాగవతులు అంటారు.

15వ శతాబ్దంలో సిద్దేంద్ర యోగి, కూచిపూడి నాట్యంలో స్త్రీలు కూడా నాట్యం చేయడానికి అనుగుణంగా, కొన్ని మార్పులు చేసి, దానిని పరిపుష్టం గావించాడు.

అతని అనుచరులైన బ్రాహ్మణులు కూచిపూడిలో స్థిరపడి ఈ నాట్యాన్ని అభ్యసించటంతో ఆ ఊరి పేరే ఈ నాట్యానికి కూడా సిద్ధించింది.

కూచిపూడి నృత్య ప్రదర్శన గణేశ స్తుతి, సరస్వతీ స్తుతి, లక్ష్మీస్తుతి, పరాశక్తి స్తోత్రాలతో మొదలవుతుంది. ఆ పై ఒక్కొక్క పాత్ర వేదికను అలంకరించి ధారవు (ఒక చిన్న సంగీత, నాట్య రూపం) తో స్వీయ పరిచయం చేసుకొంటారు. దీని తర్వాత కథ మొదలౌతుంది. ప్రక్కన ఒక గాయకుడు, కర్ణాటక సంగీతశైలిలో కీర్తనలను పాడతాడు. దీనినే నట్టువాంగం అంటారు. ఇందులో మృదంగం, వయొలిన్, వేణువు, తంబూరా వంటి వాద్యపరికరాలను ఉపయోగిస్తారు.

చురుగ్గా లయబద్ధంగా కదిలే పాదాలు, శిల్ప సదృశమైన దేహ భంగిమలు, హస్తాలు, కళ్ళతో చేసే కదలికలు, ముఖంలో చూపించే భావాలు, ముఖాభినయంతో కూచిపూడి నృత్య కళాకారులు సాత్వికాభినయం, భావాభినయం చేయడంలో ఉద్దండులు. నృత్యకారులు నృత్య సమయంలో ధరించే ఆభరణాలు తేలికగా ఉండే బూరుగు అనబడు చెక్కతో చేస్తారు.

కూచిపూడి భరత నాట్యానికి దగ్గరగా ఉంటుంది. ఒకే పాత్ర గల నృత్యాల గాత్రాలలో జాతిస్వరం, తిల్లానాలు ఉంటాయి. అదే నృత్యం అయితే భక్తుడు దైవంలో ఐక్యమయ్యే కాంక్షను తెలియజేసే సాహిత్యం ఉంటుంది. శైలిలో భరతనాట్యంతో పోల్చినపుడు గల భేదాలతో బాటు కూచిపూడికి ప్రత్యేక నాట్యరీతులు ఉన్నాయి.

అనాది కాలం నుండి కూచిపూడి నృత్య శైలి ప్రామాణిక గ్రంథాలైన అభినయ దర్పణ, నందికేశ్వర భరతర్ణవలపై

ఆధారితం. ఈ శైలిని నట్టువ మాల, నాట్య మాలగా విభజించారు.

పూజా నృత్యం: గుడిలో బలిపీఠంపై ప్రదర్శించేది.

కాళికా నృత్యం: కళ్యాణ మండపంలో ప్రదర్శించేది.

నాట్య మాల మూడు రకాలు. అవి:

సాంప్రదాయిక నృత్యం: దేవతలకై ఉద్దేశింపబడ్డది.

కాళికా నృత్యం: మేధావులకై ఉద్దేశింపబడ్డది.

సాధారణ నృత్యం: భాగవతం అను రకం.

కూచిపూడికి పునాది అయిన నాట్య మాల పురుష సమూహం చేసే నృత్య రూపకం. ఇందులో స్త్రీ పాత్రలు కూడా పురుషులే అభినయిస్తారు. ఇది మూడు రకాలు.

తరంగానికి చేసే గాత్రాన్ని కృష్ణ భగవానుని జీవిత ఘట్టాలని క్రోడీకరించే కృష్ణ లీలా తరంగిణి అంటారు.

భామాకలాపంలో గర్విష్టి సత్యభామ, కృష్ణ భగవానుని పాత్రలుంటాయి. సత్యభామ పాత్ర ప్రేమలోని వివిధ పార్శ్వాలని అభినయిస్తుంది. కృష్ణుడికి దూరమైన సమయంలో విరహవేదనని అనుభవిస్తూ, తాము కలసి ఉన్నప్పుడు ఎంత సంతోషంగా ఉన్నామో గుర్తు తెచ్చుకొంటూ అతని గూర్చి కాంక్షిస్తుంది. కృష్ణునికి రాయబారం పంపటంతో ఇద్దరూ కలసి కథని సుఖాంతం చేస్తారు.

కృష్ణ శబ్దంలో ఒక గోపిక కృష్ణుణ్ని కలవటానికి ఆహ్వానిస్తుంది. ఈ పాత్రలో ఒక స్త్రీ పురుషుణ్ణి ముగ్ధుణ్ణి చేసే ప్రయత్నంలోని హావభావాలని ఆద్యంతము ప్రదర్శిస్తుంది.

8.3. ప్రదర్శన కళలు

8.3.1. నాటకం:

1800వ సంవత్సరంకి పూర్వం యక్షగాన వీధినాటకాలే వెలువడ్డాయి. 1860వ సంవత్సరం నుంచి ఆంగ్ల, సంస్కృత నాటకాల ఆధారంగా తెలుగులో నాటక రచన ప్రారంభమయింది. 1860వ సంవత్సరంలో కోరాడ రామచంద్ర శాస్త్రిగారు వ్రాసిన మంజరీమధుకరీయం ప్రథమ నాటకం. ధార్వాడ సమాజం వారు ఆంధ్రదేశంలో వేసిన హిందీ నాటకాలలో తెలుగువారు ఉత్తేజితులై నాటకాలు రచించి, అనేక పట్టణాలలో నాటక సమాజాలు స్థాపించి, ప్రదర్శించడం ప్రారంభించారు. మొదట్లో స్వతంత్ర నాటకాలు తక్కువగా, సంస్కృత, ఇంగ్లీషు నాటకాలు అనువాదాలు ఎక్కువగా వచ్చాయి. అప్పటి నాటక కర్తలలో వీరేశలింగం గారు, వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రి, మానవల్లి రామకృష్ణ కవి, చిలకమర్తి మొదలైనవారు ప్రముఖులు.

1880వ సంవత్సరం తరువాత ధర్మవరం రామకృష్ణాచార్యులుగారు చిత్రనళీయం, పాదుకాపట్టాభిషేకం వంటి అనేక స్వతంత్ర నాటకాలు రచించి ప్రదర్శించడంతో స్వతంత్ర నాటక యుగం ప్రారంభమైంది. ఈయన సమకాలికుడు కోలాచలం శ్రీనివాసరావు గారు చాంద్ బీబీ, మైసూరు రాజ్యం మొదలైన నాటకాలు రచించారు. పానుగంటి లక్ష్మీ నరసింహారావు గారి పాదుకా పట్టాభిషేకం చాలా ప్రసిద్ధి చెందినది. నాటకాలలో విశ్వనాథ వారి వేనరాజు, నర్తనశాల, తిరుపతి వేంకటకవుల పాండవోద్యోగ విజయాలు, త్రిపురనేని రామస్వామి గారి ఖూనీ, శంబుకవధ మొదలైనవి ముఖ్యమైనవి. సాంఘిక నాటకాలలో గురజాడ అప్పారావు గారి 'కన్యాశుల్కం' నాటకానికి ప్రత్యేక స్థానముంది. ఇది సార్వకాలీనత, సార్వజనీనత గల ఉత్తమ

నాటకంగా పేరుపొందింది.

నాటక ప్రక్రియలో ఏకదేశమైన ప్రహసనం కందుకూరి వీరేశలింగం గారితో, సంఘ సంస్కరణ ప్రధాన లక్ష్యంగా ప్రారంభమైంది. చిలకమర్తి మొదలైన వారు ఆనాటి ప్రసిద్ధ ప్రహసన కర్తలు. 1920వ సంవత్సరం ప్రాంతాలనుంచి దీర్ఘమైన నాటకాలు కాక, చిన్న నాటికలు, ఏకాంకికలు మంచి ప్రచారం పొందాయి. రాజమన్నారు (తప్పెవరిది), చలం, భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు, మొదలైనవారు ఏకాంకికలు, నాటికలు రచించిన వారిలో ప్రముఖులు. 1948వ సంవత్సరం తరువాత నాటికలు వ్రాసినవారిలో బుచ్చిబాబు, ఆత్రేయ, నార్ల (కొత్త గడ్డ) మొదలైనవారు ముఖ్యులు. రేడియో నాటిక విషయంలో కపిల కాశీపతి, గోరాశాస్త్రి, కష్ణశాస్త్రి, పద్మరాజు, ఆరుద్ర, రజనీకాంతారావు, ముని మాణిక్యం ప్రముఖులు.

8.3.2. సంగీత కళ:

తెలుగువారు నాట్య శాస్త్రకర్త భరతముని కాలంనుంచి, అంటే క్రీ.పూ. 2వ శతాబ్ది నుంచి, సంగీతజ్ఞులనే విషయానికి అనేక సాక్ష్యాలున్నాయి. కర్ణాటక శాస్త్రీయ సంగీతం సంకీర్తన, పద, యక్షగాన, కలాప ప్రబంధ, గాత్రకచ్చేరీ సంప్రదాయాలని ఐదు విధాలు. ఆంధ్రులు భారతీయ సంగీతానికి అర్పించినవి ముఖ్యమైన మూడు రాగాలు. ఆంధ్ర, యరుకుల లేదా యదుకుల కాంభోజి, తిలంగ్ అనేవి. సంగీతజ్ఞులైన ఆంధ్రులలో కొందరు లక్షణ కర్తలు, కొందరు లక్ష్య కర్తలు. లక్షణ కర్తలు కాకతీయులనాటి జాయపసేనాని నృత్త రత్నావళి, సంగీతం శాస్త్రానికి సంబంధించిన గీత రత్నావళి, కావ్య రత్నావళి రచించాడు. శార్ఙదేవుని సంగీత రత్నాకరానికి కల్లినాథుడు, సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుడు వ్యాఖ్యానం రచించారు. విజయ నగర సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి కారకుడైన విద్యారణ్య స్వామి సంగీతసారమనే లక్షణ గ్రంథంలో మొదటిసారిగా మేళకర్త, జన్యరాగ పద్ధతిని ప్రవేశ పెట్టాడు. తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తన లక్షణం రచించాడు. ఈయన మనుమడు చిన తిరుమలాచార్యుడు దీనిని తెనిగించాడు. ఆరవీటి రామరాయలి ఆస్థానంలోని రామయామాత్యుడు స్వరమేళ కళానిధి అనే గ్రంథం రచించాడు. సంగీత సూర్యోదయం రచించిన భండారు లక్ష్మీనారాయణ, సంగీత పారిజాతం రచించిన అహోబల పండితుడు, సంగీత సుధ రచించిన గోవింద దీక్షితుడు, రాగ విబోధ కర్త సోమనాథుడు, రాగ తాళ చింతామణి వ్రాసిన పోలూరి గోవింద కవి మొదలైన వారు కూడా లక్షణ కర్తలు.

తంజావూరు విజయ రాఘవనాయకుని ఆస్థానంలోని వేంకటమఖి పండితుడు చతుర్దండి ప్రకాశిక అనే గ్రంథం వ్రాసి, నేటి 72 మేళకర్తల పద్ధతిని ప్రవేశ పెట్టాడు. ఈయన గోవింద దీక్షితుని కుమారుడు. సంగీత మూర్తిత్రయంలో ఒకరైన ముత్తుస్వామి దీక్షితుని దత్తపుత్రుడు సుబ్బరామ దీక్షితుడు సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని అనే గ్రంథం రచించాడు.

వాగ్గేయకారులు:

వాగ్గేయకారులలో మొదట పేర్కొన వలసినవారు 92,000 సంకీర్తనలు రచించిన తాళ్ళపాక అన్నమయ్య. ఈయన సంకీర్తనలలో భక్తి, శృంగార, వైరాగ్యాలు సమాన దక్షతతో పోషింపబడ్డాయి. అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలు, తరంగాలు రచించిన నారాయణ తీర్థులు, మునిపల్లె సుబ్రహ్మణ్యకవి ప్రఖ్యాతులు. నృత్య సంగీత సమ్మేళనమైన 'భామాకలాపం' సృష్టించినవారు సిద్ధేంద్రయోగి. భజన సంప్రదాయానికి చెందిన కీర్తనలు రచించినవారు భద్రాచల రామదాసు. ఎన్నో పదాలు రచించి భావాను గుణంగా రాగాన్ని వాడినవారు క్షేత్రయ్య. వాగ్గేయకారులలో నాయకమణి వంటివారు త్యాగరాజ స్వామి. ఈయన కీర్తన పాడటంలో నెరవు చెయ్యడం అనే పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టడమే కాక, అనేక అపూర్వ రాగాలలో రచనలుచేసి కర్ణాటక సంగీతానికి మారుపేరయ్యారు. సంగీత మూర్తిత్రయంలో మొదటివారు త్యాగయ్య కాగా, తక్కిన ఇద్దరూ ముత్తుస్వామి దీక్షితులు,

శ్యామశాస్త్రి. వీరు తెలుగులో అనేక రచనలు చేశారు. స్వాతి తిరునాల్ కూడా అనేక తెలుగు రచనలు చేశారు.

ఆధునికులలో హరికథా పితామహ నారాయణదాసు, హరి నాగభూషణం, మైసూరు వాసుదేవాచార్, అత్యాధునికులతో బాలమురళీకృష్ణ, ఓగిరాల వీరరాఘవశర్మ, ఈదర నాగరాజు, ఘంటసాల ప్రసిద్ధులు. శ్రీ బాలమురళీకృష్ణకు 1980 రాజా లక్ష్మి అవార్డు రూ.10,000 లభించింది. అన్నమాచార్యుల పదాలను స్వరపరచిన రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు వాగ్గేయకారులు, లక్షణ శాస్త్రజ్ఞులు. ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడుగారు ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి పొందిన వయొలిన్ విద్వాంసులు. వీణ వేంకటరమణ దాసు, తుమురాద సంగమేశ్వర శాస్త్రి, ఈమని శంకరశాస్త్రి, చిట్టిబాబు ప్రసిద్ధ వైణికులు. కర్ణాటక సంగీతంలో ఉత్తేజితులైన పాశ్చాత్యులు కొందరు దానిని అభ్యసించారు. హెన్రీ హిగ్గిన్స్ అనే పాశ్చాత్యుడు ఇందుకు ఒక ఉదాహరణ.

ఆధునిక కాలంలో కాలానుగుణంగా గేయరచన ప్రాముఖ్యంలోకి రావడంతో శాస్త్రీయ సంగీతానికి భిన్నమయిన లలిత సంగీతం ప్రచారంలోకి వచ్చింది. దీనికి జానపద సంగీతమే ప్రాతిపదిక అనవచ్చు. ఆ ప్రాతిపదికపై శాస్త్రీయ సంగీత జ్ఞానంతో లలిత సంగీతం తన పరిధి విస్తృతం చేసుకొంది దీనికి సినిమా, రేడియో, గ్రామఫోన్, ఇటీవల టెలివిజన్ వల్ల మంచి ప్రచారం వచ్చింది.

8.2.3. చిత్ర కళ:

మనకు లభించిన చారిత్రకాధారాలను బట్టి శాతవాహన, విజయనగర రాజుల కాలంలో చిత్ర కళ వెల్లువగా పొంగి పొరలిందని చెప్పవచ్చు, ఇవ్వారు, విష్ణుకుండి, శాలంకాయన, పూర్వ చాళుక్య, కాకతీయ, రెడ్డి రాజ్యాలలో ఎట్లా ఉండేదో చెప్పడం కష్టము. క్రీస్తుశకము మూడో శతాబ్దాంతము, నాలుగో శతాబ్దపు మొదటి భాగము, పదకొండో శతాబ్దపు చివరి భాగం, పద్దెనిమిదో శతాబ్దపు రెండో భాగం ఆంధ్ర చిత్రలేఖన చరిత్రలో అంధకారయుగాలనవచ్చు.

ప్రాచీన భారతీయ వాస్తుకు శిల్ప, చిత్రకళలు అలంకారాలుగా ఉండేవి. అందువల్లనే మొదటి చిత్రాలన్నీ భిత్తి చిత్రాలు. అవి ఆధ్యాత్మిక వస్తువు గలవి. రానురాను చిత్ర, శిల్పకళలు వాస్తు నుండి విడివడి స్వాతంత్ర్యాన్ని పొందినాయి. దారు ఫలకాల మీద, కాగితాల మీద, కాన్వాసు మీద చిత్రాలు వ్రాయబడుతూ వచ్చి, వాటి వస్తువు సామాజికమూ, ఐహికమూ అయింది.

ఆంధ్రదేశంలో బౌద్ధం అవతరణ, చిత్రలేఖన ప్రారంభం ఏకకాలంలో జరిగినాయనవచ్చు. ప్రాచీన వర్ణ చిత్రాలలో అజంతాగుహలలో 9,10 సంఖ్యల గుహలలోవి మొట్టమొదట వ్రాసిన చిత్రాలు. ఈ గుహల రాజపోషకులు శాతవాహనులు, వాకాటకులు,బాదామి చాళుక్యులు, సిత్తన్నవాశల్, కాంచీపురం, తిరువాన్నూరు, తంజావూరు మొదలైన స్థలాలలోని కుడ్య వర్ణ చిత్రాలవల్ల ఆంధ్రదేశంలో 12వ శతాబ్దివరకు చిత్రకళ అవిచ్ఛిన్నంగా సాగిందని తెలియవస్తున్నది.

విజయనగర చిత్రకళ దేశీయం, స్వచ్ఛం. వీటిలో ఔత్తరాహులు, విదేశీయుల ప్రభావం ఉండదు. ఆనెగొంది, ఉచ్చయప్పమఠంలో, హంపీ విరూపాక్షస్వామి ఆలయంలో, కాంచీపుర వరదరాజస్వామి ఆలయంలో చిత్రాలు ఇందుకు నిదర్శనాలు. లేపాక్షి దేవాలయంలో సోంపల్లిలోని చిత్ర సముదాయం ఆనాటివే. తంజావూరు బృహదీశ్వరాలయంలో క్రొత్తగా కనబడిన చిత్రాలు 1646-47 నాటివి.

ఇక 17 శతాబ్దాలలో గోలకొండ, హైదరాబాదు, అహమ్మద్ నగర్, విజాపూరు కళాకేంద్రాలై విలసిల్లినాయి. కాని అప్పటి కళ అంతా పారశీక, మొగలాయి సంప్రదాయాలకు బానిస.

18, 19 శతాబ్దాలలో చిత్ర కళ లలిత కళగా కాక, జానపద కళగా మారి బందరు కలంకారీ పనులలో, కాశీకావడి పటాలతో, తోలుబొమ్మల అలంకారాలలో, దశావతారాల బిళ్ళలలో, కొండపల్లి ఆటవస్తువులలో తలదాచుకొంది.

20వ శతాబ్దిలో 'సాంస్కృతిక పునరుద్ధరణ' లో చిత్రకళలో నూతన చైతన్యం కలిగింది. రాజమండ్రిలో కూల్డ్రేదొర, బందరులో ప్రమోదకుమార ఛటోపాధ్యాయ ఇందుకు కొంతవరకు కారకులు. వీరి మార్గదర్శకత్వాన అనేకమంది చిత్రకారులు బయలుదేరి, భిన్న మార్గాలలో తెలుగుదేశంలో చిత్రకళను అభివృద్ధిచేశారు. వారిలో ముఖ్యులు దామెర్ల రామారావు గారు, అడవి బాపిరాజు గారు, వడ్డాది పాపయ్య గారు, సి.యన్. వెంకటరావు గారు, వి.వి. భగీరథ గారు. వీరిలో దామెర్ల రామారావు గారు అంతర్జాతీయ ఖ్యాతిని ఆర్జించారు. అడవి బాపిరాజు గారి 'తిక్కన కవి' చిత్రానికి ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్తు బహుమతినిచ్చింది.

రాజమండ్రిలో రామరాయ కళాశాల, హైదరాబాదులో గవర్నమెంటు స్కూల్ ఆఫ్ ఆర్ట్స్ అండ్ క్రాఫ్ట్స్, పెనుగొండలో రాయలసీమ ఆర్ట్స్ అకాడమీ, మద్రాసులో అభ్యుదయ చిత్రకార సంఘము మొదలైనవి చిత్రకళను బోధిస్తున్నాయి.

ఇటీవలి చిత్రకారులలో సంజీవదేవ్, పి.టి. రెడ్డి, యస్.వి. రామారావు, బాపు, చంద్ర మొదలైనవారు ముఖ్యులు. 'బాపు' రేఖాచిత్రాలు చిత్ర లేఖనంలో క్రొత్త వరవడిని ప్రారంభించాయి. బాపు పెట్టిన వరవడిని అనేక మంది యువ చిత్రకారులు అనుసరిస్తున్నారు.

కార్టూన్ చిత్రాలు:

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కార్టూన్ చిత్రకళ గత రెండున్నర దశాబ్దాలుగా ఎక్కువ ప్రాముఖ్యంలోకి వచ్చిందని చెప్పవచ్చు. దిన, వార, పక్ష, మాస పత్రికలలో రాజకీయాలపైన, సామాజిక దురాచారాల పైన, మానవ బలహీనతలపైన, గృహచ్ఛిద్రాల పైన, ప్రవర్తనా లోపాలపైన ఎన్నో కార్టూన్‌లు వెలువడుతున్నాయి. ఆ కార్టూన్‌లు మనస్సుకు ఆహ్లాదాన్ని, ఉల్లాసాన్నీ, చిరునవ్వునూ, హాస్యాన్నీ, ఆలోచనా ప్రేరణను కలిగిస్తాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కార్టూన్ కళ అభిలషణీయంగా అభివృద్ధి చెందిందని చెప్పవచ్చు. కార్టూన్‌లను వేయడంలో బాపు, చంద్ర, జయదేవ్, రాగతిపండరి, వడ్డాది పాపయ్య, బి.వి. సత్యమూర్తి మొదలైనవారు సుప్రసిద్ధులు. ఈనాటి పాఠక లోకానికి కార్టూన్‌లు మంచి కాలక్షేపాన్ని కలిగిస్తున్నాయి.

8.4. జాతరలు, పండుగలు మరియు జానపద సంస్కృతులు:

జానపద నృత్యాలు:

అన్ని సంస్కృతులకు ఉన్నట్లే తెలుగువారికే ప్రత్యేకమైన జానపద కళలు అనేకం ఉన్నాయి.

కొమ్మునృత్యం గోదావరి తీర ప్రాంతాలలో నివసించే గిరిజనుల సంప్రదాయ నృత్యం. ఈ నృత్యం ప్రదర్శించే కోయలు వారి భాషలో ఈ నృత్యాన్ని పెరియకోక్ ఆట అని అంటారు. కోయ భాషలో పెరియకోక్ అంటే దున్నపోతు కొమ్ములు అని అర్థం. దున్నపోతు కొమ్ములు ధరించి, దున్నలు కుమ్ముకునే రీతిలో నృత్యం చేస్తారు. కాబట్టి ఈ నృత్యం కొమ్ము నృత్యంగా వ్యవహరింపబడుతున్నది. వీరు ఉపయోగించే వాద్యం "డోలు కొయ్య". చైత్ర మానంలో భూదేవి పండుగను ఘనంగా చేసుకుంటారు కోయలు. ఆ పండుగ సమయంలో పురుషులు అడవులలోకి వేటకి వెళ్ళడం పరిపాటి. వేట ముగించుకుని విజయవంతంగా ఇంటికి చేరుకున్న సందర్భంగా కోయలు దున్నపోతు కొమ్ములు, నెమలి ఈకల గుత్తిని పొదిగిన బుట్టను తలకు అలంకరించుకుని రంగురంగుల బట్టలు వేసుకుని ఆయా సంప్రదాయ వాద్యాల్ని వాయిస్తూ చేసే నృత్యం, ఈ కొమ్ము నృత్యం.

తప్పెటగుళ్ళు:

శ్రీకాకుళం, విజయనగరం, విశాఖపట్నం జిల్లాలలో యాదవ కులానికి చెందినవారు చేసే నృత్యాన్ని తప్పెటగుళ్ళు అంటారు. ఎదురు రొమ్ముపై ధరించిన రేకు తప్పెటలను వాయిస్తూ వీరు ముఖ్యంగా శ్రీకృష్ణ గాథలను గానం చేస్తారు. వీరు ఎదురురొమ్ముపై తప్పెట గుళ్ళను కాళ్ళకు చేతులకు చిరు మువ్వలను దరించి అందరూ ఒకే పద్ధతిలో కదులుతూ గానం చేస్తుంటారు.

దప్పు:

పల్లెల్లో ప్రముఖమైన ప్రచార సాధనం దప్పు. అది ఏ ఉత్సవానికైనా పల్లెల్లో విశేషంగా ఉపయోగపడే వాద్యం. ఉద్రేకాన్ని, ఉత్తేజాన్ని కలిగించే దప్పు వాద్యానికి అనుగుణంగా అడుగులు వేస్తూ చేసే నృత్యం దప్పు నృత్యం. ముందు మెల్లగా ప్రారంభమయ్యే ఈ నృత్యం రాను రాను పదవిన్యాసంతో పాటు వాద్యం కూడా ఉధృతమై, ఉత్తేజం కలిగిస్తుంది. ఆంధ్రదేశంలోని అన్ని పల్లె ప్రాంతాలలోను దప్పు ఉనికి మనకు కనిపిస్తుంది, వినిపిస్తుంది.

జముకు:

పూర్వపు రోజులలో శక్తి గ్రామ దేవతల కొలుపులు చేసేటప్పుడు బవనీలు అనబడేవారు అతి బీభత్సంగా జముకు అనే వాద్యాన్ని గుండెలదిరేలా మ్రోగించేవారు. కల్లు, సారాయి లాంటి మత్తు పదార్థాల్ని సేవించి కణకణలాడే కళ్ళతో శక్తి ముందు చిందులు తొక్కుతూ గొర్రెలను, మేకలను గావు పట్టేవారు. గావు పట్టడం అంటే బలి పశువును నోటితో మెడకొరికి చంపడం అని అర్థం. ఆ పైన నెత్తురు గ్రోలి, దాని ప్రేగులు ధరించి, దొబ్బలు నోటకరిచి, జముకులను వాయిస్తూ వీధుల వెంట తిరిగేవారు. ఇప్పుడు ఆ సంప్రదాయం పోయింది. కాలక్రమేణా ఈ వాద్యం ఆధారంగా కాటంరాజు మొదలైన కథా గీతికల్ని ఆలపించడం, ఆ కథలు జముకుల కథలుగా ప్రసిద్ధి చెందడం జరిగింది.

శరభ నృత్యం:

వంటినిడా విభూతి పుండ్రాలు ధరించి శరభ శరభా, హశ్శరభ శరభా అని వీరంగం వేస్తూ, చిందులు తొక్కుతూ, పొడవాటి పలుపు తాడుతో వీపులపై తాటించుకుంటూ ఖడ్గాలను చేత ధరించి వాటిని తిప్పుతూ నృత్యం చేస్తారు. మరొక పద్ధతిలో శూలాలతోనూ శూలాల చివర నూనె గుడ్డలు చుట్టి దానికి మంటలు పెట్టి వాటిని త్రిప్పుతూ నృత్యం చేస్తారు. ఇది కూడా పల్లెలలో ప్రసిద్ధమైన జానపద కళ. ఇప్పటికీ ఈ నృత్యాన్ని చాలా చోట్ల వీరభద్ర స్వామి దేవాలయాలలో, నిప్పుల గుండం తొక్కే సందర్భాలలోనూ చూడవచ్చు.

ఉరుముల నృత్యం:

వీరభద్ర ప్రస్తాయం అనునది వీరాశైవులు భక్తితో వీరభద్రుని పూజిస్తారు. ఈ కార్యక్రమంలో దండకలు బాగా ఉంటాయి.

ఘట నృత్యం లేదా గరగ నృత్యంగా పిలిచే ఈ ప్రక్రియలో తలపై కలిశాకారం కలిగిన ఘటాన్ని ఎత్తుకొని దప్పుల శబ్దానికి లయగా నృత్యం చేస్తారు. ఐదు లేదా మూడు సర్పాల ఘటాలతో జాతరలలో ఎక్కువగా వేరు నృత్యం చేస్తుంటారు.

బుర్రకథ కళాకారులు:

బుట్టబొమ్మలు ఆంధ్ర ప్రాంతములో పెళ్ళి ఊరేగింపులలోనూ దేవుని కళ్యాణ ఉత్సవ సమయాల్లోనూ, పెద్ద పెద్ద తిరునాళ్లలోనూ, జాతర్లలోనూ వినోదము కొరకు ప్రదర్శింపబడుతూ ఉంటాయి. బుట్టబొమ్మలు ప్రజా సమూహాల మధ్య ఎత్తుగా ఉండి అందరికీ కనిపించే తీరులో అందర్నీ ఆకర్షిస్తూ ఉంటాయి. బుట్టబొమ్మలు ఎత్తుగా ఉండి నడుము భాగమునుండి క్రిందికి దిగేకొద్దీ లోపల కాళీగా మారుతూ పెద్దగా బుట్ట ఆకారంలో మారుతుంది. అందువలననే వీటిని బుట్టబొమ్మలంటారు.

బొమ్మలపై భాగమంతా బొమ్మ ఆకారంగా ఉండి లోపలి భాగం డొల్లగా ఉండి బొమ్మ యొక్క కళ్ళ భాగంలోనూ, నోటి దగ్గరా రంధ్రాలుంటాయి. ఆటగాడు ఈ లోపలి భాగంలో దూరి, తలను దూర్చి నృత్యం చేస్తే కేవలం బొమ్మే అభినయించినట్లుంటుంది. బుట్ట బొమ్మలు ఎవరితోనూ మాట్లాడవు. ప్రజల మధ్య తిరుగుతూ వినోద పరుస్తాయి. బుట్టబొమ్మలలో పలురకాలు కలవు.

ఏడాది పొడుగునా అల్మారాలలో దాగిన రంగురంగుల దేవతల బొమ్మలు, జంతువుల బొమ్మలు, దొరబొమ్మలు, దేశ భక్తుల బొమ్మలు, కొన్ని ప్రాంతాల్లో సంక్రాంతికి, మరి కొన్నిచోట్ల దసరాకి ప్రత్యక్షమై ధూప, దీప, నైవేద్యాలు అందుకుంటూ కొలువు తీరుతాయి. బొమ్మల కొలువులు చిన్న పిల్లలతో పెట్టించి చుట్టుపక్కల నివసించే ఇల్లాండ్రను పిలిచి రాజూ. రాణీ, లేదా పెళ్ళికొడుకు, పెళ్ళికూతురు బొమ్మలకు పెళ్ళి చేయడమో లేదా పేరంటం చేయడమో చేసి వచ్చిన ఇల్లాళ్ళకు వాయినమిచ్చి పంపిస్తారు.

కోటప్పకొండ తిరునాళ్లకు వెళుతున్న ప్రభలు:

ప్రభ అనేది దేవుని ఊరేగింపుకు పల్లకీ లేనిచోట్ల ఉపయోగించే అరపలాంటి నిర్మాణము. చిన్న చిన్న దేవాలయములలో రెండు కర్రలపై నలుగురు పట్టుకొనేలా ఒక అరపను చేసి దానిపై దేవుని విగ్రహము లేదా బొమ్మను పెట్టి వెనుక దేవాలయము మాదిరి ఒక కట్టడాన్ని తేలికపాటి గడ కర్రలతో రంగుల కాగితాలతో తయారుచేసి దానిపై దేవుని ఊరేగించేవారు. అది రానురానూ అంతటా వ్యాపించింది. మరొక తెలుగు సంప్రదాయం ప్రభలు. ఎంత ఎత్తు ప్రభ అయితే అంత గొప్ప. కోటప్పకొండ తిరణాలకి వందలాది రంగు రంగుల ప్రభలు శోభ చేకూర్చుతాయి ఇక్కడ ప్రతి సంవత్సరం ఉత్తమ ప్రభకు బహుమతిని అందచేస్తున్నారు.

గుంటూరు జిల్లా నరసరావు పేట తాలూకాలోని కోటప్ప కొండ ప్రసిద్ధమైన శైవక్షేత్రం. మహాశివరాత్రికి చాలా పెద్ద ఎత్తున తిరునాళ్లు జరుగుతాయి. లక్షలాది భక్తులు ఆనాడు అక్కడ ఉత్సవాలకు హాజరవుతారు. ముఖ్యంగా చూడవలసింది ప్రభల ప్రదర్శన. వందలాదిగా ప్రభలు ఆ ఉత్సవాలలో పాల్గొంటాయి. అవికాక ఇంకా కోలాటం, వీరంగం, హరికథలు మొదలైనవి. ఉంటాయి. తలనీలాల మొక్కుబడులకు కూడా ఈ క్షేత్రం ప్రసిద్ధి. శివరాత్రికి రుద్రాభిషేకం, సహస్రనామార్చనలు జరుగుతాయి. ఇక్కడి శివుడిని కోటేశ్వరుడు, త్రికోటేశ్వరస్వామి అంటారు. ఆ పేరే తెలుగులో కోటప్ప అయింది.

తెప్పోత్సవాలు:

విజయవాడ కనకదుర్గ అమ్మవారి ఆలయంలో విజయదశమి సందర్భంగా నవరాత్రి ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. ఆఖరి రోజున కృష్ణానదిలో తెప్పోత్సవం జరుగుతుంది. హంస ఆకారంలో తెప్పను రమణీయంగా అలంకరిస్తారు. దానిలో అమ్మవారిని ఉంచి నదిలో ఊరేగిస్తారు. ఒడ్డును చేరిన వేలాది భక్తులకు అది కన్నుల పండుగ.

బుర్ర కథ కళాకారులు:

ప్రబోధానికీ, ప్రచారానికీ సాధనంగా ఈనాటికీ విస్తృతంగా ఉపయోగపడే కళా రూపం బుర్రకథ. యక్ష గాన పుత్రికలయిన జంగం కథ, శారద కథలకు రూపాంతరమే బుర్ర కథ. అది సంగీతం, నృత్యం, నాటకం–ఈ మూడింటి మేలు కలయిక. బుర్రకథలో నవరసాలూ పలుకుతాయి. ముఖ్యంగా వీర, కరుణ రసాలను బాగా ఒప్పించే ప్రక్రియ ఇది. ప్రదర్శన సౌలభ్యాన్ని బట్టి, వీరగాథలను గానం చేసేందుకు ఈ ప్రక్రియ ప్రచార సాధనంగా ఎంతగానో ఉపకరిస్తుంది. బుర్రకథ అనగానే నాజర్ పేరు గుర్తుకువస్తుంది. ఆయనకు ఎందరెందరో ఏకలవ్య శిష్యులు బుర్ర కథనే జీవనాధారం చేసుకొని బ్రతుకుతున్నారు. నాజర్ పల్నాటి యుద్ధం, బొబ్బిలి యుద్ధం బహుళ ప్రచారం పొందినవి.

బుర్ర కథ ప్రాచీనమైన తెలుగు జానపద కళ. ముగ్గురు బృందముగా ఉండే ఈ ప్రదర్శనలో మధ్య పాత్రధారి ముఖ్య కథకుడు గానూ, మిగిలిని ఇద్దరిలో ఒకరు వంత కథకు, మరొకరు హాస్య కథకులుగానూ ఉంటారు. సాధారణంగా ఇది నిలుచుని చెప్పే కథ ఐనా, సౌలభ్యత కోసం కూర్చుని కూడా బుర్ర కథ చెప్పి శ్రోతలను రంజింపజేయగలవారు కొన్ని ప్రాంతాలలో ఉన్నారు. పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా పాలకొల్లు సమీపాన దొడ్డిపట్ల గ్రామంలో కూర్చుని బుర్ర కథ చెప్పే బృందాలు ఉన్నాయి.

బుడిగే జంగాలు:

బుర్ర కథలకు పూర్వ రూపమే జంగం కథ. ఈ కథను చెప్పే వారినే జంగాలని బుడిగే జంగాలని అంటారు. ఒకప్పుడు దేశ భక్తి మత ప్రచారాలకు ఎంతో తోడ్పడినా ప్రస్తుతం తెరమరుగై కొందరి ఉదర పోషణార్థం కొరకే పనికొస్తున్నాయి.

హరికథ:

హరికథ అన్నది తెలుగు వారి సంప్రదాయ కళారూపం. హిందూ మతపరమైన భక్తి కథలు, ప్రధానంగా హరిలీలలను సంగీత, సాహిత్యాల సంగమంగా చెప్పడాన్ని హరికథ అంటారు.

గిరిజన నృత్యాలు:

గిరిజనులకు ప్రత్యేకమైన పలు ఆచారాలు తెలుగు నాట కూడా ప్రబలమై ఉన్నాయి.

తండాల నృత్యం:

లంబాడీ స్త్రీల నృత్యం:

లంబాడీలు, సుగాలీలు, బంజారాలు అని వివిధ నామాలతో పిలువబడే ఆదిమ జాతివారు నాగరిక సమాజానికి దగ్గరగా పల్లెలలో, పట్టణాలలో నివసిస్తున్నా తమ కట్టు, బొట్టు, మాట, పాట, ఆట, ఆచార వ్యవహారాలను సంస్కృతిని వందలాది ఏళ్ళుగా నిలుపుకుంటూ వస్తున్నారు. ముఖ్యంగా లంబాడీ మహిళల రంగురంగుల దుస్తులు, రకరకాల ఆభరణాలు చూడముచ్చటగా ఉంటాయి. వీరు తండాలుగా జీవిస్తారు. పెళ్ళిళ్ళలో, జాతరలలో, వీరి సాంప్రదాయక సామూహిక నృత్యం నేత్రపర్వంగా ఉంటుంది. ఆదిలాబాదు, రంగారెడ్డి, మహబూబ్ నగర్ ప్రాంతాలలో వీరి నృత్యాలను చూసే అవకాశం ఉంది.

థింసా:

థింసా నృత్యం విశాఖపట్నం ఏజెన్సీ ప్రాంతాలలో విశేషాదరణ పొందిన జానపద సామూహిక నృత్యాలలో ఒకటి. ఇది గిరిజనుల సంప్రదాయ నృత్యం. ఆడా, మగా వయసుతో నిమిత్తం లేకుండా అన్ని కొండ జాతులవారు ఈ జానపద నాట్య సమ్మేళనంలో పాల్గొంటారు. ఈ నాట్యాన్ని ప్రతి పండుగ సందర్భంలోనూ, వివాహాది సందర్భాలలోనూ చేస్తుంటారు. వీరి

దైనందిన జీవితానికి, ఆచార వ్యవహారాలకు ఈ నాట్యం అద్దం పడుతుంది.

రంగస్థల ప్రదర్శనలు:

యక్షగానం:

యక్షగాన పరిణామ చరిత్ర అతి విచిత్రమైనది. రచనలో, ప్రదర్శనలో, తరతరాలకు మార్పు చెందుతూ వచ్చింది. మొదట యాత్రా స్థలాలు, కామందుల లోగిళ్ళు తదుపరి వల్లెపట్టుల రచ్చసావిడి, రాచదేవిడీలు యక్షగాన ప్రదర్శనల కథస్థానములైనవి. వర్తమానంలో అప్పటికప్పుడు ఏ వూరి మొగనో, ఏ కోవెల వాకిటనో, ఏ సంపన్న గృహస్తు ఇంటి ముందటనో, తాటాతూటముగా నిర్మింపబడిన కమ్మల పందిరి కింద, కళ్ళాపి జల్లిన కటికనేలయే దాని రంగస్థలము.

గ్రామవాసుల పందాలు:

ఎడ్ల పందాలు:

తెలుగు పల్లెలలో ఎడ్ల బలాబలాలను పరీక్షించే బండ లాగుడు పందాలు సర్వ సామాన్యం.

కోడి పందాలు: గ్రామీణ ప్రాంతములో కోడిపందాలు

ఇప్పుడు జంతు హింసగా వీటిని ని షేధించారుగాని, ఒకప్పుడు సంక్రాంతికి ఊరూరా కోడి పందాలు తప్పనిసరిగా జరిగేవి. పల్నాటి యుద్ధానికి ఒక కారణం కోడి పందెమే. ఒకప్పుడు గ్రామాలలో కోడి పందాలు అంటే కేవలం కోడిపందాలు మాత్రమే కాదు-పందాలు జరిగే ప్రాంతములో గుండాటలు, పేక మేజిక్ ప్రదర్శనలు, బొమ్మల దుకాణాలు, మిఠాయి దుకాణాలు ఇలా వివిధములతో దాదాపు తిరునాళ్ళ వాతావరణము ప్రతిబింబిస్తూ ఉండేవి. అందుచేతే పందాలంటే ఉదయంనుంచే హడావిడి మొదలయ్యేది గ్రామాలలో. పేరుకు నిషేధం విధించినా అక్కడక్కడా జరుగుతూనే ఉన్నాయి.

పగటివేషం:

పగటివేష కళాకారులకు రంగస్థలంతో పనిలేదు. పాత్రోచితము, రసోచితము, ప్రాంతీయోచితమైన వేషభాషలతో, నృత్య గానాలతో పట్టపగలు వేషాలు వేసుకుని హావభావ నటనలు చిలికిస్తూ, రాగ, మేళ, తాళాలతో, పండిత పామరులను మెప్పించడం పగటివేష కళాకారులకు వెన్నతో పెట్టిన విద్య. వీరు ఊరూరా తిరుగుతూ ప్రదర్శించే ఈ రకాలైన ప్రక్రియలలో యక్షగానం ఒకటి.

జంగం దేవరలు:

తల పైన ఫణిచక్రం కలిగిన కిరీటం, నుదుట విభూతి రేఖలు, చంకలో జోలె, ఒక చేతిలో ఇత్తడి గంట, మరో చేతిలో కర్ర, జంగం దేవరల ఆహార్యంగా ఉంటుంది. సంక్రాంతి రోజుల్లో బుడబుక్కలవాడు అర్ధరాత్రి వచ్చి బుడబుక్కని వాయిస్తూ వెళ్ళగానే వేకువ ఝామున శంఖం ఊదుతూ, గంటను మ్రోగిస్తూ, శివుని కీర్తిస్తూ జంగం దేవర ఊరంతా కలియ తిరుగుతూ, ప్రతి ఇంటి ముందు ఆగి గృహస్థులను దీవిస్తూ ముందుకు కదులుతాడు.

బుడబుక్కలవాడు:

ఇప్పుడు బుడబుక్కల వాళ్లు ఎక్కడా కనిపించడం లేదు. గతంలో బుడబుక్కల వాళ్లు శ్మశానం సమీపంలో నివసించే వాళ్లు. వీరు కాటికాపర్లు. ఏడాదిలో ఒక్కసారి మాత్రమే గ్రామాల్లోకి వచ్చేవాళ్లు. సంక్రాంతి పండుగకు ముందు కేవలం ఓ వారం పది రోజుల పాటు మాత్రమే వీళ్లు ఊళ్లోకి వచ్చేవాళ్లు, తమ చేతిలో డమరుకం తరహాలోని వాయిద్యాన్ని

వాయించుకుంటూ ఇల్లిల్లూ తిరిగి... ఆ ఇంటికి సంబంధించి, ఇంటి సభ్యులకు సంబంధించి భూత భవిష్యత్తు వర్తమానాల గురించి రాగయుక్తంగా వినిపించేవారు. అప్పట్లో బుడబుక్కల వారి జోస్యాన్ని ప్రజలు ఎంతగానో విశ్వసించేవారు. శ్మశానంలో కొలువుండే రుద్రుడే వీరి నోట తమ జాతకాన్ని పలికిస్తారని నమ్మేవారు. జోస్యం తమకు అనుకూలంగా ఉన్నా.. ప్రతికూలంగా ఉన్నా.. ఇంటి యజమాని సదరు బుడబుక్కల వాడికి సంతృప్తి కలిగేలా ధాన్యాన్ని ముట్టజెప్పేవారు.

వీరి చేతిలోని డమరుకం చేసే శబ్దం డబుక్కు డబుక్కు అంటూ వినిపించేది. అదే. వ్యావహారికంలో బుడబుక్కు బుడబుక్కు అని.. డమరుకాన్ని డబుక్కు బుడబుక్కు అన్న శబ్దం వచ్చేలా వాయించే వారిని బుడబుక్కల వాళ్లు అని పిలిచేవారు. నిజానికి వీరు జంగమ దేవరలు. ఒంటినిండా రకరకాల వర్ణాల వస్త్రాలను ధరించేవారు. మొలకు పంచె కట్టు ఉండేది. తలకు వర్ణరంజితమైన వస్త్రంతో పాగా చుట్టుకునే వారు. కళ్లకు ఇంతలేసి కాటుక పూసేవారు. నుదుటన భస్మాన్ని దట్టించేవారు. అసలు వీళ్లని చూడగానే పిల్లలకు భయమేసేది. అందుకే తల్లిదండ్రులు మారాం చేసే పిల్లల్ని బుడబుక్కలోడికి పట్టిస్తా జాగ్రత్త అంటూ బెదిరించి దారిలోకి తెచ్చేవారు. వీరు శ్మశానానికి సమీపంలోనే గుడిసె వేసుకొని నివసిస్తూ ఉండేవారు. మారిన కాలంతో పాటే.. వీరి వృత్తిగత జీవితమూ మారిపోయింది. ఇప్పుడు కాటికాపర్లు ఎవరూ ఊళ్లలోకి రావడం కానీ.. జోస్యాలు చెప్పడం కానీ చేయడం లేదు. శ్మశానంలోనే.. చనిపోయిన వారి బంధువుల వద్ద తమకు కావలసినంత మొత్తాన్ని డిమాండ్ చేసి తీసుకుంటున్నారు.

హరిదాసులు:

ఒకచేత చిడతలు, మరొకచేత తంబురా మీటుతూ, ఇంటింటి ముంగిట ఆగి "ఏ తీరుగ నను దయ చూచెదవో.." అంటూ ఏదో కీర్తన పాడుతూ హరిలో రంగహరి అని కదిలే హరిదాసులు ధనుర్మాస రాయబారులు. చక్కని ఎర్ర రంగు పంచె కట్టుకొని, ఛాతీ మీద, భుజాలపై, నుదిటి మీద విష్ణు నామాలను పెట్టుకొని అపర నారదుల వలె అగుపించే హరిదాసులు, వారి కీర్తనలు సంక్రాంతి సమయంలో పల్లెకు కొత్త శోభను తెస్తాయి. ఈ కళలో భిక్షాటన ఒక భాగం అయినప్పటికీ ఇందులో దాగి ఉన్న భక్తిభావం పుచ్చుకునే హరిదాసు పట్ల గౌరవాన్ని కలిగిస్తుంది. గృహాన్ని వెదుక్కుంటూ వచ్చే కళా ప్రక్రియలలో ఇది ఒకటి. ఇది తెలుగు నేలమీద మాత్రమే కనిపించే కళా ప్రక్రియ. తెలుగువారి ప్రత్యేకతలలో ఇది ఒకటి. హరిదాసు తలమీద గుమ్మడికాయ వంటి పాత్రను ధరించడం ప్రత్యేకత. ఒక చేతిలో చిడత మరొక చేతిలో తంబురా శ్రావ్యమైన కీర్తనను కొనసాగిస్తూ హరిదాసు లాఘవంగా మొత్తంగా వంగి భిక్ష స్వీకరించడం ఒక సుందర దృశ్యంగా భావించవచ్చు.

పులి వేషం:

సర్కారు జిల్లాలలో దసరా పండుగకు, తెలంగాణాలో పీర్ల పండుగకు పులివేషం కడతారు. డప్పు వాద్యానికి అనుగుణంగా అడుగులు వేస్తూ, పులి ఇతర జంతువులను ఎలా ఒడుపుగా వేటాడుతుందో చక్కగా ప్రదర్శిస్తారు ఈ కళాకారులు. ఈ వేషం వేయడంలో విజయవాడకు చెందిన గర్రె అప్పారావు, విజయనగరానికి చెందిన పైడి గురువులు సిద్ధహస్తులు.

గంగిరెద్దులు:

ధనుర్మాసం వస్తూనే తెలుగునాట గంగిరెద్దులు ప్రత్యక్షమవుతాయి. వాటిని ఆడించడంలో ఎన్నో వింత పోకడలున్నాయి. గంగిరెద్దు వెంట వచ్చే వ్యక్తి రంగురంగుల దుస్తులు తలపాగాల పంచేకట్టు ధరించి నుదుట నామం మెడలో అనేకరకాల దండలతో ప్రత్యేకంగా ఉంటారు. ఎద్దు కూడా చక్కగా శిక్షణ పొంది గంగరద్దులవాడు చెప్పినదానికి తల ఆడిస్తూ చూసేవారికి వినోదం కలిగిస్తుంది. ఇంటింటికీ పోయి వారిచ్చే పాత దుస్తులను తీసుకోవడం ఇందులో ఒక భాగం. గృహస్తు గంగిరెద్దులవాడికి

పాత దుస్తులు, కొంత ధాన్యం ఇస్తుంటారు. భిక్షాటన కూడా ఇందులో ఒక భాగమైనా ఇల్లు వెతుక్కుంటూ వచ్చే కళా ప్రదర్శనలలో ఇది ఒకటి కనుక ఇది ఇచ్చేవారికి తీసుకునే వారికి కూడా ఆనందం కలిగిస్తుంది. గంగిరద్దుల వారు గృహస్తును, గృహిణిని పొగడ్తలతో ఆనందింపజేయడం ఇందులో ప్రత్యేకత.

ఉగాది:

వేపపువ్వు, చెరుకుముక్కలు, కొబ్బరి ముక్కలు, మామిడి ముక్కలు, బెల్లం, చింతపండు, అరటిపండు కలిపి పచ్చడి ఎంతో శ్రద్ధతో తయారు చేస్తారు. వ్యక్తి జీవితంలో సుఖదుఃఖాలకు ప్రతీక అయిన తీపి, చేదుల వేపపువ్వు పచ్చడి ప్రసాదం తీసుకోకుండా ఉగాదినాడు ఏ పనినీ తల పెట్టకూడదని ప్రజల నమ్మకం.

మొహరం పండుగ:

మృతవీరులు-హసన్, హుస్సేన్ సంస్మరణార్థం మొహరం మాసంలో పది రోజులు జరిపే పండుగ మొహరం. ఏభై సంవత్సరాల క్రితం హైదరాబాదు నగరంలో మొహరం ఊరేగింపు చూడడం ఒక గొప్ప అనుభవం. నానాటికి ఈ విషాద గర్భిత ఉత్సవం ఆచరించుకునే తీరులో మార్పులు వస్తున్నట్టు గమనించవచ్చు. ఈ పండుగనే పీర్ల పండుగగా తెలుగులో వ్యవహరిస్తారు. ఈ పండుగ సందర్భంగా సున్నీ తెగవారు ఆకుపచ్చ దుస్తులు, షియా తెగవారు నల్లని వస్త్రాలను ధరిస్తారు. స్త్రీలు సంతాప సూచకంగా ఆభరణాలు ధరించరు. తల వెంట్రుకలు కూడా ముడవరు. చేతి గాజులు తొలగిస్తారు.

వినాయకచవితి:

హిందువుల పండుగలలో అతి ముఖ్యమైనది వినాయక చవితి. దీన్ని ఔత్తరాహులు గణేశ్ చతుర్థి అంటారు. తల పెట్టిన పనులు విఘ్నరహితంగా నెరవేరాలని కోరుతూ వినాయకుడిని ఆనాడు పూజిస్తారు. అన్ని రకాల పత్రి, పువ్వులు, ఫలాలు, పూజాద్రవ్యాలు, వినాయకునికి ఇష్టమైన కుడుములు ఆనాటి పిండి వంటలలో ముఖ్యభాగం. పూజానంతరం వినాయకుని కథ చదివి అక్షింతలు నెత్తిపై చల్లుకుంటే తప్ప పండుగ పూర్తికాదు. పూజ చెయ్యకుండా ఆ రాత్రి చవితి చంద్రుడిని చూడరాదని కట్టడి.

పూర్వం మన పల్లెటూళ్ళలో ఏ ఉత్సవం జరిగినా, తిరునాళ్ళు జరిగినా బుట్ల బొమ్మలు ప్రత్యక్షమయ్యేవి. ఈ బుట్టబొమ్మలు ధరించిన కళాకారులు వాద్యాలకు అనుగుణంగా లయాన్వితంగా నాట్యం చేస్తారు. క్రమంగా ఈ కళ అంతరించి పోతున్నది.

కోలాటం:

కోలాటం అనేది బృదగానతో కూడిన లలితమైన బృందనృత్యం. దీనిని స్త్రీ పురుష బృందాలు కూడా చేస్తుంటారు. ఇది సాధారణంగా ఉత్సవ సందర్భంలో చేస్తుంటారు. తిరుపతి బ్రహ్మోత్సవాలలో కూడా కోలాట బృందాలు పాల్గొంటూ ఉంటాయి. బృందంలోని వారు రెండు చేతులలో రెండు కర్రలను పట్టుకుంటూ పాటలకు అనుగుణంగా అడుగులు వేస్తూ కర్రలను కలుపుతూ విడదీస్తూ ఎదుటి వారితో చేరి కర్రలతో కలిపి తాళం వేస్తూ నృత్యం సాగిస్తారు. బృందానికి ఒక నాయకుడు ఉంటాడు. పాటలగా మాత్రం భక్తిగీతాలను ఆలపిస్తుంటారు. ఒకే విధమైన దుస్తులను వేసుకుని నృత్యం చేస్తే ఇది మరింత సుందరంగా ఉంటుంది. ఇది తెలుగు ప్రజల ప్రత్యేకతలలో ఒకటి.

8.5. హస్త కళలు:

ఆంధ్రప్రదేశ్ కళ & క్రాఫ్ట్

ఆంధ్రప్రదేశ్ కళ సాంప్రదాయ లేదా ఆధునికతకు మాత్రమే పరిమితం కాదు–మీరు వివిధ రకాలైన రంగులలో మిళితం చేయబడిన వివిధ డిజైన్లను కనుగొనవచ్చు. పెయింటింగ్‌లు, హస్తకళలు మరియు చేనేత వస్త్రాల గురించి తాజాదనం ఉంది, ఇవి ఇక్కడ కనిపించే కళ మరియు క్రాఫ్ట్ యొక్క ఉప వర్గాలు మాత్రమే. మరే రాష్ట్రం ఆంధ్రాతో తన కళల విషయంలో పోటీపడదు మరియు నిజాయితీగా చెప్పుకుందాం, రాష్ట్రం ఉనికి లేకుండా అసంపూర్ణంగా ఉంటుంది. తెలుగు వారు పుట్టినప్పటి నుండి నేటికీ సంప్రదాయ పద్ధతులను అనుసరిస్తూ మెటల్ క్రాఫ్ట్‌లు, బొమ్మలు, చీరలు, రాతి చేతి పనులు, ఇత్తడి వస్తువులు వంటి వాటిని రూపొందించడంలో నిష్ణాతులుగా తీర్చిదిద్దుతున్నారు.

భారతీయులతోపాటు, ప్రపంచం నలుమూలల నుండి ప్రజలు ఈ అద్భుతమైన కళను అనుభవించడానికి ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు తరలి వచ్చారు. రాష్ట్రంలోని చేతి పనుల యొక్క విలాసవంతమైన స్వభావం భారతదేశంలో, అలాగే విదేశాలలో విజయవంతమైంది మరియు రాష్ట్ర ప్రజలకు భారీ ఆదాయాన్ని అందించే వనరుగా ఉంది.

ఇకత్–ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో చేనేత:

స్థానిక నివాసితులు, ముఖ్యంగా ఇకత్ ప్రదర్శించే నైపుణ్యం కలిగిన చేతి–నేయడం నాణ్యత కారణంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం కూడా చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. చేతితో కుట్టిన బట్టలను ఉపయోగించడం మరియు విక్రయించడం అనే ఈ పద్ధతి ఇప్పటి వరకు అనుసరిస్తున్న సాంప్రదాయ పద్ధతి. రాష్ట్రంలో కొన్ని రాయల్ డ్రెస్ మెటీరియల్ మరియు క్లిష్టమైన డిజైన్లతో కూడిన చీరలు అందించబడతాయి. చేతితో తయారు చేసిన డిజైన్లన్నీ చాలా సున్నితమైనవి మరియు జాగ్రత్తగా అల్లినవి. ప్రతి చీరకు 'పల్లు' మరియు ఒక రకమైన బంగారు దారం వర్క్‌తో ఎంబ్రాయిడరీ చేసిన సన్నని అంచుతో అలంకరించబడి ఉంటుంది.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు మాత్రమే కాకుండా, ఒరిస్సా మరియు గుజరాత్‌లలో కూడా దగ్గరగా అనుసరించే సంక్లిష్టమైన డిజైన్లు మరియు నమూనాల కోసం ఇకత్ ప్రపంచవ్యాప్తంగా ప్రసిద్ధి చెందింది. ఇది నల్గొండ జిల్లాలోని గ్రామాలలో ఉద్భవించింది మరియు రేఖా గణిత లేదా జిగ్ జాగ్ ప్యాటర్‌లో యాదృచ్ఛికంగా రంగులు వేసిన నూలు నేయడం పూర్తి చేసిన వస్త్రానికి అసమానమైన అందమైన డిజైన్‌ను ఇస్తుంది. ఇకత్ చేనేతలను ఆంధ్రప్రదేశ్ సంస్కృతికి మకుటంలో ఆభరణంగా అభివర్ణించవచ్చు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ హస్తకళలు:

చాలా కాలం నుండి, భారతదేశం హృదయంలో ఒక ప్రత్యేక స్థానాన్ని ఆక్రమించిన సాంప్రదాయ హస్తకళా వస్తువుల ద్వారా గుర్తించబడింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆ స్ఫూర్తిని సజీవంగా ఉంచుకోగలిగింది మరియు దాని సందర్శకులకు కొన్ని అన్యదేశ మరియు ఆకట్టుకునే హస్తకళ డిజైన్లను అందించడానికి మరొక ప్రదేశం. శ్రద్ధ మరియు అంకితభావంతో పాల్గొన్న నిపుణులకు ఇచ్చిన శిక్షణతో ఇది సాధ్యమైంది. రాష్ట్ర ప్రజలు వారి సంస్కృతిని ప్రేమిస్తారు మరియు వారి పని దానిని ప్రదర్శిస్తుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ హస్తకళా సంస్కృతి నిష్కళంకమైన బంజారా ఎంబ్రాయిడరీ, చెక్క చెక్కడం మరియు లోహపు పనికి ప్రసిద్ధి చెందింది.

పెయింటింగ్స్:

పెయింటింగ్ అనేది రెండు డైమెన్షనల్ వైట్‌బోర్డ్‌పై ఒకరి జీవితాన్ని చిత్రీకరించడం లాంటిది. రాష్ట్రంలో కనిపించే పెయింటింగ్స్ ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క గొప్ప సంస్కృతిని సూచిస్తాయి. చిత్రలేఖనం అనేది రాష్ట్రంలో నివసించే ప్రజలు అనుసరించే సంప్రదాయ పద్ధతి. ఈ పెయింటింగ్‌లు ఔత్సాహికమైనవి కావు కానీ వాటిలో చాలా నైపుణ్యం మరియు వృత్తిపరమైన శిక్షణను కలిగి ఉంటాయి, వాటిని వారి పనిలోనే చూడవచ్చు. ఇంతకుముందు, పెయింటింగ్ కాన్వాస్‌పై సహజ రంగులను ఉపయోగించి అందంగా మరియు అందంగా కనిపించే విధంగా చిత్రీకరించబడింది.

8.6. నమూనా ప్రశ్నలు:

1) నృత్య శైలి గురించి వ్రాయండి?
2) ప్రదర్శన కళలు గురించి చర్చించండి?
3) జాతరలు, పండుగల గురించి వివరించండి?
4) జానపద సంస్కృతుల గూర్చి రాయండి?
5) హస్త కళలు గురించి వివరించండి?

8.7. ఆధార గ్రంథాలు:

1) Twenty Years of Andhra Pradesh.
2) Andhra Pradesh, A Radiant Cultural Heritage Information & Public Relations Government of A.P.

– డా॥ రమీ బేగం షేక్

(404HI21)

MODEL QUESTION PAPER
M.A. DEGREE EXAMINATION
Fourth Semester
History
Paper IV — HISTORICAL APPLICATIONS OF TOURISM

Time : Three hours **Maximum : 70 marks**

Answer ONE question from each Unit.
All questions carry equal marks.

1 . (a) Write an essay on the basic components of Tourism.
టూరిజం యొక్క ప్రాథమిక భాగాలపై ఒక వ్యాసం రాయండి

Or

(b) Discuss the Growth of Travel and Hospitality in Relation to Tourism.

పర్యాటకానికి సంబంధించి ట్రావెల్ మరియు హాస్పిటాలిటీ వృద్ధిని చర్చించండి.

2. (a) Examine the types of Tourism based on Interests of Tourists.

పర్యాటకుల అభిరుచుల ఆధారంగా టూరిజం రకాలను పరిశీలించండి.

Or

(b) Give an account of the Tourist attraction at Hill Resorts.

హిల్ రిసార్ట్స్‌లోని పర్యాటక ఆకర్షణ గురించి తెలియజేయండి

3. (a) Describe the Tourist highlights of Delhi- Agra.

ఢిల్లీ-ఆగ్రా పర్యాటక విశేషాలను వివరించండి.

Or

(b) Analyse the Tourist points Belur- Helebridu- Hampi.

బేలూరు- హెలెబ్రిడు- హంపి టూరిస్ట్ పాయింట్లను విశ్లేషించండి.

4. (a) Write an essay on Amarawathi Nagarjunakonda circuit.

అమరావతి నాగార్జునకొండ సర్క్యూట్‌పై ఒక వ్యాసం రాయండి.

Or

(b) Assess the circuit of Tirupati and its Prominance to the Tourists.

తిరుపతి సర్క్యూట్ మరియు పర్యాటకులకు దాని ప్రాముఖ్యతను అంచనా వేయండి.

5. (a) Write an essay on the Fairs and Festivals in Andhra Pradesh as Tourism Products.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని జాతరలు మరియు పండుగలపై పర్యాటక ఉత్పత్తులుగా ఒక వ్యాసం రాయండి.

Or

(b) Give an Account of Folk Culture and Handicrafts are attractions of Tourists.

జానపద సంస్కృతి మరియు హస్తకళలు పర్యాటకులను ఆకర్షిస్తాయి, వివరించండి.